

Tor Slettebø

Foreldres medbestemmelse i barnevernet

En studie av foreldres erfaringer med individuell
og kollektiv medvirkning

Doktoravhandling for graden dr. polit.

Trondheim, mai 2008

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling for graden dr. polit.

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

© Tor Slettebø

ISBN 978-82-471-7071-7 (trykt utg.)
ISBN 978-82-471-7085-4 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandlingar ved NTNU 2008:57

Trykt av NTNU-trykk

FORORD

Min interesse for brukermedvirkning springer for en stor del ut av en litteraturstudie om empowerment som faglig strategi i sosialt arbeid. I 2000 skrev jeg en artikkel der jeg konkluderte med at brukermedvirkning er et viktig element i empowerment, men at det kan være vanskelig å gjennomføre i en norsk velferdsstatsmodell kjennetegnet av mange kontrollfunksjoner. Denne utfordringen var mitt utgangspunkt for forskningsprosjektet *öBrukermedvirkning og profesjonell praksis i barnevernetö*. Dette var et samarbeidsprosjekt mellom Høgskolen i Oslo, Diakonhjemmet Høgskole og tre kommunale barnevernkontorer. I perioden 2001 ó 2004 intervjuet vi barn og foreldre om deres erfaringer med å medvirke i kontakten med barneverntjenesten. I tillegg har vi utviklet og prøvd ut modeller for økt brukerinnflytelse. Avhandlingen bygger på delstudier ved to av barnevernkontorene i dette forskningsprosjektet.

Norges Forskningsråd ga oss økonomisk støtte til prosjektet, men uten delfinansiering fra våre arbeidsgivere hadde ikke prosjektet latt seg gjennomføre. Hjertelig takk til ledelsen ved Diakonhjemmet Høgskole for økonomisk og faglig støtte under arbeidet og ferdigstillingen av avhandlingen. Jeg vil også takke mine prosjektmedarbeidere ved Høgskolen i Oslo, Sissel Seim og Harald Koht for et spennende samarbeid!

Det er mange som på ulikt vis har vært viktige bidragsyttere i arbeidet. Først vil jeg takke ungdommene og foreldrene som delte sine erfaringer med oss og som har deltatt i forsøkene. Det er foreldrene som jeg har hatt mest kontakt med, og hjertelig takk for mange lærerike og morsomme møter i Brukergruppa.

Gjennomføringen av prosjektet har foregått i nær kontakt med ansatte i barneverntjenesten ved prosjektkontorene. Takk for innsatsen i en hverdag hvor andre viktige oppgaver har konkurrert om oppmerksomheten!

Rolf Rønning har vært min veileder. Han har gitt god tilbakemelding på innsendte utkast og bidratt med konstruktiv innspill i avhandlingens ulike stadier. Det er også andre som har lest og kommentert større og mindre deler av avhandlingen: Olaf Helge Angel, Olav Dalland, Henrik D. Finsrud, Sidsel Sverdrup, Jan Tössebro og Eli-Karin Walle. En spesiell takk til Sissel Seim som i tillegg til å gi grundige kommentarer, har vært en god diskusjonspartner under hele prosessen.

Jeg vil også takke ansatte ved bibliotekjentesten på Diakonhjemmet Høgskole for god hjelp i arbeidet med å finne frem til litteratur. Jeg har også hentet inspirasjon fra kolleger på

Diasos som har lyttet med interesse når jeg har fortalt om møter i Brukergruppa, og som har stilt kritiske spørsmål. De har også vært tålmodige når jeg har hatt tankene andre steder. En spesiell takk til Inger Oterholm og Elisabeth Brodtkorb som avlastet meg for mange oppgaver under innspurten av skrivearbeidet, og Ellen Luckman for faglig og administrativ støtte.

Det er mange på hjemmefronten som har vært viktige støttespillere. Takk til Otto for korrekturlesning i den avsluttende fasen, og takk Ida og alle dere andre for interesse og støtte underveis.

Grünerløkka, desember 2007

Tor Slettebø

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	iii
INNHALDSFORTEGNELSE	v
KAPITTEL 1.....	1
INNLEDNING.....	1
1.1 TEMA	1
1.2 BAKGRUNN	2
1.3 AVHANDLINGENS PROBLEMSTILLING OG FORMÅL	6
1.4 HJELP TIL BARNENE VED BEDRING AV FORELDRENES LIVSSITUASJON	7
1.5 AVHANDLINGENS OPPBYGGING	12
KAPITTEL 2.....	15
KUNNSKAPER OM MEDVIRKNING OG RAMMEBETINGELSER	15
2.1 INNLEDNING	15
2.2 ERFARINGER MED INDIVIDUELL MEDVIRKNING	16
2.2.1 Innledning.....	16
2.2.2 Medvirkning forutsetter informasjon og tilgjengelighet	16
2.2.3 Betydningen av samarbeid	18
2.2.4 Medvirkning ved omsorgsovertakelse	19
2.2.5 Medvirkning i relasjoner kjennetegnet av dominans	20
2.2.6 Medvirkning kan gi gode resultater	22
2.3 ERFARINGER MED KOLLEKTIV BRUKERMEDVIRKNING.....	24
2.3.1 Innledning.....	24
2.3.2. Norske støttegrupper og interesseorganisasjoner.....	24
2.4 FORHOLD SOM KAN PÅVIRKE MULIGHETENE FOR Å MEDVIRKE	31
2.4.1 Innledning.....	31
2.4.2 Samfunnets ansvar for barna utvides	31
2.4.3 Barnas problemer forstått som mangler ved foreldrene	33
2.4.4 Styrking av barns rettigheter.....	34
2.4.5 Forståelsesmodeller i barnevernet.....	36
2.4.6 Medvirkning påvirkes av faglig skjønn.....	38
2.4.7 Stigmatiserte mødre	40
2.4.8 Juridiske begrensninger og muligheter	41
2.4.9 Motforestillinger	43
2.5 OPPSUMMERING.....	45
KAPITTEL 3.....	47
ANALYTISKE PERSPEKTIVER.....	47
3.1 INNLEDNING	47
3.2 DEMOKRATI OG MEDBORGERSKAP SOM IDEOLOGISK UTGANGSPUNKT	50
3.2.1 Innledning.....	50
3.2.2 Medborgerskap og brukermidvirkning	50
3.3 BRUKERMEDVIRKNING	53
3.3.1 Innledning.....	53
3.3.2 Et motsetningsfylt ideal.....	54
3.3.3 Krav om brukermidvirkning kommer fra flere hold	55
3.3.4 Hvem er brukerne?.....	57
3.3.5 Nivåer av brukermidvirkning.....	59
3.3.6 Grader av midvirkning.....	61
3.4 EMPOWERMENT	63
3.4.1 Innledning.....	63

3.4.2 Empowermentbegrepet.....	63
3.4.3 Empowerment i sosialt arbeid	64
3.4.4 Empowerment som profesjonell strategi.....	66
3.4.5 En kritisk drøfting av empowerment.....	69
3.5 MAKTTEORIER.....	71
3.5.1 Innledning.....	71
3.5.2 Ulike syn på makt	71
3.5.3 Strukturmak i barnevernet	72
3.5.4 Aktørmakt i barnevernet.....	73
3.5.5 Foucaults syn på makt.....	75
3.6 PERSPEKTIVER PÅ SAMHANDLING	78
3.6.1 Innledning.....	78
3.6.2 Selvhjelp og sosial støtte	79
3.6.3 Egenorganisert eller igangsatt selvhjelp.....	80
3.7 OPPSUMMERING AV ANALYTISKE PERSPEKTIVER.....	82
3.8 UTDYPNING AV PROBLEMSTILLING OG ANTAGELSER	84
KAPITTEL 4.....	87
METODISK TILNÆRMING OG DATAGRUNNLAG	87
4.1 INNLEDNING	87
4.2 SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FORUTSETNINGER	88
4.2.1 Innledning.....	88
4.2.2 Avhandlingen bygger på fenomenologisk analyse	88
4.2.3 Utfordringer i tolkningen av materialet.....	90
4.2.4 Brukertilfredshet er et flertydig begrep.....	92
4.2.5 Forutinntatte holdninger	94
4.3 BRUKERMEDVIRKNINGSPROSJEKTET.....	95
4.3.1 Innledning.....	95
4.3.2 Valg av kontorer	95
4.4 INTERVJUUNDERSØKELSEN	96
4.4.1 Innledning.....	96
4.4.2 Utvalget og vurdering av utvalgets sammensetning	96
4.4.3 Fremgangsmåte	98
4.4.4 Bruk av båndopptaker og transkribering	100
4.4.5 Bearbeiding og analyse av datamaterialet	100
4.4.6 Deltakende observasjon.....	103
4.5 CASESTUDIEN AV BRUKERGRUPPA.....	103
4.5.1 Innledning.....	103
4.5.2 Casestudie som tilnærming.....	104
4.5.3 Adgang til feltet gjennom aksjonsforskning.....	105
4.5.4 Ulike roller og utfordringer under feltarbeidet	108
4.5.5 Deltakende observasjon.....	111
4.5.6 Fokusgruppe som metode.....	113
4.5.7 Individuelle intervjuer med foreldre i casestudien.....	114
4.5.8 Oversikt over informanter i casestudien.....	115
4.5.9 Analytisk perspektiv.....	116
4.6 DATAMATERIALETS KVALITET	118
4.6.1 Innledning.....	118
4.6.2 Intervjuundersøkelsen	118
4.6.3 Casestudien av Brukergruppa	119
4.7 FORHOLDET MELLOM TEORI OG METODE.....	123

4.8 ETISKE REFLEKSJONER	125
KAPITTEL 5.....	129
FORELDRES ERFARINGER MED MEDVIRKNING	129
5.1 INNLEDNING	129
5.2 KJENNETEGN VED FAMILIENE	129
5.2.1 Innledning.....	129
5.2.2 De fleste av familiene hadde hjelpetiltak i hjemmet.....	130
5.2.3 Foreldrene hadde vanskelige levekår	130
5.2.4 En vurdering av utvalget i forhold til problemstillingene	131
5.3 FORSTÅELSE AV BRUKERMEDVIRKNING.....	132
5.3.1 Innledning.....	132
5.3.2 Brukermedvirkning ble oppfattet som et fremmedord.....	132
5.3.3 Få kjente til andre former for medvirkning enn den individuelle.....	135
5.3.4 Ulike holdninger til å møte andre foreldre	136
5.3.5 Brukermedvirkning ble forstått i lys av kvaliteten på hjelpen.....	138
5.4 ERFARINGER MED BRUKERMEDVIRKNING	140
5.4.1 Innledning.....	140
5.4.2 Mangelfull informasjon.....	140
5.4.3 Foreldrene med hjelpetiltak oppga at de ble hørt	143
5.4.4 Vanskelig å kritisere når hjelpen betyr mye	145
5.4.5 Misnøye med muligheter for påvirkning.....	146
5.4.6 Medvirkning ved bruk av tvang og akutt plasseringer.....	149
5.4.7 Skjulte maktformer	151
5.5 GRAD AV MEDVIRKNING I EGEN SAK	154
5.5.1 Innledning.....	154
5.5.2 Medvirkning ble beskrevet som konsultasjon	154
5.5.3 Flere av foreldrene ble overtalt.....	155
5.5.4 Medvirkning i asymmetriske relasjoner	156
5.6 FORELDRENE UTTALTE SEG SOM MEDBORGERE	157
5.6.1 Innledning.....	157
5.6.2 Var foreldrene bare opptatt av særinteresser?	157
5.6.3 Foreldrenes syn på interessemotsetninger mellom barna og dem	159
5.6.4 Foreldre som medborgere.....	159
5.7 HVORFOR BLE IKKE FORELDRENE HØRT?	160
5.7.1 Innledning.....	160
5.7.2 Kjennetegn ved foreldrene selv	160
5.7.3 Kjennetegn ved samhandlingen med saksbehandler.....	162
5.7.4 Kjennetegn ved organisasjonen	165
5.8 BRUKERTILFREDSHET Ó EN SAMMENFATTENDE DRØFTING	167
5.9 HOVEDFUNN FRA INTERVJUUNDERSØKELSEN.....	170
KAPITTEL 6.....	175
BRUKERMEDVIRKNING GJENNOM SAMHANDLING.....	175
6.1. INNLEDNING	175
6.2 AVVIKLING AV ET HØRINGSMØTE.....	176
6.2.1 Innledning.....	176
6.2.2 Bakgrunnen for å opprette gruppa	176
6.2.3 Foreldrenes erfaringer med barneverntjenesten.....	179
6.2.4 Kan vi stole på foreldrenes fortellinger?	182
6.2.5 Foreldrene opplevde høringen positivt.....	183
6.2.6 Møtet med andre foreldre betydde mye	186

6.3	ORGANISERINGEN AV BRUKERGRUPPA	187
6.3.1	Innledning.....	187
6.3.2	Deltakerne i Brukergruppa	187
6.3.3	Foreldrenes motiver for å komme.....	188
6.3.4	Hva ønsker foreldrene innflytelse på?.....	192
6.3.5	Retningslinjer for møtene	196
6.3.6	Rekruttering, frafall og konflikter i gruppa	197
6.3.7	Mot en styrt avvikling	201
6.4	AKTIVITETER I BRUKERGRUPPA	202
6.4.1	Innledning.....	202
6.4.2	Sosialt samvær og humor	202
6.4.3	Foreldrene hadde et stort informasjonsbehov.....	204
6.4.4	Deling av erfaringer og drøfting av løsninger	206
6.4.5	Innholdet i fortellingene endret seg over tid.....	208
6.4.6	To bestemødres opplevelser av en omsorgsovertakelse.....	209
6.4.7	Utvikling av forelderrollen gjennom erfaringsutveksling med andre	210
6.5	STRATEGIER FOR PÅVIRKNING	216
6.5.1	Innledning.....	216
6.5.2	Bruk av media.....	216
6.5.3	En høringsuttalelse	217
6.5.4	Medvirkning gjennom samhandling	218
6.6	HVA SLAG GRUPPE HAR BRUKERGRUPPA VÆRT?.....	220
6.6.1	Innledning.....	220
6.6.2	Foreldrene har vært aktivister og støttet hverandre	220
6.6.3	De ansatte har vært tilretteleggere	221
6.6.4	Fosterforeldrene har brakt inn nye perspektiver og formidlet kontakt	222
6.6.5	Studenten har vært under opplæring og forskeren aksjonsforsker	222
6.6.6	Brukergruppa ó igangsatt medvirkning med støttefunksjoner	223
6.7	HVILKEN BETYDNING HAR BRUKERGRUPPA HATT?.....	225
6.7.1	Innledning.....	225
6.7.2	Betydningen av selvhjelp	225
6.7.3	Endringer i egen sak.....	227
6.7.4	Betydningen av sosial støtte	228
6.7.5	Samhandling vektlegges av de ulike aktørene.....	229
6.7.6	Fortellingene har vært en kilde til eksemplarisk læring.....	231
6.7.7	Brukergruppa har vært en arena for dialog.....	233
6.8	HAR DELTAKELSE I BRUKERGRUPPA GITT ØKT MAKT?	237
6.8.1	Innledning.....	237
6.8.2	Aktivt medborgerskap	237
6.8.3	Økt oppmerksomhet	238
6.8.4	Endringer i politikk	239
6.8.5	Medvirkning i relasjoner kjennetegnet av dominans	240
6.8.6	Økt makt kan forstås på ulike måter	242
6.9	BRUKERGRUPPA Ó ANNEN FORM FOR KONTROLL OG KNEBLING?	244
6.10	FORUTSETNINGER FOR SAMHANDLING I BRUKERGRUPPA	246
	KAPITTEL 7.....	249
	SAMMENFATNING OG KONKLUSJON	249
7.1	INNLEDNING	249
7.2	ERFARINGER MED INDIVIDUELL OG KOLLEKTIV MEDVIRKNING	250
7.2.1	Muligheter for individuell medvirkning.....	250

7.2.2 Muligheter for kollektiv medvirkning.....	253
7.3 MULIGHETER FOR EMPOWERMENT I BARNEVERNET?.....	256
7.3.1 En kritisk forståelse av brukermedvirkning er nødvendig	256
7.3.2 Kan empowerment beskrive samhandling i barnevernet?.....	259
7.3.3 En ny forståelse av relasjonen mellom fagfolk og brukerne?	261
7.4 METODISKE OG SOSIALPOLITISKE IMPLIKASJONER.....	263
7.4.1 Metodiske og teoretiske implikasjoner	263
7.4.2 Sosialpolitiske implikasjoner.....	266
7.5 KONKLUSJON.....	268
Andre publikasjoner.....	284
Offentlige dokumenter	284
Regelverk	285
Nettsteder	285
VEDLEGG 1: Konesjon fra Datatilsynet.....	287
VEDLEGG 2: Informert samtykke	289
VEDLEGG 3: Informasjonsskriv til brukerne	290
VEDLEGG 4: Intervjuguide	292

KAPITTEL 1

INNLEDNING

1.1 TEMA

I barnevernet lytter de til hva jeg har å si, men de ansatte gjør akkurat som de selv vil.

Jeg har alltid opplevd at barnevernet har sett på meg som en motstander. I Brukergruppa er jeg blitt en samarbeidspartner. Krigen har lagt seg. Her kan fagfolkene lære av våre erfaringer.

Jeg satt hjemme og gråt etter omsorgsovertakelsen, men nå gjør jeg ikke det lenger. Det løser ingen problemer, og du kommer ikke videre av det. Det er greit å sørge, men så må du komme deg på beina. Jeg har brukt tid på å komme meg. Møte med de andre foreldrene i gruppa har vært til hjelp i denne prosessen.

Denne avhandlingen handler om foreldres medvirkning i den kommunale barneverntjenesten. Sitatene er hentet fra undersøkelsen som avhandlingen bygger på. Det første sitatet uttrykker hvordan foreldrene beskriver sine muligheter for å medvirke i kontakten med barnevernet. Det andre sitatet er hentet fra en far som over flere år har deltatt i en støttegruppe¹ for foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine. Til tross for store konflikter med barnevernet, ønsket faren å formidle at foreldre også kan samarbeide, og delta i utviklingen av barneverntjenesten. Når faren beskriver seg som en samarbeidspartner, kan dette være en illustrasjon på en av innvendingene mot brukermedvirkning. Brukermedvirkning kan også dempe brukernes kritiske potensial og forstås som skjult disiplinering. Støttegruppa har i tillegg hatt en annen funksjon, og som gjenspeiles i det siste sitatet. Utover forsøkene på å påvirke utviklingen av barneverntjenesten, har foreldrene hatt behov for å utveksle personlige opplevelser og til å hjelpe hverandre i bearbeidingen av vanskelige livserfaringer.

Studien er todelt. Den tar for seg hvordan foreldre har opplevd å medvirke i egen sak (individuell brukermedvirkning), men også hvordan foreldre har opplevd å medvirke i en støttegruppe (Brukergruppa) der foreldrenes mål har vært å kunne påvirke det generelle

---

¹ Denne gruppa er kalt Brukergruppa, og her har foreldre, fosterforeldre, ansatte i barnevernet og andre møtt hverandre hver sjettede uke i over fire år for å utveksle erfaringer og synspunkter på omsorgsovertakelser og fosterhjems plasseringer. Gruppa ble lagt ned i juni 2007.

tjenestetilbudet (kollektiv brukermedvirkning)², i tillegg til å søke hjelp og sosial støtte hos hverandre. Studien av foreldres medvirkning baserer seg på to delundersøkelser.

- Den første er en *intervjuundersøkelse* med 21 foreldre som ble spurt om sine erfaringer med å medvirke i kontakten med barnevernet.
- Den andre undersøkelsen er en *casestudie* av Brukergruppa; om foreldrenes mål og erfaringer med å delta og av samhandlingen mellom foreldre, fosterforeldre og barnevernarbeidere.

1.2 BAKGRUNN

Brukermedvirkning har i senere år vært et viktig element i utviklingen av barnevernet og velferdspolitikken for øvrig. Det har vært lagt vekt på at brukerne skal være deltakende og ha innflytelse på utformingen av tiltak i egen sak og ha innflytelse på det generelle tjenestetilbudet (St.meld. nr. 4 (1996-1997)). Økt brukermedvirkning har vært presentert som hjelpeapparatets svar på brukernes kritikk over ikke å bli møtt med respekt og anerkjennelse (Rønning 2005). Prinsippet om brukermedvirkning står sentralt i sosialt arbeids teori og er nedfelt i både de yrkesetiske prinsippene og i utdanningenes metodelitteratur og undervisning. Selv om brukermedvirkning er slått fast som et viktig prinsipp i ulike områder av velferdspolitikken, varierer forståelsen av begrepet. Idealene om brukermedvirkning er motsetningsfylte, og brukerperspektivet utfordrer det profesjonelle verdigrunlaget. Asymmetrien i posisjonene skaper også problemer med å etablere partnerskap mellom brukerne og fagfolkene³ i organisasjoner som barnevernet.

Uklarhet om begrepet brukermedvirkning kan ha sammenheng med at innholdet i brukermedvirkning oppfattes forskjellig, avhengig av ideologisk og politisk ståsted. I grove trekk går skillelinjene i synet på brukermedvirkning i velferdstjenestene mellom hva som kan kalles et demokratorientert perspektiv og et markedsorientert perspektiv (Rønning og Solheim 1998). I et demokratorientert perspektiv oppfattes brukermedvirkning som et mål, og som en strategi for at brukere i kontakten med hjelpeapparatet skal få anvende sine demokratiske

---

² Sentrale begreper som bruker, individuell og kollektiv brukermedvirkning empowerment avklares i kapittel 3
öAnalytiske perspektiverö.

³ I avhandlingen veksler jeg mellom begrepene ansatte, fagfolk, profesjonelle, barnevernarbeidere og sosialarbeidere i barnevernet. Dette er de ansatte i barnevernets kommunale førstelinjetjeneste jeg sikter til. Hovedtyngden av disse, utgjøres av barnevernpedagoger og sosionomer.

rettigheter til å påvirke utformingen av tiltak og tjenester. I et markedsorientert perspektiv handler brukermedvirkning om at den enkelte bruker skal ha rett til å realisere sine egne behov og frihet til å velge mellom tjenester og ytelser. Grensegangen mellom disse to tilnærmingene kan på enkelte punkter overlappe, men de kan forstås som uttrykk for to ulike filosofiske og ideologiske retninger. Demokratiperspektivet bygger på forestillingen om mennesket som borger, med holdninger om medansvar for fellesskapet, mens markedspektivet ser på mennesket som konsument, som ut fra egne behov forsøker å utnytte valgmuligheter for å realisere egne verdier og interesser. Disse skillelinjene i synet på brukermedvirkning kan gi ulike føringer for praksis. Avhandlingen har sitt ståsted i en demokratiforankret forståelse av brukermedvirkning.

Behovet for forskning om brukermedvirkning i barneverntjenesten ble slått fast i den siste større utredningen om barnevernet i Norge der det heter at kunnskap om medvirkning på øindividuelt plan og på gruppenivå i norsk barnevern er basert på få studier (NOU 2000:12, s. 115). I den senere tid er det blitt lagt vekt på at brukerne skal ha innflytelse på utformingen av tjenestene. Ifølge forskrift om internkontroll for kommunenes oppgaver etter lov om barneverntjenester (§ 4) heter det at ølederen av barneverntjenesten skal gjøre bruk av erfaringer fra barn og foreldre til forbedring av barneverntjenesten, og lederen skal øutvikle, iverksette, kontrollere, evaluere og forbedre nødvendige prosedyrer, instruksjoner, rutiner eller andre tiltak for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelse av barnevernlovgivningen (Barne- og familiedepartementet 2005). Fra faglig hold hevdes det at innføringen av internkontroll i barneverntjenesten kan brukes til kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i det sosialfaglige arbeidet (Gjedrem 2007).

En studie av foreldres medvirkning i barneverntjenesten byr på mange spenninger og utfordringer. Vanligvis er det barna som regnes for å være barnevernets primærbrukere, og foreldrenes interesser må alltid avveies mot barnas behov. Av denne grunn er foreldrenes syn på utviklingen av barneverntjenesten bare ett av flere perspektiver som må inn i utviklingen av tjenesten. Begrunnelsen for å ta et foreldreperspektiv i avhandlingen er at bedre hjelp til foreldrene også kan være bedre hjelp til barna, og som utdypes i punkt 1.4.

En annen utfordring er å studere medvirkning i en organisasjon som forbindes med tvang og skjult makt. For mange er det overraskende at om lag 80 prosent av tiltakene i barnevernet er frivillige hjelpetiltak mens barna fortsatt bor hjemme, og av de resterende 20 prosent er omsorgsovertakelser. En av fem henvendelser om hjelp kommer dessuten fra foreldrene selv (Statistisk sentralbyrå 2006). Disse tallene viser hvor stor variasjon det er i barnevernsaker.

Barnevernstatistikken kan være misvisende fordi gråsonen mellom frivillighet og tvang i barneverntjenesten er stor. Trusselen om bruk av tvang vil alltid være til stede, og den vil påvirke i hvor stor grad brukerne vil være åpne om sine erfaringer og synspunkter. Dette er utfordringer som i særlig grad påvirker tolkningen av materialet i intervjuundersøkelsen. Informantene i casestudien av Brukergruppa har alle vært utsatt for tvang, og de har opplevd at det verste kunne skje, nemlig at barna ble tatt fra dem. De har selv ment at de ikke har mer å miste og at de derfor har kunnet uttale seg åpnet om sine erfaringer med barneverntjenesten. På en annen side kan det ha vært sider ved deres liv som de ikke har vært åpne om, for eksempel grunnlaget for omsorgsovertakelsen, men dette har ikke vært et tema i avhandlingen. De metodiske utfordringene drøftes nærmere i metodekapitlet.

Min interesse for å studere brukermedvirkning i barneverntjeneste har vært å utforske muligheter og begrensninger for medvirkning i en organisasjon der en slik tilnærming er vanskelig å praktisere. I barnevernet finnes det både faglige og juridiske begrensninger i hvor mye foreldrene kan bestemme, og hvor samhandlingen foregår i relasjoner kjennetegnet av makt og dominans. Barnevernets håndtering av foreldrenes ønsker om økt innflytelse kan betraktes som et speil på hvordan samfunnet forholder seg til utsatte grupper som medborgere og brukere av offentlige tjenester.

Jeg har over tid vært opptatt av brukermedvirkning og empowerment som mål og strategi i sosialt arbeid. Dette er to begreper som jeg bruker om hverandre som uttrykk for en felles strategi som vektlegger at brukerne skal få økt innflytelse i samhandlingen med hjelpeapparatet. For en utdypende redegjørelse vises det til kapittel 3. I 2000 gjennomførte jeg en litteraturstudie om empowerment der jeg ble opptatt av om og hvordan empowerment kan gjennomføres i en sosialfaglig praksis og innenfor en nordisk velferdsstatsmodell (Slettebø 2000). Dette var grunnen til at barneverntjenesten ble valgt som case. Barnevernet er som organisasjon mer enn andre kjennetegnet av mulighetene for myndighetsutøvelse, og samhandlingen foregår i asymmetriske relasjoner til fordel for de ansatte. I tillegg er fagfolkenes makt og kontroll er legitim. Studien av Brukergruppa kan betegnes som et ekstremt case. Hvis medvirkning i barnevernet lar seg gjennomføre blant foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine, kan erfaringene ha overføringsverdi til andre deler av helse- og sosialsektoren hvor innslaget av tvang og makt er mindre.

Den sosialpolitiske og sosialfaglige interessen for brukermedvirkning var grunnen til at jeg i samarbeid med Sissel Seim og Harald Koht ved Høgskolen i Oslo søkte og fikk midler til et treårig forskningsprosjekt om brukermedvirkning i barnevernet. Undersøkelsene som avhandlingen bygger på er gjennomført innenfor prosjektet *ö*Brukermedvirkning og

profesjonell yrkesutøvelse i barnevernet⁴, heretter kalt øBrukermedvirkningsprosjektet. Tilnærmingen har vært eksplorerende, og utformingen av problemstillingene i avhandlingen har foregått både under arbeidet i Brukermedvirkningsprosjektet og i det videre arbeidet med avhandlingen. En kort beskrivelse av hendelsesforløpet i Brukermedvirkningsprosjektet er ment å gi innsikt i utviklingen av avhandlingens fokus og problemstillinger.

I Brukermedvirkningsprosjektet ønsket vi å kartlegge hvordan individuell og kollektiv brukermedvirkning ble forstått og praktisert i barnevernet, og å studere faktorer som kan hemme og fremme gjennomføring av medvirkningsprosesser. For å få svar på disse spørsmålene innledet vi høsten 2001 et treårig samarbeid med barneverntjenesten i en bydel (i storby) og i en større bykommune. Vi hadde også et samarbeid med en bydel til, men data fra denne bydelen inngår ikke i avhandlingen.

Våren 2002 intervjuet vi alle de ansatte i barnevernet ved prosjektkontorene om hva de forstod med brukermedvirkning, og hvordan brukermedvirkning ble praktisert. Vi intervjuet også et utvalg foreldre og et utvalg ungdommer om deres erfaringer med brukermedvirkning i kontakten med barnevernet. I intervjuene ba vi både brukere og ansatte om å komme med forslag til modeller som kunne gi økt medvirkning. Disse forslagene dannet grunnlaget for en tilnærming basert på aksjonsforskning der vi i samarbeid med ansatte og brukere gjennomførte forsøk med individuell og kollektiv brukermedvirkning.

Det empiriske grunnlaget for avhandlingen bygger på to delprosjekter innenfor rammen av Brukermedvirkningsprosjektet: Intervjuundersøkelsen består av intervjuer med et tilfeldig utvalg foreldre i kontakt med barneverntjenesten ved to av prosjektkontorene om deres erfaringer og syn på medvirkning i egen sak. Vi intervjuet også ungdommer om deres erfaringer med medvirkning i barnevernet, men denne avhandlingen omhandler bare intervjuene med foreldrene. Casestudien av Brukergruppa er en studie av kollektiv brukermedvirkning ved et av kontorene og hvor foreldre, som var fratatt omsorgen for barna sine, samhandlet med barnevernet for å kunne påvirke tjenesteutformingen. Studien viste at foreldrene også hadde behov for sosial støtte, og at slike motiver var like sterke som ønskene om medvirkning. Det er en innbyrdes sammenheng mellom de to undersøkelsene da resultater fra intervjuundersøkelsen påvirket valg av retning i casestudien. Både intervjuene med

---

⁴ Forskningsprosjektet øBrukermedvirkning og profesjonell yrkesutøvelse i barnevernetø har vært finansiert av Norges forskningsråd i samarbeid med Høgskolen i Oslo, avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag og Diakonhjemmet Høgskole, avdeling for sosionomutdanning. Sissel Seim har vært prosjektleder, mens Tor Slettebø og Harald Koht har vært prosjektmedarbeidere. Jeg redegjør ytterligere for Brukermedvirkningsprosjektet i kapittel 4 som omhandler metode.

foreldrene og de ansatte dokumenterte at oppfølgingen av foreldre etter en omsorgsovertakelse var utilfredsstillende. Brukergruppa kom i gang etter et høringsmøte med foreldrene med barn i fosterhjem. På møtet fikk foreldrene fortalt om sine erfaringer med barnevernet, og de kunne komme med forslag til hva barnevernet kunne gjøre bedre. Foreldrene opplevde høringen som positiv, og de ønsket å fortsette med møtene. Dette var starten på Brukergruppa.

1.3 AVHANDLINGENS PROBLEMSTILLING OG FORMÅL

Problemstillingene i avhandlingen ligger nært opp til de problemstillingene som Brukermidvirkningsprosjektet var basert på, men den avgrenser seg til å studere foreldrenes erfaringer med medvirkning. Hovedproblemstillingen er:

Hvordan opplever foreldre individuell og kollektiv medvirkning i kontakten med barnevernet?

Spørsmålet om hvilken opplevelse foreldre har hatt med individuell medvirkning, bygger på informasjon innhentet fra intervjuundersøkelsen. Denne delen av undersøkelsen har tatt utgangspunkt i følgende spørsmål:

- Hva er foreldrenes forståelse av medvirkning?
- Hvilke erfaringer har foreldrene hatt med individuell medvirkning?
- På hvilken måte beskriver foreldrene at de får medvirke i egen sak?
- Hvorfor er det vanskelig for foreldrene å medvirke?
- Hvordan kan foreldrenes brukertilfredshet forstås i barnevernet?

Jeg har studert hvordan foreldre i kontakt med barnevernet opplevde å medvirke i egen sak. Det som skiller intervjuundersøkelsen fra andre brukerundersøkelser i barnevernet, er at den ikke bare beskriver foreldrenes erfaringer med medvirkning, men at den også drøfter hvor mye de har opplevd å få lov til å bestemme og hvilke forutsetninger de har hatt for å påvirke. I tillegg har jeg vært opptatt av å drøfte hvordan brukertilfredshet kan forstås i barnevernet.

Drøftingen av hvordan foreldre har opplevd kollektiv medvirkning i barnevernet bygger på følgende spørsmål:

- Hva er foreldrenes motiver for å delta i Brukergruppa og hvilken betydning har deltakelsen hatt for dem?
- Hva slags gruppe er Brukergruppa?
- På hvilken måte har deltakelsen gitt foreldrene muligheter for innflytelse og makt?
- Hva har vært forutsetningene for samhandling i Brukergruppa?

Det andre spørsmålet i avhandlingens problemstilling er hvilken opplevelse foreldre har hatt med kollektiv medvirkning i barnevernet. I Brukergruppa deltok foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine, ansatte i barnevernet og fosterforeldre. Målet med Brukergruppa har vært flertydig. Foreldrene trengte sosialt støtte, men i dialog med fagfolkene har foreldrene også forsøkt å påvirke tjenesteutformingene. Casestudien handler om hvilke motiver foreldrene har hatt for å delta, og hvilken betydning deltakelsen har hatt for dem. Videre drøftes det hva slags gruppe Brukergruppa er, forutsetningene for samhandling i gruppa og om den har gitt foreldrene økt innflytelse og makt. Et annet spørsmål er om deltakelse i en slik gruppe kan føre til empowerment.

Formålet med avhandlingen er å søke kunnskap om foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning i barnevernet og å utforske mulighetene og begrensningene for økt brukermedvirkning. Avhandlingen er et bidrag innen barnevernsforskningen, men også innen forvaltningsforskningen hvor oppmerksomheten er rettet mot forutsetninger for medvirkning i relasjoner kjennetegnet av makt og dominans.

Spørsmålene i problemstillingen trenger en nærmere begrunnelse og avklaring. Det må avklares hvordan arbeidet bygger videre på eksisterende kunnskaper om foreldres medvirkning i barnevernet, og hvilke spørsmål som jeg går videre med. Presiseringen av problemstillingen er også påvirket av hvordan sentrale begreper blir definert. Av denne grunn utdyper jeg problemstillingen og antagelsene som ligger til grunn for arbeidet etter kunnskapsstatus og redegjørelsen for teoretiske begreper (avsnitt 3.8).

1.4 HJELP TIL BARNNA VED BEDRING AV FORELDRENE LIVSSITUASJON

Avgrensningen om å undersøke hvordan barnas foreldre opplever mulighetene for medvirkning kan kritiseres fordi barnevernets forpliktelser først og fremst er rettet mot barna. Når jeg i avhandlingen har valgt et foreldreperspektiv, er det fordi jeg mener at hensynet til

barnevernets primærbruker og barnets beste i de fleste tilfeller kan ivaretas ved å tilstrebe et godt samarbeid med foreldrene.

Foreldre i kontakt med barnevernet utgjør en stor brukergruppe i velferdsstaten. Enten foreldrene vil eller ikke, må mange av dem ha kontakt med barnevernet. Bedring av barns oppvekstkår går i de fleste tilfeller via endringer i foreldrenes livssituasjon eller omsorg, enten barna bor sammen med dem eller ikke. I utgangspunktet må barnevernet forsøke å få til et samarbeid med foreldrene. Forskning har vist at foreldres medvirkning ikke bare er en verdi i seg selv, men kan også føre til gode resultater, og som utdypes i litteraturgjennomgangen i avhandlingens kapittel 2.

I alt 39 200 barn mottok tiltak fra barnevernet i 2005 (Statistisk sentralbyrå 2006). Dette er en økning på nesten fem prosent fra året før, og aldri har tallet på barn med tiltak fra barnevernet vært så høyt. De fleste av barna, omkring 29 000, mottok bare hjelpetiltak mens de bodde hjemme hos sine foreldre, som for eksempel besøkshjem, barnehage eller støttekontakt. Om lag 7 000 barn og unge hadde det offentlige tatt over omsorgen for. Av disse bor om lag 80 prosent i fosterhjem, mens resten bor på institusjon (Statistisk sentralbyrå 2006).

Selv om *det biologiske prinsipp* er omdiskutert (Bunkholdt 2003, Larsen 2007), er dette en av grunnverdiene i barnevernet og i samfunnet for øvrig. Dette prinsippet går ut på at det er best for barnet å vokse opp hos sine foreldre. Ved at foreldre tar ansvar for barnets oppvekst, får de muligheter for å videreføre sine egne verdier til barnet. Det biologiske prinsipp anses som en egenverdi, selv om det også er mangler ved oppvekstvilkårene, og andre kan være bedre skikket enn foreldrene til å ta seg av barnet (Stang 1995). Tilknytning til foreldre betraktes i de fleste tilfeller som en ressurs for barnet, men det vil være tilfeller hvor foreldrene svikter i den grad at barnet skal vokse opp hos andre. Det biologiske prinsippet har også betydning for barn i fosterhjem fordi kontinuitet i de fleste tilfellene vil bety at barnet opprettholder kontakt med foreldrene etter flyttingen.

Retten til å stifte familie og respekt for familielivet er dessuten slått fast i de universelle menneskerettighetene (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen 1950, artikkel 8). Barn skal sikres rett til å bli kjent med sine foreldre, få omsorg fra dem og de skal ikke bli vilkårlig skilt fra foreldrene (Barnekonvensjonen 1989).

I tillegg til menneskerettighetene og internasjonale konvensjoner, er det ulike deler av det norske lovverket som påvirker foreldrenes muligheter for medvirkning i enkeltsaker i barnevernet. Det er ikke bare barnevernlovens bestemmelser som regulerer foreldrenes muligheter for medvirkning, men også barneloven (1981) og forvaltningsloven (1967) som beskrives i kapittel to i avhandlingen. I NOU (2000:12) fremheves ulike kjennetegn på et godt

barnevern, blant annet at det skal legges vekt på faglig og menneskelig kvalitet i møtet med familien, der respekt, personlig integritet, og en samarbeidende holdning må settes i høyseset og at et godt barnevern ivaretar de involvertes rettssikkerhet (s. 5). Videre heter det:

I de aller fleste tilfeller er barn avhengige av å ha et godt forhold til foreldrene. Derfor er det særlig viktig for barnevernet å inngå i et konstruktivt samarbeid med foreldrene. Forbedring av barns oppvekstvilkår må i de fleste tilfeller skje via en utvikling av foreldrenes omsorgsevner. For å hjelpe et barn og gi det utviklingsvilkår, er det således viktig å tilnærme seg foreldrene med respekt og aksept. Det må sies å være både en faglig og etisk nødvendighet.

(NOU 2000:12, s. 15)

I den etterfølgende stortingsmeldingen om barnevernet ble brukermedvirkning understreket, og det hevdes at et samarbeid med og støtte til foreldrene i de fleste tilfellene vil være til det beste for barnet. Poenget om at bedre hjelp til foreldrene kan også være god hjelp til barna, støttes av Barneombudet. Barneombudet har engasjert seg i behovet for å etablere en interesseorganisasjon for foreldre med barn i fosterhjem og har etterlyst et slikt initiativ i en henvendelse til Barne- og likestillingsdepartementet. I et brev til undertegnede skrev barneombudet:

Det bekymrer Barneombudet at foreldre til barn som bor i fosterhjem ikke tilbys organisasjoner som kan gi dem støtte og veiledning i en utfordrende livssituasjon. Barn som bor i fosterhjem har ofte samvær med sine foreldre, og det er viktig for disse barna at foreldrene samarbeider med både barnevern og fosterhjem, til barnas beste.

(Hjermann 2005⁵)

Barneombudet mente at foreldrene må kunne tilbys fellesskap og rådgivning fra organisasjoner som kan gi informasjon og veiledning, og at en bedre oppfølging av foreldrene kan være til god hjelp for barna.

Verdsetting og inkorporering av foreldrenes perspektiver samsvarer med en familieorientert tilnærming. I både Australia, Storbritannia og USA har det vært et skifte i den barnevernfaglige forståelsen fra en tenkning preget av *child protection* til *family focused* der barnas behov blir betraktet i sammenheng med familien behov for hjelp og tjenester, også kalt *the re-focusing debate* (Parton 1998, Thomson og Thorpe 2004). Fra i hovedsak å ha oppmerksomheten rettet mot beskyttelse av barnet, endres tenkningen til et familieorientert barnevern. Ut fra en familieorientering kan behovet for barneverntjenester ses i en videre

---

⁵ E-post til undertegnede fra Barneombud Reidar Hjerman, datert 18.11.05

sammenheng, for eksempel at hjelpetilbud i psykiatrien og rusomsorgen kan mangle. Bedre tverretattlig og tverrfaglig samarbeid mellom de ulike instansene kan forebygge problemer. Et mangelfullt og fragmentert hjelpetilbud til familiene, ofte i kombinasjon med vanskelige levekår, kan skape problemer for foreldrenes muligheter for å gi barna gode nok oppvekstkår.

Det er ikke gitt at the re-focusing debata står like sterkt i Norge og Norden som i andre land. Det kan være et skille i synet på forholdet mellom barn og foreldre mellom Australia, Storbritannia og USA på den ene siden, og Norge og Norden på den andre. I Norge har det tradisjonelt vært et tett og tillitsfullt forhold mellom folk og stat. Store deler av den norske befolkningen har satt sin lit til at staten tar ansvar for deres interesser. Det betyr ikke at alle er fornøyde med det staten gjør, men det er en forventning om at staten kan gjøre ödet godeö. Situasjonen i andre europeiske land er at større deler av befolkningen ikke betrakter staten som et redskap for egne interesser (Vike, Lidén og Lien 2001, Vike 2004). Av denne grunn kan tilliten til offentlige myndigheters evne til å ivareta barnas behov, være mindre i andre land, og følgelig kan familieorienteringen stå sterkere her enn hos oss.

Valget av en ressurs- og utviklingsorientert tilnærming, eller en foreldrestøttende praksis vil ikke si at barnevernet må dele problemoppfatningen til foreldrene. Barnevernet må alltid sette behovene til de enkelte barna i høysetet (St.meld. nr. 40 (2001-2002), s. 40). Det skal legges vekt på hva barna og foreldrene selv definerer som problemer og hva de velger av løsninger. I beskrivelsen av fremtidige utfordringer og tiltak, understrekes betydningen av å satse mer på gode, fleksible og behovstilpassede hjelpetiltak i nær dialog med både barna og foreldrene i barnevernet.

Det er uklart hva som legges i prinsippet om *barnets beste*⁶ når barn utsettes for omsorgssvikt og overgrep, og det finnes ikke forskning eller teorier som gir entydige svar på dette. I en offentlig utredning om barnevernet står det at öDet kan ikke sies å foreligge konsensus om hvor mye som skal stå på spill for barnet for at det skal anses som akseptabelt å svekke eller bryte relasjonen til de biologiske foreldreneö (NOU 2000:12, s. 70). I utredningen pekes det på et paradigmeskifte i barnevernets tenkning om familien, og at biologiske betingede relasjoner er blitt mer vektlagt på 1990 tallet enn tidligere. Paradigmeskiftet synes å innebære at barnevernet har skiftet fra å ha *barnet i fokus* til nå å se *barnet i kontekst*, det vil si i samspill med familie og nettverk.

Fra ulikt hold har det vært pekt på behovet for bedre oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse. Riksrevisjonens gjennomgang av det nasjonale barnevernet viste at 70

---

⁶ Dette begrepet avklares nærmere i kapittel 2.

prosent av barneverntjenestene manglet rutiner/minstekrav for oppfølging av foreldre ved fosterhjems- og institusjonsplasseringer (Riksrevisjonen 2003). Det ble pekt på at manglende rutiner for oppfølgingen av barnet og foreldrene kan innebære en vesentlig risiko for at hjelpen blir tilfeldig og personavhengig, og for at arbeidet kan bli nedprioritert (s. 3). Flere forskningsoversikter viser at mangelfull oppfølging av foreldre etter omsorgsovertakelse er et problem for barnevernet i Storbritannia og i Norden og Norge for øvrig (Department of Health 1995, Egelund og Hestbæk 2003⁷, Höjer 2007).

Barnevernets mangelfulle oppfølging av foreldre etter omsorgsovertakelse ble understreket i intervjuene med både ungdom, foreldre og ansatte i Brukermedvirkningsprosjektet. Disse erfaringene samsvarer med andre utredninger og forskning. I ulike offentlige dokumenter fremheves det at foreldre bør få en tettere oppfølging etter omsorgsovertakelse, og det er en utbredt oppfatning at barnets foreldre ofte er den parten som får minst hjelp etter omsorgsovertakelsen (NOU 2000:12, St. meld. Nr. 40 (2001-2002)). Et forslag om å presisere barnevernets ansvar for oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse ble støttet av 53 av 54 høringsinstanser, blant annet av 9 fylkesmenn, 15 kommuner, Norsk fosterhjemsforening, Landsforeningen for barnevernsbarn, Redd Barna, Norsk Barnevernsamband (Ot.prp. nr.64 (2004-2005)). Dessuten har det vist seg i praksis at plasseringer utenfor hjemmet ofte er av kort varighet, med unntak av de yngste barna, der foreldrenes problemer fremtrer som langvarige og alvorlige (Clausen 2003). Det betyr at de fleste av foreldrene må være forberedt på at barna flytter hjem igjen etter kort tid, og mange vil være avhengig av fortsatt hjelp. Uavhengig av om barna bor hjemme eller ikke, er foreldrene som oftest betydningsfulle personer i barnas liv (Helgeland 2007, Koch og Koch 1995, Ryburn 1995).

Det har vært en økning i antall barnevernsaker som bringes inn for retten. En undersøkelse viste at om lag 30 prosent av sakene i fylkesnemnda ble anket til retten, og i åtte prosent av disse sakene fikk den private part medhold (Grinde 2000). Grinde konkluderte med at foreldrene har begrensede muligheter for å vinne frem i rettsapparatet, og at de ofte er sterkt følelsesmessig engasjerte. Det er knyttet store sosiale og økonomiske omkostningene ved rettslig overprøving. Rettslig overprøving representerer en belastning og usikkerhet for mange av barna og fosterforeldrene, samtidig som slike saker binder opp mange av barnevernets ressurser. Foreldrene har rett til å kunne be om å få overprøvd fylkesnemndas

---

⁷ Forskningsoversikten fra Department of Health (DoH) er basert på 20 studier av barnevernet i Storbritannia, mens oversikten til Egelund og Hestbæk har gått gjennom 654 studier om barn som er plassert utenfor hjemmet i Norden og Storbritannia. Åtte av studiene i DoH er med i oversikten til Egelund og Hestbæk.

vedtak, men ifølge Grinde, kunne omfanget av overprøvingene vært færre dersom ressursene hadde vært anvendt annerledes. Bedre oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse kan være en alternativ måte å anvende barnevernets ressurser på. Det kan gi foreldre hjelp til å bearbeide de følelsesmessige reaksjonene på barnevernets inngrep, og samtidig skape større ro rundt fosterbarnas situasjon.

1.5 AVHANDLINGENS OPPBYGGING

I kapittel 2 presenteres en litteraturgjennomgang av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv brukermedvirkning i barnevernet. Deretter beskrives rammebetingelsene som kan påvirke hvordan fagfolkene i barnevernet samhandler med foreldrene. Foreldrenes muligheter for medvirkning ses i sammenheng med barnevernets overordnede funksjon i samfunnet, sentrale barnevernfaglige prinsipper, kunnskapssyn, vanskelighetene ved skjønnsutøvelse og juridiske føringer. Til slutt drøftes ulike motforestillinger mot at foreldre skal medvirke i kontakt med barnevernet.

I kapittel 3 presenteres de analytiske perspektivene som anvendes i drøftingen av foreldrenes brukererfaringer. Det redegjøres for sentrale begreper i avhandlingen og som benyttes som analyseredeskaper, blant annet hva som menes med begreper som bruker, brukermedvirkning og empowerment. Det redegjøres for ulike maktteorier fordi synet på makt kan påvirke fagfolkenes oppfatning av brukermedvirkning. Videre presenteres begreper som har vært en hjelp til å forstå forutsetninger for samhandling i Brukergruppa. Til slutt sammenfattes den teoretiske forståelsen som benyttes i analysen av de empiriske dataene, og kapitlet avsluttes med en utdypning av problemstillingen og antagelsene som ligger til grunn for arbeidet.

Kapittel 4 omhandler metode. Her ser jeg nærmere på forutsetninger som ligger til grunn for arbeidet og prinsipper som anvendes i utvikling av kunnskap om foreldres medvirkning. Brukermedvirkningsprosjektet beskrives mer detaljert og de to delundersøkelsene avhandlingen bygger på: Intervjuundersøkelsen og casestudien av Brukergruppa. Her drøftes utfordringer i feltarbeidet, datamaterialets kvalitet og forholdet mellom teori og metode og etiske sider ved arbeidet som har vært gjort.

I kapittel 5 presenteres kjennetegn ved familiene, foreldrenes syn på brukermedvirkning, hvilke opplevelser de har hatt med medvirkning i egen sak. Ved hjelp av teori om brukermedvirkning, drøfter jeg foreldrenes grad av innflytelse i kontakten med

barnevernet. Et annet spørsmål er hvorfor foreldrene ikke ble hørt. Foreldrenes mangel på innflytelse kan forstås ut fra egenskaper ved brukerne selv, samhandlingen med fagfolkene og ved organisasjonen. I tillegg diskuteres metodiske utfordringer for eksempel, hvordan brukertilfredshet kan forstås.

Kapittel 6 er en casestudie av Brukergruppa. Casestudien er både en beskrivelse og en analyse av Brukergruppa. Jeg ser nærmere på hvordan Brukergruppa kom i gang, foreldrenes motiver for å delta, organiseringen av gruppa, innholdet på møtene, aktiviteter og strategier for påvirkning og hvilken rolle de ulike aktørene har hatt. Ved hjelp av de teoretiske analyseredskapene drøftes hva slags gruppe Brukergruppa har vært og hvilken betydning den har hatt for foreldrene. Til slutt drøftes forutsetningene for samhandling mellom de ulike aktørene i Brukergruppa.

Kapittel 7 er en sammenfatning av innholdet i avhandlingen i lys av problemstillingene som ligger til grunn. Her vender jeg tilbake til motforestillingene mot at foreldre skal medvirke og ha innflytelse i samhandlingen i barnevernet og ser nærmere på forholdet mellom disse og erfaringene fra praksisfeltet. Jeg spør også om Brukergruppa har ført til empowerment. Til slutt drøfter jeg de teoretiske og sosialpolitiske implikasjoner som undersøkelsen har vært med på å belyse, og kapitlet avsluttes med en konklusjon.

KAPITTEL 2

KUNNSKAPER OM MEDVIRKNING OG RAMMEBETINGELSER

2.1 INNLEDNING

Avhandlingen bygger videre på eksisterende kunnskaper om foreldres medvirkning i kontakten med barnevernet. I kapitlet presenteres kunnskaper om individuell og kollektiv medvirkning blant foreldre i kontakt med barneverntjenesten⁸. I avsnittet om individuell medvirkning ser jeg på viktige forutsetninger for at foreldrene skal medvirke i egen sak, blant annet ved verdien av informasjon, tilgjengelighet og samarbeid. Mulighetene for medvirkning drøftes ut fra hva slags saker det dreier seg om, og hvordan medvirkning er mulig med barnevernets tosidige målsetning om hjelp og kontroll. Det er få undersøkelser som omhandler foreldres deltakelse og erfaringer i kollektive medvirkningsformer og der utvikling av det generelle tjenestetilbudet er vurdert. Unntaket har vært en beskrivelse av foreldres deltakelse i støttegrupper og interesseorganisasjoner. Disse har ofte hatt et tosidig mål; hjelp til selvhjelp og påvirkning av hjelpeapparatet. Oversikten har dannet grunnlaget for utviklingen av problemstillinger i avhandlingen, antagelsene om hva jeg forventet å finne og den er anvendt i analysen av det empiriske materialet.

Senere i kapitlet presenteres forhold som kan virke inn på foreldrenes muligheter for å medvirke i kontakten med barnevernet. Dette er forhold som ligger der som føringer for foreldrenes påvirkningsmuligheter. Wadel (1991) kaller disse forholdene for *rammeverk*, men de kan også beskrives som *kontekst* eller *setting*. Det er ikke en enkel oppgave å velge hva vi setter i fokus og hva vi gir status som rammeverk. I mitt valg av retning har jeg valgt å se nærmere på hvordan forhold som barnevernets samfunnsmessige funksjon, sentrale prinsipper i barnevernet, faglige tilnærminger, betydningen av stigma, utøvelse av skjønn og juridiske betingelser virker inn på mulighetene for økt deltakelse.

---

⁸ Jeg har gjort søk i databaser som Bibsys, Adademic Search Elite, ISO Web og Science, samt i Norart, Libris og i Bibliotek.dk ved bruk av følgende søkeord enkeltvis og i noen kombinasjoner: Child protection, Child welfare, parent, user, participation, empowerment, partnership, advocacy, support, self help, group work, peer group, organisation, support, interestgroup. De samme søkeordene har vært bruk i norsk, svensk og dansk oversettelse i de respektive lands databaser.

2.2 ERFARINGER MED INDIVIDUELL MEDVIRKNING

2.2.1 Innledning

Til tross for at barnevernets inngrep i familier er alvorlig, og at verdien av både hjelpetiltak i hjemmene og omsorgsovertakelser er usikre, har det i Norge vært begrenset med forskning om barnevernet. Unntaket er det siste tiåret hvor barnevernet har hatt en vekst når det gjelder forsknings- og utviklingsarbeid.

Kjennetegnet ved barnevernforskningen er et bredt tilfang av emner og tilnæringsmåter for å belyse de utfordringer som barnevernet står overfor, og samtidig er det lagt vekt på å frembringe nye perspektiver på barnevernets virksomhet. Ifølge NOU 2000:12 har tidligere forskning om barnevern vært knyttet til kapasitet, organisering og aktiviteter. Senere har oppmerksomheten vært rettet mot klientenes opplevelser og perspektiver, og hvordan velferdsstatens ordninger gjennom barnevernet fungerer for personer som omfattes av loven. De siste årene har det også vært gitt støtte til longitudinelle studier av barnevernkarrierer (Kristofersen 2003) og støtte til effektstudier (Kristofersen, Sverdrup, Haaland og Wang-Andersen (2006)

2.2.2 Medvirkning forutsetter informasjon og tilgjengelighet

En viktig forutsetning for at foreldrene skal kunne påvirke i kontakten med barnevernet, er å ha informasjon om hvordan barnevernet er organisert, hva en kan få hjelp til, om formålet med tiltakene, om klageordninger og rett til innsyn i sakspapirer, om hvordan beslutninger fattes, om hva som forventes av foreldrene. Brukerundersøkelsene gir ikke noe entydig bilde av hvordan foreldrene opplever barnevernets evne til å informere.

Enkelte undersøkelser har vist at foreldre i kontakt med barnevernet har vært tilfredse med informasjonen de har fått. En norsk undersøkelse basert på intervjuer med 20 foreldre som hadde vært gjennom en undersøkelsesprosess, viste at flertallet av dem var positive i sin omtale av barnevernarbeiderens måte å holde dem informert på (Christiansen 1992). De oppga at de ble orientert om hva som skulle skje, hva som skulle drøftes på møter, og at de hadde tilstrekkelig innsyn i egen sak. De hadde fått sett uttalelser og rapporter i egen sak (s. 32). På andre områder manglet foreldrene informasjon, for eksempel når formålet med undersøkelsen endret seg fra å ha en støttende funksjon til en granskningskommissjon (Christiansen 1993).

I en spørreskjemaundersøkelse til i alt 320 foreldre i kontakt med barnevernet i 16 kommuner på Vestlandet var de fleste av foreldrene (om lag 80 prosent) tilfredse med hvordan saksbehandler hadde gitt informasjon om hjelpetilbudet og hvordan barnevernet var organisert og arbeidet (Havnen 2003). I en tidligere publikasjon hevdet forfatterne at undersøkelsen ikke var representativ når det gjaldt familier som ikke ønsket kontakt med barnevernet (Havnen, Jakobsen og Sayer 2002).

Andre norske undersøkelser peker på det motsatte. Intervjuer med ti foreldre som hadde hatt hjelpetiltak, og som var utnotert av barnevernet, viste at foreldrene etterlyste informasjon og gjensvar fra barneverntjenesten (Erstad 2000). Foreldrene savnet kunnskaper om hvordan barnevernet vurderte dem som foreldre, og de ønsket tilbakemelding på hva som skulle til for at de skulle være øgode nok. I en undersøkelse om saker med omsorgsovertakelse og fosterhjemsplassing, rapporterte foreldrene at barnevernet ikke formidlet klart nok hva som var formålene med tiltakene, og at de ikke fikk tilstrekkelig med informasjon om utviklingen av barnevernsaken (Moldestad 2002).

Informasjonen som blir gitt kan være påvirket av kjennetegn ved foreldrene. En undersøkelse basert på intervjuer med norske mødre med hjemvendte barn fra fosterhjem, viste at de foreldrene som hadde vært positivt innstilt til omsorgsovertakelse, fikk bedre informasjon og støtte under forløpet enn de som hadde vært negative (Angel 1999). I England fant Holland (2000) at sosialarbeidere samarbeidet lettere med foreldre som var samarbeidsvillige, motiverte og artikulerte, enn med dem som var motvillige, umotiverte og som hadde problemer med å artikulere seg. Sammenlignet med den første gruppen, ble den sistnevnte gruppen foreldre oftere fremstilt negativt, og de hadde mindre sjanser for å få tilbake omsorgen. Det er imidlertid vanskelig å slå fast hva som er årsak-virkning i slike saker.

I Egelund og Hestbæks (2003) internasjonale litteraturstudie om omsorgsovertakelser konkluderte forfatterne med, at sett fra foreldrenes side, foreligger det en informasjonsbrist i saksbehandlingen. Foreldrene har etterlyst informasjon om formålet med omsorgsovertakelsen. På bakgrunn av en studie av barneverntjenesten i England påstås det at fagfolkene holder tilbake informasjon om klageprosedyrer overfor foreldrene i barnevernsaker (Bell 1999).

Foreldrenes muligheter for å påvirke er også avhengig av å kunne komme i kontakt med saksbehandlerne. Intervjuer med foreldre med barn i fosterhjem har vist at mange var misfornøyde med gjennomtrekk av saksbehandlere (Moldestad 2002). Foreldrene likte ikke å måtte bytte saksbehandlere fordi nye saksbehandlere ikke kjente dem og saken godt nok, og de manglet kunnskaper som skulle til for å løse praktiske vanskeligheter.

Kapasitetsproblemene i barnevernet var ikke noe hovedtema i den siste store utredningen om barnevernet. Likevel var en av konklusjonene at «Det bør utvikles ordninger som sikrer kontinuitet og blant annet personellmessig stabilitet i barnevernvirksomheten» (NOU 2000:12, s. 238). Kapasitetsproblemer var en av hovedgrunnene til økt statlig innsats i barnevernet i 1980- og 1990-årene. Kommunene fikk økte ressurser og tilbud om kompetanseheving for å få bukt med ventelistene blant undersøkelsessaker, de såkalte «omappebarna».

2.2.3 Betydningen av samarbeid

Selv om prinsippet om medvirkning ikke er fremhevet i barnevernlovens ordlyd, er barneverntjenesten underlagt krav om at foreldrene skal involveres i saksbehandlingen, og at tiltakene skal utformes i samråd med dem. De skal bli informert og uttale seg om en sak før et vedtak skal treffes (Oppedal 2007).

Christiansens (1992) intervjuer med foreldre i kontakt med barnevernet viste at det var tre forhold som er avgjørende for hvordan relasjonen mellom foreldre og de ansatte utviklet seg: Det ene var i hvilken grad klienten selv hadde akseptert problemet som var utgangspunktet for meldingen og undersøkelsen. Det andre var hvordan barnevernet taklet aggresjon, kritikk og protester i de første møtene og det tredje var hvordan barnevernarbeideren greide å få frem og knytte seg til familiens egne problemoppfatninger.

Mona Sandbæk (2000a) intervjuet foreldre til 60 barn som hadde vært i kontakt med pedagogisk-psykologisk tjeneste, barneverntjenesten eller barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk. Undersøkelsen viste at foreldres kritiske holdninger til barnevernet skyldtes uenighet med fagfolkene om fremgangsmåter, oppfatning av problemer og forslag til tiltak, men ikke nødvendigvis om det var behov for hjelp (Sandbæk 2000a). Hvis foreldrene opplevde at tiltakene fungerte godt for barna, endret de ofte holdning og tilstrebet samarbeid. Dette samsvarte med Strandbus (2001) intervjuer med foreldre i kontakt med barneverntjenesten. Foreldrene i kontakt med barnevernet hadde egne synspunkter på hva som burde gjøres, og de ønsket å bidra aktivt i hjelpeprosessen. De reagerte negativt dersom deres egne forslag til tiltak ble ignorert. Forslagene til foreldrene behøvde ikke nødvendigvis å bli tatt til følge, men de ønsket at de skulle bli vurdert seriøst (Sandbæk 2000a).

Utenlandsk forskning har pekt på liknende tendenser. Uggerhøj undersøkte kommunikasjonen mellom utsatte familier og deres sosialarbeidere i to kommuner i Danmark. Han konkluderte med at «involvement og konkret inddragelse af familien som samarbeidspartner» hadde stor betydning for foreldrenes tilfredshet med tjenestene (Uggerhøj

1995, s. 36). En undersøkelse basert på ni gruppeintervjuer med tilfeldig valgte foreldre i kontakt med barnevernet i ulike geografiske områder av staten Missouri i USA, viste at de viktigste egenskapene ved sosialarbeideren var evnen til å vise respekt og til å kommunisere (Drake 1994). Foreldrene kritiserte barnevernarbeiderne for at de ga ordre til brukerne i stedet for å forhandle med dem, at de brukte et fagspråk som brukerne ikke forstod og at de ikke lyttet til hva de hadde å si. Gruppeintervjuer med sosialarbeidere i den samme undersøkelsen viste at det var kongruens mellom brukernes og sosialarbeidernes beskrivelser av gode egenskaper ved barnevernarbeidere.

2.2.4 Medvirkning ved omsorgsovertakelse

Mulighetene for medvirkning i barnevernet kan ha sammenheng med hvilken type barnevernsaker det dreier seg om. Det er særlig i saker med omsorgsovertakelser at foreldrene har etterlyst større grad av medvirkning (Christiansen og Havnen 2003, Egelund og Hestbæk 2003, Ellingsen 2006, Höjer 2007, Willumsen og Severinsson 2005). I disse sakene opplever foreldrene ofte avmakt, og at de er satt på sidelinjen. I saker med hjelpetiltak i hjemmene derimot, er mange av foreldrene tilfredse med mulighetene for å delta (Havnen 2003, Steenstrup 2002), men det gjelder ikke alle (Strandbu 2001). I sin gjennomgang av studier av omsorgsovertakelser konkluderte Egelund og Hestbæk (2003) med at foreldrene etterlyste muligheter for langt større grad av medvirkning før, under og etter en omsorgsovertakelse. I Moldestads (2002) studie av foreldre med barn i fosterhjem fant hun at de ikke bare etterlyste muligheter for økt innflytelse, men at de også ønsket å se resultater av et bedre samarbeid. De etterlyste økt respekt og å bli bekreftet som verdige personer. Barneverntjenesten kommer ofte til kort i å etter spørre tilbakemelding på sine tjenester fra barn og foreldre, og brukerperspektivet på barneverntjenestene er mangelfull (Hansen 2005, Sandbæk 2001). Bruk av familieråd som beslutningsmodell i barnevernet er et unntak (Løfsnæs 2002, Schjeldrup og Omre 2005, Horverak 2006).

På bakgrunn av åtte fokusgruppeintervjuer med foreldre som hadde barn i fosterhjem i USA, fant Kapp og Propp (2002) at foreldrene vektla kommunikasjon, tilgjengelighet, respekt, medvirkning og informasjon om rettigheter i samhandlingen med barnevernet. God kommunikasjon og tilgjengelighet var viktige forutsetninger for at foreldrene opplevde at de ble behandlet med respekt og for at de fikk medvirke. Foreldrene oppga at de ønsket og trengte kontakt med barneverntjenesten fordi de manglet kunnskaper om hva som var deres rettigheter. De visste ikke hvordan de skulle *navigere* i barnevernet, hvem de kunne ta kontakt med for å

få hjelp eller hvor de skulle melde fra om klager og problemer. Mange av dem savnet mer støtte.

De kvalitative undersøkelsene synes i hovedsak å bli bekreftet av kvantitative studier. En undersøkelse blant foreldre med barn under omsorg fra USA viste at de indikatorene som ga størst prediksjon på brukertilfredshet med barneverntjenesten, var når barnevernarbeiderne:

- arbeidet med foreldrene for å få barna hjem
  - hadde klare forventninger til foreldrene
  - forberedte foreldrene til og støttet dem på møter
  - viste respekt for foreldrenes kulturelle bakgrunn
  - undersøkte foreldrenes syn på problemene og tjenestene og inkluderte dem i beslutningsprosesser, og at
  - foreldrene kunne anbefale kontoret og barnevernarbeideren til andre
- (Kapp og Vela 2004, s. 203, min oversettelse)

De ulike undersøkelsene har vist at foreldrene med barn under omsorg vurderer positivt barnevernarbeidere som har: En positiv, støttende og vennlig holdning, klare forventninger, respekt for kulturell bakgrunn, fagkunnskaper og brukermedvirkning i alle fasene i en barnevernsak.

2.2.5 Medvirkning i relasjoner kjennetegnet av dominans

De valg- eller påvirkningsmuligheter brukeren har i forhold til hjelpeapparatet kan påvirke hvordan relasjonen til hjelpeapparatet beskrives. Noen av disse er åpenbare, for eksempel barnevernets muligheter for bruk av tvang, mens andre forhold kan beskrives som mer skjulte former for disiplinering.

Erstad (2000) hevder at en barriere for bedre samarbeid mellom barnevernet og foreldre, kan være foreldrenes strategiske tilpasning. Strategisk tilpasning betyr at foreldrene tilpasser seg hjelpeapparatet som følge av trusselen som ligger i barnevernets sanksjonsmuligheter. Studier av barnevernet i Danmark (Uggerhøj 1996) støtter opp om slike antagelser. En annen dansk undersøkelse viste at omlag elleve prosent av foreldrene opplevde frivillige plasseringer som frivillig tvang eller som gråsoneplasseringer (Hestbæk 1997). Riset-bak-speilet-effekten kan være en annen barriere for barnevernet i å oppnå innsikt eller forståelse for hvordan familien har det og opplever samhandlingen.

Sandbæk (2000b) fant at foreldrene i kontakt med barnevernet la stor vekt på om de fikk innflytelse over utvikling av hjelpetilbud til barna, eller om de opplevde avmakt i møtet

med hjelpetjenestene. Avmakt ble beskrevet som en opplevelse av at deres egne oppfatninger ble avvist, at de ikke ble tatt hensyn til ved uenighet, at de fikk avslag på henvendelse om hjelp, eller at barna ble utvist eller utskrevet mot sin vilje. De gode erfaringene var når foreldrene og (saks-) behandlerne gjennom dialog kom fram til en forholdsvis lik oppfatning av problemene og hva som burde gjøres. Foreldrene satt pris på de situasjonene der hjelpetjenesten verdsatte deres egenskaper og innsats. De var fornøyde når de fikk støtte og innflytelse i utøvelse av foreldrerollen og motsatt, misfornøyde når de ikke ble hørt eller ikke fikk anerkjennelse for innsatsen sin (Sandbæk 2000b).

For praktikerne kan det være vanskelig å fastholde den todelte målsettingen om både å utrede om barnet er utsatt for risiko, og samtidig etablere samarbeid med familien. Fagfolkene skal kartlegge interessene til de ulike personene i familien. De ansatte trenger personlig og profesjonelt å håndtere en situasjon hvor de skal utføre og fastholde motsetningsfylte oppgaver og mål. I vurderingen av barnets situasjon og behov for hjelp skal sosialarbeidere avgjøre hvilke opplysninger som er relevante, og de skal vurdere foreldrenes atferd. Forventningene om å arbeide i partnerskap med foreldrene gjør disse funksjonene enda mer kompliserte. Ofte vil sosialarbeidere være kjent med familiens vanskelige livssituasjon og behov for hjelp, men de oppfatter det likevel som sin primære oppgave å innhente informasjon av betydning for barnets sikkerhet.

Margareth Bell (1999) har studert muligheter for partnerskap mellom foreldre og fagfolk i barnevernet i Storbritannia. Hun fant at de ansatte etterlyste ferdigheter i hvordan dette kan gjøres, for eksempel hvordan de kan kommunisere og forhandle med ufrivillige klienter, og hvordan de kan tillate uenighet samtidig som de holder fast på sine egne vurderinger. Studier fra barnevernet har vist at det er vanskelig å oppnå godt samarbeid i saker hvor det er uenighet om barnets behov for sikkerhet og i saker hvor familiemedlemmer ikke ønsker innblanding av barnevernet (Thoburn og Shemmings 1995). Dessuten kan det være vanskelig å få til et samarbeid i saker der foreldrene benekter mishandling, omsorgssvikt eller ikke aksepterer fagfolkenes vurderinger (Bell 1999).

Fagfolkenes evne til å forstå at familienes materielle og sosiale levekår kan ha betydning for utviklingen av hjelperelasjonen (Aamodt 2003). Autonomi og makt er forbundet med å ha kontroll over eget liv og å utøve kontroll over andre. Mangel på kontroll over den ytre sosiale og materielle verden, kan medvirke til tap av den personlige og psykologiske kontrollen (Jørgensen 1999). Tap av kontroll kan gi en følelse av ikke å være herre over egen hverdag, eller å ha innflytelse på eget liv. Mangel på personlig og sosial kontroll kan være vanskelig i et moderne vestlig samfunn hvor autonomi og selvbestemmelse står som sentrale

verdier. I et slikt perspektiv kan kunnskap om barnevernfamiliens vanskelige levekår gi økt forståelse for hvorfor foreldrene ofte opplever at de mangler påvirkningsmuligheter. Foreldrenes rolle som brukere kan ikke løsrives fra de materielle og sosiale betingelsene som de lever under, og de vil i mange tilfeller være både ofre og aktører (Ericsson 2003). Sandbæks funn støtter opp om slike antagelser. Hun fant at familiens vanskelige økonomi og mangel på støtte, kan forklare hvorfor forholdsvis enkle hjelpetiltak ble vurdert svært positivt. Tiltakene bidro til et normalt hverdagsliv i den forstand at barna kunne gjøre det som alle andre barn gjør (Sandbæk 2000b).

2.2.6 Medvirkning kan gi gode resultater

Medvirkning har ikke bare en verdi i seg selv, men kan også gi gode resultater. Dette bekreftes av en gjennomgang av 16 større forskningsprosjekter i England. Konklusjonen var at foreldrenes medvirkning i barnevernet vanligvis gir bedre resultater for både barn og foreldre (Department of Health 1995, s. 37 og 51). To nordiske barnevernforskere Egelund og Sundell (2001) kom til liknende konklusjoner i forskningsoversikten de utarbeidet. Studien av öBarn i kris⁹ viste at en forutsetning for samarbeid med foreldrene var hvordan foreldrene ble møtt av sosialarbeiderne. Hvis de ble overkjørt, ble det skapt en vedvarende motsetning. Foreldre som opplevde at de ble behandlet med respekt opplevde tvangsinngrepet som en frivillig plassering (Hessle 1989, s. 118). I en oppfølgingsstudie av 33 barn plassert i fosterhjem¹⁰ fra seks ulike kommuner i England, viste at det var en positiv sammenheng mellom foreldres deltakelse i tidlige beslutningsprosesser og foreldrenes tilfredshet med tiltak og barnevernet (Cleaver 2000). Moldestad (2002) har også pekt på at mulighetene for samarbeid med foreldrene etter omsorgsovertakelsen, kan være avhengig av deres deltakelse i beslutningsprosessene tidligere i saken. Denne konklusjonen er i tråd med Cleaver og Freemans (1995) funn fra England som viste at måten familien ble møtt på og involvert i de tidlige deler av en barnevernprosess, påvirket hva slags holdninger familien hadde til de tiltakene som ble satt inn senere.

Studier av familieråd som beslutningsmodell har vist at både barn og foreldre kan være aktive deltakere i beslutninger i barnevernet (Einarsson 2002, Marsh og Crow 1998, Sundell og

---

⁹ I prosjektet öBarn i kris⁹ fulgte de opp alle barn i Malmö som ble plassert i fosterhjem i femti dager eller mer fra mars 1981 til mai 1982 (Hessle 1989). I alt omfattet dette 85 barn i alderen 0-16 år, og intervjuene omfattet også fosterforeldre, sosialarbeidere og barnets foreldre. Målet var å skaffe seg et bilde av de familier som får sine barn plassert i fosterhjem, deres historie og utvikling i en toårsperiode.

¹⁰ Undersøkelsen var basert på intervjuer med barn, foreldre, fosterforeldre og sosialarbeidere seks uker og 12 måneder etter plasseringen av barnet.

Hægman 1999). Horveraks (2006) studie av ungdommers deltakelse i familieråd, tyder på at jo mer innflytelse ungdommen blir gitt tidlig i beslutningsprosessen, dess mer ansvar tar ungdommen for endring.

Felles for mange av empowermentbaserte familie- og nettverksorienterte tiltak og metoder benyttet som hjelpetiltak er at de forsøker å vektlegge og ivareta forholdet mellom deltakelse og beskyttelse av barnet, samt deltakelse fra foreldre og nettverket. I en kunnskapsoversikt om hjelpetiltak i barneverntjenesten i Norge, Sverige, Danmark, Finland, Island, England, USA, Canada og Australia ble det konkludert med at metoder og tiltaksformer som meldingsmøte, familieråd, flippover var *lovende*, mens metoder som Marte Meo, Webster-Stratton, Parent Management Training og multisystemisk behandling var *virkningsfulle* (Kristofersen, Sverdrup, Haaland og Andresen 2006, s. 13). Når tiltakene ble beskrevet som lovende, kan dette bety at barn, foreldre og det private nettverket får mer informasjon om barnevernet og at de kommer mer til orde og blir aktive deltakere i løsningsprosesser. Metodene som ble beskrevet som virkningsfulle, kunne vise til resultater om bedring i barnas atferd. Dette er metoder som er omdiskuterte. Det hevdes at en metode som multisystemisk behandling ikke nødvendigvis har bedre effekt enn andre metoder (Egelund 2006).

Brukerundersøkelser fra USA, basert på randomiserte utvalg og kontrollgrupper, har vist at både foreldre, fosterforeldre og samarbeidspartnere er mer tilfredse med barneverntjenester som bygger på en ressursorientert tilnærming og en foreldrestøttende praksis, enn brukergrupper som mottok tjenester som vurderte klientenes behov ut fra patologiske perspektiver (Huebner, Jones, Miller, Custer og Critchfield 2006¹¹). De fant at jo lenger tjenestene hadde arbeidet ut fra ressurstenkning, desto mer fornøyde var brukerne. Indikatorer på tilfredshet var om brukerne opplevde at de var blitt behandlet med respekt og verdsatt. De mest fornøyde følte seg trygge på at de fikk hjelpen de trengte, og de opplevde tilgjengeligheten bedre sammenlignet med brukerne i kontrollgruppen. Barnas vurderinger var ikke tatt med i denne undersøkelsen. Betydningen av foreldremedvirkning er dokumentert i andre sektorer enn barnevernet. I en studie av samarbeid mellom familier med funksjonshemmede barn og hjelpeapparatet, fant Tronvoll (1999) at fagfolkene i større grad må ta utgangspunkt i foreldrenes forståelse av hva barnet trenger for å gi god hjelp.

---

¹¹ Undersøkelsen ble foretatt i Staten Kentucky i 2001 og 2002. Foreldrene som deltok i undersøkelsen var foreldre som *received protection and permanency services in the previous three months, including investigations, in-home services, or out-of-home services for placed children* (s. 698). Ut fra mine vurderinger tilsvarer disse tjenestene tiltak som det norske barnevernet rår over.

2.3 ERFARINGER MED KOLLEKTIV BRUKERMEDVIRKNING

2.3.1 Innledning

Brukerne kan ta i bruk ulike kanaler for å påvirke utformingen av tjenestene. I Brukermedvirkningsprosjektet gjennomførte vi forsøk med utprøving av dialogkonferanser, høringsmøter, brukerråd, kontakt med media, samarbeidsgrupper, dialogbasert evaluering av barneverntjenesten og medvirkning gjennom samhandling i grupper (Seim og Slettebø 2007). Dette er medvirkningsformer som har vært lite kjent og anvendt i barnevernet. I avhandlingen beskrives og analyseres Brukergruppa som et forsøk med brukermedvirkning gjennom samhandling der målet var å påvirke utviklingen av det generelle tjenestetilbudet, men hvor deltakernes også var styrt av individuelle behov for sosial støtte.

Med unntak av Landsforeningen for barnevernsbarn (Follesø 2007), har påvirkning gjennom egenorganisering i barnevernet vært lite beskrevet. I de neste avsnittene beskriver jeg grupper og organisasjonene som har organisert foreldre i Norge, men jeg skal også trekke inn erfaringer fra andre land.

2.3.2. Norske støttegrupper og interesseorganisasjoner

Det kan være stor forskjell på utformingen av støttegrupper og interesseorganisasjoner. Enkelte grupper vil ha tyngepunktet rettet mot pressgruppevirksomhet overfor forvaltningen, mens andre har blikket rettet mot selvhjelp og sosial støtte, og noen begge deler. Gruppene og organisasjonene har som oftest som mål om å påvirke myndighetene, men selvhjelpsvirksomhet har også vært viktig i disse organisasjonene. Noen av gruppene kan være igangsatt av profesjonelle, mens andre er organisert av brukerne selv.

Det har vært gjort flere forsøk med å utvikle støttegrupper til foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine. Medvirkning har vært et delmål i disse gruppene. I Bergen ble det i 1994 gjennomført fem seminarer der foreldre, fosterforeldre, saksbehandlere og tilsynsførere møttes for å utveksle erfaringer og diskutere ulike sider ved fosterhjemsoppholdet (Havik og Røed 1995). Formålet med prosjektet var å utforske ulike erfaringer og synspunkter på fosterhjemsarbeidet og innhenting av informasjonen gjennom dialog med de ulike aktørene. Seminarene ble vurdert positivt. Det ble pekt på behovet for at de ulike partene behandlet hverandre med respekt og at de kunne møtes jevnlig for å kunne gjensidig informasjons- og meningsutveksling. Et av tiltakene som ble foreslått var regelmessige fellesmøter mellom

barneverntjenesten, fosterforeldrene og foreldrene. Deltakerne opplevde møtene i Bergen som opplysende og løsningsorientert, fremfor konfronterende og konfliktorientert og at møtene bidro til utvikling av ny kunnskap og forståelse. En annen erfaring fra møtene var at informasjonen ble opplevd og forstått på en annen måte fordi den ble gitt av aktørene selv og i dialog og i en situasjon der den enkelte deltaker viste respekt for hverandre.

I 1998 ble det gjort forsøk i tre kommuner der ansatte fra barnevernet og ungdommer var samlet for erfaringsutveksling (Follesø 1998). Poenget med disse møtene var å utvikle innsikt og ny kunnskap gjennom dialog og erfaringsutveksling. Erfaringene fra dialogmøtene var positive, og de ga barnevernet verdifull informasjon om hvordan foreldrene opplevde barnevernet. I november 2006 arrangerte fosterhjemstjenesten ved Barne-, ungdoms- og familieetaten i Region Sør et kurs for foreldre med barn i fosterhjem. Kurset gikk over tre kveldssamlinger og en helgesamling. Temaene på kurset var blant annet å være foreldre uten daglig omsorg, håndtering av vanskelige følelser, barneoppdragelse og samarbeid. Kurset fikk en svært positiv evaluering av de tre fedrene og de seks mødrene som deltok (Angel 2007). Fosterhjemstjenesten i Region Sør planlegger å fortsette med å tilby kurs for foreldre med barn i fosterhjem.

På bakgrunn av møter med foreldre, kontakt med Forældrestøtten i København og med Brukergruppa (som beskrives senere) etablerte Kirkens Bymisjon i Oslo våren 2006 et tilbud til foreldre som ikke lenger har omsorgen for sine barn, kalt Foreldrestøtten. I Foreldrestøtten får foreldrene møte andre foreldre i samme situasjon og til å snakke om erfaringer fra å være deltidsforeldre, leve med savnet etter barna, om samværsordninger, samtidig som det legges vekt på å gi informasjon (Selvik og Havnås 2006). I Kirkens Bymisjon i Bergen og i flere kommuner rundt om i landet er støttegrupper for foreldre med barn under omsorg under planlegging.

I august 1991 ble det etablert en forening for foreldre i kontakt med barnevernet (NOU 2000:12). Denne het Foreningen for foreldres rettigheter (LFFR) og ble dannet av foreldre som hadde fått barna sine plassert av barnevernet. LFFR så som sin viktigste rolle å gi støtte i de situasjoner der en familie kom i konflikt med barnevernet (Paulsen 1993). Foreningen ble nedlagt etter kort tid, blant annet som følge av interne konflikter. På slutten av 1990-tallet dukket det opp en forening som kalte seg Det Norske Familievern (Ingerslev 1999). Dette var en forening som stod for en ensidig kritikk av barnevernet, men også denne foreningen fikk en kort levetid.

Det er i senere år gjort flere forsøk på å organisere interesse- og støttegrupper for foreldre som har blitt fratatt omsorgen for barna sine. Organisasjonene har ofte hatt et kortvarig

liv, og de har i begrenset grad nådd fram til offentligheten. Foreningen for foreldre med barn i fosterhjem (FABAFO) ble startet høsten 2002 med hjelp fra Norsk Fosterhjemsforening. Etableringen av FABAFO ble mottatt av fagfolk som et velkomment bidrag til organisering. Driften ble lagt på is fordi organisasjonen ikke fikk støtte til drift, og de sentrale personene i organisasjonen ble utslitt. I en skriftlig orientering fra lederen av FABAFO (høsten 2004¹²) heter det:

Mottoet til FABAFO ble öFelles skjebne, felles tröstö. FABAFOs formål er å komme i kontakt med biologiske familier med barn i fosterhjem og prøve å stå sammen. FABAFO er også ute etter et bedre samarbeid mellom biologiske familier og barnevern. Mange barnevern var öreddö oss, men vi er ikke ute etter å ødelegge det arbeidet barnevernet gjør. La heller FABAFO få muligheten til å komme med sine tanker, så vil barnevernet se hva vi vil.

FABAFO ble lagt på öisö våren 2004 pga økonomiske problemer. Vi fikk ikke støtte fra Staten, og ölevdeö kun på privat økonomi, og medlemskontigent (kr. 200,- per medlem). Vi søkte Barne- og familiedepartementet om støtte, men fikk avslag, med begrunnelse av: De støttet IKKE foreninger.

Det er ingen umulighet for meg å få FABAFO på fote igjen, men da må jeg ha økonomisk støtte fra Staten, og en trygg støtte i ryggen.

I dag står jeg alene om å få FABAFO på bena igjen, men jeg er klar om noen er hjelpelig med det forslaget.

FABAFO er et eksempel på delvis profesjonelt igangsatt brukermedvirkning som ble nedlagt, blant annet i mangel på økonomisk støtte til drift av organisasjonen.

Det finnes i dag bare en norsk landsomfattende interesseforening, BarnasRett. Dette er et nettsted for foreldre som har kontakt med barnevernet. På deres nettsider heter det blant annet:

BarnasRett.no er et partipolitisk og livssyns-uavhengig nettsted. Målet er å bidra til åpenhet om barnevernet; om manglende teoretisk grunnlag for barnevernsöfagetö, om skadeløs saksbehandling, om det skadelige institusjons- og fostervesenet, om bruken av korrupte sakkyndige psykologer.

Vi vil fortelle deg det myndighetene ikke vil at du skal vite. Formålet er å få nedlagt det barnevernet vi har i dag, et barnevern som fungerer så dårlig at vi var bedre tjent uten.

Vi krever at myndighetene tar ansvar og stanser sprengningene av familier, og at man starter gjenforening av barn og foreldre.

(BarnasRett)

---

¹² Orientering fra daværende leder i FABAFO til undertegnede 11. oktober 2004

Bak nettstedet finnes flere personer med variert faglig bakgrunn på ulike områder relatert til barn og familie. Foreningens nettsted har mye og god oppdatert informasjon om barnevernet, om lovgivning og om barn og foreldres rettigheter. Den bistår enkeltpersoner som er i konflikt med barnevernet, blant annet gjennom aksjoner og kontakt med politikere og presse. De har valgt kontroversielle virkemidler, blant annet utgir foreningens nettsted en omstridt liste med konkret informasjon om hvilke profesjonelle utøvere foreningen mener foreldre i kontakt med barnevernet bør holde seg unna. Et liknende nettsted heter Redd Barna Våre (Redd Barna Våre). Det står lite om hva som er formålet med foreningen, men nettstedet har lagt ut en god del informasjon og inneholder mange leserinnlegg som ensidig kritiserer barnevernet.

Det er lite som har vært skrevet om norske støttegrupper for foreldre i kontakt med barnevernet. Støttegruppene har vært og er av svært ulik karakter. Mens noen av dem har hatt som mål å artikulere foreldrenes interesser og å fungere som pressgruppe, har andre vært organisert som selvhjelpsgrupper. Enkelte har forsøkt å ivareta både behovet for økt innflytelse og selvhjelp.

2.3.3 Støttegrupper og interesseorganisasjoner i andre land

I land utenfor Norge har de hatt mer erfaring med støttegrupper for foreldre i kontakt med barnevernet. I København er det etablert et tilbud til foreldre som ikke lenger har omsorgen for barna sine, Foreldrestøtten (Forældrestøtten). Senteret ble åpnet i 1994 med støtte fra København kommune og drives i samarbeid med ForeldreLANDSforeningen (FBU). Målet med senteret har vært å hjelpe foreldre til å få et bedre forhold til sine barn (Ingerslev 1999). Et annet mål har vært å gjøre foreldrene bedre i stand til å samarbeide med barnevernet samt bedre deres livskvalitet. Forældrestøtten ledes av en bruker, men det er også tilknyttet en psykolog og en sosialarbeider til senteret. Foreldrene får tilbud om individuelle samtaler, gruppesamtaler og det blir arrangert temakvelder og ulike sosiale aktiviteter. I tillegg kan foreldrene gjennom senteret få med seg en bisitter til møter med barnevernet.

I Danmark ble interesseorganisasjonen for foreldre som har barn under omsorg, ForeldreLANDSforeningen, stiftet allerede i 1969. Denne har som formål å samle, støtte og gi råd til blant annet foreldre med barn plassert utenfor hjemmet, og aktivitetene er kursvirksomhet, aktiviteter og samtalegrupper. FBU's overordede mål er å skape kontakt med foreldre som har barn plassert i fosterhjem eller institusjon ved:

- at bringe forældre sammen, dersom deres børn har ophold i plejefamilier, døgninstitution el. lign
- at skabe rammer, der giver forældre mulighed for at handle til fordel for dem selv og deres børn
- at give mulighed for at bryde deres isolation
- at medvirke til at øge det opsøgende og forebyggende arbejde
- at arbejde for bedre opfølgning ved hjemgivelse
- at dygtiggøre foreningens medlemmer gennem information, møder og kurser
(ForeældreLANDSforeningen)

I Sverige ble det høsten 2006 i regi av Stiftelsen Allmänna Barnhuset (SAB) i Stockholm arrangert en helgesamling for 13 foreldre som var fratatt omsorgen for sine barn og tre sosialarbeidere. Tiltaket er evaluert av Ingrid Höjer ved Göteborgs Universitet, og det ble gjennomført gruppeintervjuer med foreldrene om deres erfaringer med en omsorgsovertakelse (Höjer 2007). Lederen ved SAB Eva Windelhed og Ingrid Höjer mener begge at oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse er et forsømt område i Sverige¹³.

I forbindelse med Barnbyn Skå ble det i 1981 etablert en interesseforening for foreldre som hadde opplevd omsorgsovertakelser med tvang. Foreningen kalles Riksförbundet för Familjers Rättigheter (RFFR) og har som mål å öväcka opinion, medverka till att sprida kunskap i fråga om vikten av att ta tillvara barnens naturliga nätverkö (Familjers Rättigheter). RFFR ønsker å styrke barn og foreldres rett til kontakt med hverandre og barnets kontakt med øvrige slektninger. Foreningen skal ut fra barnets perspektiv ivareta familiers interesse i saker med omsorgsovertakelse, og skal gi støtte og råd til familier i slike situasjoner. I saker hvor det blir foreslått en langsiktig separasjon, mener RFFR at det er viktig å ivareta barnets behov for samvær med sin biologiske familie. RFFR har mottatt driftsmidler av Sociaministeriet i Sverige.

O'Connor (1996) har beskrevet og evaluert en støttegruppe for foreldre med barn i fosterhjem i Irland. Evalueringen bygger på både gruppeintervjuer og individuelle intervjuer med medlemmer i gruppa. Deltakerne vurderte gruppa positivt. Foreldrene opplevde at de ble akseptert og at deres rolle som foreldre ble verdsatt, og det bidro til å øke deres selvfølelse. De verdsatte den uformelle kontakten de fikk med fagfolkene. Innholdet i gruppen var i hovedsak knyttet til terapeutiske mål, men det ble også påpekt at fagfolkene fikk nyttig tilbakemelding på hvordan tjenesten kunne forbedres.

I Storbritannia ble Family Rights Group (FRG) etablert i 1974ö to provide advice and support for families whose children are involved with social serviceö. Family Rights Group er finansiert gjennom veldedighet. Målene med FRG er:

¹³ Telefonsamtale med undertegnede hhv 23.05.2007 og 25.05.2007

- to promote full participation by families in planning and decision making about their own children;
- to promote full participation by service users and potential service users in the design, delivery and evaluation of local child and family welfare services;
- to develop and improve practices by lawyers, social workers and other relevant groups; and
- to campaign for improvements in relevant policy and legislation

(Family Rights Group)

Family Rights Group arbeider for å endre lovverket, politikken og praksis og skriver:

Family Rights Group knows that what the adults in a family want and need will not always be the same as what the children want or need. But we also know that parents usually want what is best for their children. We are campaigning for families who use and need services to be placed at the heart of planning and delivering services. We want to see duties on local authorities to:

- fully include families in making decisions about their children
- take into account the views of all sections of the community
- ensure that planning groups are representative of the local community, and always include service users
- pay service users who sit on planning groups or committees
- show how they take account of families' views and how these views lead to changes in services

(Family Rights Group)

Family Rights Group legger stor vekt på både individuell og kollektiv brukermedvirkning og at medvirkningen skal gi resultater.

I Canada er det gjennomført en omfattende evaluering av støttegrupper for foreldre i kontakt med barnevernet i tre kommuner (Cameron og Birnie-Lefcovitch 2000). Gruppene kalles Parent Mutual Aid Organizations (PMAO) og er basert på frivillighet. De har vært ledet av profesjonelle. Evalueringen pågikk over en periode på tre år, og forskerne gjennomførte også intervjuer med foreldre i en kontrollgruppe. Cameron og Birnie-Lefcovitch (2000) fant tiltak som støttegrupper lovende fordi, sammenliknet med kontrollgruppen, rapporterte deltakerne i PMAO-prosjektet oftere om en positiv endring i selvfølelse, om økt mestring, om en positiv utvikling av foreldreferdigheter, om økt sosial støtte. Dessuten var det færre plasseringer av barn utenfor hjemmet blant familiene som deltok i PMAO-prosjektet enn i kontrollgruppen, og deltakerne trengte mindre oppfølging av de profesjonelle. I Canada ble PMAO-prosjektet beskrevet som svært forskjellig fra den tradisjonelle måten å hjelpe familier på i barnevernet. Forskerne hevder at et gruppetilbud kan øke mulighetene for utvikling av

samarbeid og partnerskap mellom foreldrene og fagfolkene, men at forutsetningen for å lykkes var at fagfolkene hadde tro på slike tiltak og at de gjennomførte dem i praksis.

I to distrikter i Ontario, Canada ble det gjennomført intervjuer med 61 foreldre¹⁴ i kontakt med barnevernet. Målet med undersøkelsen var å kartlegge hvilken betydning formelt og utformelt nettverk hadde i foreldrenes liv (Manji, Maiter og Palmer 2005). Undersøkelsen viste at mange av foreldrene opplevde ensomhet og sosial isolasjon, og de savnet blant annet kontakt med familien. De fleste oppga at støtte fra venner var den vanligste kilden til sosial støtte. Ingen av foreldrene i undersøkelsen hadde opplevd at barnevernet hadde bidratt med nettverksbygging, eller at barneverntjenesten hadde gjort forsøk på å forbedre og utvikle relasjoner til personer i nettverket som de ønsket mer kontakt med. Barnevernet hadde oppmerksomheten rettet mot beskyttelse av barnet, mens foreldrene ble overlatt til seg selv i arbeidet med å utvikle det uformelle nettverket. Forfatterne konkluderte med at barnevernarbeidere bør aktivt arbeide for at foreldre knytter kontakter i lokalsamfunnet som kirken, selvhjelpsgrupper, venner og familie. Slike tiltak kan redusere følelsen av sosial isolasjon, og de kan representere ekstra ressurser for familien.

I USA har Parents Anonymous (PA) eksistert i mange år og har som formål å forebygge omsorgssvikt (Parents Anonymous). PA bygger på prinsippet om selvhjelp og rekrutterer foreldre som både er og ikke er i kontakt med barnevernet. Allerede i begynnelsen av 1990-årene ble det gjort forsøk med gruppetilbud for foreldre som hadde barn i fosterhjem i New York (Levin 1992). Gruppen ble beskrevet som en åpen støttegruppe der foreldrene kunne dele sine erfaringer med hverandre. Levin etterlyser gruppearbeid som metode i det barnevernfaglige arbeidet.

Bruk av selvhjelpsgrupper har vist seg å være effektive i oppfølgingen av foreldre etter omsorgsovertakelser i USA (Frame, Conley og Berrick 2006). I følge den amerikanske barnevernlovgivningen (The Adoption and Safe Families Act) har foreldre med barn i fosterhjem kort tid på seg til å vise en positiv utvikling i deres forsøk på å bli gjenforent med barnet. Det forventes at foreldrene skal ta aktivt del i utviklingen av en individuell plan, at de skal samarbeide med hjelpeapparatet og at de skal ha regelmessig kontakt med barnet. Myndighetene kan beslutte at foreldre som har mistet omsorgen for barna sine skal delta i undervisningsopplegg, selvhjelpsgrupper og veiledning. Hvis foreldrene ikke deltar aktivt i foreldreprogrammet de første seks månedene etter omsorgsovertakelsen, skal myndighetene vurdere om barnet skal adopteres bort. Målet er å unngå at det skal gå for lang tid før det

---

¹⁴ (Intervjuene ble gjennomført med 57 mødre, 3 fedre og 1 der begge foreldrene var til stede)

etableres stabilitet og kontinuitet rundt barnets situasjon. Samtidig påpekes det at foreldrenes følelser av sorg og sinne over plasseringen av barnet ofte gjør det vanskelig for foreldre å ta del i slikt endringsarbeid.

2.4 FORHOLD SOM KAN PÅVIRKE MULIGHETENE FOR Å MEDVIRKE

2.4.1 Innledning

I dette avsnittet presenteres ulike forhold som kan innvirke på foreldrenes påvirkningsmuligheter. Foreldrenes innflytelse kan påvirkes av hvilken rolle barnevernet skal ha som samfunnsinstitusjon, synet på barn, og fagfolkens årsaksforklaringer, holdninger og skjønnsutøvelse. Dessuten kan stigmatiseringen av foreldre som bryter med samfunnets sentrale normer få betydning for deres deltakelse. Det ligger også en fare i at økt foreldremedvirkning kan gå på bekostning av barns deltakelse. I tillegg gir begrepet brukermedvirkning uklare føringer for praksis, og, ikke minst, foreligger det juridiske begrensninger for hvor mye foreldrene kan delta.

2.4.2 Samfunnets ansvar for barna utvides

Synet på foreldres muligheter for deltakelse og innflytelse i samhandlingen med barnevernet kan forstås ut fra den generelle debatten om makt og ansvar i forholdet mellom familien og det offentlige. På slutten av 1800-tallet kom normen at barna i første rekke var foreldrenes ressurs under press. På viktige områder ble samfunnets ansvar for barn utvidet (Seip 1994), og noen av foreldrenes plikter ble overtatt av institusjoner utenfor hjemmet. Økt samfunnsansvar for barn betydde bedring av barns levekår, samtidig som vekst i omsorgstilbudet ga vekst i sosial kontroll.

I 1863 bestemte Fattigloven at det skulle føres tilsyn med at barn, som hadde foreldre som mottok fattigunderstøttelse, ble holdt i skole og fikk forpleining og oppdragelse (Tiller 1994). Barnevernet ble til gjennom etableringen av vergerådsloven av 1886, og Norge var det første land i verden som fikk et offentlig barnevern (Dahl 1992). Etableringen av barnevernet og gjennomføringen av ulike tiltak for å styrke barns rettigheter har gjort at Norske barn står sterkt som rettssubjekter. Slike historiske trekk ved utviklingen av velferdsstaten er et uttrykk for

hvordan Norge har tatt et samfunnsansvar for barns oppvekstvilkår. Foreldres innflytelse generelt og i barnevernet spesielt, kan forstås i lys av slike kjennetegn ved sosialpolitikken.

Gjenstanden for den offentlige interesse og innsats var til å begynne med begrenset til foreldreløse og hjemløse barn, men med vergerådsloven ble det offentliges ansvar utvidet til å omfatte forsømte barn. Det ble fastslått at barn kunne være forsømte selv om de hadde både foreldre og et sted å bo (Tiller 1994). Målet med den offentlige innsatsen var å få barna skikket som dyktige arbeidere, og vergemålet skulle blant annet oppmuntre, formane og dømme både foreldre og barn, med oppdragelse som overordnet målsetting (Dahl 1992).

Tove Stang Dahl har analysert fremveksten av det statlige barnevernet ut fra veksten i statsmakten, samfunnsvitenskapen og profesjonsinteresser. Gjennom studier av forarbeidene til vergerådsloven av 1896 og ulike fengsels- og rettsvitenskapelige tidsskrifter, fant hun at påstanden om at barnevernet var et uttrykk for en økende humanitet i offentlig omsorg ikke alltid stemte. Hun konkluderte med at barnevernet som idé og tiltak var et samfunnsvern, og at det ikke var barnas behov som lå til grunn for vergerådsloven (Dahl 1992, s. 10). Loven skulle verne de svakeste barna, men den var også en beskyttelse for andre barn som ikke skulle få skolemiljøet ødelagt. Ønsket om å hjelpe fikk mindre plass enn vektleggingen av oppdragelse og straff i vergerådsloven.

Etter hvert ble vergerådsloven revidert og erstattet med barnevernsloven av 1953. Vergerådene ble skiftet ut med barnevernsnemnder. Barnevernets ideologi bygde opprinnelig på kriminal- og skolepolitiske interesser, men denne ble i større grad påvirket av ideer innen helse- og sosialpolitikk. Dessuten kom barnas behov mer i sentrum ved at prinsippet om *barnets beste* ble introdusert som den viktigste målsetting med barnevernet (Ofstad og Skar 1994). Hensynet til barnets beste betyr at det skal legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Det skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen. Med stabil og god voksenkontakt kan blant annet forstås at barnet skjermes mot unødige flyttinger. Slike vurderinger skal legges til grunn om det skal settes inn tiltak, og ved vurdering av hvilket tiltak som skal iverksettes. Foreldrenes behov skal i slike tilfeller være underordnet hensynet til barnet. I henhold av barnevernloven av 1953 skulle forebyggende tiltak i prinsippet settes foran plassering av barn i fosterhjem og på institusjon.

Dahls analyse av barnevernets opprinnelse har vist at barnevernet, som system allerede den gangen det ble opprettet, ble satt til å løse motsetningsfylte problemer. Selv om ideologien er aldri så velmenende, er samfunnets behov for sosial kontroll alltid til stede. Denne innsikten er fortsatt aktuell og ligger til grunn for min analyse av foreldrenes erfaringer med

medvirkning i barnevernet. Brukermedvirkning kan derfor være en annen og tildekket form for sosial kontroll av familiene barnevernet har kontakt med.

2.4.3 Barnas problemer forstått som mangler ved foreldrene

Utviklingstrekk i barnevernet gjenspeiler mange viktige samfunnsendringer i etterkrigstiden. Debatten om barnevernets oppgaver er et viktig bidrag til å forstå samfunnets oppfatning av hva en god samfunnsborger skal være og under hvilke betingelser det er mulig å skape slike mennesker. Ericsson skriver at debatten om barnevernet forteller noe om grunntrekk ved samfunnets bilde av seg selv og om samfunnsendringer og dermed blir den et samfunnsspeil (Ericsson 1996, s. 18).

Barnevernsloven av 1953 representerte en kursendring i barnevernet fordi loven understreket betydningen av å hjelpe barna i hjemmet før en besluttet å overta omsorgen og plassere dem hos andre enn foreldrene. Det var ikke lenger fordømming, advarsler og fjerning av barnet fra hjemmet som preget tenkningen, men forebyggende tiltak, råd og veiledning og behandling. Utgangspunktet var at barn burde vokse opp hos sine foreldre, men i praksis var det vanligste tiltaket å flytte barn ut av familien. En oversikt over barn med vernetiltak ved årets utgang fra 1904 til 1991 viser at i vergerådslovens tid var alle vernetiltak døgnplasseringer utenfor hjemmet (Grinde 1993). Etter at barnevernloven trådte i kraft i 1954 skjedde det en kraftig økning i antallet barn under vernetiltak, og det har skjedd en vektforskyvning fra barn under døgnomsorg til tiltak mens barnet bor hjemme. I 1955 var 72 prosent av de nye vernetiltakene at barna ble tatt under omsorg, mens det i 1990 bare var 12 prosent som var tatt under omsorg som første tiltak. Statistikken viser at med barnevernloven av 1953 var tiltaksspekteret utvidet ved at nye fagområder som psykologi og barnepsykiatri vurderte andre måter å løse problemer på enn å ta barnet bort fra foreldrene. Tanken var at tvangstiltak bare skulle benyttes når andre tiltak var forsøkt, og når slike tiltak viste seg å være nytteløse.

Frem til 1950-årene rådet det en allmenn forståelse av barns problemer som et resultat av feil ved barna. Foreldrearbeid og foreldreoppdragelse ble først senere sentrale begreper i helse- og sosialpolitikken. I tråd med profesjonaliseringen ble det stilt spørsmål om foreldrenes oppdragelse var god nok. Den profesjonelle legitimiteten hvilte på at de profesjonelle hadde mer kunnskap enn foreldre flest om hva barn trengte for å utvikle seg positivt (Ericsson 1996). Samtidig utviklet det seg en dobbelhet i synet på familien. For at barna skulle utvikle

tilknytning og følelsesmessig nærhet, trengte de å vokse opp i familien. På den andre siden kunne en ikke overlate dette til foreldrene alene fordi de trengte å lære å være foreldre.

Synet på barnas problemer endret seg. Barnet ble etter hvert sett på som et speilbilde av foreldrene, og det ble foreldrene, og ikke barna, som ble et mål for barnevernets oppdragelses- og behandlingsarbeid. Barnas problemer ble ofte forstått som foreldrenes manglende evne til å fylle kravene som ligger i foreldreskapet, hvilket handler om de kulturelle og sosiale forventningene som knytter seg til personer som får barn (Hennum 2002). Foruten unnfangelse og svangerskap, er foreldres oppgaver som regel knyttet til overføring av slektsstatus og slektsidentitet, omsorg, utdanning og økonomisk støtte.

2.4.4 Styrking av barns rettigheter

I begynnelsen av 1960-årene engasjerte juristen Gerd Benneche seg i debatten om foreldrenes rettsikkerhet i barnevernet. Hun mente at det ble begått overgrep hvis den som ble berørt av et inngrep ikke hadde fått lagt frem sine synspunkter og forsvare seg, selv om inngrepet i seg selv kunne være riktig. Benneche fant at nemndene sviktet på nesten alle områder når det gjaldt rettsikkerhetsgarantier (Benneche 1967). Utviklingen gikk mot en sterkere rettsliggjøring av barnevernets avgjørelser. Gradvis ble det satt tydeligere rammer for nemndenes og administrasjonens makt. Rettsliggjøringen var sannsynligvis en fordel for de foreldrene som hadde kontakt med barnevernet, men innholdsmessig hadde foreldrene fått en svakere rettslig stilling ved at hensynet til öforeldrenes rettö ble tillagt mindre vekt i forhold til det som ble oppfattet som barnets beste (Ericsson 1996, s.153).

Lov om barneverntjenester av 1992 kan forstås som en videreføring og videreutvikling av prinsippene i barnevernloven av 1953, men den er forskjellig fra den tidligere barnevernloven på flere områder. Kritikken av de tidligere kommunale barnevernemndene hadde vokst over flere år. Det var et problem at barnvernet underlagt barnevernsnemndene skulle være både tjenesteyter og tvangsutøver. Mangelfull saksbehandling og tilfeldig skjønnsutøvelse i nemndene var momenter i kritikken. Ved innføring av ny lov ble det innført statlige fylkesnemnder som skulle behandle tvangssaker. Formålet var å nøytralisere kommunens rolle som tvangsutøver og å styrke rettsikkerheten (Falck 2000). I tillegg ble barns interesser og rettigheter styrket i den nye loven, blant annet ved muligheten for å få oppnevnt egne talspersoner for barna i fylkesnemnda og utvidede partsrettigheter. Selv om barnas rettigheter er styrket i den nye loven, er det fortsatt det offentlige som har myndighet til å beslutte hva som er barnets beste.

Et av de mest sentrale temaene i barnevernet etter krigen har vært spørsmålet om grensene mellom *barnets rett og foreldrenes rett til barnet*. I barnevernloven av 1953 kunne et omsorgsvedtak oppheves når det ikke lenger var tilstrekkelig grunn for tiltaket (paragraf 48). Omsorgen for barnet kunne bli opphevet uten at det ble stilt betingelser om at tilbakeføringen ikke skulle være til skade for barnet. For eksempel kunne et barn bli flyttet hjem i situasjoner hvor det hadde vært best tjent med fortsatt å bo i fosterhjemmet. På femtitallet ble ikke foreldre og barn oppfattet som motstridende parter.

Mulige interessekonflikter mellom barn og foreldre ble tillagt stor betydning i debatten om barnevernet fra begynnelsen av 1980-tallet (Eidheim, Ericsson og Larsen 1997). I utviklingen av forhold som regnes for å være til barnets beste, fikk barns interesser og rettigheter større betydning enn foreldrenes rett og medvirkning. Barneloven av 1981 innførte regler om barns medbestemmelsesrett og selvbestemmelsesrett, og i 1987 kom det forbud mot at foreldre kan utøve fysisk eller psykisk vold mot sine barn. Etableringen av Barneombudet og FN-konvensjonen om barns rettigheter (1989) er viktige milepæler som resultatet av et dels nytt syn på barn, deres rettigheter og behov. Barnas rettigheter deles gjerne inn i to grupper. Den ene er barnets rett til beskyttelse som er sterkere jo yngre barnet er. Den andre omfatter barnets rett til å bestemme for seg selv og til å ta avgjørelser på egen hånd. Grensene mellom barnets rett og foreldrenes rett til barnet aktualiseres når det er konflikter mellom barnets behov og den øvrige families behov og interesser, for eksempel ved tilbakeføring av barn fra fosterforeldre til foreldre (Sandberg 2003).

Barnets behov og rettigheter ble satt på dagsorden i en tid hvor familien som institusjon var i endring. Familien har utviklet seg fra å være en tradisjonell enhet der enkeltmedlemmene er underordnet kollektivet til en sammenslutning der familiemedlemmene som enkeltindivider har fått større status. Det pekes på at særlig kvinner og barn har fått en mer selvstendig posisjon i forhold til familiens mannlige overhode. Eidem, Ericsson og Larsen (1997) kaller denne utviklingen en individualiseringsprosess og mener at en slik form for *individualisering av familien* kan representere en frigjørende mulighet, særlig for kvinner og barn, ved at interessekonfliktene innad i familien blir erkjente og dermed tydelige. Individualiseringen av familien betyr ikke nødvendigvis at enkeltindividene har de samme ønskene og interessene. Interessekonfliktene mellom familiemedlemmene er blitt klarere, ikke bare mellom mann og kvinne, men også mellom foreldre og barn. Konsekvensene av individualiseringen og barnets individuelle status som samfunnsborger var økt kontroll og overvåking av foreldrene, spesielt moren. Kravene til foreldrene er blitt større, og innholdet i foreldreansvaret er mer flyttet fra foreldrenes rettigheter til foreldrenes plikter overfor barna.

I boka *öRethinking Families* blir vi presentert for endringene som har skjedd i familielivet i senere år (Williams 2004). Antallet yrkesaktive mødre, samboerskap, eneforeldre, stefamilier og partnerskap har økt, og familiene kjennetegnes av etnisk og kulturelt mangfold. Williams hevder at endringer i familielivet ikke har ført til mindre oppmerksomhet på forpliktelser og til økt selvsentrerthet. Når menneskene det gjelder er konfrontert med dilemmaer, forsøker de å forhandle seg frem til de riktige handlingsalternativene, særlig når det er barn med i bildet. Interessemotsetningene mellom familiemedlemmene trenger derfor ikke å være så store som Eidem, Ericsson og Larsen (1997) antydte. Williams mener at det ikke lenger er bare blodsband og ekteskap som skaper grunnlag for omsorg og forpliktelser, men like gjerne relasjoner på tvers av hushold, knyttet sammen gjennom oppløste ekteskap, nystiftede familier, partnere som bor utenfor husholdet og slektninger i utlandet.

Gjennom historien er det mange som har hevdet at barnevernet driver foreldrevenn, og ikke barnevern. Ericsson (1996, s. 159) kaller motsetningen mellom foreldrevenn/barnevern for en *magisk formulering* fordi diskusjonen bærer preg av mange ulike interesser som tilsynelatende ble ordnet i felles tankemønster. Diskusjonen om motsetningen mellom barnevern og foreldrevenn kan forstås fra et profesjonssosiologisk perspektiv, som et forsøk på å løse et av barnevernets egne problemer. Abbott (1988) har pekt på profesjonenes ønske om større legitimitet gjennom kontroll og innflytelse i fagfeltet. Når profesjonsutøverne tok til orde for barnets rettigheter, barnets beste og motsetningen mellom foreldrevenn og barnevern, kan dette forstås som et forsøk på profesjonalisering. Ved at fagfolkene i barnevernet fikk barnets beste som mandat, sikret de seg samtidig makt og kontroll, hevder Ericsson (1996). Foreldres brukermedvirkning kan representere en trussel mot fagfolkenes autonomi.

2.4.5 Forståelsesmodeller i barnevernet

Forståelsesmodeller i barnevernet inneholder elementer som er hentet fra ulike skoleretninger innen psykologi og andre atferds- og samfunnsvitenskaper. Fagideologi har hatt stor betydning for hvordan barnevernet forstår familiens problemer, og synet på brukermedvirkning varierer sterkt innen ulike teoretiske retninger (Christiansen 1996).

Sandbæk (2000a) har pekt på at foreldrene tradisjonelt er blitt tillagt et stort ansvar når barn utvikler problemer. Foreldrene omtales som årsaker til barnets problemer og som hindringer for at barnet kan utvikle seg. En av de viktigste grunnene til dette kan være at barnevernarbeiderne overfokuserer på egenskaper ved og psykiske problemer hos foreldrene, og da helst ved mor, også kalt *mother-blaming* (Backe-Hansen 2001b). Et slikt syn kan

ekskludere foreldrene som meningsberettigede. Det kan foreligge en institusjonalisert forestilling om at barns krav på rettsbeskyttelse dreier seg om vern mot overgrep og dårlig innflytelse i familien. Barna skal beskyttes mot avvikende foreldre. Barnevernets innsats kan ut fra et slikt perspektiv forstås som en kompensasjon for foreldrenes, først og fremst mødrenes, inkompetanse som oppdragere. Undersøkelser av barnevernet i Danmark har vist at det er de profesjonelle som har tolkningsretten: Retten til å definere et problem og til å uttale seg om hva som er sant om fenomenet (Egelund 1997, s. 352). Tolkningsretten innebærer at familienes stemme er mindre kvalifisert enn en profesjonell tolkning. Familiens deltakelse i barnevernet blir erstattet med en profesjonell samtale öom demö. Egelund (1997, s. 353) spør om familiens utelukking fra et forpliktende samarbeid er en måte hvor man organisatorisk søker å redusere antallet av usikkerhetsfaktorer.

Profesjonelle tilnærminger vier liten oppmerksomhet mot foreldrenes egne forsøk på å løse problemene og gir dem ikke anledning til å vise slike sider (Sandbæk 2000a). Foreldrene i hennes undersøkelse syntes det var et problem at deres forslag til løsninger ikke ble tatt alvorlig og at deres syn ble oversett når det var uenighet mellom dem og hjelpetjenesten. Det kan være et sprik mellom foreldrenes anstrengelser og ansvar, og den profesjonelle litteraturen som fortsatt betrakter foreldre som årsak til problemene og ikke vektlegger deres medvirkning i løsningene (s. 110).

Både norske og utenlandske barnevernforskere har drøftet behovet for en ny grunnlagsforståelse i barnevernet hvor en går bort fra årsaksforklaringer på omsorgssvikt, til å legge vekt på brukernes egne fortellinger og forståelse av faktorer som de mener har skapt vanskeligheter (Andenæs 1997, Houston og Griffiths 2000, Backe-Hansen 2003). En slik forståelse kan redusere sannsynligheten for at foreldrene vil motsette seg samarbeid, og kan dermed øke mulighetene for brukermedvirkning. Når nesten all skyld legges på foreldrene, kan dette hindre fagfolkene i barnevernet å se problemer som dårlig økonomi, problemer med å kombinere barn og jobb og problemer med barnefaren (Andenæs 1997, Eidem, Ericsson og Larsen 1997). En slik forståelse kan føre til en undertrykkende praksis overfor omsorgspersoner, og som usynliggjør personene som er gjenstand for hjelpen.

Den faglige forståelsen i barnevernet har vært kjennetegnet av en *individualisering av de sosiale problemene*. Hellesnes (1975) mener at jo mer en individualiserer et problem, jo mer utforståelig blir det, og det isoleres fra konteksten problemet er en del av. Han er opptatt av at mennesker må forstå sine egne problemer på bakgrunn av historiske endringer og økonomiske betingede motsetninger:

Å forstå seg sjølv er nødvendig for å finne ut kva ein kan gjere, men for å forstå seg sjølv må ein ølokalisere segö, finne ut kor ein står, innanfor den samfunnsmessige og historiske samanhengen. Dermed inneber sjølvforståing det å forstå livssjansane til andre personar som er öi same båtö, dvs som eksisterer under same vilkår.

(Hellesnes 1975, s. 31)

En individualisering av problemene i barnevernet er nødvendig for å ivareta det enkelte barns behov. Det kan samtidig forstås som en strategi for å tvinge dem som er annerledes til å innordne seg i samfunnet, i stedet for at barnevernet kan innrettes slik at det kan romme dem som er annerledes. En slik profesjonell forståelse i barnevernet er i samsvar med Foucaults syn på fremveksten av moderne institusjoner, og hvordan institusjonenes kombinasjon av kunnskap og makt anvendes i arbeidet for sosial kontroll og disiplin (Foucault 2002). Fra et slikt syn er ikke barnevernet bare til for barnas beste, men det er også til for samfunnets skyld og behov for å innordne de som faller utenfor i normale livsformer (Egelund 1997, Ericsson 1996).

En individualistisk forståelse av problemer i barnevernet kan bety at en overser hvilken betydning forhold som økonomiske vanskeligheter, helseproblemer, sosial isolasjon, mangel på sosial støtte kan ha på foreldrenes omsorgssituasjon og muligheter for å følge opp samvær. For foreldre som fratras omsorgen for barna sine, blir ikke disse problemene mindre. De fortsetter å skape problemer for foreldrenes muligheter for å gi emosjonell omsorg for barna som ikke bor sammen med dem. Vanskelige levekår kan ha sammenheng med mulighetene for medvirkning fordi det kan svekke brukernes opplevelse av autonomi.

2.4.6 Medvirkning påvirkes av faglig skjønn

Lov om barneverntjenester gir barnevernarbeiderne stort rom for utøvelse av skjønn. Det enkelte barns situasjon vil alltid være unik og situasjonen sammenfaller ikke alltid helt med lovverket eller med kunnskapsgrunnlaget. Barnevernsarbeiderne fatter skjønnsmessige vurderinger fra det første møtet med familien og frem til det fattes en beslutning, blant annet hvilke spørsmål som skal stilles, hvor mye kontakt de skal ha, hvor mange og hvilke opplysninger som skal innhentes før det skal treffes et vedtak. Den enkelte barnevernarbeider kan påvirke hvem som defineres som barnevernklinter, hva slags hjelp de skal få, omfanget av hjelp, men også størrelsen og omfanget av tvang. Dette viser hvordan ansattes handlinger i førstelinjetjenesten på et aggregert nivå også påvirker policyutforming (Lipsky 1980).

Den enkelte brukers muligheter for innflytelse vil være avhengig av barnevernarbeiderens skjønnsmessige vurderinger. Forvaltningsloven (fvt 1967) skal sikre

brukerne informasjon og innsyn i saken, og som anses som en forutsetning for brukermedvirkning. Lov om barneverntjenester (bvl 1992) gir ingen presise anvisninger på hvordan foreldrene skal kunne medvirke i en barnevernsak, annet enn at barnevernarbeideren skal forsøke å få til et samarbeid med foreldrene. Barnevernarbeidere er også blitt kritisert for å la egne verdier og holdninger være styrende i skjønnsutøvelsen fremfor rettsregler og sosialfaglige argumenter (Andenæs 1997, Egelund 1997). En studie fra Danmark viste at barnevernarbeidere i ti danske kommuner hadde varierende synspunkter på nesten alle aspekter ved en barnevernsak og dens forløp (Egelund og Thomsen 2002).

I studier av sosialomsorgen har det vært satt søkelys på grunnlaget for skjønnsutøvelse. I drøftingen av skjønnsutøvelse på sosialkontor hevdes det at grunnen til at like tilfeller blir behandlet forskjellig ikke først og fremst skyldes faglig uenighet (Terum 2003, s. 134). Forskjellene i vurderingene ble begrunnet med uenighet om hvilke verdier som bør vektlegges og hva som ble oppfattet som rettferdig. Resultatene fra Terums undersøkelse sammenfaller med Andenæs (1992) studie av sosialarbeideres skjønnsutøvelse. I denne studien fant Andenæs (1992) at sosialarbeidernes yrkesutøvelse i hovedsak var styrt av den enkelte sosialarbeiders egne holdninger, eventuelt i samspill med kulturen ved det enkelte sosialkontor. Yrkesutøvelsen ble bare i begrenset grad styrt av rettsregler og sosialfaglige argumenter.

Studiene fra norske sosialkontorer viser at sosialarbeidere har uklare forestillinger om fagets grenser og mer handler ut fra private verdi- og rettferdighetsoppfatninger. En undersøkelse innen flyktningstjenesten har også dokumentert at saksbehandlers skjønn avgjør hvor mye innflytelse brukerens perspektiv får for tjenesteutformingen (Djuve og Kavli 2006). Av dette kan vi konkludere med at sannsynligheten for forskjellsbehandling er stor i møtet med sosialarbeidere.

Skjønnsutøvelsen skaper vilkårlighet og mangel på forutsigbarhet, og den kan derfor være en hindring i mulighetene for medvirkning. Likevel er utøvelse av skjønn viktig og nødvendig. Det er umulig å lage regler og retningslinjer som kan regulere hvem som skal få hva, og hvor mye de skal få. For å sikre fleksibilitet og god behandling vil det alltid være behov for individuelle vurderinger. Skjønnen er nødvendig når en skal avgjøre hvilken regel som skal anvendes, for eksempel når en skal avveie om foreldrenes medvirkning kan gå utover barnas interesser. I barnevernet som i andre deler av helse- og sosialsektoren, må en foreta tolkning og valg mellom ulike handlingsalternativer. Det er i denne prosessen den enkelte yrkesutøver foretar en vanskelig avveining som baserer seg på personlig engasjement og verdier, innsikt i situasjonen, erfaring, kjennskap til lovverket og teoretiske kunnskaper. De riktige beslutningene i barnevernet skal være basert på prinsippet om barnets beste, men

vurderingen av hva som bringer mest kontinuitet og stabil voksenkontakt i barnets omsorgssituasjon vil være avhengig av skjønnsmessig vurderinger. Stadig flere argumenterer for at riktige beslutninger må kunne forsvares ut fra kunnskap basert på empiriske dokumentasjon, eller ved å kunne vise til at en har fulgt demokratiske krav til prosedyrer (Eriksen 2001, Terum 2003, Skivenes 2005). De mener at normative spørsmål er av en prosedural art, og det forutsetter at berørte parter kommer til orde og at relevante hensyn er kommet fram før beslutningene treffes. Dette er en av begrunnelsene for at deliberative beslutningsmodeller som Familieråd er under utprøving i barnevernet (Skivenes og Strandbu 2005).

2.4.7 Stigmatiserte mødre

Foreldre i kontakt med barnevernet kan bli utsatt for stigma fordi de bryter med de sosiale og kulturelle forventningene som knytter seg til personer som får barn, for eksempel prinsippet om at barn skal vokse opp hos sine foreldre. Dette rammer i særlig grad mødrene i barnevernet som bryter med oppfatningen av *den gode mor* med hovedansvaret for barnets utvikling og omsorg. Farmer og Owen (1995) har vist hvordan foreldre i kontakt med barnevernet i England har følt denne kontakten som stigmatiserende. Ingerid Aamodts (2004) intervjuer med norske mødre i kontakt med barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien, viste at disse mødrene ble utelukket som ansvarlige og kompetente i spørsmål om hva som er til det beste for dem og barna.

Den største trusselen for mange av familiene i kontakten med barnevernet er muligheten for tvangsplasseringer av barna. Jo mer alvorlig foreldrene bryter med fastlagte normer, desto større blir sanksjonene. En undersøkelse blant et tilfeldig utvalg foreldre fra både Storbritannia, Nederland og Spania i kontakt med ulike hjelpetjenester for familier, viste at foreldrene med barn under omsorg opplevde større grad av stigmatisering enn de andre foreldrene (Scholte, Colton, Casas, Drakeford, Roberts og Williams 1999, s. 388).

Foreldre, som er fratatt omsorgen av barna sine, er blitt betegnet med nedlatende karakteristikk som behandlingsudyktige, multiproblemfamilier, utilgjengelige, dysfunksjonelle, manglende omsorgsevne (Kapp og Vela (2004, s. 198). I tillegg kjennetegnes familiene av å være økonomisk marginaliserte. Marginaliseringen av foreldre, særlig mødre som har mistet omsorgen for egne barn, kan være en medvirkende faktor til at denne gruppens synspunkter og erfaringer kan bli oversett. Stigma og diskriminering kan svekke og føre til tap av rettigheter som fullverdige medborgere.

2.4.8 Juridiske begrensninger og muligheter

Juridiske begrensninger regulerer graden av innflytelse som både barn og foreldre kan ha i samhandlingen i barnevernet. I henhold til lov om barnevern (1992) kan foreldrene eller den barnet bor hos, ikke motsette seg at det settes i gang en undersøkelse om forholdene i hjemmet. Barnevernet kan overta omsorgen for barn mot foreldrenes vilje, og barna kan holdes tilbake i institusjon mot eget eller foreldrenes samtykke. Loven gir muligheter for fratakelse av foreldreansvar, og det er fylkesnemnda som fatter beslutningene i disse sakene etter innstilling fra barnevernets førstelinjetjeneste. I henhold til barnevernloven § 4-5 *Ö*Oppfølging av hjelpetiltak^ö heter det:

Når hjelpetiltak vedtas, skal barneverntjenesten utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Barneverntjenesten skal holde seg orientert om hvordan det går med barnet og foreldrene, og vurdere om hjelpen er tjenelig, eventuelt om det er nødvendig med nye tiltak.

Formålet med denne bestemmelsen er å sikre at barneverntjenestens følger opp hjelpetiltakene. Det er barnevernets faglige ansvar å holde seg underrettet om hvordan tiltaket virker, og eventuelt å iverksette nye tiltak, der tiltaket ikke fungerer tilfredsstillende. For å sikre at denne oppfølgingen skjer planmessig og målrettet, er barneverntjenesten pålagt å utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Denne skal gi en oversikt over hvilke tiltak som skal settes i verk, og angi et tidsperspektiv for den videre oppfølgingen av disse. Planen bør foreligge samtidig med at vedtak om hjelpetiltak fattes (Ofstad og Skar 1994).

I § 4-6 *ö*Oppfølging av vedtak om omsorgsovertakelse^ö heter det at barneverntjenesten skal følge nøye utvikling til de barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, og likeledes utviklingen til deres foreldre. Bestemmelsen pålegger barneverntjenesten en fortløpende plikt til å følge med i hvordan det går med barn og foreldre når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Denne lovparagrafen ble ytterligere presisert f.o.m. 1. januar 2006:

Barneverntjenesten skal kort tid etter omsorgsovertakelsen kontakte foreldrene med tilbud om veiledning og oppfølging. Dersom foreldrene ønsker det, skal barneverntjenesten som en del av oppfølgingen formidle kontakt med øvrige hjelpeinstanser.

(Lov om barneverntjenester 1992, § 4-16)

Barnevernlovens § 4- 15 pålegger barnevernet å utarbeide en plan for barnets omsorgssituasjon innen to år etter omsorgsovertakelsen. Oppfølgingsansvaret i forhold til foreldre omfatter et ansvar for en fortløpende vurdering av foreldrenes situasjon etter omsorgsovertakelse, herunder om vilkårene for den fortsatt er til stede. Bestemmelsen innebærer at barneverntjenesten har et selvstendig ansvar for å hjelpe foreldrene til å komme i en posisjon slik at de igjen kan makte omsorgen for barnet (Ofstad og Skar 1994). Oppfølgingsansvaret kan gå ut på å hjelpe foreldrene med å komme i kontakt med andre deler av hjelpeapparatet, for eksempel psykiatrien, familievernet, sosialtjenesten, rusomsorgen, arbeidskontoret, trygdekontoret. Foreldrenes *hjelpebehov* vil være forskjellige, og det vil variere *hva* de ønsker hjelp til. Det er foreldrenes ønsker som skal danne grunnlaget for oppfølgingen fra barnevernet. I saker der tilbakeføring til foreldrene ikke er realistisk, kan oppfølgingen være å legge til rette for at samværet mellom barnet og foreldrene kan gjennomføres på en god måte, hjelp til utforming av den nye rollen som foreldre, informasjon osv. Hjelpen til foreldrene skal tilpasses foreldrenes ønsker og situasjon til enhver tid (Ot.prp. nr. 64 (2004-2005, s. 30).

Det er klart at barneverntjenesten er underlagt et krav om at foreldrene skal involveres i saksbehandlingen, og at tiltakene skal utformes i samråd med dem (Oppedal 2007).

Foreldres muligheter for å medvirke i egen barnevernsak er avhengig av om de er definert som part i saken, og deres rettigheter er regulert av barnevernloven og forvaltningsloven. Foreldre som bor utenfor barnets hjem kan også ha krav på medvirkning, avhengig av om de har foreldreansvar, og om de har samvær med barnet. Partsrettigheter omfatter rett til å bli varslet før et vedtak skal fattes og innebærer rett til dokumentinnsyn, retten til å klage på vedtak, rett til å la seg bistå av advokat. Barnevernets veiledningsplikt omfatter informasjon om gjeldende lover og forskrifter og vanlig praksis på saksområdet, regler for saksbehandlingen, særlig om parters rettigheter og plikter. Partene skal alltid få uttale seg før et vedtak fattes. Barnevernet skal påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak fattes. Innhenting av opplysninger skal så langt som mulig innhentes i samarbeid med den saken gjelder. Partene kan klage barneverntjenestens vedtak til fylkesmannen og bringe fylkesnemndas vedtak inn for domstolene (Ofstad og Skar 1994). Kravene om at foreldrene skal involveres i saksbehandlingen, og at tiltakene skal utformes i samråd med dem er også fremhevet i domspraksis etter Menneskerettskonvensjonen (Oppedal 2007).

Kjellevold (2005) beskriver de rettslige garantier som ivaretar hensynet til brukerne, blant annet retten til individuelt tilpasset informasjon, retten til å medvirke ved utforming og gjennomføring av tjenestetilbudet, men etterlyser en klarere formulert rett til medvirkning i både sosialtjenesteloven og barnevernloven. Sammenliknet med pasientrettighetsloven (1999),

finnes det ikke i barnevernloven en mulighet for å klage ved mangelfull informasjon og manglende muligheter for medvirkning. Det er tankevekkende at brukerne av barneverntjenesten, som kanskje oftere enn andre opplever maktovergrep, ikke har den samme rettssikkerheten som brukere i andre deler av hjelpeapparatet.

2.4.9 Motforestillinger

Ulike undersøkelser har vist at barn og unges medvirkning er mindre enn foreldrenes. Dette gjelder i de ulike fasene av en barnevernsak; i undersøkelsesfasen (Christiansen, Havnen og Havik 1998, Egelund og Sundell 2001), i fylkesnemndas behandling av saker med akuttvedtak (Oppedal 1997), i saker hvor det fremmes forslag om omsorgsovertakelse i fylkesnemnda (Lurie 2000), i bruk av barnets talsperson i alvorlige fylkesnemndssaker (Moldestad, Havik og Backe-Hansen 1998), i barnevernets forberedelser av forslag til omsorgsovertakelse for fylkesnemnda og i oppfølgingen av barn under omsorg (Koch og Koch 1995, Andenæs og Skollerud 2003). Disse undersøkelsene har dokumentert at barn og ungdom fått lite informasjon om sine rettigheter og formålet med tiltakene, og hvor lenge de skal vare. I rapporten til Egelund og Hestbæk (2003) gikk det frem at barns manglende medvirkning i barnevernet er ikke et særskilt norsk fenomen, men at det også er et internasjonalt problem.

Flere forfattere har pekt på at økt oppmerksomhet på samarbeid med foreldre kan være en begrensning på barns rett og mulighet for medbestemmelse (Claussen og Tiller 1997, Lurie 2001). Det er blitt hevdet at for sterk vekt på samarbeid med foreldrene kan føre til at barnet ikke får den beskyttelse som det trenger (Backe-Hansen 2003, Havik 2004). Disse poengene illustreres ved eksempler hvor barnevernet har henlagt saker hvor de egentlig er bekymret for barnet, men ikke har lyktes med å få til et samarbeid med foreldrene (Christiansen, Havnen og Havik 1998, Havik 2004). Oterholm (2003, s. 222) hevder at bruk av tvang i barnevernet bryter med prinsippet om brukerinnflytelse.

Begrepe bruker og brukermedvirkning tolkes forskjellig, og de gir uklare føringer for praksis i barnevernet. I NOU (2000:12) hevdes det at uttrykket *bruker* forbindes med medvirkning og egenaktivitet, men at ødette stemmer til dels dårlig med barnevernets hverdagø (s. 115). Det hevdes at medvirkning kan være stor i noen saker og faser av barnevernsaker, men det å kalle omsorgsovertakelser som brukermedvirkning er øen form for skjønmmaling av virksomhetenø. NOU (2000:12) konkluderte med at det er vanskelig å forsvare bruken av brukerbegrepet i barnevernet, men denne tilrådnigen ble ikke fulgt opp i den påfølgende stortingsmeldingen om barnevernet (St. meld. nr. 40 (2001-2002)).

Enkelte er redd for at begreper som brukermedvirkning og empowerment kan oppfattes som ensbetydende med at familien overlates til seg selv til å løse problemer (Nordstoga 2004). Backe-Hansen (2001a) spør, for eksempel om et aktørperspektiv¹⁵ kan føre til at brukerne blir nødt til å påta seg mer ansvar for egen ulykke, og som kan gi grobunn for profesjonell abdisering. Resultatet kan være at brukerne selv sitter igjen med en følelse av skyld for egen skjebne.

Brukermedvirkning kan oppfattes som en trussel mot faglig autonomi og muligheter for faglig skjønn. Respekten for klientenes egne definisjoner av sine problemer kan føre til en avvising av den forskningsbaserte kunnskapen, hevder Backe-Hansen (2001a, s. 199). Storø (2002) mener at brukermedvirkning kan svekke den faglige utviklingen av barnevernsfeltet. Aktørperspektivet i barnevernet kan få oss til å glemme at barna og foreldrene kan være ofre for ytre omstendigheter. Barn og foreldre kan ikke løsriveres fra de materielle, sosiale og kulturelle betingelsene, og de maktforholdene den utspilles innenfor, hevder Kjersti Ericsson (2003, s. 13). Slik jeg forstår Ericsson, mener hun at aktørperspektivet kan ha en slagside ved at sosiale problemer individualiseres og at strukturelle forklaringsmodeller overses i det praktiske arbeidet.

Selv om mange barnevernarbeidere gir sin tilslutning til brukermedvirkning og empowerment, synes det å være en treghet i å implementere slike arbeidsmåter. Enkelte har ment at dette kan ha sammenheng med at barnevernarbeidere i møtet med empowerment kan oppleve seg selv som öumyndiggjort, forvirret og temmelig handlingslammetö (Christiansen 2003, s. 20). Fagfolkene kan finne det vanskelig å vite hvordan empowerment skal iverksettes innen barnevernets kjerneoppgaver, og der barn og foreldres interesser står mot hverandre. Noen mener at empowerment ikke gir en god forståelse av de underliggende utfordringene som kjennetegner relasjonen mellom barnevernarbeidere og familien (Skorpen 2005).

Motforestillingene mot brukermedvirkning i barnevernet er viktige fordi de reiser spørsmål om hva som kan skje når foreldrene får muligheter for innflytelse. Casestudien av Brukergruppa har vært en innfallsvinkel til å studere hvordan foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine opptrer som brukere.

---

¹⁵ Det er ingen motsetning mellom bruker- og aktörbegrepet, men aktörbegrepet favner bredere (Sandbæk 2001, s. 155). Som aktörer er foreldrene ikke bare brukere av for eksempel barneverntjenesten, men betraktes også autonome, handlende individer på andre arenaer. Aktörbegrepet bygger på en forståelse av at aktörerne søker å påvirke de hendelser som affiserer dem slik at de kan realisere flest mulig av sine interesser (Hernes 1975, s. 20).

2.5 OPPSUMMERING

Dette kapitlet har vært en gjennomgang av litteratur som beskriver og analyserer foreldres medvirkning i barnevernet, og dette gjelder i særlig grad mødre som i de fleste tilfellene er den av foreldrene barnevernet har kontakt med. Denne kunnskapen har dannet grunnlaget for utvikling av problemstillinger og antagelser som avhandlingen bygger på. Jeg har valgt å utdype og gjøre rede for hva jeg forventer å finne etter teorikapitlet. Grunnen til dette er at sentrale begreper som brukermedvirkning, empowerment, makt trenger ytterligere avklaring for å gi retning på avhandlingen.

Litteraturstudien omhandler forhold som kan påvirke foreldrenes muligheter for å påvirke i kontakten med barnevernet som kan gjøre det vanskelig for ansatte i barnevernet å ta deres perspektiv. Gjennomgangen av barnevernets historie tyder på at foreldrene fått en svekket posisjon i barnevernet. Etter hvert er årsaken til barnas problemer blitt sett i sammenheng med egenskaper ved foreldrene, og at de ikke evner å ivareta sine oppdragerfunksjoner. I forståelsen av familien som system har et konfliktperspektiv fått mer plass. Familiens forståelse ikke lenger ut fra en harmonitenkning, og forholdet mellom barn og foreldre blir ofte fremstilt som motsetningsfylt og som en dikotomi. De som står for et slikt syn vil legge vekt på betydningen av lange plasseringer og begrenset kontakt mellom barn og foreldre.

Foreldrene i kontakt med barnevernet, og særlig de som er blitt fratatt omsorgen for barna, utgjør en stigmatisert gruppe. Mange av disse foreldrene er i realiteten fattige alenemødre med rus og psykiske problemer, ofte med et svakt nettverk. De bryter med forestillingen om mønsterfamilien som ofte fremstilles som et ideal i barnevernet (Egelund 1997). Barnevernfamiliens marginale situasjon kan være en medvirkende grunn til at interessen for å lytte til foreldrenes synspunkter ikke verdsettes. Foreldrenes synspunkter kan oppfattes som lite representative og reliable. Disse mødrenes behov og kontakt med hjelpeapparatet gjør dem dessuten mer synlige og åpne for kontroll enn andre mødre.

Barnas posisjon som rettssubjekter er generelt blitt styrket i samfunnet. Fra å ha hatt oppmerksomhet på foreldres rettigheter, legges det større vekt på deres plikter overfor barna. Gjennom behandling og opplæring, skal foreldrene lære å bli bedre foreldre. Det har vært reist spørsmål om profesjonenes tilslutning til barnets beste, styrking av barns rettigheter og vektlegging av motsetningene mellom barn og foreldre, kan være uttrykk for etablering av et profesjonelt domene. Etableringen av slike domener eller jurisdiksjon kan forstås som en profesjons forsøk på etablere kontroll over kunnskap, og det kan forstås som et ledd i styrking

av profesjonsinteresser. En slik forståelse påvirkes eller forsterkes av kunnskapssyn i barnevernsarbeidet som overser familiens egen forståelse av problemskapende faktorer i deres liv. Brukermedvirkning kan derfor representere en trussel mot faglig autonomi. Mange av fagfolkene føler seg dessuten usikre på hva som menes med brukermedvirkning og hvordan det kan praktiseres.

Innslaget av skjønn i barnevernet kan skape vilkårlighet, og dermed gjøre det vanskelig for foreldrene å vite hvordan de kan påvirke i samhandlingen med barnevernet. I tillegg er foreldres rett til medvirkning svakere formulert i barnevernloven sammenlignet med andre, for eksempel pasientrettighetsloven. Foreldrenes mangel på påvirkningsmuligheter i barnevernet kan være et uttrykk for samfunnsviljen fordi de kan gå på bekostning av hensynet til barnet.

En av de store utfordringene med å få foreldre til å medvirke i barnevernet ligger i barnevernets utfordrende mandat. I mange barnevernsaker kjenner fagfolkene ofte til familiens vanskelige livssituasjon og behov for hjelp, men deres primæroppgave er å innhente informasjon av betydning for vurdering av barnets sikkerhet. I vurderingen av barnets situasjon og behov for hjelp, skal barnevernsarbeiderne avgjøre hvilke opplysninger som er relevante, og de må foreta moralske vurderinger av foreldrenes atferd. Det er ikke til å unngå at foreldrene i slike situasjoner kan være uenige i fagfolkenes vurderinger. Kanskje oppmerksomheten i for stor grad er rettet mot hva foreldrene er eller gjør, og ikke hva de føler og opplever? En har i det hele tatt lagt lite vekt på foreldreskapets betydning i barnevernet, særlig blant foreldre som ikke har barna boende hjemme (Holtan 2002, Ellingsen 2006). Foreldre opphører ikke å være foreldre selv om barna ikke bor hjemme, men det kan være vanskelig for foreldrene å forstå hva foreldreskapet skal bestå av i slike situasjoner.

KAPITTEL 3

ANALYTISKE PERSPEKTIVER

3.1 INNLEDNING

Det har vært en utfordring å finne et teoretisk perspektiv til å beskrive og analysere foreldrenes brukererfaringer i kontakten med barnevernet. Grunnen til dette har vært at disse fenomenene ikke lar seg beskrive i enkle avgrensede rammer, og fordi de har vært flertydige og foranderlige. Begrepsbestemmelsen har for en stor del skjedd under den empiriske analysen av materialet, og ved å holde det empiriske materialet opp mot ulike begreper som har bidratt med innsikt og forståelse av hvordan brukervedvirkning som sosialt fenomen utfolder seg i praksis.

Brukermedvirkning handler om ulike roller som innbyggerne kan ha i relasjon til staten, og i avhandlingen er det foreldres relasjon til barneverntjenesten som står i sentrum. Det er mange som har klassifisert og kategorisert brukervedvirkning ut fra blant annet type, begrunnelse og hensikt (Rønning og Solheim 1998). Andreassen (2004) har beskrevet brukervedvirkning som samfunnsfenomen og hevder at medvirkningsprosesser representerer et demokratisk innsyn i den delen av politikktutforming som i stor grad har vært overlatt til fagfolk.

I min forståelse av brukervedvirkning er begrepet nært knyttet til empowerment. Mens brukervedvirkning avgrens seg til å beskrive brukernes relasjon til hjelpeapparatet, kan empowerment forstås i et videre perspektiv, og som borgernes relasjon til ulike deler av samfunnslivet. I avhandlingen blir brukervedvirkning forstått som et sentralt element i en sosialfaglig forståelse av empowerment, og begrepene brukes dels om hverandre fordi de står felles om å styrke brukernes relasjon til hjelpeapparatet.

For å forstå hva som foregår og skjer i medvirkningsprosesser mellom foreldre og ansatte i barneverntjenesten, har jeg søkt etter begreper som kan gi innsikt i forhold som kan påvirke denne relasjonen. Disse begrepene har jeg forstått som *orienting concepts* (Layder 1998) eller som Blumer (1954) har kalt *sensitizing concepts*, som jeg har oversatt til *veiledende og sensitiverende begreper*. Blumer (1954) redegjør for forskjellen mellom avgrensede (definitive) begreper og sensitiverende begreper slik:

A definitive concept refers precisely to what is common to a class of objects, by the aid of a clear definition on terms of attributes or fixed bench marks. A sensitizing concept lacks such specification of attributes or bench marks and consequently it does not enable the user to move directly to the instance and its relevant content. Instead, it gives the user a general sense of reference and guidance in approaching empirical instances. Whereas definitive concepts provide prescriptions of what to see, sensitizing concepts merely suggest directions along which to look (s. 7)

Veiledende begreper har ikke bare bidratt til forståelse av medvirkningsprosessene, men de har også vært til hjelp i arbeidet med å organisere dataene.

Bruk av enkelte begreper eller segmenter av større teorier kan ha uheldige effekter fordi begrepene kan anvendes uten at de blir forstått i en videre teoretisk kontekst. Meningen med begrepene kan bli forvrengt, for eksempel ved at data blir tilpasset en feil forståelse av begrepet og at de blir brukt overfladisk. Begrepene kan være misvisende ved at de kan fjerne oppmerksomheten fra andre viktige aspekter ved forskningssituasjonen. Til tross for slike innvendinger, argumenterer Layder (1998) for at veiledende begreper er til hjelp i en midlertidig systematisering av data. De kan senere bli forlatt hvis en finner ut at de har utspilt sin rolle og betydning, men begrepene kan i seg selv bidra med innsikt og forståelse av det empiriske materialet.

Medvirkning i barnevernet er et komplisert samfunnsforhold å studere. Relasjonene mellom foreldrene og fagfolkene kjennetegnes av asymmetri, og foreldrenes muligheter for medvirkning er begrenset av lovverket. Dessuten er det barnets interesser som skal vektlegges ved interessemotsetninger mellom barn og foreldre. Det er komplekse og mangeartede samfunnsforhold som er tema for studien, og det har vært nødvendig å ta utgangspunkt i ulike teoretiske begreper for å forstå foreldrenes opplevelser og muligheter for medvirkning. For meg ville det ha vært lite hensiktsmessig å utføre en omfattende observasjonsstudie bare for å teste ut én snever hypotese. Det ville være å lukke øynene for andre mulige hypoteser, og jeg kunne ha oversett muligheten av å bruke den rikdommen som ligger i datamaterialet. I studien av Brukergruppa viste det seg at foreldrene ikke bare var opptatt av påvirkningsstrategier, men at de var vel så motiverte av selvhjelp og sosial støtte. Av denne grunn finnes det ikke én overordnet teoretisk tilnærming i analysen av det empiriske materialet, men flere veiledende teorier og begreper. Analysen har bestått av en mellomting av en åpen tilnærming og en avgrensning styrt av noen spørsmål som jeg ønsket svar på. Spørsmålene har imidlertid blitt modifisert gjentatte ganger etter hvert som jeg har tilegnet meg mer kunnskap og har klart å definere tema på en mer presis måte.

Det er ulike måter å forstå brukermedvirkning på, men i avhandlingen forstås brukermedvirkning som uttrykk for demokrati og medborgerskap. I drøftingen av hvordan og hvor mye de har opplevd å bestemme, har jeg anvendt Arnsteins (1969) klassifisering av brukerdeltakelse. Valget bygger på Arnsteins forståelse av medvirkning som makt: "The fundamental point is that participation without redistribution of power is an empty and frustrating process for the powerless" (Arnstein 1969, s. 216). Ut fra en slik forståelse innebærer brukermedvirkning reell innflytelse. En slik definisjon av brukermedvirkning er i tråd med en radikal forståelse av empowerment som strategi i sosialt arbeid. Foreldrenes erfaringer fra deltakelse i Brukergruppa analyseres også ut fra et empowermentperspektiv. Empowerment defineres ulikt, og senere i kapitlet har jeg gjort rede for min forståelse av begrepet.

For å belyse foreldres påvirkningsmuligheter i skjeve maktrelasjoner, anvendes maktteori. Makt påvirker relasjoner og hvilken form den har, men makt kan også forstås på andre måter. I analysen av samhandling og muligheter for innflytelse har jeg benyttet meg av en mangefasettert maktforståelse. Jeg erfarte at én maktteori ikke bidro med tilstrekkelig innsikt i de ulike medvirkningsprosessene, men at flere perspektiver måtte til for å skape innsikt og forståelse.

Foreldrene har beskrevet sine motiver for å delta i Brukergruppa på ulike måter. Noen har lagt vekt på betydningen av å påvirke utviklingen av barneverntjenesten, mens andre har vært opptatt av å møte andre i samme situasjon, noen begge deler. Foreldrene uttrykker et flertydig mål med gruppa. Østerberg (1993) kaller dette *amfibisk* og referer til handlinger som er en mellomting mellom det tilsiktede og det utilsiktede. Begreper om sosial støtte, selvhjelp og kollektiv handling har vært til hjelp for å forstå tvetydigheten i disse handlingene og til å forstå hva slags gruppe Brukergruppa er. Jeg drøfter også betydningen av at støttetiltaket ble igangsatt av profesjonelle, og at det ikke var et resultat av egenorganisering.

Et av spørsmålene i avhandlingen har vært forutsetninger for samhandling i Brukergruppa. Jeg har belyst muligheten for samhandling mellom fagfolkene og brukerne ved hjelp av ulike perspektiver, blant annet hvordan de ansatte anvender sin livserfaring og menneskekunnskap i forståelsen av foreldrenes situasjon. I Brukergruppa foregår det ikke bare en samhandling mellom fagfolkene og foreldrene, men andre aktører deltar også. Dikursteori har vært til hjelp for å forstå hva som skjer i diskusjonen av spørsmål som det ikke finnes klare svar på. I et forsøk på å avgrense omfanget av teorikapitlet, har jeg valgt å redegjøre for disse perspektivene etter hvert som de benyttes i den empiriske analysen.

De veiledende begrepene som anvendes i studien av foreldrenes opplevelser av medvirkning i barneverntjenesten er: Medborgerskap, brukermedvirkning, empowerment, makt, selvhjelp og sosial støtte. Kapitlet avsluttes med en oppsummering av de analytiske perspektivene som ligger til grunn for avhandlingen og en utdypning av problemstilling og grunnleggende antagelser.

3.2 DEMOKRATI OG MEDBORGERSKAP SOM IDEOLOGISK UTGANGSPUNKT

3.2.1 Innledning

I avhandlingen forstås brukermedvirkning i lys av demokrati og medborgerskap. I dette avsnittet redegjøres det for den ideologiske forståelsen av brukermedvirkning.

3.2.2 Medborgerskap og brukermedvirkning

Medborgerskap står sentralt i den moderne samfunnshistorien og i demokratiutvikling. Medborgerskapsbegrepet har sine røtter langt tilbake i historien, men i senere tid er det den engelske sosiologen T.H. Marshall (1965) som har bidratt til å utvikle medborgerskap som teoretisk begrep.

Innholdet i medborgerskapbegrepet er omdiskutert, men i den vestlige humanistiske tradisjonen betegner medborgerskap en status som likeverdig samfunnsmedlem (Bergwitz 2001, s. 66). Medborgerskapsbegrepet benyttes til å karakterisere både relasjonen mellom borger og stat, og til å analysere individets og sosiale gruppers sosiale integrasjon i et større fellesskap (Jæger 2000, s. 219). Innholdet i medborgerskapet dreier seg ofte om dimensjoner som identitet, lojalitet, tilhørighet og deltakelse. Et idealtypisk medborgerskap innebærer ivaretagelse av plikter og rettigheter, samfunnsmessig deltakelse på flere nivåer og i forskjellige sfærer, og det innebærer en subjektiv følelse av tilhørighet og identitet (Brochmann 2002, s. 59).

I artikkelen *Citizenship and Social Class* (Marshall 1965) drøftet han hvordan en kan forstå medborgerskap i lys av den moderne samfunnshistorien. For Marshall impliserte medborgerskap likhet i status:

Citizenship is a status bestowed on those who are full members of a community. All who possess the status are equal with respect to the rights and duties with which the status is endowed.

(Marshall 1965, s. 92).

I dette ligger det en oppfatning av at selv om vi er forskjellige med hensyn til inntekt, profesjon og religion, er vi alle like som medborgere. Statusen som medborger skal ivareta individenes sivile, politiske og sosiale rettigheter og noen plikter, for eksempel å overholde loven og til å betale skatt. Med sivile rettigheter menes retten til personlig frihet, yrings-, tros- og organisasjonsfrihet. Politiske rettigheter omfatter retten til å stemme, og til demokratisk deltakelse, mens sosiale rettigheter er knyttet til retten til sosial velferd, utdanning, helse- og sosiale tjenester. Ut fra Marshalls perspektiv er de prosessuelle rettighetene viktigere enn de materielle rettighetene. Dette gir grunnlag for kritikken av Marshalls manglende evne til å se sosial konflikt som grunnlag for samfunnsendringer (Jæger 2000).

Medborgerskap kan forstås både som en status og rettigheter på den ene siden, som deltakelse og praksis som promoterer brukermedvirkning og demokratisering av offentlige tjenester på den andre. Medborgerskapet skulle gi menneskene makt, men samtidig være et forsvar mot andre mennesker og inngrep fra staten. Forståelsen av medborgerskap som deltakelse kan representere hva Lister har kalt *öan expression of human agency in the political arenaö* (Lister 1998, s. 6). Rettighetene som ligger i medborgerskapet gir borgerne anledning til å agere som aktører. Deltakelse og brukermedvirkning er derfor viktige virkemidler for å realisere det sosiale medborgerskapet og menneskerettighetene (Bergwitz 2001). Deltakelsen i seg selv gir brukerne en opplevelse som skaper glede og tilfredshet og bidrar til selvutvikling og selvspekt, og deltakerne kan bli bedre rustet til å delta i beslutningsprosesser generelt.

Lister (1998) foreslår begrepet *agency* som en mulig forståelse av medborgerskapets aktive aspekter. Agency-begrepet tar utgangspunkt i individets behov for selvrealisering som drivkraft for handling, og det vektlegger et aktørperspektiv, og som understrekes av Williams (2001, s. 72). For å utvikle agency er det viktig at undertrykkende og diskriminerende former for samhandling mellom tjenestemottakere og tjenesteutøvere bekjempes, fordi dette undergraver medborgerskapet. Aktørbegrepet utfordrer den tradisjonelle oppfatningen av marginaliserte grupper som passive ofre. Det kan være en påminnelse om hvordan velferdsinstitusjoner kan fungere diskriminerende og undertrykkende, og som står i strid med idealene om medborgerskap. Avhandlingen er forankret i en tradisjon innen velferdsforskning som bygger på en forståelse av brukerne som individuelle aktører, men hvor deres muligheter og valg også påvirkes av strukturelle begrensninger (Williams, Popay og Oakley 1999).

Norsk rett har inkorporert både FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966, FNs internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 16. desember 1966, Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK) og FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989. Disse konvensjonene gjelder som norsk lov og ved motstrid går de foran annen norsk lovgivning (Oppedal 2007). Menneskerettighetene skal sikre tanke-, samvittighets-, menings- og ytringsfrihet. I artikkel 19 heter det:

Enhver har rett til menings- og ytringsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å hevde meninger uten innblanding og til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrenser.
(EMK, artikkel 19)

Menneskerettighetene inneholder regler for forholdet mellom privatpersoner på den ene siden og myndighetene på den andre. Menneskerettighetene er ment å beskytte den enkelte borger mot misbruk av makt fra myndighetene. Dersom en forstår velferdsstaten som et middel til å realisere verdiene i menneskerettighetene, er det viktig å studere hvordan intensjonene gjenspeiles i befolkningenes velferd. Medborgerstatusen skal sikre at alle individer har lik rett til menneskeverd, muligheter for personlighetsutvikling, samfunnsdeltakelse og demokratisk innflytelse. Menneskerettighetene utgjør også en rettesnor i sosialt arbeid (Askeland og Døhlie 2006).

Sammenhengen mellom medborgerskap og brukermedvirkning kan være problematisk. Begrunnelsen for brukermedvirkning kan være å styrke og vitalisere demokratiet, og det er et supplement til det representative demokratiet (Möller 1996). Likevel kan legitimeringen av brukernes rett til kollektiv innflytelse utfordre prinsippet om alles rett til å delta. I medvirkningsprosesser beveger en seg bort fra prinsippet om at alle medborgere skal ha lik rett til å delta i politiske beslutningsprosesser. Sammenliknet med de andre medborgere, får brukerne større muligheter for å være med å påvirke tjenesteapparatet. Begrunnelsen for dette drøftes nærmere i avsnitt 3.3.2.

I Marshalls forståelse av realiseringen av medborgerskap spiller offentlige institusjoner en sentral rolle. Samtidig kan disse institusjonene medvirke til at medborgerskapet kan bli satt på prøve. Ansatte i offentlige tjenester som barnevernet må være seg bevisst om de skaper eller bidrar til ytterligere problemer som marginalisering, stigmatisering og avmakt¹⁶ eller

---

¹⁶ I tråd med Hernes (1975) forstås avmakt som mangel på evne til å realisere sine interesser. Dette kan skyldes ulike forhold, blant annet når aktørene ikke har klare interesser, når de ikke vet at og hvordan de affiseres av

sosial eksklusjon¹⁷. Sosialarbeidere må forholde seg til brukerne som medmennesker og som medborgere. I praksis betyr det at sosialarbeidere må forholde seg til brukernes rett til autonomi på samme måte som til seg selv. Lister (1998) og Ife (2001) hevder at virkemidlene i de profesjonelles arbeid med å utvikle et aktivt medborgerskap går gjennom brukermedvirkning og empowerment. I avhandlingen studeres medborgerskap som praksis og ikke som status. Hovedretningen i studien er ikke hvilke rettigheter og plikter foreldrene har, men heller hvordan deltakelse og medvirkning kan fremme et aktivt medborgerskap.

3.3 BRUKERMEDVIRKNING

3.3.1 Innledning

I litteraturen finnes det ulike oppfatninger av hvem som defineres som bruker og av hva vi forstår med brukermedvirkning (Rønning og Solheim 1998). En definisjon som integrerer både individuell og kollektiv brukermedvirkning og synet på at medvirkning skal gi innflytelse, er utarbeidet av Norges Handikapforbund: «Brukermedvirkning er en arbeidsform der enkeltpersoner eller representative organisasjoner som er eller blir påvirket av en tjeneste/et tiltak skal ha innflytelse på beslutningsgrunnlaget for tjeneste-/tiltaksutformingen.» (Norges Handikapforbund, 2000, s. 2).

I dette avsnittet redegjør jeg for forståelsen av begrepet og hvordan det er anvendt i avhandlingen. Brukermedvirkning oppfattes ikke bare som et virkemiddel eller en prosess, men også som et mål. I utvikling av velferdstjenester skal fagfolkene vise respekt for brukernes selvbestemmelsesrett og integritet. I praksis er ikke dette alltid like enkelt og selvinnsynende fordi det finnes ulike oppfatninger om hvem som defineres som bruker og hvor mye de skal kunne bestemme.

---

andres beslutninger, når sammenhengen mellom mål og midler er uoversiktelige. Avmakt kan derfor skyldes både psykologiske og organisasjonsmessige forhold, for eksempel mangel på organisasjonsmuligheter. Lite makt er ikke ensbetydende med avmakt.

¹⁷ Barry (1998, s. 1) definerer sosial eksklusjon som «multi-dimensional disadvantage which severs individuals and groups from the major social processes and opportunities in society, such as housing, citizenship, employment and adequate living standards, and may be manifested in various forms, at various times and within various sections of the population.»

3.3.2 Et motsetningsfylt ideal

I den demokratiske tradisjonen bygger brukermedvirkning på en antakelse om at brukernes aktive deltakelse skal føre til bedre og mer demokratiske tjenester. I argumentene for økt deltakelse vises det til at aktivt medborgerskap er bedre enn et passivt medborgerskap (Arnstein 1969). Gjennom medvirkning skal tjenestene å ta utgangspunkt i brukernes ønsker og behov, og det skal bedre beslutningsgrunnlaget og øke kvaliteten på tiltakene. Andre begrunnelser for brukermedvirkning er at brukermedvirkning kan stimulere til økt oppslutning og legitimitet blant brukerne og offentligheten for øvrig om de vanskelige beslutningene offentlige myndigheter må ta (Irvin og Stansbury 2004). Brukermedvirkning kan skape større innsyn, aksept og støtte, og som kan øke legitimiteten til virksomheten. Begrunnelser om økt legitimitet er særlig viktige for offentlige tjenester som barnevernet, som mer enn noen annen instans kan gripe inn i folks privatliv. Brukermedvirkning er derfor et viktig hjelpemiddel i innsatsen for å skape et åpnere barnevern (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2005).

Et underliggende motiv for medvirkning i barnevernet kan være ønsket om å skape en mer samarbeidsvillig klientgruppe. For å lette sine arbeidsbetingelser kan barnevernet trenge økt aksept blant brukerne som inngår i målgruppen. Dette kan spissformuleres som at målene for brukermedvirkning i barnevernet kan være å pådytte brukerne fagfolkenes synspunkter og dermed forsøke å roe ned misfornøyde foreldre.

Det kan stilles spørsmål om det er riktig at foreldre i kontakt med barnevernet skal få mer innflytelse over utvikling av tiltak og tjenester (kollektiv medvirkning) enn andre. Politikerne og de profesjonelle utøverne kan ivareta brukernes behov og interesser godt nok. Politikken som barnevernet utfører kan oppfattes som et uttrykk for folkeviljen slik den utformes gjennom valg, og derfor bør den ikke forandres av brukerne.

Andre argumenter mot brukermedvirkning er at det kan være en tidkrevende prosess hvor resultatet er usikkert. Det kan være kostbart å trekke inn ulike brukere i en medvirkningsprosess hvis en mener at godt kvalifiserte fagpersoner kan ta avgjørelsene på egenhånd. Medvirkning kan beslaglegge ressurser i organisasjonen som ellers kunne ha vært benyttet på andre og mer viktige mål som den skal realisere. Brukerne kan bli forledet til å tro at de har makt, mens deres beslutninger i realiteten ignoreres som følge av asymmetriske maktrelasjoner. Enkelte kan ha en generell mistillit til offentlige myndigheter og mangle tro på at myndighetene vil og er i stand til å etablere kanaler for medvirkning. Noen hevder at det er naivt å tro at deltakerorienterte beslutningsprosesser automatisk vil lede til mer altruistiske

handlinger (Irvin og Stansbury 2004). En annen innvending kan være at brukermedvirkning bare er å påvirke i egen vinnings hensikt.

Et av argumentene for brukermedvirkning er at stemmeretten er nødvendig, men ikke tilstrekkelig for å kunne ivareta hele befolkningens interesser. Det er for eksempel en kjent sak at visse grupper ikke deltar i den politiske beslutningsprosessen (Rønning og Solheim 1998). Politikernes intensjoner kan forsvinne innen de kommer frem til forvaltningens utøvende ledd. Dessuten er det vanskelig å detaljregulere hvordan tjenestene skal utformes på lokalt nivå. Selv om brukerne kan få økt innflytelse over enkelte institusjoner eller organisasjoner, er ikke dette ensbetydende med at de har fått makt til å påvirke den overgripende kommunale politikken. Brukerne må holde seg innen rammene for de politiske beslutningene som er fattet når det gjelder virksomhetens ressurser og mål. Dersom brukerne tar på seg oppgaven å påvirke forholdene som ligger på det kommunalpolitiske nivået, kan dette true lokaldemokratiet og prinsippet om alle medborgernes rett til å utøve innflytelse. De ansatte i den lokale barneverntjenesten må derfor sørge for at andre berørte parter også kommer til orde i utviklingen av tjenesten.

Det kan stilles spørsmål ved hvor representative sammensetningen av brukere er i medvirkningskanaler som brukerråd, dialogkonferanser osv. En liten og ikke-representativ elite kan dominere kollektive deltakerorienterte prosesser. Samtidig kan det innvendes at slike argumenter kan hindre at det gjøres forsøk med medvirkningsprosesser i fagområder som barnevernet hvor det er behov for økt kunnskap om hvordan medvirkning kan gjennomføres.

3.3.3 Krav om brukermedvirkning kommer fra flere hold

De generelle innvendingene tar ikke høyde for verdien av å inkorporere brukernes synspunkter kan utvikle bedre løsninger. Senere års rettsutvikling har ført til at den enkelte og gruppers muligheter for innflytelse ikke bare kan analyseres ut fra nasjonal lovgivning, men også ut fra menneskerettigheter og internasjonale konvensjoner. Grunnprinsippet for menneskerettighetene er at alle er født frie og har lik verdi uavhengig av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk oppfatning eller sosial posisjon. Utgangspunktet er at alle skal ha like muligheter og ikke-diskriminering innebærer et krav om full deltakelse i samfunnet.

Brukermedvirkning er et sentralt element i moderniseringen og innføringen av nye politiske og administrative styringsformer i velferdsstaten og er et ledd i en politisk demokratiseringsbølge. Fra at tjenestene i hovedsak har vært styrt av profesjonene, legges det nå mer vekt på at brukerne skal ha innflytelse på utformingen av egne tiltak og av

tjenestetilbudet for øvrig. Samfunnsmessig deltakelse og medbestemmelse anses som et gode og representerer en grunnleggende demokratisk menneskerett.

Større vekt på brukermedvirkning i helse- og sosialtjenestene er blitt fremhevet i offentlige dokumenter de siste 10 årene. I regjeringens langtidsprogram for perioden 1998-2001 understrekes det at brukernes egne ressurser og behov i størst mulig grad skal være utgangspunkt for planlegging og utforming av tiltak (St.meld. 4 (1996-1997)). I lov om barneverntjenester kommer de innebygde motsetningene til uttrykk ved at loven inneholder bestemmelser om adgang til å fatte beslutninger på tvers av brukernes ønsker, samtidig som barn og foreldres medvirkning vektlegges.

Synet på brukermedvirkning varierer innen ulike teoretiske retninger i sosialt arbeid. I fagets historie har teorier med ulike syn på årsaker til sosiale problemer, brukermedvirkning og sosialarbeiderens rolle stått side om side. Brukermedvirkning er sentrale temaer i rammeplaner for utdanning av sosionomer og barnevernpedagoger (Utdannings- og forskningsdepartementet 2005), og brukermedvirkning er en sentral verdi i yrkesetiske prinsipper for sosialarbeidere (FO 2002). Brukermedvirkning står sentralt innen empowerment-teorien og i andre ressurs- og mestringorienterte retninger som vektlegges i den sosialfaglige litteraturen.

Dahlberg og Vedung (2001) mener at hovedargumentene for brukermedvirkning er at medvirkning skal:

- 1) stimulere til utviklingen av gode medborgere (medborgerskap)
- 2) bidra til selvrealisering gjennom aktiv deltakelse (det ekspressive argumentet)
- 3) bidra til legitimitet ved at tiltakene imøtekommer brukernes behov og at det dermed kan skape forståelse for tjenestenes utforming (legitimitet)
- 4) øke virksomhetens måloppfyllelse (effektivitetsargumentet)
- 5) gi brukerne større makt overfor forvaltningen (maktutjevningsargumentet) og
- 6) bidra til utviklingen av bedre og tilpassede tjenester ut fra brukernes preferanser, ønskemål og behov (tjenestetilpasning)

Beskrivelsen av de enkelte av argumentene for brukermedvirkning er idealtyper. Dahlberg og Vedung (2001, s. 46) mener at brukermedvirkning kan motiveres ut fra et eller flere av disse argumentene. Klassifiseringen kan benyttes for å diskutere hvordan ulike normative idealer for brukermedvirkning kan forstås.

3.3.4 Hvem er brukerne?

Det er ikke alltid lett å avklare hvem som er brukerne av offentlige tjenester. En enkelt måte å definere en bruker på er: öÅ si at det er en som benytter seg av et offentlig tjenestetilbudö (Rønning og Solheim 1998, s. 21). Ofte vil det være kjennetegn ved relasjonen til hjelpeapparatet som avgjør om man kan kalles kunde, klient og bruker. Begrepene som benyttes vil ofte være avhengig av hvilke valg- eller påvirkningsmuligheter hun eller han antas å ha.

Begrepet *kunde* anvendes som oftest om en person som kan velge et annet alternativ i de tilfellene hun eller han ikke er fornøyd med det som tilbys. Ofte blir dette uttrykt som at vedkommende har mulighet for *exit*, det vil si mulighet for å avslutte kontakten, kalt *sorti*. Albert O. Hirschman (1970) anvender begrepene *exit* - *sorti* og *voice* - protest til å beskrive hvordan brukerne responderer på organisasjoner som ikke lever opp til forventningene¹⁸. Hvis brukerne er misfornøyde med organisasjonen kan de velge å la være å kjøpe produktene eller de kan velge å forlate organisasjonen, noe Hirschman kaller *exit* option. Denne beskrivelsen er lite egnet til å beskrive kontakten mellom barnevernet og familier. Barn og familier som henvises til barnevernet kan ikke i utgangspunktet velge om de vil avbryte kontakten og i stedet velge å ta kontakt med andre hjelpetjenester. Alternativt kan de gi uttrykk for sin misnøye til organisasjonen gjennom *voice*.

Begrepet *klient* anvendes ofte i to ulike betydninger hva gjelder den enkeltes mulighet for å påvirke. I den ene betydningen står klienten i en sterk posisjon som oppdragsgiver når hun eller han lar seg representere og bistå av en advokat i rettslige sammenhenger. I den andre betydningen er derimot klienten en person som står i et avhengighetsforhold til en offentlig hjelpetjeneste som den enkelte ikke kan velge seg ut av. Eriksen og Weigård (1999) beskriver klientrollen som svak fordi mulighetene for å påvirke er små, og fordi situasjonen for øvrig er preget av hjelpeløshet og stigmatisering. Klienter i det offentlige tjenesteapparatet blir ofte oppfattet som om de ikke vet sitt eget beste, og at de derfor er avhengig av hjelp fra profesjonelle som vet bedre hva klienten trenger eller har godt av. På mange måter kan klientbegrepet være betegnende for relasjonen mellom mottaker og tjenesteyter i barnevernet fordi klientbegrepet minner oss om skjevheten i maktforholdet, og som ikke bør tilsløres.

Begrepet *bruker* benyttes som oftest om personer som ikke har mulighet for å velge alternative tjenester, men som kan påvirke tjenestene på ulike måter (Möller 1996). I rollen

---

¹⁸ Hirschman anvender også begrepet *öloyaltyö*, og det kan bety at brukerne lar være å kritisere organisasjonen fordi deres lojalitet er så sterk.

som bruker ligger det muligheter for å bli hørt og til å medvirke. I barnevernet forstås brukermedvirkning som en motvekt mot profesjonenes makt og innflytelse (Koch og Koch 1995, Seim og Slettebø 2007). Påvirkningen kan skje i samarbeid med den enkelte saksbehandler, eller i sammenhenger hvor en forsøker å påvirke det generelle tjenestetilbudet, for eksempel i brukerråd og på høringsmøter. Dette uttrykkes gjerne ved at en kan anvende strategien voice (gi uttrykk for synspunkter) når man er misfornøyd med hjelpen.

For barn og foreldre i kontakt med barnevernet er det ikke bare muligheten for exit som kan være vanskelig. Muligheten til voice kan i visse situasjoner være innskrenket. Selv om det i barnevernsarbeidet skal tilstrebe et samarbeid med foreldrene og lytte til barnas egne ønsker (NOU 2000:12), finnes det situasjoner hvor der den enkeltes påvirkningsmuligheter er svært begrensede, for eksempel ved iverksetting av en undersøkelse, bruk av tvang ved omsorgsovertakelse, avtaler om samvær, eller tilbakeholdelse på institusjon.

Til tross for formelle muligheter for å protestere i form av klage over beslutninger, kan det være vanskelig for brukerne å gi uttrykk for misnøye med tjenestene av redsel for å miste et tilbud de er avhengige av, og andre alternativer ikke finnes. I slike tilfeller kan barn og foreldre føle seg mer som klienter enn som brukere. Beskrivelsen av seg selv som bruker eller klient kan også være påvirket av helt andre forhold, for eksempel hvordan man blir tatt i mot på kontoret, informasjonen som blir gitt, saksbehandlers holdninger til familien og hva slags hjelp som formidles.

Brukerne kan sjelden velge barnevernkontor eller saksbehandler. Saksbehandler er en betydningsfull person for brukeren fordi det er hun som vurderer og foretar beslutninger om behov, og vedkommende har stor innflytelse på hvor mye brukerne skal få bestemme. Tjenesteutøvere, eller portvaktene som Terum (2003) kaller dem, har stor selvstendighet og deres oppgave er å bestemme hvem som skal få tilgang til hvilke offentlige goder (og onder), og hvem som skal avises. Rothstein (1994, s. 238) benevner møtene hvor tjenestemennene møter medborgere for demokratiets *sorte hull* fordi det finnes liten kontroll over hva som skjer i disse møtene. Brukermedvirkning kan derfor etablere offentlighet rundt hjelpeapparatets private og ofte taushetsbelagte arbeid og fagfolkenes autonome handlingsrom (Andreassen (2004, s. 46).

Brukerbegrepet er omstridt og gjenstand for kritikk. Vegheim (2002) hevder at brukerbegrepet i forhold til funksjonshemmede reduserer gruppen til bare mottakere av tjenester og tilslører spekteret av andre roller som funksjonshemmede har. Eriksen og Weigård (1999) har satt likhetstegn mellom brukerrollen og *det private demokrati*, og hevder at

brukerdeltakelse er ensbetydende med at enkelte fremmer egne krav uten å ta hensyn til helhetens interesser.

Forskning har vist at brukerne ikke alltid opptrer på samme måte. Tone Alm Andreassen (2004) har i sitt doktorgradsarbeid vist at det å gi funksjonshemmende som gruppe innflytelse, ikke er ensbetydende til å gjøre dem til kunder. Hun fant at medvirkning ikke nødvendigvis innebærer individuell handlefrihet der exit er handlingsvalget, men at det kunne bety kollektiv innflytelse der voice var påvirkningsstrategien. Brukernes motiver for å delta i medvirkningsprosesser var relatert til ønsket om anerkjennelse av egen situasjon og fellesskap med andre, og ikke en privat egeninteresse. Motivet for å medvirke kan være å engasjere seg i spørsmål som gjelder egen livssituasjon, men målet er ikke nødvendigvis å fremme kun egeninteresser.

I mange situasjoner vil en og samme tjeneste omfatte flere personer. Av denne grunn kan det være vanskelig å avklare hvem som er den egentlige brukeren. Koch og Koch (1995) mente at brukerbegrepet bør forbeholdes til barnet som i øyeblikket mottar en tjeneste, mens foreldre eller andre pårørende skulle kalles komplementærbrukere fordi de direkte eller indirekte skal bedre barnas oppvekst- og utviklingsvilkår. Barnet kan også kalles primærbruker og foreldrene sekundærbrukere. I NOU 2000:12 gikk man bort fra brukerbegrepet og benyttet seg av benevnelsene barn og foreldre i kontakt med barnevernet.

Selv om det er foreldrene som avhandlingen handler om, forstår jeg både barn og foreldre som brukere av barneverntjenesten. Avhengig av problemene i den enkelte sak, vil fokus være rettet mot barns behov for beskyttelse eller mot foreldrenes problemer. Som oftest vil barnevernet måtte forholde seg til både barnas og foreldrenes behov og problemer samtidig.

3.3.5 Nivåer av brukermedvirkning

Brukermedvirkning er et perspektiv som legger brukernes interesse til grunn for utforming av tjenester og tiltak i stedet for at det kun er faglige, profesjonsmessige eller økonomiske interesser som vektlegges. Brukerne kan samhandle med det offentlige hjelpeapparatet på individnivå, tjenestenivå og politisk nivå. En annen inndeling er å skille mellom individuell og kollektiv brukermedvirkning (Dahlberg og Vedung 2001).

Individuell medvirkning omfatter oftest behandling i egen sak, men enkeltbrukere kan trekkes inn i planlegging og beslutningsprosesser på administrativt nivå eller i lokalsamfunn. Dette handler om at den enkelte skal få lov til å bli hørt og få lov til å komme med forslag til hva som skal gjøres i den enkelte sak og at synspunktene blir tillagt vekt. Det betyr at brukerne

skal ha innflytelse i alle faser av samhandlingen, for eksempel i problemformulering, kartlegging, analyse, utvikling av løsningsforslag, valg mellom ulike tiltak og deltakelse i beslutningsprosesser. Verken ut fra loven eller ut fra faglige hensyn kan foreldre ha beslutningsrett i alle avgjørelser, men det må legges vekt på foreldrenes forsøk på å løse problemene. Brukerne skal så langt det er mulig forhandle seg frem til tiltak. Det er en forskjell mellom retten til å fremme sin sak og si sin mening, og å ha rett til innflytelse på behandling og vedtak. Både forvaltningsloven og barnevernloven sikrer foreldrene muligheter for informasjon, veiledning, innsyn og til å fremme sine synspunkter, men retten til å bli hørt eller til reell innflytelse er uklart formulert (Kjellevold 2005). I disse og andre deler av lovverket vil det alltid være opp til dem som tar de endelige beslutningene å avgjøre om brukerne skal få innflytelse.

Mens individuell brukermedvirkning handler om hvordan den enkelte bruker kan ha innflytelse i egen sak, er formålet med *kollektiv medvirkning* å forandre tjenestetilbudet. Betegnelsen kollektiv brukes i teorier om ökollektiv handlingö i hovedsak for å beskrive at formålet med aksjonen er kollektivt, i den forstand at formålet er å oppnå virkninger for alle i samme situasjon. Det omfatter oftest at det er flere som deltar, for eksempel en gruppe eller en organisasjon, men det kan også utføres av en bruker som enkeltvis deltar i planlegging som får betydning for alle brukerne av tjenesten (Seim 2006). *Formålet med handlingen* er et viktig skille mellom kollektiv og individuell medvirkning. Eksempler på kollektive medvirkningformer er:

- samarbeid med brukernes interesseorganisasjoner
- påvirkning av opinionen og myndighetene gjennom massemedia
- gjennomføringen av befolknings- og brukerundersøkelser
- høringsmøter
- søkerkonferanser
- nedsetting av arbeids- og referansegrupper
- brukerråd
- dialogkonferanser
- samarbeidsutvalg

(Rønning og Solheim 1998)

En annen form for kollektiv brukermedvirkning er *brukermedvirkning gjennom samhandling* i grupper som ikke har medvirkning som hovedformål, for eksempel i sosialt gruppearbeid der

brukere og sosialarbeidere samhandler over lang tid. Selv om gruppevirksomheten kan ha en støttende eller terapeutisk funksjon, og bidra til en bedre situasjon for den enkelte bruker, kan langvarig samhandling føre til utvikling av kunnskap som kan påvirke tjenesteutformingen. I avhandlingen presenteres Brukergruppa som et eksempel på brukermedvirkning gjennom samhandling. Prinsipielt sett kan brukermedvirkning gjennom samhandling også skje i kontakt mellom ansatte og enkelte brukere, hvis brukerne enten på eget initiativ gir tilbakemelding om sine erfaringer med barnevernets tiltak, eller oppfordres til å gjøre det.

3.3.6 Grader av medvirkning

Det skilles ofte mellom ulike grader av medvirkning. Andreassen mfl (1994) har en tredeling og skiller mellom talerett (mulighet for å legge frem erfaringer og synspunkter), forhandlinger (mulighet for å være i dialog med den andre parten) og beslutningsmyndighet (brukerstyring). En annen inndeling består av fem ulike grader for medvirkning: Informasjon, talsperson, talerett, forhandlingsrett og beslutningsrett (Koch og Koch 1995, s. 57).

I avhandlingen forstås medvirkning som muligheten for å påvirke og at medvirkning må kunne gi resultater. For å illustrere dette poenget anvendes Arnsteins (1969) klassiske stigemetafor for borgerdeltakelse. Hun presenterer en sterkt forenklet typologi som en stige bestående av åtte separate trinn. Modellen viser at ikke all medvirkning gir innflytelse. Arnsteins stigemodell anvendes i drøftingen av spørsmålet om hvor mye foreldrene i samhandlingen med barnevernet.

Fig 1. Arnsteins stige for borgerdeltakelse

8. Citizen control	Borgerstyring	}	Degrees of citizen power Grader av borgermakt
7. Delegated power	Delegert makt		
6. Partnership	Partnerskap		
5. Placation	Rådgivning	}	Degrees of tokenism Grader av skinninnflytelse
4. Consultation	Konsultasjon		
3. Informing	Informasjon	}	Non- participation Ikke deltakelse
2. Therapy	Terapi		
1. Manipulation	Manipulasjon		

(Arnstein 1969, s. 217, oversatt i Seim og Slettebø 2007)

I følge Arnstein kan ikke *manipulasjon* og *terapi* kalles medvirkning fordi det er forsøk på å behandle eller lære opp brukerne. Arnsteins syn på terapi kan kritiseres for å være foreldet fordi moderne terapiformer i større grad enn tidligere bygger på brukerdeltakelse (Duncan, Sparks og Miller 2001). Trinnene *informasjon* og *konsultasjon* gir brukerne mulighet for å bli lyttet til og hørt, for eksempel gjennom invitasjon til møter og å svare på spørreskjemaer, men det gir ingen garanti for at deres synspunkter blir brukt. Det kalles derfor ikke deltakelse, men bare grader av skinninnflytelse. *Rådgivning* (placation) gir brukerne anledning til å gi råd, men ikke makt til at rådene blir fulgt opp. Ordet rådgivning er ingen god oversetting fordi det engelske ordet placate oversettes med ord som å mildne, å blidgjøre, å stoppe munnen på. Det er derfor viktig å understreke at denne formen for samhandling har et drag av skinninnflytelse ved seg. I *partnerskap* får brukerne forhandle om resultater. *Delegert makt* og *brukerstyring* gir brukerne makt til å påvirke og styre resultater.

Arnstein (1969) har utviklet stigemodellen i arbeidet med brukerdeltakelse i lokalsamfunnsprosjekter. Karen Healy (1998) har kritisert bruken av Arnsteins stige fordi den ikke tar høyde for barn og foreldres begrensede autonomi i barnevernet. Hun mener at bruk av Arnsteins stigemetafor kan føre til ansvarsfraskrivelse av barnevernets plikt til bruk av tvang for å ivareta barns interesser. Til tross for slike innvendinger har modellen vært anvendt til å forstå deltakelse på individnivå og til å studere barn og foreldres muligheter for partnerskap og makt i barnevernet (Thoburn mfl. 1995, Horverak 2006).

Arnstein (1969) selv stiller seg kritisk til brukernes mulighet for absolutt kontroll, men hevder at medvirkning blir et tomt ritual uten et reelt innhold hvis det ikke innebærer at brukerne har innflytelse. Arnsteins stigemodell gir mulighet for å analysere foreldres grad av medvirkning i barnevernet, men som tidligere nevnt, ligger det er fare dersom det kun er foreldrene som defineres som brukere. Poenget med Arnsteins stigemetafor er at medvirkning må bety at brukerne skal ha innflytelse hvis brukermedvirkning skal få et reelt innhold, ellers blir begrepet bare retorikk. Å lytte til hva brukerne har å si er ingen garanti for at de får økt innflytelse, samtidig som det i barnevernet verken er ønskelig eller juridisk grunnlag for full borger- eller brukerstyring. I barnevernsammenheng betyr retten til innflytelse at brukerne (både barn og foreldre) skal få legge frem sin sak, til å si sin mening og til å ha innflytelse på valg av løsninger.

3.4 EMPOWERMENT

3.4.1 Innledning

Et av spørsmålene i avhandlingen er om empowerment egner seg til å beskrive samhandlingsprosesser i barnevernet og med Brukergruppa som eksempel. I dette avsnittet utdypes forståelsen av empowerment som en faglig strategi i sosialt arbeid, og jeg avslutter med en kritisk drøfting av denne tilnærmingen.

3.4.2 Empowermentbegrepet

Det er vanskelig å gi en kort og entydig definisjon av begrepet empowerment fordi begrepet rommer mange motstridende ideologier og strømninger. Det engelske ordet *empowerö* har to betydninger: 1. to give power or authority to; authorize; og 2. to enable or permit (Oxford English Dictionary 1971). På norsk brukes begrepet om å gi makt eller kontroll til, og å gjøre i stand til eller å tillate. I både den engelske og den norske betydningen ligger det en spenning mellom den aktive og passive forståelsen av empowerment. Innebygde motsetninger kan gjøre det vanskelig for fagfolk som skal forsøke å implementere teorien, og det viser behovet for begrepsavklaring. I tillegg beskrives empowerment både som et perspektiv, en teori, en metode, en tilnærming og som en ideologi. Beskrivelsen av empowerment vil derfor være avhengig av hvilken kontekst, virkelighetsforståelse og menneskesyn som legges til grunn.

En definisjon som integrerer mange av felleselementene i de ulike definisjonene av empowerment i profesjonell praksis (Adams 1996, Gutiérrez 1995, Rappaport 1987, Solomon 1976) er utviklet av Braye og Preston-Shoot (1995). De definerte empowerment som:

- * Extending one's ability to take effective decisions;
- * Individuals, groups and/or communities taking control of their circumstances and achieving their own goals, thereby being able to work towards maximising the quality of their lives;
- * Enabling people who are disempowered to have more control over their lives, to have a greater voice in institutions, service and situations which affect them, and to exercise power over someone else rather simply being the recipients of exercised power;
- * Helping people to regain their own power

(Braye og Preston-Shoot 1995, s. 48)

Sentralt i denne definisjonen av empowerment er at brukerne får mulighet for å ta kontroll over sine egne liv, og at brukerne opplever at de har innflytelse og makt til å påvirke egne livsbetingelser og forhold som kan øke deres velferd. Definisjonen er relevant i forhold til temaet i avhandlingen fordi den tydeligere enn andre definisjoner knytter empowerment til brukermedvirkning, at brukerne skal ha *a voice in institutions* og kunne *exercise power*. Dette er i tråd med Starrin (1997) som mener at sentrale komponentene i empowerment er makt, kontroll, selvtillit og stolthet (s. 13).

I en demokratisk tilnærming til empowerment forventes det at brukerne skal ha innflytelse i forhold til de organisasjoner og institusjoner som påvirker og utøver kontroll over deres livsbetingelser. Brukermedvirkning er en del av en sosialpolitisk bevegelse der det legges vekt på sosial inklusjon¹⁹, autonomi og uavhengighet, og mål om å styrke brukernes rettigheter som medborgere (Beresford 2002). I den demokratiske forståelsen av empowerment står deltakelse gjennom kollektiv handling sentralt. Beresford (2002) mener at den demokratiske tilnærmingen i synet på medvirkning er eksplisitt politisk. Som ideologi i sosialt arbeid bygger empowerment videre på Freires (1972) tanker om kritisk dialog, bevisstgjøring og pedagogisk opplæring. 1970-årene i Norge ble kalt dialogpedagogikkens tiår, og ble profilert av forfattere som Hans Skjervheim og Jon Hellesnes (Løvlie 1984). Disse forfatterne skilte seg fra marxistene ved at de i sin samfunnskritikk valgte dialogen fremfor kampen.

3.4.3 Empowerment i sosialt arbeid

Empowerment²⁰ har i senere år fått en sentral plass i ulike fagområder i helse- og sosialpolitikken. Jeg skal avgrense meg til å se nærmere på empowerment som faglig tilnærming i sosialt arbeid.

Empowerment i sosialt arbeid har sin opprinnelse i et annet velferdssystem enn det nordiske. Enkelte hevder den har sitt utspring i borgerrettsbevegelsen i USA på slutten av 1970 - åra i krigen mot fattigdom og rasisme (Solomon 1976) og i kvinnefrigjøringsbevegelsen (Riger 1981). Empowerment handlet den gangen mye om lokal utvikling og mobilisering av utsatte grupper. Som tilnærming i sosialt arbeid ble det lagt vekt på nedenfra og opp strategier som innebar at utsatte grupper fikk avgjørende innflytelse i arbeidet med å styrke sin posisjon i

---

¹⁹ Sosial inklusjon er definert som : öThe attempt to re-integrate, or to increase the participation of, marginalised groups within mainstream societyö (Barry 1998, s. 1)

²⁰ Et enkelt søk på BIBSYS 08.08.2005 på öempowermentö ga 631 treff. Empowerment står også som en sentralt begrep innen ulike former for egenorganisering, for eksempel kvinnebevegelsen, homsebevegelsen, kjønnsforskning, pedagogikk, medborgerskap osv. Da det ble søkt på empowerment i kombinasjon med sosialt arbeid BIBSYS, ble treffet avgrenset til 44 treff.

samfunnet (Forsberg og Starrin 1997). Andre viser til fellestrekk mellom empowerment og prinsipper for eksempel i internasjonal arbeiderbevegelse, avkolonialisering i Afrika og innenfor mye av selvhjelpsvirkomheten for øvrig (Simon 1994). Empowerment har også vært et bærende element i frigjøringssteologien slik den har vært praktisert blant undertrykte i Latin Amerika og i kampen mot apartheid i Sør-Afrika (Ortiz og Smith 1999).

Empowerment i sosialt arbeid forbindes med begreper som advocacy, bevisstgjøring, radikalt sosialt arbeid (Adams 1996). Dette bygger på felleselementer fra andre radikale modeller i sosialt arbeid som öthe strength perspectiveö (Saleebey 1996) og öanti-oppressive practiceö (Dalrymple og Burke 1997). I empowerment kombineres den individuelle forståelsen av folks problemer med et samfunnsperspektiv (Adams 1996, Dalrymple og Burke 1997, Saleebey 1997). Den enkeltes problemer ses i sammenheng med forholdene i samfunnet som bidrar til å skape ulikhet, urettferdighet og som hindrer mennesker, familier, organisasjoner og lokalsamfunn i å ha kontroll over eget liv (Ward og Mullender 1991).

I empowerment er oppmerksomheten rettet mot hvordan hjelpeapparatet kan holde brukerne i fastlåste situasjoner. Empowerment fremstilles som en form for frigjørende sosialt arbeid som støtter opp om mål som sosial rettferdighet og sosial forandring. Det legges vekt på å vise solidaritet med de som opplever undertrykkelse, som følge av strukturelle skjevheter i samfunnet for eksempel fattigdom, kjønnsdiskriminering, rasisme og som forsøker å hjelpe dem i å reversere den posisjonen de står i (Dominelli 2002).

Empowerment i sosialt arbeid omfatter både en individuell dimensjon og en kollektiv og politisk dimensjon. En slik forståelse bygger på en antagelse om at det å være medlem i en gruppe med liten sosial eller politisk makt, har både personlige og sosiale kostnader. Mangel på makt, som følge av blant annet rase, kjønn, alder, tro, seksuell orientering, alder, klasse, funksjonshemming, utdanning, arbeid, hindrer individer, familier og grupper tilgang til goder som de trenger. Denne urettferdigheten forklares ut fra hvordan de større sosiale institusjonene og profesjonelle yrkesutøvere kan skape og fastholde følelser av avmakt. Ofte vil det være en sammenheng mellom den enkeltes og andres livssituasjon. Av denne grunn legges det vekt på kollektive aktiviteter som deltakelse i selvhjelpsgrupper, arbeidsgrupper, brukerråd og interesseorganisasjoner.

I den internasjonale litteraturen om empowerment finnes det ulike syn på denne strategien. Det gjelder: Innholdet i begrepet, årsaker til brukernes opplevelse av avmakt, hvilke muligheter enkeltindivider og grupper har til å påvirke forholdene som skaper og opprettholder urettferdighet, hvilken rolle fagfolkene kan ha og hvordan makt forstås. Til tross for semantiske, politiske og ideologiske variasjoner i måten empowerment oppfattes på, finnes det

likevel noen felleselementer. Som oftest beskrives empowerment både som *et mål* og som *en prosess* (Adams 1996, Boehm og Staples 2004, Miley og Dubois 1999, Pease 2002, Staples 1990). Prosessen må kunne vise til resultater, som oftest i form av økt makt. Som et mål kan empowerment beskrives som økt individuell og/eller kollektiv makt slik at individet, familier eller grupper/lokalsamfunn/organisasjoner kan handle i retning av å forbedre sin situasjon, øke sin velferd; levekår og livskvalitet. Målet med empowerment er ikke å klare seg eller å tilpasse seg en vanskelig situasjon, men å øke den faktiske makten til den enkelte bruker, gruppe eller lokalsamfunn slik at de kan forebygge eller endre forhold som forårsaker problemene og avmakten de opplever (Miley og DuBois 1999). Målet med bevisstgjøringsprosessen er at brukerne får hjelp til å heve seg over en ren individorientert analyse av sine problemer, og at de får en forståelse av hvordan de ytre samfunnsmessige forhold påvirker og skaper problemer (Gutiérrez 1995, Rappaport 1987).

Ulike forfattere har hevdet at kollektiv bevissthet og handling er det viktigste virkemidlet for å redusere opplevelsen av avmakt og fremme empowerment i sosialt arbeid (Breton 1994, Gutiérrez 1995, Miley og DuBois 1999, Mullender og Ward 1991 og Simon 1990). Det er ofte i grupper en kan oppleve hvilken innflytelse en kan ha på andre mennesker. Enkeltpersoner kan i møtet med andre mobilisere nye ressurser, og som beskrives i det følgende sitatet:

Through resisting labels, raising awareness and then assisting service users in setting their own agendas for change, it has led to the achievement of unattainable goals by individuals previously written off as inadequate and beyond help.

(Mullender og Ward 1991, s. 12)

Mullender og Ward (1991) viser i dette sitatet til sine erfaringer med bruk av empowerment som basis for gruppearbeid.

3.4.4 Empowerment som profesjonell strategi

I tillegg kommer vektleggingen av brukermedvirkning som jeg allerede har beskrevet, forstås empowerment som en overordnet strategi som vektlegger følgende elementer:

- en ressursorientert tilnærming
- en overordnet analyse av brukernes situasjon
- utvikling av partnerskap og samarbeid

Dette er føringer som blir beskrevet som felleselementer i mye av den vestlige profesjonelle litteraturen om empowerment som tilnærming i profesjonelt sosialt arbeid (Adams 1996, Askheim 2003, Lupton og Nixon 1999, Saleebey 1996, Shera og Wells 1999 (red.)). I de neste avsnittene redegjøres det kort for felleselementene.

En *ressursorientert tilnærming* (Saleebey 1996) vektlegger brukernes kompetanse, kunnskaper, erfaringer og ressurser og bygger på troen på at 1) mennesker har en iboende kraft som trolig er en biologisk betinget egenskap, 2) ved å støtte mennesker på det som de gjør som fungerer godt, vil de gjøre mer av dette og 3) å akseptere menneskers egne erfaringer som en valid form for kunnskap (Weick 1992). En ressursorientering kan også føre galt av sted fordi det kan tilsløre brukerens behov for hjelp, og hjelpeapparatet kan signalisere at de egentlig burde greie seg best på egenhånd. Brukerne trenger ikke alltid å vite sitt eget beste, og empowerment kan også undervurdere menneskers korttenkthet og irrasjonelle handlinger (Andrews 2003).

Som en del av den profesjonelle tilnærmingen i empowerment skal det foretas en *analyse* av brukerens situasjon (Askheim 2003, Dalrymple og Bruke 1997, Gutiérrez 1995). Dette krever at den profesjonelle har forståelse av forbindelsen mellom den enkeltes personlige situasjon og strukturelle forhold og maktforhold i samfunnet mer generelt. Jordan (2004) har kritisert sosialt arbeid for å individualisere brukernes problemer, og som kan ha sammenheng med at sosialt arbeids utvikling som fag har røtter i filantropiske virksomhet (Lorentz 2003). Spenningen mellom individ og samfunn har preget fagets historie og utvikling og gjør det fremdeles.

I empowerment-tilnærmingen har sosialarbeideren en viktig rolle gjennom å *mobilisere ressurser*. For at brukerne skal bli i stand til å kjempe for egne interesser vil mange trenge tilgang på ressurser, både menneskelige og materielle. Sosialarbeidere kan legge til rette for at brukerne individuelt og som gruppe får tilgang til ressurser og bistand fra ulike hjelpeinstanser som kan gi dem mulighet for å skape et godt liv ut fra egne oppfatninger.

Partnerskap og samarbeid er blitt et av hovedbegrepene i empowerment-tilnærmingen i sosialt arbeid. I Freires (1972) dialogundervisning ble læreren definert som en medvandrer, og læring ble definert som det som skjer gjennom elevens refleksjoner over egne handlinger. I barnevernet vises det til et perspektivskifte i arbeidet med barn og foreldre både i Norge og internasjonalt, fra ensidig problemfokusering til mer empowerment-orienterte tilnærminger (NOU 2000:12). Partnerskap er blitt karakterisert som den ideelle beskrivelsen av relasjonen mellom familien og hjelpeapparatet i barnevernet (Sandbæk og Tveiten 1996).

I en sosialfaglig sammenheng er begrepet partnerskap for en stor del blitt stående som et prinsipp for god praksis, men uten at begrepet er blitt drøftet kritisk. «Despite the apparent consensus surrounding the partnership approach, it remains ill-defined and rarely practised», skriver Lupton og Nixon (1999, s. 33). Hva kan partnerskap bety i en barnevernfaglig kontekst? For foreldrene kan partnerskap forstås som en relasjon mellom likemenn, mens de profesjonelle kan tolke begrepet i en snever retning, for eksempel å gi foreldrene tilstrekkelig med informasjon om beslutninger som gjøres av barnevernet. Waterhouse og McGhee (1998) operer med følgende definisjon av partnerskap i en barnevernfaglig kontekst:

Partnership in day-to-day practice means involving parents and, where appropriate, children in decisions about the welfare of the child, offering real choices to families, sharing information and keeping families informed about progress and procedures. Partnership involves the sharing of responsibility between professionals and families, and recognising the imbalance in power which the statutory role may bring. Clarity about social workers' powers and duties, especially in the context of child protection, is vital to open communication and equalising the power balance between the local authority and the parent.

(Waterhouse og McGhee 1998, s. 273)

Denne definisjonen av partnerskap legger vekt på brukermedvirkning og betydningen av å gi brukerne tilstrekkelig med informasjon. Familien skal tilbys reelle valgmuligheter, og samarbeidet skal foregå ved at ansvaret deles mellom familien og de profesjonelle. Maktforskjellene mellom de profesjonelle og brukerne må anerkjennes. Waterhouse og McGhees definisjon av partnerskap er i samsvar med en definisjon som en brukerorganisasjon i England har utviklet:

Partnership is not about equal power, but about people working towards a common goal. It is about empowerment, about parents having sufficient information to be able to contribute to planning and to have some power to influence the outcome.

(Family Rights Group i Moosa-Mitha 1999, s. 99)

Family Rights Group mener at partnerskap kjennetegnes ved at det utvises respekt for hverandre, tilgang til informasjon, etterrettelighet og verdsetting av kompetanse og verdier ut fra den enkeltes situasjon. Det hevdes at: «Each partner is seen as having something to offer, power is shared, decisions are made jointly and roles are not only respected but backed by legal and moral rights» (Family Rights Group in Department of Health 1995, s. 37).

Selv om retorikken i definisjonene synes besnærende, gjenstår fortsatt mange uklarheter. Det er fortsatt vanskelig å vite når for eksempel barna skal trekkes med i beslutningene. Det er heller ikke gitt hvordan ansvaret mellom partene skal fordeles, eller at brukerne alltid ønsker å inngå i et partnerskap.

3.4.5 En kritisk drøfting av empowerment

Empowermentbegrepet er kritisert fra ulike hold. Cruickshank (1999) stiller seg kritisk til alle virkemidler som har som mål å fremme medborgerskap fordi hun mener de alltid vil ha en kontrollerende side. Hun hevder at: "The will to empower contains the twin possibilities of domination and freedom" (s. 2). Hun mener at problemer som skyldes politikk ikke kan løses ved hjelp en teori eller bestemte former for organisering av forvaltningen, men bare gjennom politisk handling. Det kan derfor virke urealistisk når forfatterne som Mullender og Ward (1991) og Dalrymple og Burke (1997) hevder at empowerment skal være med på å redusere maktforskjeller i samfunnet. Slike mål kan oppfattes som uvirkelige når en samtidig betrakter sosialt arbeids status i dagens samfunn, og de virkemidlene profesjonen har til rådighet. Wilson og Beresford (2000) stiller spørsmål ved om empowerment har en progressiv og egalitær innretning. De er begge både brukere av psykiatriske tjenester og ansatte ved sosialarbeiderutdanninger, og de har opplevd mangel på samsvar mellom empowerment som retorikk og som praksis. Når empowerment blir forstått som noe fagfolkene ögjör medö folk, er det fagfolkene som er blitt eksperter på empowerment. En slik forståelse av empowerment kan skape avmakt blant brukerne og tilsløre profesjonelle interesser. Fagutvikling kan for brukerne oppleves som et virkemiddel for økt dominans, og empowerment kan bidra til en ytterligere stempeling og stigmatisering av utsatte grupper. Hva som kan oppleves som frigjørende for noen, kan ha de motsatte virkningen for andre.

En kritisk innvending til empowerment er: Hvem gir makt, og til hva? Dette spørsmålet berører kjernen i problemet med å praktisere empowerment i en profesjonell sammenheng. Hvordan kan profesjonelle yrkesutøvere legge forholdene til rette for at brukerne kan ta makt selv og gjenvinne styringen over egne liv? Dette er kjernen i hva Gruber og Trickett (1987) kaller *The Paradox of Empowerment*. Et grunnleggende kjennetegn ved empowerment er at makt og kontroll ikke kan gis av fagfolkene til brukerne. Staples hevdet at:

Power is not likely to be handed toöhave-notö groups in society. Power must be developed or taken by the powerless themselves, as well as being granted.
(Staples 1990, s. 29).

Empowerment kan ikke skapes av andre, men må velges av brukerne selv. Det krever at fagfolkene er innstilt på å la brukerne slippe til i samhandlingen.

Troen på at en relasjon mellom brukere og fagfolk skal kunne åpne opp for en diskusjon om undertrykkende mekanismer i samfunnet kan oppfattes som naiv. Brukerne trenger ikke å se slike sammenhenger, eller de kan være uenige, eller de kan rett og slett være uinteresserte. De kan ha en annen situasjonsforståelse og ønske seg andre former for hjelp. Empowerment kan derfor virke mot sin hensikt, og at det kan oppleves som en tvangstrøye av brukerne.

Det å identifisere en gruppe brukere med felles problemer, kan i seg selv stemple og stigmatisere denne gruppen ytterligere. Det er ikke sikkert at alle har overskudd til å gå inn i de aktivitetene som kan fremme empowerment. Betydningen av kollektiv handling kan idylliseres. Williams (2004) har hevdet at selvhjelpsgrupper, som nærhet og uformell samhandling, kan fungere ekskluderende for enkelte, for eksempel etniske minoriteter. Personer som lever innenfor et avgrenset område, for eksempel et lokalsamfunn, lever ikke alltid i harmoni og med felles interesser og verdier. Kollektive sammenslutninger kan fungere undertrykkende, og de kan overse brukernes individuelle behov.

Interessene til en gruppe kan også komme i konflikt med ønskene og behovene til en annen gruppe. I barnevernet kan myndiggjøring av foreldrene gå på bekostning av barnas interesser og deres behov for medvirkning og trygge oppvekstkår. Det har vært innvendt at empowerment legger for stor vekt på konsensusstenkning (Braye og Preston-Shoot 1995). Konflikttenkningen kan være en unnskyldning for ikke å legge vekt brukermedvirkning.

Brukerne kan ønske at fagfolkene skal bestemme. Det kan være ulike grunner til dette. De kan for eksempel mangle erfaring eller ha dårlige erfaringer med å bestemme selv. Tilliten til fagfolkene kan være så stor at de overlater avgjørelsene til dem å finne frem til de beste løsningene. Brukerne kan ønske å plassere ansvaret hos fagfolkene i tilfelle valget var feil. På grunn av asymmetrien i forholdet mellom tjenesteyter og tjenestemottaker kan brukerne være redde for at de kan bli straffet dersom de foretar valg på tvers av fagfolkenes vurderinger.

Det ligger en fare for at empowerment skal bli redusert til en profesjonell tilnærming, og at brukerperspektivet i utviklingen av empowerment forsvinner. Beresford (2000) hevder at det er to konkurrerende diskurser om empowerment. Både innholdet og målet med de to

diskursene varierer. Den ene diskursen er knyttet til brukerne og brukerorganisasjonene. Brukerne har opplevd å ha liten makt i forhold til hjelpeapparatet, og de har følt seg ekskludert fra rettigheter og muligheter som andre borgere har i samfunnet. Brukernes mål med empowerment er primært frigjøring og er en strategi for mobilisering av brukerne i kampen mot urettferdighet og for tilgang til rettigheter og ressurser. Det er særlig mangelen på brukervennlighet i hjelpeapparatet som har gitt empowerment så stor gjennomslagskraft blant funksjonshemmede og deres organisasjoner (Andreassen 2004, Askheim 2003). Den andre diskursen er den profesjonelle, og denne er knyttet opp mot hjelpeapparatet og profesjonelle mål. I faglitteraturen om empowerment har interessen for begrepet i hovedsak kommet fra de profesjonelle, ikke brukerne selv. Det er fagfolkene som har tenkt at empowerment kan være godt for brukerne (Lupton og Nixon 1999). Beresford (2000) hevder at den profesjonelle diskursen har mer makt og legitimitet enn brukernes diskurs om empowerment. Det foregår derfor en maktkamp mellom brukerne og fagfolkene og mellom fagfolkene selv om hvordan begrepet skal fortolkes.

3.5 MAKTTEORIER

3.5.1 Innledning

Et kjernebegrep i empowermentttenkningen er makt. Uavhengig av hvor god relasjonen er mellom brukerne og barnevernarbeiderne, vil det mellommenneskelige møtet alltid være avledet av posisjoner der makten er ulikt fordelt. Hensikten med å belyse maktbegrepet her er ikke å gi en utfyllende fremstilling av maktbegrepet, men å komme frem til en forståelse av makt som kan anvendes i analysen av dataene i avhandlingen. Dessuten er begrepene makt og sosial kontroll vanskelig å unngå i en studie av barnevernet. Dette skyldes tilbakemeldinger fra brukerne om at de har kjent seg krenket, presset og umyndiggjort i møtet med hjelpeapparatet.

3.5.2 Ulike syn på makt

Det finnes ulike oppfatninger av å forstå og definere makt på (Rønning 2001), og likeledes forskjellige teorier om makt (Engelstad 2004). Makt tiltrekker og frastøter. Denne tvetydigheten gjenspeiles i utøvelsen av profesjonelt sosialt arbeid.

Foreldrenes muligheter for medvirkning i barnevernet skjer i asymmetriske relasjoner hvor makt og kontroll er ulikt fordelt, som regel til fordel for fagfolkene. Makt blir ofte oppfattet negativt fordi det begrenser individers autonomi, men makt kan også innebære å få gjennomslag for sine egne og/eller andres interesser. Utøvelse av makt kan være legitim og ønsket av dem som underordnes den. I enkelte situasjoner kan det være bekvemt å bli styrt, fordi friheten til å styre selv innebærer ansvar (Rønning 2001).

Mitt utgangspunkt er at en samfunnsinstitusjon som barnevernet skal ha mulighet for å regulere barn og foreldres handlinger. Makt er et gode i sikringen av barn og unges oppvekstkår. Tvetydigheten kan sammenfattes i at makt må forstås både som *makt over* og *makt til*, både som herredømme og som relasjoner som søker fellesskapets handlingsevne (Engelstad 2004). For å kunne snakke om makt finnes det som regel en eller annen form for motsatte interesser, men det finnes også møtepunkter mellom bruker og profesjonelle som kan beskrives ut fra felles interesser, for eksempel behovet for å synliggjøre systemfeil, endring av praksis i organisasjoner, utvikling av nye tiltak.

En utfordring i studiet av barnevernet er å påpeke og undersøke maktforhold som opererer mer eller mindre i det skjulte, men samtidig være åpen for at makt ikke nødvendigvis er like mye til stede i alle situasjoner. Makt må ikke utøves for å ha påvirkningskraft. Det kan være tilstrekkelig at en av partene har mulighet for maktutøvelse, for eksempel tvangsinngrep, fordi denne skjevheten vil inngå i styrkeforholdet mellom dem. Den svakeste part vil kunne underordne seg uten at makten har vært utøvet direkte.

3.5.3 Strukturmakt i barnevernet

Karl Marx er en av de mest innflytelsesrike blant maktteoretikerne. Ut fra hans analyse fra 1860-årene består samfunnet av to klasser: kapitalistene og arbeiderne. Kapitalistene har kontroll over produksjonsmidlene og eiendomsretten. Arbeiderne er eiendomsløse og har bare sin arbeidskraft å selge og derfor tvinges de inn i et avhengighetsforhold til kapitalistene (Marx 1971). Relasjonen mellom klassene betegnes som utbytende ved at kapitalistene tjener mer på arbeidernes arbeidsinnsats enn det arbeiderne får utbetalt i lønn. En slik samfunnsanalyse har gitt innsikt i en forståelse av maktforhold hvor makt er gitt ut fra ressurser og roller som foreligger på forhånd, og som ikke konstitueres i selve samhandlingen. Marxørollemodell er utviklet videre. Makten er ikke bare knyttet til rettigheter, men også til forventninger og legitimitet. Makten oppfattes som legitim bare hvis den forvaltes på en god

måte. Det betyr at maktutøveren kan utfordres hvis det er mulig å undergrave eller innsnevre grunnlaget for legitimitet.

I strukturperspektivet ligger makten i rammevilkårene for samhandlingen mellom brukeren og hjelpeapparatet, og makten utøves som resultat av eksisterende normer og verdier. Det skilles mellom ulike former for strukturmakt (Solheim 2001). Makt kan være knyttet til fysiske eller materielle strukturer, for eksempel venteværelse, åpningstider, telefontid og andre forhold som påvirker tilgjengeligheten til hjelpeapparatet. Andre former for strukturmakt er lover, regler eller andre rammer for arbeidet. Et eksempel på dette vil være barnevernets muligheter for å gi effektive sanksjoner i form av belønning eller straff. Under dette kommer verdien av fagkompetanse og informasjon om organiseringen av hjelpeapparatet. Andre former for strukturmakt er språket som benyttes og organisasjonskulturen, for eksempel ansattes holdninger til brukerne.

Relasjonen mellom brukere og yrkesutøvere i barnevernet kan forstås i lys av en strukturell forståelse av makt. Barnevernsarbeidernes makt er knyttet til deres instituerte posisjoner og mulighetene for maktutøvelse er tilordnet stillingen som saksbehandler. Yrkesutøveren er delegert makt av samfunnet til å forvalte loven og reglene. Selv om regelanvendelse er en viktig funksjon, skal barnevernarbeideren også utøve skjønn. Regler må tolkes, og de treffer sjeldent helt de problemene som de skal anvendes på. Det vil alltid være rom for individuell maktanvendelse innenfor de regler og retningslinjer som eksisterer. Beslutningene må ofte skje raskt, og oppgavene kan være så kompliserte at de ikke lar seg underordne klare regler.

3.5.4 Aktørmakt i barnevernet

I et aktørperspektiv studeres makt ut fra hvordan aktører opptrer for å få sin vilje gjennom til tross for motstand. Aktørperspektivet er påvirket av Max Weber som definerer makt slik:

Makt er ett eller flere menneskers sjanse til å sette igjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand.
(Weber 1971, s. 53)

Weber vektlegger betydningen av ressurser og sanksjoner for å forstå makt og hvordan aktører kan presse hverandre på grunnlag av de maktmidler som de råder over. En annen definisjon som ofte blir henvist til innen aktørperspektivet er öA har makt over B i den grad A kan få B til

å gjøre noe som B ellers ikke ville ha gjort (Dahl 1973, s. 101). Et fellestrekk ved disse definisjonene er at de definerer makt som noe intensjonelt, relasjonelt og kausalt. Makt forutsetter at noen forholder seg til andre og kan påvirke deres handlinger, men for at det skal gi mening må påvirkningen ha en virkning og et resultat, og helst som følge av en hensikt. Engelstad (2004) hevder at det er kombinasjonen av alle tre som utgjør det sterke maktbegrepet. Makt er ikke først og fremst et kjennetegn ved en person eller en gruppe, men må ses i relasjon til en annen part.

Aktørperspektivet er inspirert av økonomenes forståelse av menneskelig atferd. Det er menneskenes atferd på et marked som danner grunnlaget for denne maktforståelsen. På markedet bytter mennesker varer mot varer, varer mot tjenester, varer mot penger, og målet er å få et mest mulig fordelaktig bytte for seg selv (Repstad 1997). Når bytteperspektivet anlegges på sosiale relasjoner betyr makt å ha noe som andre gjerne vil ha, mens den som er uten makt ikke har noe andre er interessert i.

Ut fra aktørperspektivet kan samhandlingen mellom tjenestemottakerne og hjelpeapparatet forstås ut fra en bevisst kalkulasjon av tap og vinning ved enten å rette seg etter andre, eller gå på tvers av deres forventninger (Hernes 1975). Aktørperspektivet ser på mennesket som et rasjonelt vesen som vet hva de vil og er godt orientert om valgmulighetene. Målsettingen er å få et mest mulig fordelaktig bytte for seg selv. I forhandlingene kan det inngås kompromisser, men da ut fra en vurdering om at det vil lønne seg på sikt.

Samhandlingen mellom brukerne og fagfolkene i barneverntjenesten kan forstås ut fra aktørmodellen. Brukerne er avhengig av hjelpeapparatets tjenester, og tjenesteutøverne er avhengig av brukerne for å få gjort jobben sin og anvendt sin fagkunnskap. En av utfordringene ved å betrakte brukerne som rasjonelle aktører, er at de ikke alltid vet hva de trenger hjelp til og at de mangler kunnskaper om hvilke hjelpetilbud som finnes. Fagfolkene kan utøve makt ved å holde tilbake informasjon og la være å innfri brukernes ønsker. Dessuten kan bytteforholdet mellom tjenestemottaker og profesjonsutøver være skjevt. Det gjør at den som er mottaker og aldri gir, blir stående uten makt. Gjennom gjenytelser kan mottakerne i skjeve bytteforhold forsøke å komme seg ut av en situasjon kjennetegnet av hjelpsløshet. I mangel på muligheter for å trekke seg ut av samhandlingen, kan foreldre i barnevernet gi noe tilbake ved å være takknemlige for hjelpen de har mottatt og gi sin tilslutning til fagfolkene ved ikke å kritisere dem. På en annen side kan det være et spørsmål om prinsippet om gjensidighet gjelder i alle livssituasjoner, for eksempel i forholdet mellom foreldre og små barn (Repstad 1997). I mange situasjoner kan det være slik at fagfolkene bevisst forsøker å unngå å

bruke makt, men at handlingene kan bli oppfattet som en maktutøvelse som følge av konsekvensene de gir for brukerne som befinner seg i en svakere posisjon.

3.5.5 Foucaults syn på makt

Makt kan også forstås som å være mer flytende og skiftende. Frem til midten av 1970-årene lå hovedvekten på studiet av makt på struktur- og aktørperspektivet (Engelstad 2004). Disse perspektivene er fortsatt rådende, men i den senere tid er oppmerksomheten blitt bredere og rettet mot hvordan for eksempel kommunikasjon, språk og kultur danner grunnlag for maktforhold. Bruk av makt kan være tvetydig og vanskelig å lokalisere (Foucault 1995, 2002). Jeg har valgt å presentere Foucaults beskrivelse av maktproblematikken som et supplement til struktur- og aktørperspektivene fordi Foucaults perspektiv har gitt en utvidet forståelse av samhandlingen mellom brukerne og fagfolkene.

Det er tre sider ved Foucaults maktforståelse som har gitt mening i tolkningen av det empiriske materialet. Det ene perspektivet er Foucaults påstand om at en dikotom maktforståelse er utilstrekkelig. Han utfordret polariseringen mellom de som har, og de som ikke har makt. Hans perspektiv samsvarer med en forståelse av at et ensidig fokus på interessemotsetninger i barnevernet, for eksempel mellom barn og foreldre, mellom fagfolk og brukere, kan overse områder hvor det kan være fellesinteresser. Det andre perspektivet er hans begrep om *gouvernementalité* som viser hvordan barnevernet kan utøve kontroll ved å få brukerne til å kontrollere seg selv. Barnevernets individualisering av brukerne er et eksempel på dette. Det tredje perspektivet er Foucaults vektlegging av sammenhengen mellom kunnskap og makt. På denne måten har Foucault vært til hjelp å rette et kritisk blikk på empowerment som en faglig tilnærming i sosialt arbeid.

Foucaults beskrivelse av maktproblematikken er vanskelig å forklare, å forstå og å anvende. Det er usikkert om Foucault kan beskrives som en maktteoretiker fordi maktbegrepet nesten alltid knyttes opp mot kunnskap. Foucault plasserer alltid maktteknikkene i en bestemt historisk sammenheng, og det er vanskelig å spore en universell maktteori hos Foucault. Samtidig er *kunnskap og makt-problematikken* det tema som binder sammen hele hans forfatterskap, enten det er av analysen av galskapens historie (Foucault 1999), fengselssystemet (Foucault 1977) eller seksualitetens historie (Foucault 1995). Der hvor det er makt, er det motstand. Det er et av Foucaults mest kjente sitater (1995, s. 106). Han mente at folk har makt, og at de har evne til å utvikle motmakt gjennom motstand og protest og at dette betyr at de undertrykte ikke står uten makt. En slik forståelse av makt rommer en forståelse av

at brukerne ikke bare er passive ofre for andre, men at de også kan handle aktivt i forhold til sin egen livssituasjon og at de prøver å vinne makt der de kan. Foreldre i barnevernet kan anvende maktstrategier for eksempel, sørge for presseoppslag, klage på saksbehandler eller henge ut dem ut på internett, avvise kunnskapen til saksbehandlerne, ikke møte til avtaler. Slike handlinger kan tolkes som en motmaktstrategi. Foucault mente at det lå en fare i å redusere öhave-notsö til medgjörilige kroppar. Ved å frata mennesket statusen som et handlende subjekt, kan en se bort fra potensialet for motstand mot makt.

Det er antagelig i boken öSeksualitetens historie Iö, kapittel II, s. 103-109 (Foucault 1995) vi finner kjernen av hans beskrivelser av makt. Foucault utfordrer troen på at den vitenskapelige utviklingen kan forstås som en økning i fornuft og at den bidrar til å frigjøre oss fra underkastelse og tvang. Snarere fører vitenskapen med seg økt kontroll, ofte forkledd som skjult disiplinering²¹. Makten fortsetter, men i nye former. Den er flytende og inngår i ulike mellommenneskelige relasjoner og prosesser over tid og påvirker det som skjer mellom partene. Foucault avviser ikke betydningen av strukturell makt, men skriver:

Med makt mener jeg ikke ömaktenö forstått som mengden av institusjoner og apparatet som sikrer at borgerne underkaster seg en gitt stat. Med makt mener jeg heller ikke en form for underkastelse som, i motsetning til volden, skulle ha regelens form. Endelig sikter jeg ikke til et generelt system av herredømme som utøves av en person eller en gruppe over andre personer eller grupper, og som ved hjelp av suksessive forgreninger får virkninger som gjennomløper hele samfunnslegemet.

(Foucault 1995, s. 103)

Foucault mente at makten på den ene siden er over alt og i alle relasjoner, og dermed ikke kan tas av noen, mens på den andre siden finnes den alltid i det konkrete, den observerbare relasjon ó og er dermed ikke én gruppes eiendom. Han skriver:

Med makt tror jeg man først og fremst må forstå mangfoldet i det feltet av de styrkeforholdene som er immanente i det feltet hvor de utøves og som er konstitutive for deres organisering.

(Foucault 1995, s. 103)

Foucault er ikke opptatt av hvem som har makt, men av selve maktutøvelsesprosessen og relasjonene mellom aktørene. Foucault lar seg ikke plassere innen et aktørperspektiv i

---

²¹ Et begrep som Thomas Mathiesen (1992) også benytter i sin beskrivelse av hvordan samfunnsinstitusjoner gir uttrykk for at disiplinering ikke finner sted, for eksempel i kriminalomsorgens samarbeid med brukerorganisasjoner.

forståelsen av makt. Han mener at makt ikke kan gis, utveksles eller innløses, men at den utøves i handling. Dette er et poeng som jeg mener er overførbart til min forståelse av empowerment. I min forståelse av empowerment skal ikke makt gis til noen, men det må legges til rette for økt innflytelse for dem som ønsker det. Foucault mener at individene har frihet til å ta valg og til selvstyring, men at samtidig som vi tror at vi kan bestemme selv, er vi gjennom ulike sosialiseringprosesser blitt formet som politiske subjekter.

Foucault mente at maktutøvelsen ikke bare virker gjennom trusler eller anvendelse av sanksjonsmidler. Foucault skrev: «Makten er ikke en institusjon og den er ikke en struktur, den er ikke en bestemt styrke som bestemte personer skulle være utstyrt med» (Foucault 1995, s. 104). Han mente at motstandsformene utgjør den andre polen i maktrelasjonene, og det er i dette feltet av styrkeforhold man må forsøke å analysere maktmekanismene. Maktens dynamiske karakter er relevant i studier av barnevernsaker. I barnevernsaker inngår ulike aktører som barn, foreldre, fosterforeldre og saksbehandlere. Maktforholdene kan i sakens gang veksle mellom partene. Selv om den strukturelle makten ligger hos barnevernet, kan foreldrene på sin side true med å anvende maktmidlene som de har til rådighet.

I boka «Overvåkning og straff» foretok Foucault en analyse av maktens mikrofysikk, hvor han viste hvordan reglementene i skolen, militæret og sykehuset gjennom historien har forsøkt å kontrollere kroppens bevegelser ved hjelp av fysisk vold. Offentlige avstraffelser som gapestokk, lemlestelse, brennmerking, tortur, henrettelser forsvant, og til gjengjeld ble de erstattet med disiplin. Disiplin ble like nyttig som bruk av makt og kontroll. Gjennom disiplin eller *gouvernementalité* ble det utviklet ledelsesrasjonaliteter der en fikk andre til å kontrollere seg selv. Foucault hevder at menneskene reguleres og formes som subjekter gjennom selvregulerende og selvdisiplinerende prosesser. Enkeltindividene deltar i en politisering av sine egne liv. *Gouvernementalité* er blitt oversatt til «regjering» eller «styring» på norsk (Neumann 2002). Ved at makten anonymiseres, fungerer makten uten å være til stede. Det er en forutsetning at man vet at makten kan være til stede. Ellers ville ikke makten virke avskrekkende.

Foucaults begrep om *gouvernementalité* er viktig for å forstå hva som er spesifikt med maktutøvelse i moderne samfunn, for eksempel i barnevernet. Trusselen om at barnevernet kan ta barna fra foreldrene, skaper usikkerhet hos foreldrene, og trusselen skal få foreldrene til å disiplinere seg selv. Ved hjelp av trusselbilder overvåkes foreldrene uten at de blir sett. Taushetsplikten kan hindre brukerne muligheter for å få kontakt med andre brukere, og føre til at brukernes problemer individualiseres. Handlings- og tiltaksplaner kan disiplinere brukerne ved at de selv må ta ansvar for løsningen av problemene. I planarbeidet kan bruk av tvang og

makt holdes skjult, men det kan handle om å få brukerne til å gjøre det de profesjonelle vil. Individualisering, taushetsplikt, trusselbilder, handlings- og tiltaksplaner kan forstås som moderne maktmidler i barnevernet som har til hensikt å disiplinere brukerne. Ved hjelp av overvåkning og disiplinering skal foreldrene i barnevernet korrigeres og oppdras, og brukermedvirkning kan forstås slik at brukerne selv må ta ansvar for egen misere. Gouvernamentalitébegrepet tolkes som et av velferdsstatens moderne styringsprinsipper og maktstrategier som går ut på at befolkningen i stadig større grad får i oppgave å kontrollere seg selv. Profesjonene er en av de viktigste styringsagentene i implementeringen av en slik styringskunst.

En kritisk innvending til Foucault er at han overser interessekonflikter og maktkamper i samfunnet og at hans syn på makt kan innebære at den enkelte selv må ta skylden for sin livssituasjon og opplevelsen av avmakt. Selv om Foucaults analyse underminerer den kritiske analysen av samfunnet som en enhetlig maktstruktur, kan hans teori være forenlig med kritiske perspektiver. Pease (2002) hevder at Foucaults forståelse av makt ikke står i konflikt med kritisk teori, og som bygger på en forståelse av de dominerende gruppenes makt over andre grupper i samfunnet. Selv om makt finnes i de ulike relasjonene, betyr det ikke at makt er likt fordelt.

3.6 PERSPEKTIVER PÅ SAMHANDLING

3.6.1 Innledning

Ulike teorier kan belyse foreldrenes motiver for å delta i Brukergruppa. Foreldrene har hatt et tosiktig mål med å delta der de har vært opptatt av sine egne behov for støtte, samtidig som de har ønsket å bruke sine erfaringer til å påvirke utviklingen av barneverntjenesten. Begreper som selvhjelp, sosial støtte og kollektiv handling har vist seg å være egnet til å forstå og beskrive foreldrenes motivasjonsfaktorer. For å forstå muligheter for samhandlingen mellom de profesjonelle og brukerne i Brukergruppa hvor rollene er motsetningsfylte og makt ulikt fordelt, har jeg trukket inn ulike teoretiske perspektiver.

3.6.2 Selvhjelp og sosial støtte

For å forstå hva slags gruppe Brukergruppa er og hva som har motivert foreldrene til å komme på møtene og til å delta, har jeg også anvendt begreper som selvhjelp, sosial støtte og kollektiv handling.

Selvhjelp er et mangetydig begrep, men det dreier seg om at mennesker med felles problemer og behov kommer sammen for å finne løsninger eller mestre vanskelighetene i felleskap (Hjemdal, Nilsen og Seim 1998, s. 23). Thyness (1999) beskriver selvhjelpsgrupper ved at de er etablert av personer som har et problem til felles og som ønsker å dele sine erfaringer med andre (frivillighet), at gruppene er selvstendige og at de er et supplement til andre hjelpetiltak (autonomi og uformell struktur), at skillet mellom hjelpetrequende og hjelper er visket ut (gjensidighet) og at medlemmenes kunnskaper er basert på egne erfaringer (erfaringsbasert kunnskap).

Begrepet *sosial støtte* kan forstås på ulike måter. I Hogan, Linden og Najarian (2002) sin gjennomgang av 100 studier om sosial støtte, fant de store variasjoner i hva oppmerksomheten var rettet mot. Enkelte av studiene handlet om de strukturelle sidene ved sosialt nettverk, for eksempel innhold og størrelsen på nettverket. Andre studier hadde blikket rettet mot funksjonelle aspekter ved sosial støtte, for eksempel opplevelse av emosjonell støtte og aksept. Noen var i hovedsak opptatt av brukernes opplevelse av hva som var støttende atferd. På bakgrunn av denne gjennomgangen har de beskrevet sosial støtte som tre hovedformer for aktiviteter:

- 1) Emosjonell støtte: Verbal og nonverbal kommunikasjon hvor målet er å vise omsorg og deltakelse for å styrke mottakerens selvfølelse og muligheter for å uttrykke følelser.
- 2) Informasjon: Råd og veiledning for å gi den enkelte muligheten av større grad av kontroll i situasjonen og utvikling av strategier som kan anvendes for å håndtere vanskeligheter.
- 3) Materiell hjelp: Transport, penger, fysisk hjelp som kan redusere opplevelsen av mangel på kontroll i situasjonen.

(Hogan mfl 2002)

Prinsipielt kan man skille mellom sosial støtte i betydning av a) hva man kan observere som hjelp og ivaretagelse fra det sosiale nettverket, og b) i betydningen den subjektive opplevelsen av å ha sosial støtte og tilhørighet til sosiale nettverk, eller forvente å få dette ved behov

(Sørensen, Sandanger, Dalgard og Kleiner 2006, s. 118). I den subjektive forståelsen relateres sosial støtte til informasjon som bidrar til at individet opplever at noen bryr seg om en, og er glad i en, at individet føler seg respektert og verdsatt og at det tilhører et nettverk av mennesker som kommuniserer med hverandre og føler gjensidig ansvar.

Sosial støtte kan skaffes til veie gjennom både naturlige og formelle støttesystemer. Den naturlige sosiale støtten er den formen for hjelp som familie og vennskap kan bidra med. Den formelle sosiale støtten er hjelpen som brukerne kan få fra profesjonelle, av selvhjelpsgrupper og gjennom sosiale og lokale tilknytninger til interesseorganisasjoner og religiøse grupper.

Forskning har vist at det er en sammenheng mellom sosial støtte og psykisk helse knyttet til mestring av stress. Sosial støtte har en buffervirkning og innebærer at folk med høy sosial støtte i mindre grad utvikler symptomer når de er utsatt for belastende livshendelser. Det er også et samspill mellom økte psykiske helseproblemer og dårlig eller lite sosial støtte og sosialt nettverk og mange livsbelastninger (Sørensen mfl. 2006). I en studie av brukere av sosialtjenesten, fant Eriksen (2007) en sammenheng mellom opplevelse av sosial støtte fra det private nettverket og hvordan brukerne mestret utfordringer i hverdagen.

Begrepet *kollektiv handling* omfatter mange retninger og tradisjoner. Sissel Seim (2006) har i sin analyse av Fattighuset som interesseorganisasjon foretatt en litteraturgjennomgang av disse. Hun viser til sosialpsykologiske forklaringsmodeller som forklarer kollektiv atferd ut fra stress, misnøye eller frustrasjon. Kollektiv atferd kan springe ut fra deltakernes strategiske og instrumentelle grunner for å fremme fellesinteresser. En tredje retning beskrives som identitetsorientering hvor fokus er endring av offentlighetens oppfatning av marginaliserte grupper. Kollektiv identitet og solidaritet står sentralt i denne forståelsen (Seim 2006, s. 68). Skillene mellom de ulike teoriene om kollektiv handling er ikke alltid klare, og det kan ha sammenheng med ulik forståelse av begrepet kollektiv handling og hvilket nivå det handler om. Teoriene kan også overlape hverandre.

3.6.3 Egenorganisert eller igangsatt selvhjelp

Brukergruppa er et eksempel på igangsatt medvirkning av profesjonelle. Dette kan påvirke utformingen av gruppa. I kollektiv handling og i selvhjelpsvirksomhet har det vist seg stor forskjell mellom virksomhet som er egenorganisert eller igangsatt. Egenorganisert vil si satt i gang og drevet av dem virksomheten gjelder, mens igangsatt betyr satt i gang av andre, for eksempel offentlige instanser, eller frivillige organisasjoner. I selvhjelpsvirksomhet

representerer ofte den egenorganiserte selvhjelpen en motstand mot det offentlige og profesjonelle sosiale arbeidet, mens den igangsatte hjelpen kan ses mer som uttrykk for en videreutvikling og utvidelse av profesjonelle roller og etikk (Høgsgro 1992).

Egenorganisert selvhjelpsvirksomhet har et større kritisk potensial, og større mulighet for å utvikle ideologi basert på deltakernes interesser. Det gjelder spesielt når bakgrunnen for organisering er konflikter i forhold til samfunnets normer eller et undertrykkende hjelpeapparat (Hjemdal mfl 1998, Seim 2006). På den annen side har egenorganisering blant marginale grupper ofte vist seg sårbart blant annet på grunn av ressursmangel og avhengighet av ytre ressurser for organisering (Halvorsen 2002, Follesø 2004).

Selv om de profesjonelle ikke griper direkte inn i deltakernes problemer og løsningsforslag og har en tilbaketrukket og nøytral tilretteleggerrolle, kan det være et grunnleggende ideologisk skille mellom selvorganisert og igangsatt selvhjelp, blant annet når det gjelder det samfunnskritiske potensialet. Til tross for motsetningene finnes det eksempler på igangsatte selvhjelpsgrupper og organisasjoner som har gått over til å bli uavhengige etter hvert (Fyrand 2005).

Det er grunn til å tro at det er tilsvarende forskjeller mellom brukermedvirkning i barnevernet som er egenorganisert eller igangsatt. På barnevernsfeltet kan det både være interessekonflikter, men også felles interesser mellom brukerne og det lokale barnevernet. Motsetningene mellom brukerne og de profesjonelle kan ligge i synet på kunnskap. Mens de profesjonelle vil være opptatt av å kontrollere utviklingen av kunnskap, kan brukerne stille spørsmål ved fagfolkens viten og vektlegge kunnskap som bygger på egne erfaringer. Den profesjonelle kunnskapen har en tendens til å heve seg over hverdagslivets erfaringer (Solheim 2001). De profesjonelle har ofte forventninger om at de selv skal ha svarene og løsningene på problemene og vil verne om denne kontrollen, mens brukerne ønsker innflytelse på problemavklaring og løsningsforslag. De profesjonelle er ofte organisert hierarkisk og vektlegger faglige og administrative rutiner, mens i selvhjelpsgrupper vektlegges flat struktur, felles beslutninger, spontanitet og ubyråkratiske løsninger.

Utvikling av et interessefellesskap mellom brukerne og fagfolkene kan også være mulig. I selvhjelpsgrupper kan sosialarbeidere innta progressive roller som kan gi mening og utviklingsmuligheter for begge de ulike partene. Thyness (1999) peker på at sosialarbeidere kan være ambassadører for gruppene og påvirke holdningene innad i egen organisasjon. Profesjonelle kan bidra med å etablere grupper, bistå dem med å få adgang til informasjon og drive lobbyvirksomhet. De kan støtte forslag til organisasjonsmessige endringer som kommer fra gruppene. Viktige forutsetninger for et slikt samarbeid er at begge parter respekterer

hverandres særpreget og verdigrunnlag og at de profesjonelle innser at de befinner seg på bortebane, og de evner å lytte til brukernes erfaringer.

Sosialarbeidere kan ha ulike roller i samhandlingen med slike grupper. De vanligste rollene beskrives som igangsetter, tilrettelegger og konsulent (Habermann 1990). Sosialarbeidere kan henvise klienter til grupper, og de kan støtte grupper med å komme i gang. De kan hjelpe til med å etablere kontakt med aktuelle samarbeidspartnere og kan bistå med problemløsning i gruppa. De kan også opptre som eksperter og rådgivere. Utfordringen for de profesjonelle er å la brukerne definere dagsorden, bestemme tempo og organiseringen av gruppa, og dette utgjør et fundamentalt skille mellom den profesjonelle rollen i selvhjelpsgrupper og i annet sosialt gruppearbeid.

3.7 OPPSUMMERING AV ANALYTISKE PERSPEKTIVER

I avhandlingen er det foreldrenes medvirkning i samhandlingen med den kommunale barneverntjenesten det handler om. Det er flere aspekter ved brukermedvirkning som sosialt fenomen som berøres i analysen. For å forstå de ulike prosessene som kan hemme og fremme medvirkning benytter jeg meg av veiledende begreper, fremfor å avgrense meg til ett perspektiv. Disse har vært til hjelp for å organisere det empiriske materialet og bidratt med forståelse og innsikt.

Brukermedvirkning forstås i avhandlingen som et sentralt element i utviklingen av demokrati og medborgerskap og kan fremme sosial inklusjon. Brukermedvirkning oppfattes ikke bare som et virkemiddel, men også som et mål. Deltakelsen må gi foreldrene innflytelse hvis det skal kunne kalles medvirkning. Det er dette som er begrunnelsen for å anvende Arnsteins (1969) kategorisering av grader av medvirkning. I analysen av intervjuundersøkelsen undersøkes forhold som kan hemme og fremme medvirkning i egen sak, mens i casestudien av Brukergruppa kartlegges forutsetninger for kollektiv medvirkning. I avhandlingen utforskes brukermedvirkning på ulike nivåer og ut fra ulike grader av innflytelse.

Brukerbegrepet egner seg ikke til å beskrive alle posisjoner som foreldre har i kontakten med barnevernet. I mange situasjoner vil begrepet klient være en bedre beskrivelse når foreldrene opplever at de står i et forhold til barnevernet som den enkelte ikke kan velge seg ut av. Når brukerbegrepet anvendes i avhandlingen er det for å understreke deres muligheter for å medvirke, men brukerrollen er bare én av mange roller foreldrene inngår i. I avhandlingen veksler jeg mellom å betegne informantene som foreldre, som mødre og fedre,

som kvinner og menn, som klienter og brukere, alt avhengig av hvilken kontekst og hvilke relasjoner som beskrives.

Gjennomgangen av empowermentbegrepet har vist at det favner mer vidt enn brukermedvirkningsbegrepet. Mens brukermedvirkning avgrenses til å beskrive brukernes relasjon til hjelpeapparatet, kan empowerment forstås som borgernes forhold til samfunnet. I avhandlingen forstås brukermedvirkning og empowerment som overlappende begreper for å betegne en faglig retning som tar sikte på å styrke brukernes posisjon overfor hjelpeapparatet. Et av spørsmålene er om empowerment er egnet til å beskrive foreldres medvirkningsprosess i samhandlingen med barnevernet. Empowerment kan forstås på ulike måter. Modellen for profesjonell empowerment som anvendes i analysen av samhandling i Brukergruppa, inneholder følgende elementer: Utvikling av tiltro til egen kompetanse og gruppebevissthet om forhold som bidrar til en vanskelig livssituasjon, reduksjon av skyldfølelse og eget ansvar for endring. For at modellen skal være noe annet enn en psykologisk frigjøringsprosess, må medvirkningen også gi økt innflytelse. Det er en forutsetning at arbeidet bygger på frivillighet og at samarbeidet med fagfolkene er basert på tillit og dialog.

Samhandlingen mellom brukere og fagfolk i barnevernet foregår i asymmetriske relasjoner. Idealet om utvikling av gjensidighet i relasjoner kan i praksis lett bli en illusjon fordi maktforholdene i relasjonen ikke endres som følge av en tilnærming basert på empowerment. Ekspertisen som profesjonelle har gjennom sin fagkunnskap og sine erfaringer representerer en form for kontroll over argumenter eller midler til å realisere sine interesser. Profesjonelle vil i kraft av deres tilknytning til institusjoner og organisasjoner ha mer makt enn brukerne, og dette kan underminere myndiggjørende aktiviteter. Maktperspektivet vil derfor påvirke mulighetene for medvirkning.

Makt kan forstås på andre måter enn som strukturmakt. Makt kan kjennetegnes av noe som skjer i relasjonen mellom mennesker, og den kan være mer flytende og skriftende i sin natur. I analysen av det empiriske materialet har jeg anvendt ulike maktteorier. Relasjonene i barnevernet er ofte kjennetegnet av interessekonflikter, men analysen av samhandling i Brukergruppa har vist at dette ikke alltid er tilfelle. utfordringen i barnevernet er å utforske de områder der valgfrihet er mulig i saker der full brukerstyring ikke er aktuelt. I slike situasjoner er det viktig brukerne har kanaler for voice og protest.

I studien av foreldrenes motiver for å delta i Brukergruppa og i drøftingen av hva slags gruppe det er, anvender jeg et vidt spekter av veiledende begreper og perspektiver. Her trekker jeg inn betydningen av selvhjelp, sosial støtte, kollektiv handling og verdien av om tiltaket er egenorganisert eller profesjonelt igangsatt selvhjelp.

3.8 UTDYPNING AV PROBLEMSTILLING OG ANTAGELSER

På bakgrunn av tidligere kunnskap har jeg utviklet noen antagelser om hva jeg forventer å finne i undersøkelsen. Antagelsene er ikke å betrakte som hypoteser som skal testes, men målet er å diskutere dem og studere hvordan disse kan bidra til utvikling av ny kunnskap om foreldres muligheter for medvirkning i barnevernet.

Brukerundersøkelser i barnevernet tyder på at foreldres medvirkning er av stor betydning for å få til et samarbeid mellom familien og ansatte i barnevernet, men brukervedvirkning har sjeldent vært hovedfokus for undersøkelsene. Brukervedvirkning har heller ikke vært klart definert og få har drøftet grad av medvirkning blant foreldrene. Av denne grunn har jeg sett det som viktig å skille mellom både grad og nivå av medvirkning i undersøkelsen.

Avhandlingen har for en stor del en eksplorerende tilnærming. Konklusjonene fra andre undersøkelser har ikke alltid vært entydige, og som kan ha sammenheng med ulike problemstillinger og utvalg. Likevel har kunnskapsoversikten gitt indikasjoner på hva jeg kan forvente å finne.

Informasjon og tilgjengelighet er viktige forutsetninger for å kunne medvirke. Tidligere undersøkelser har konkludert forskjellig når det gjelder foreldres tilfredshet med informasjon om barnevernet. Tilgjengelighet til saksbehandler har også vært et problem. Det er derfor usikkert hvordan foreldrene vil beskrive deres forutsetninger til å påvirke, men forskning har vist at foreldrene har vært tilfredse når de har hatt muligheter for å medvirke, samhandlet godt med saksbehandler og mottatt et hjelpetilbud som de har vært fornøyde med. Motsatt, forventer jeg at foreldre som har opplevd tvang vil være misfornøyde med hjelpetilbudet. Av denne grunn vil faktorer som foreldrenes opplevelse av samhandling med saksbehandler og hjelpetilbudet bli utforsket, og disse faktorene antas å ha en effekt på hvordan foreldrene har opplevd å medvirke.

Relasjonen mellom foreldre og de ansatte i barnevernet kjennetegnes av en skjevfordeling av makt. Jeg har sett det som viktig å drøfte hva det kan bety når foreldre oppgir at de er fornøyde eller misfornøyde med barnevernet. Dette er et relevant spørsmål fordi brukerundersøkelser har fått en stadig større plass i forvaltningens kvalitetsvurderinger. Forskning fra andre sektorer har vist at brukertilfredshet ikke nødvendigvis uttrykker tjenestenes kvalitet, men at det ofte kan ha sammenheng med egenskaper med brukerne selv, samhandlingen og organisasjonen. Jeg vil utforske om jeg kan finne liknende tendenser i barnevernet. Foreldrenes grad av tilfredshet trenger ikke å ha sammenheng med innslaget av

tvang eller ikke alene, men det kan ha sammenheng med at de mangler forutsetninger for å medvirke, at forventningene er lave, at det er vanskelig å komme med kritikk når familien er avhengig av tjenestene.

Det er begrenset med kunnskaper om foreldres erfaringer med og muligheter for kollektiv medvirkning i barneverntjenesten, og det er få erfaringer å bygge videre på. I mangel på eksempler har jeg tatt i bruk aksjonsforskning som strategi for å studere slike prosesser. Ved å studere gjennomføringen av kollektive former for medvirkning på nært hold har jeg fått studert faktorer som fremmer og hemmer implementeringen av medvirkning.

I casestudien av Brukergruppa drøftes om foreldrenes deltakelse har gitt dem innflytelse og hva slags innflytelse. Dette har i begrenset grad vært et tema i beskrivelsen og evalueringen av støtte- og interessegrupper for foreldre i barnevernet. I denne delen av undersøkelsen er det foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine som står i sentrum. Dette er en brukergruppe i barnevernet som vi vet lite om.

Det er en utfordring å forene hjelp og kontroll i barnevernet. I Brukergruppa har målgruppen vært å utvikle et hjelpetilbud til de som har vært frustrerte over barnevernet og som har opplevd mangel på påvirkningsmuligheter. Flere har reist innvendinger til dette prosjektet fordi foreldre i konflikt med barnevernet som regel ikke ønsker å ha mer med denne tjenesten å gjøre. Av denne grunn har det vært interessant å studere hva som skjer når slike grupper inviteres til samarbeid, og om partnerskap er mulig i andre saker enn der barna ikke har vært utsatt for risiko og der det foreligger konsensus mellom foreldrene og fagfolkene.

Undersøkelser fra andre land har vist at det er mulig for barnevernet å gå i gang med støttetiltak overfor foreldre som de har hatt store konflikter med, men vi mangler erfaringer fra liknende forsøk under norske forhold. Jeg er blitt opptatt av om det er en forutsetning for partnerskap at foreldrene skal si seg enige med fagfolkene i problembeskrivelsen. Jeg har derfor vært interessert i å finne ut hva som har vært foreldrenes motiver for å komme på møter i Brukergruppa, hvordan de opptrer og hva som har gjort at de har blitt.

Ved å gjennomføre en kvalitativ tilnærming har jeg lagt vekt på å få frem hvordan foreldrene selv forstår sin situasjon og hva som ligger til grunn for deres handlinger. I Brukergruppa har jeg også presentert erfaringene til de andre aktørene som deltar. Den kvalitative tilnærmingen har gjort det mulig å fange opp temaer som ikke tidligere har vært belyst og som har betydning for utvikling av bedre samarbeid mellom foreldre og de ansatte i barnevernet. Det drøftes om foreldrenes deltakelse har gitt foreldrene muligheter for økt innflytelse. På nært hold og over tid har jeg studert utviklingen i Brukergruppa, og det har gitt innsikt i forutsetningene for medvirkning gjennom samhandling.

Erfaringene fra Brukergruppa benyttes til å drøfte spørsmålet om brukermedvirkning kan bidra til empowerment og sosial inklusjon for foreldre som har følt seg ekskludert av barnevernet. I dette arbeidet bygger jeg på forståelsen av empowerment slik jeg har skissert det i oppsummeringen av analytiske prinsipper.

KAPITTEL 4

METODISK TILNÆRMING OG DATAGRUNNLAG

4.1 INNLEDNING

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for fremgangsmåte og metode og begrunne valg av metodisk tilnærming. Jeg skal beskrive hva jeg har gjort og om de valgene og avveiningene som er gjort underveis. Hensikten er å gi en mest mulig konkret beskrivelse av det forskningsdesignet avhandlingen bygger på. Med forskningsdesign menes sammenhengen mellom problemstilling, formålet med studien, hvilken informasjon som best kan belyse problemstillingen og hvilke metoder som er mest egnet til å innhente denne informasjonen (Denzin og Lincoln 2000). Selv om avhandlingen er tradisjonelt bygget opp med presentasjon av teori, empiri og analyse, har forskningsprosessen vært interaktiv, der jeg har beveget meg frem og tilbake mellom disse hovedkategoriene.

Temaet for avhandlingen er foreldres erfaringer med medvirkning i barnevernet, og hovedproblemstillingen er todelt: Hvilke erfaringer har foreldre hatt med individuell og kollektiv brukermedvirkning i kontakten med barnevernet? I innledningen redegjør jeg kort for datamaterialet. Metode og fremgangsmåte i de ulike delundersøkelsene utdypes senere. Før jeg går videre, skal jeg avklare hva som er analyseenheten i avhandlingen da dette avgrenser hva slags informasjon som inngår i studien.

For å få belyst og for å utforske foreldrenes erfaringer og oppfatninger med medvirkning, deres forståelse av samhandlingen med barnevernet og for å kunne tolke meningen med foreldrenes fortellinger, er det gjennomført kvalitative intervjuer. I intervjuundersøkelsen er analyseenheten *foreldrenes meninger* om sine erfaringer med brukermedvirkning. Utgangspunktet er foreldrenes ytringer. Meninger kan inneholde ytringsformer i vid forstand som standpunkter, holdninger og argumenter, tanker, ideer og oppfatninger, verdier og vurderinger (Grønmo 2004).

I casestudien har det vært samhandlingen mellom deltakerne i Brukergruppa som har stått i sentrum. Samhandlingen betraktes som en forutsetning for foreldrenes muligheter for økt medvirkning. I denne studien er analyseenheten både *handlinger* og *meninger* blant aktørene som deltar i denne gruppen. Jeg beskriver gruppen ut fra formelle kjennetegn som tid, rom, varighet, hyppighet, organisering og deltakelse. I tillegg beskrives sider ved gruppa som handler om informasjon om ulike aspekter ved det konkrete innholdet i virksomheten: Hvilke

aktiviteter foregår og hvordan utføres de og av hvem? Kartleggingen av meninger om Brukergruppa dreier seg om hvilke erfaringer aktørene har hatt fra å delta, hvilke oppfatninger de har av hverandre, hvor sterkt kommer meningene til uttrykk, hvor varige eller foranderlige de er.

Den metodiske tilnærmingen i avhandlingen bygger på det Grønmo (2004) og Wadel (1991) kaller feltforskning. Feltforskningen baserer seg på kombinasjoner av ulike kilder og data som kvalitative intervjuer med enkeltpersoner, gruppeintervjuer, deltakende observasjon og andre datakilder. Den brede metodiske tilnærmingen har sammenheng med at det jeg har studert har vært under utvikling, og jeg har vært nødt til å beskrive den mens den har vært i forandring.

Før jeg presenterer intervjuundersøkelsen og casestudien av Brukergruppa, skal jeg gjøre rede for den samfunnsvitenskapelige forståelsen som ligger til grunn.

4.2 SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FORUTSETNINGER

4.2.1 Innledning

Avhandlingen bygger på en studie og tolkning av foreldres meninger om brukermedvirkning, og av menneskelig samhandling mellom deltakerne i Brukergruppa. Det som kjennetegner meningsfulle fenomener er at de må fortolkes for å kunne forstås. I samhandling med andre må vi som sosiale aktører fortolke mening hele tiden. Vanligvis er ikke dette et stort problem, fordi vi ofte deler de samme kulturelle og sosiale forutsetningene. I forskning kan dette være annerledes. Meningen med hva foreldrene sier kan fremstå som uklart, uforståelig og selvmotsigende, og det kreves bestemte metodiske grep for å forstå hva de mener. Vi kan mangle forutsetningene for å forstå hva informanten uttrykker. I de neste avsnittene drøftes noen av de felles kunnskapsteoretiske og metodiske utfordringene knyttet til tolkningen av datamaterialet.

4.2.2 Avhandlingen bygger på fenomenologisk analyse

Samfunnsvitenskapelig forskning bygger på noen grunnleggende ontologiske og epistemologiske prinsipper (Grønmo 2004). Et ontologisk prinsipp dreier seg om at den informasjonen jeg baserer mine analyser på og at den kunnskapen som jeg etablerer på

bakgrunn av mine analyser, er mest mulig sann. Siden temaet for avhandlingen er foreldres medvirkning i barnevernet, er det et ontologisk spørsmål hvordan foreldrenes erfaringer med medvirkning i egen sak og i Brukergruppa kan beskrives som sosiale realiteter. Det kan være uenighet om hva som er sant, og hva som er usant. Et epistemologisk prinsipp dreier seg om hvilke teoretiske antagelser som legges til grunn for kunnskap om disse övirkeligheteneö. Informasjonen jeg har innhentet for å studere foreldres medvirkning og kunnskapen som etableres, er ikke bare avhengig av hvordan medvirkning fremtrer som fenomen. Fremstillingen vil være påvirket av den teoretiske vinklingen som jeg legger til grunn for forskningen og hvilke fremgangsmåter som velges ved innsamling og i analysen av informasjonen om medvirkningsprosessene.

Avhandlingen bygger på en fenomenologisk analysemetode hvor det legges vekt på aktørenes egen definisjon av verden. Fenomenologien er grunnlagt av Edmund Husserl (1889-1938), og den har utviklet seg i flere retninger. I fenomenologiske tilnæringer er blikket rettet mot verden slik den oppleves og erfares fra et subjektperspektiv (Thomassen 2006, s. 83). Det er den levde erfaringen vi forsøker å forstå. Det som er virkelig for foreldre i kontakt med barnevernet, er ikke nødvendigvis virkelig for barna deres, de ansatte i barnevernet eller andre. Bevisstheten er alltid målrettet, den har alltid intensjoner eller er rettet mot et objekt. Det betyr at virkelighet og kunnskap må knyttes til spesifikke sosiale kontekster.

Avhandlingen er en analyse av foreldrenes opplevelser, erfaringer, forståelse av hverdagen og den kunnskapen som styrer deres atferd. Mitt utgangspunkt er at hverdagen og møtet med barnevernet er en virkelighet slik den tolkes av foreldrene, som er subjektivt meningsfylt for dem på et gitt tidspunkt.

Et fenomenologisk utgangspunkt bygger på en forståelse av at det er et gjensidig forhold mellom forskeren og det som betraktes. Som forsker er jeg en del av feltet som studeres, og jeg er påvirket av både teorier og språket som benyttes. Jeg kan derfor ikke ta for gitt at nærhet til feltet alltid vil avdekke det som foregår mellom mennesker. Berger og Luckmans (2004) fenomenologiske tilnærming bygger på et dialektisk menneskesyn. Det innebærer at vi som sosiale individer både blir formet av og former andre mennesker. Et slikt menneskesyn gjelder så vel forskeren som de som står i sentrum for undersøkelsen.

Disse vitenskapsteoriske betraktningene betyr at jeg må stille meg kritisk til egne og andres forestillinger om hva som er sann kunnskap, og at det er nødvendig å beskrive hvordan jeg har kommet fram til kunnskap. Alvesson og Sköldberg (2003) beskriver en slik tilnærming innen kvalitativ forskning for *reflexive methodology*. Jeg skal avslutningsvis gi noen

eksempler på hvordan det fenomenologiske blikket har vært en hjelp til en kritisk fortolkning av foreldrenes fortellinger og til å øke troverdigheten av tolkningene som gjøres.

4.2.3 utfordringer i tolkningen av materialet

Mitt utgangspunkt er at jeg betrakter mødre og fedre i kontakt med barnevernet som handlende aktører som forsøker å skape et godt liv for seg og sine barn. I dette perspektivet ligger det at foreldrene ønsker å være aktive deltakere i utformingen av hjelpetilbudene. Forskning har vist at foreldre fremstår som aktive i forsøket på å løse barnas problemer (Sandbæk 2000a), men at noen foreldre av ulike grunner ikke mestrer omsorgsoppgavene. Avhandlingen bygger på noen antagelser om hvordan det er mulig å forstå foreldrenes meninger om påvirkningsmuligheter i kontakten med barnevernet.

En av de store utfordringene samfunnsforskere møter i forsøket på å forstå og fortolke menneskelig atferd, er at vi tillegger egne handlinger og andre fenomener mening. Mennesker har oppfatninger om hvem de er og hvem de ønsker å være, og de har synspunkter på hvordan samfunnet er, og hvordan det bør være. Når foreldrene forteller om sine opplevelser og erfaringer kan vi foreta et analytisk skille mellom *fortellingen* og *det levde livet*. Det betyr at en må få frem hvordan liv og fortelling påvirker hverandre gjensidig. Foreldrenes fortellinger kan forstås i lys av den sosiale og kulturelle konteksten rundt fortellingen. Ut fra dette er det viktig å kartlegge forhold som kan ha virket inn på det intervjupersonen forteller om sitt liv på et gitt tidspunkt.

Et dilemma for foreldrene kan være at de ønsker å fremstå med en identitet som ansvarlige samarbeidspartnere, samtidig som de vet at det kan stilles spørsmål ved om de alltid har vært slik. Egen atferd ved tidspunktet for omsorgsovertakelsen stemmer kanskje ikke overens med hvordan foreldrene ønsker å fremstille seg i dag og overfor en forsker. Endringer i foreldrenes identitet i nåtid kan bidra til at de ønsker å fremstille seg mer fordelaktig i møtene med barnevernet. I arbeidet med å skape konsistens og mening i eget liv kan fortellingen påvirkes av et behov for å forene dagens bilde av seg selv med erfaringer fra fortiden. Samtidig kan foreldrene gjennom sine fortellinger søke etter å forstå ulike og motstridende erfaringer som de har gjort opp gjennom livet. Dette kan forklare hvorfor det kan forekomme brudd og selvmotsigelser i fortellingene om egen fortid.

I intervjuene med foreldrene i casestudien ba jeg dem fortelle om kontakten de hadde hatt med barnevernet. Ved å be dem om å fortelle, kunne de selv velge hva de ønsket å formidle videre. I historiene oppdaget jeg at noen av foreldrene unngikk å fortelle om sin egen

rolle i hendelsene omkring selve omsorgsovertakelsen. Enkelte kviet seg for å snakke om omsorgsovertakelsen, men de valgte likevel å fortelle om denne smertefulle hendelsen. Det var vanskelig for foreldrene å identifisere seg med hva de hadde gjort, eller ikke hadde gjort. Det oppstod huller i foreldrenes historier, og disse ga grunnlag for utvikling av hypoteser om sammenheng mellom foreldrenes erfaringer fra fortiden og motiver for å delta i Brukergruppa. En av foreldrene i Brukergruppa fortalte at et av motivene for å delta var å kunne fortelle barnet at hun hadde bidratt med noe. Deltakelsen i Brukergruppa kan tolkes som et forsøk på å kompensere for hennes dårlige samvittighet for ikke å ha tatt mer ansvar for barnet tidligere.

En annen utfordring i tolkningen av datamaterialet er om jeg kan ta det for gitt at det foreldrene forteller er sant? Tolkningen av observerte handlinger, muntlige ytringer og skrevne tekster bygger på antakelser om at aktørene er fornuftige personer, og at de snakker sant. Når foreldrene fortalte om hvordan de har opplevd muligheter for medvirkning, må jeg forstå ytringene som noe de selv trodde var sant. Antagelig forsøkte de å underbygge og forsvare påstandene ved å gi grunner som støttet opp under standpunktene.

I fenomenologien forholder man seg til spørsmålet om informantene er rasjonelle aktører ut fra det som kalles *barmhjertighetsprinsippet* (Gilje og Grimen 1997). Barmhjertighetsprinsippet betyr at jeg fester lit til det foreldrene sier og at jeg er mest mulig barmhjertig i mine tolkninger. Jeg har som utgangspunkt at aktørene er fornuftige og at når jeg tolker aktørenes handlinger eller ytringer, gjør jeg det slik at personen fremstår som mest mulig fornuftig. Ved flere anledninger har ansatte i Brukergruppa fortalt meg at foreldrenes beskrivelser av møter med barnevernet ikke stemte med deres kjennskap til saken. Foreldrene kan ha holdt tilbake informasjon, og de kan ha fremstilt seg selv i et mer gunstig lys enn de hadde grunnlag for. Tilsvarende må jeg forvente at representantene for barnevernet kan ha gjort det samme. Barmhjertighetsprinsippet er en påminnelse om at det like gjerne kan være mine fortolkninger som det kan være noe galt med, og ikke bare aktørenes. I forsøket på å avgjøre hvilken av flere mulige fortolkninger av en tekst eller handling har jeg prøvd å finne en sammenheng mellom deler og helhet i fortellingen, hva Gadamer (I Gilje og Grimen 1997, s. 158) kaller det *holistiske kriteriet*.

Som forsker skal jeg også forsøke å fortolke og forstå noe som allerede er blitt fortolket av de sosiale aktørene selv. En beskrivelse er aldri helt åpen og forutsetningsløs. Det er ulike oppfatninger av hvordan man skal forholde seg til dette problemet. Giddens (1976) forsøker å løse dette problemet ved å argumentere for at samfunnsforskningen må ta høyde for både de sosiale aktørenes beskrivelser og oppfatninger av seg selv og verden, og forskningens behov

for å rekonstruere aktørenes fortolkninger ved hjelp av teoretiske begreper. Han kaller dette for *double hermeneutics*.

Utfordringen har vært å integrere foreldrenes selvforståelse med samfunnsteorier begreper og beskrivelser. I min måte å analysere foreldrenes fortellinger på har jeg vært nødt til å ta hensyn til foreldrenes situasjon i nåtid i drøftingen av samspillet mellom liv og fortelling. Foreldrenes selvbylde i dag kan virke styrende på hva og hvordan de husket og fortalte om fortiden, og de kan ha forskjønt, utelatt, glemt eller fortrenget negative erfaringer fra fortiden. Dessuten kan foreldrene ha konstruert en fortelling som kunne være moralsk akseptabel i den sosiale og kulturelle settingen de befant seg i, nemlig en intervjusituasjon med en forsker. Slik sett kan de ha forsøkt å rettferdiggjøre seg selv moralsk ved å nedtone eventuelle normbrudd, noe Kristiansen (2004) fant i livsfortellingene til eldre homofile menn som hadde vært gift med kvinner. Som forsker må jeg være meg bevisst at foreldrenes fortellinger kan ha vært preget av deres ønske om å gi en fordelaktig eller i det minste en moralsk akseptabel fremstilling av seg selv. Brudd, sprekker og selvmotsigelser i foreldrenes fortellinger er således blitt en kilde til en bredere og mer kritisk innfallsvinkel i tolkningen av deres historier.

Det finnes ikke noen absolutt korrekt fortolkning av en tekst eller handling. Jeg har heller ikke funnet holdepunkter for hvilke alternativer jeg skulle velge i situasjoner der det forelå flere fortolkninger. Fortolkningene jeg har gjort vil alltid være mer eller mindre sannsynlige eller troverdige. De er basert på personlig utøvelse av skjønn, mine erfaringer og dømmekraft, og de vil alltid kunne revideres i lys av ny informasjon.

4.2.4 Brukertilfredshet er et flertydig begrep

Brukererfaringer blir ofte benyttet som en kvalitetsindikator i velferdsforskningen (Lian og Wilsgaard 2005). Hva er det en måler ved å stille spørsmål om brukernes opplevelser i kontakten med offentlige tjenester? I en artikkel om kvalitet i brukerundersøkelser i offentlig sektor drøftes formålet med å måle *brukertilfredshet*, og det understrekes at det ikke må settes likhetstegn mellom tilfredshet og kvalitet (Rolland 2003). Rolland drøfter hva det er som måles når en stiller spørsmål om brukernes tilfredshet med offentlige tjenester. Brukertilfredshet trenger ikke å være synonymt med tjenestekvalitet fordi brukerne ikke vil legge de samme kriterier, krav og forventninger til grunn for sine vurderinger. Når foreldrene ga uttrykk for at de var tilfredse med muligheten for innflytelse, kan dette forstås som foreldrenes opplevelse av brukermedvirkning, og ikke nødvendigvis en beskrivelse av hvor mye de får lov til å

bestemme. I en kommentar til Rollands artikkel hevder Næss og Aars (2003) at å måle brukernes opplevde tilfredshet dreier seg om en *refleksjon* om tilfredshet.

Brukertilfredshet kan også være påvirket av om brukernes tillit til tjenesten. Tillit vil være avhengig av ulike betingelser. Offe (1999) har beskrevet disse institusjonelle betingelsene som *truthtelling*, *promisekeeping*, *solidarity* og *fairness*. Det betyr at organisasjonene må oppfattes ærlige, pålitelige, hjelpsomme og rettferdige (og medvirkningsorienterte) dersom brukerne skal utvikle tillit til dem. Mangel på tillit kan oppstå hvis brukerne opplever at en eller flere av disse egenskapene mangler.

Lian og Wilsgaard (2005) viser til ulike teorier om hva vi måler når vi spør pasienter om hvor tilfredse de er med helsetjenestene, og hva som kan forklare variasjoner i grad av tilfredshet. De klassifiserer disse teoriene i tre hovedgrupper: I *pasientorienterte teorier* er graden av tilfredshet basert på kjennetegn ved pasientene selv som personlighet, humør, tilfredshet generelt, selvinnsikt, mestringsevne, samt sosiale, økonomiske og helsemessige faktorer. I denne kategorien kommer teorier som hevder at tilfredshet kan uttrykke sammenheng mellom forventninger og resultat. *Relasjonelle teorier* legger vekt på faktorer som ligger i relasjonen mellom aktørene og som er knyttet til samhandlingen. Det kan være tidsbruk, informasjon og kontinuitet. Mangel på informasjon og god kommunikasjon, eller kjennetegn ved den profesjonelle, kan være grunner til at brukeren er misfornøyd med tjenestene. En tredje gruppe er *strukturorienterte teorier*. Den siste kategorien teorier legger størst vekt på kjennetegn ved tjenestetilbudet, for eksempel måten tjenesten er organisert og finansiert på. Forskning har gitt støtte til alle de tre teoriene og har vist at grad av tilfredshet er avhengig av hvilken type tjeneste og hva som er blitt vurdert (Lian og Wilsgaard 2005, s. 22). Forfatterens egen forskning om pasienters tilfredshet med primærlegetjenesten viste at de relasjonelle og strukturelle forholdene hadde større betydning for pasientenes tilfredshet enn individuelle trekk ved den enkelte pasient. Det betyr at pasientopplevd kvalitet ikke bare reflekterer egenskaper ved pasientene, men også viktige aspekter ved kvaliteten på tjenestene som tilbys (s. 31).

I en svensk avhandling om brukermedvirkning i sosialtjenesten ble det anvendt en liknende kategorisering av forhold som kan ha betydning for klientenes muligheter for medvirkning (Hermodsen 1998). Hermodsen fant faktorer som kunne knyttes til klienten som person, til yrkesutøvelsen og til organisatoriske og strukturelle forhold. Tilsvarende tverrsnittsstudier om brukermedvirkning finnes ikke i barnevernet, men teoriene om forklaringer på brukertilfredshet har vært en hjelp i systematiseringen av foreldrenes erfaringer med barneverntjenesten.

4.2.5 Forutinntatte holdninger

Foreldrene møter ikke barnevernet forutsetningsløst. Som forsker møter også jeg foreldrene og barnevernet med en forforståelse. Vi møter alltid en tekst, så vel som andre mennesker med et sett av forutinntatte holdninger og meninger. Foreldrenes beskrivelser av barnevernet kan ikke bare forstås ut fra deres egne erfaringer, men også ut fra den negative klang begrepet barnevern har i befolkningen generelt. Barnevernet er forbundet med stigma, og foreldre som svikter i foreldreskapet, er kanskje et av de største normbruddene i vårt samfunn. Disse holdningene må vi forvente gjenspeiles i foreldres fortellinger. Barnevernet er noe mange vil distansere seg fra. Verden tolkes ut fra erfaringer som en selv har gjort med hjelpeapparatet. Flere av foreldrene har selv hatt en vanskelig barndom og oppvekst og vært under omsorg av barnevernet, og slike erfaringer kan påvirke deres beskrivelser av barnevernet.

Problemer knyttet til forforståelse er ikke avgrenset til foreldrene, det gjelder like mye jeg som forsker. I min forforståelse inngår mitt språk og begreper, trosoppfatninger og personlige erfaringer. Som forskere overfører vi forutsetningene fra vår egen erfaringsverden til fenomenene vi studerer og kan tro at fenomenene er slik vi ser dem. Som tidligere sosialarbeider kan jeg idyllisere og forsvare barnevernet som hjelpeinstans. Min holdning til barnevernet har vært preget av ambivalens. Jeg har opplevd barnevernsarbeid som et spennende og utfordrende fagfelt, men jeg har også stilt meg kritisk til en faglig forståelse som har en tendens til å individualisere problemene. Barnevernet kan kritiseres for å mangle en bred faglig tilnærming til forståelse av barnevernbarnas og barnevernfamiliens problemer.

I arbeidet med forskningsprosjektet har jeg ved flere anledninger vært nødt til å revurdere mine egne fordommer. Jeg var i tvil om foreldrene ville delta i intervjuundersøkelsen. Jeg forventet at foreldrene ville kvie seg for å uttale seg kritisk om barnevernet av redsel for negative konsekvenser, og at de ikke ønsket å tilkjenne seg som brukere av barnevernet. I intervjuundersøkelsen viste det seg at åtte av ti som tilfeldig ble trukket ut ønsket å delta i undersøkelsen. Foreldrene var glade for å kunne si sin mening om barnevernet, både på godt og vondt. Dette har jeg ventet lenge på, var det flere av foreldrene som sa. Jeg var ikke forberedt på at de fleste av foreldrene faktisk var fornøyde med hjelpen de fikk fra barnevernet. Det forundret meg at foreldre som var fratatt omsorgen for barna ønsket å samarbeide med barnevernarbeiderne i Brukergruppa, at de ved flere anledninger påspanderte kaker, konfekt, alkoholfri vin og presanger på de ansatte. Hvordan kunne de samarbeide når konflikten hadde vært så stor? På forhånd hadde jeg ikke kunnet forestille meg at jeg skulle gå i en begravelse til en barnevernarbeider sammen med foreldre som kollegaene til den avdøde

hadde tatt omsorgen fra. Ofte gruet jeg meg for reiseveien til møtene i Brukergruppa og til å bruke av verdifull fritid på datainnsamlingen, og jeg spurte meg ofte om det er mer å lære. Likevel har jeg oppsummert etter hvert av møtene at jeg har lært noe nytt om barnevernet, om foreldrene og familienes situasjon og om samhandlingen dem i mellom og, ikke minst om mine egne fordommer. Dette er bare noen eksempler på de ganger min forforståelse er blitt satt på prøve.

Forskningsprosessen har bestått av det Thomassen (2006, s. 171 og 172) kaller en toveisprosess av spørsmål, svar og fortolkninger, nye spørsmål, nye svar og nye fortolkninger, og som hun beskriver som *den dialogiske åpenhet* i en hermeneutisk tilnærming. Refleksjon, skriving av feltnotater, drøfting av situasjoner med medforsker, løpende kontakt med foreldrene i Brukergruppa og deling av erfaringer med kollegaer på jobben, har gitt grunnlag for å utvikle nye tanker, ideer og nye spørsmål.

4.3 BRUKERMEDVIRKNINGSPROSJEKTET

4.3.1 Innledning

For at leseren skal kunne vurdere grunnlaget for mine fortolkninger, skal jeg redegjøre for den metodiske tilnærmingen avhandlingen er basert på. Avhandlingen bygger på to delstudier innen rammen av Brukermedvirkningsprosjektet og beskriver inngangen til feltet. Formålet med prosjektet var å studere muligheter og betingelser for brukermedvirkning i barnevernet, og å utvikle modeller for økt medvirkning. Konesjonen for å behandle personopplysninger ble gitt av Datatilsynet (vedlegg 1).

4.3.2 Valg av kontorer

For å belyse problemstillingene foretok vi²² en teoretisk gjennomgang av hva som menes med begrepene bruker og brukermedvirkning, og det ble gjort forsøk med brukermedvirkning i praksis ved to prosjektkontorer: Et barnevernsenter i en storby, Bydelskontoret og et i en mellomstor bykommune, Bykommunen. For å kartlegge hvordan brukermedvirkning ble praktisert, intervjuet vi de ansatte ved kontorene, samt et utvalg foreldre og et utvalg ungdommer ved de to prosjektkontorene. Høsten 2002 og våren 2003 ble det gjennomført ulike

---

²² öViö er her forskerne Sissel Seim og Harald Koht, Høgskolen i Oslo og undertegnede.

forsøk med modeller for økt medvirkning i samarbeid mellom brukere, ansatte og forskere. Formålet med forsøkene var å utvikle modeller for praktisk arbeid, samtidig som vi ønsket å studere betingelser og forutsetninger for medvirkning. Kriteriene for valg av prosjektkontorer var:

- interesse for brukermedvirkning
- kapasitet for å delta i et utviklingsprosjekt over flere år
- stabilitet i personalgruppen, lav turn-over, god bemanning

Bydelskontoret ble valgt etter å ha konferert med ledelsen i kommunen som drev med et prosjekt om kvalitetsutvikling i barnevernet. Bykommunen ble valgt etter at de selv ba om å få lov til å være med etter at de hadde hørt om prosjektet. Kontorene tok den endelige beslutningen om å delta etter at vi hadde orientert hele staben om prosjektet.

Intervjuundersøkelsen ble gjennomført på begge kontorene, mens casestudien av Brukergruppa ble gjennomført i Bykommunen. Brukermedvirkningsprosjektet ble avsluttet våren 2004, mens datainnsamlingen i casestudien fortsatte frem til sommeren 2007.

4.4 INTERVJUUNDERSØKELSEN

4.4.1 Innledning

Intervjuundersøkelsen ble gjennomført ved hjelp av kvalitative intervjuer med 21 foreldre hvor formålet var å innhente foreldrenes opplevelser av å medvirke i samhandlingen med barnevernet. Intervjuundersøkelsen ble gjennomført i samarbeid med forsker Sissel Seim. Vi har hatt et nært samarbeid om utvikling av intervjuguide, om gjennomføringen av intervjuene og om rammer for bearbeidingen av dataene.

4.4.2 Utvalget og vurdering av utvalgets sammensetning

Intervjuundersøkelsen har et eksplorerende formål ved at det søkes informasjon på et område som har vært lite utforsket tidligere. Tidligere brukerundersøkelser i barnevernet har vært av en generell karakter hvor oppmerksomheten har vært på brukernes erfaringer med tjenesten. I

denne undersøkelsen har temaet vært foreldrenes opplevelser av deltakelse og av hvor mye de fikk bestemme.

For å kunne si noe generelt om foreldres opplevelser av medvirkning, er utvalget vurdert ut fra kriterier for *strategisk seleksjon*. Materialet gir derfor muligheter for analytisk og teoretisk generalisering. I intervjuundersøkelsen var det kriterier som rettet seg mot det typiske eller homogene som dannet grunnlaget. Vi ønsket at foreldrene i utvalget hadde egenskaper som liknet andre barnevernfamilier når det gjaldt fordelingen mellom hjelpe- og omsorgstiltak og sosioøkonomisk status. Samtidig ønsket vi at sammensetningen av foreldre i utvalget i minst mulig grad var påvirket av organisasjonens egen bias, for eksempel ansattes vurderinger av hvem som skulle være med i utvalget. Vi var nødt til å ta hensyn til tilgjengelige ressurser og bestemte oss for å avgrense utvalget til om lag 20 informanter.

I alt ble det gjennomført 21 intervjuer, henholdsvis 10 fra Bykommunen og 11 fra Bydelskontoret. Foreldrene ble valgt tilfeldig ut fra en liste over alle barn registrert med barneverntiltak ved prosjektkontorene. I barnevernet føres det registre på individnivå hvor det er det enkelte barn som er enheten. Populasjonen i bydelen var 64 barn, mens den i bykommunen var 422 barn. Fra en fullstendig liste over alle barna under tiltak, ble det trukket et foreløpig utvalg på 20 barn ved hvert av kontorene. Størrelsen på det foreløpige utvalget skyldes at de ansatte forespeilet oss et stort frafall. Selve utvelgelsen foregikk ved at vi trakk hvert tredje barn i bydelen og hvert 23 barn i bykommunen.

Ved å trekke informantene tilfeldig var vi forberedt på at de kunne mangle egenskaper som vi var på jakt etter. Vi var derfor nødt til å vurdere sammensetningen av utvalget. Da vi hadde trukket ut det endelige utvalget, fant vi at det hadde den ønskede fordelingen når det gjaldt type tiltak. Etter hvert som vi foretok intervjuene fant vi at familiene også hadde de sosioøkonomiske kjennetegnene som kjennetegner barnevernfamiliene for øvrig.

Ved Bydelskontoret spurte vi først 14 av de 20 valgte foreldrene om å delta. 11 av foreldrene samtykket til å delta i undersøkelsen. Det endelige utvalget besto av 9 mødre og to fedre²³. Tre av mødrene i utvalget på 14 falt ut av undersøkelsen. I det ene tilfellet var mor innlagt på psykiatrisk sykehus, og de ansatte mente at et intervju ville være en for stor psykisk belastning for henne. En annen mor med minoritetsbakgrunn ønsket ikke å delta, uten at vi fikk en nærmere begrunnelse. Den tredje moren klarte vi ikke å oppspore.

I Bykommunen ble først 13 av 20 foreldre spurt om å være med i undersøkelsen, to fedre og 11 mødre. Av disse var det 11 foreldre som ønsket å delta. Blant frafallet var det en av

---

²³ Ved ett av intervjuene med fedrene var hustruen til stede, men hun sa lite.

mødrene som sa at hun var for sliten til å delta, mens den andre moren ikke svarte på henvendelsen. Av de 11 foreldrene var det en far som gjerne skulle ha vært med, men intervjuet ble avlyst fordi han måtte reise bort på ubestemt tid. Det endelige utvalget besto av ni mødre og en far. Ti av 13 foreldre deltok i undersøkelsen. Andre bakgrunnsopplysninger om familiene presenteres i avhandlingens kapittel 5.

4.4.3 Fremgangsmåte

I konsesjonen vi fikk fra Datatilsynet gikk det frem at den første henvendelsen til informantene skulle skje via de ansatte ved kontorene. I de fleste tilfellene var det saksbehandler som henvendte seg til foreldrene per telefon, men ved sykdom ble kontakten foretatt av ansatte i kontorseksjonen. Ved den første henvendelsen fikk alle foreldrene en orientering om prosjektet. Det ble opplyst om at deltakelsen i undersøkelsen var basert på frivillighet og at de hadde muligheter for å ombestemme seg før, under og etter intervjuene. Foreldrene fikk tilbud om å bli intervjuet av en kvinne eller mann. Bare en av innvandrer-mødrene responderte på dette og ønsket å bli intervjuet av en kvinne. Informantene kunne selv velge hvor de ønsket å bli intervjuet. Foreldrene som skulle delta, fikk tilsendt mer informasjon om prosjektet (vedlegg 3) og om oss som forskere, og en bekreftelse for dato og sted for intervjuet.

De fleste av intervjuene tok mellom halvannen og to timer, og foregikk som oftest hjemme hos familiene. Om lag halvparten av intervjuene med foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn ble gjennomført med tolk, enda de hadde alle bodd i Norge i ti år eller mer. Intervjuene ble gjennomført som semistrukturerte intervjuer basert på en intervjuguide (vedlegg 4). Intervjuene startet ved at vi spurte om foreldrene hadde mottatt brosjyren om prosjektet og om de hadde noen spørsmål til denne. Deretter orienterte vi om prosjektet, hensikten med intervjuet, om anonymitet, taushetsplikt, og informantene skrev på samtykkeerklæring (vedlegg 2). De fleste av foreldrene hadde lest informasjonen de fikk tilsendt på forhånd. Få av foreldrene hadde spørsmål om prosjektet, men mange ga inntrykk av at de syntes at det var viktig at de fikk meddele seg til oss. En av mødrene sa:

Jeg har stilt opp i dette intervjuet fordi jeg synes det er viktig å formidle mine erfaringer og fordi jeg håper på at det kan bidra til at barnevernet blir bedre.

Mange av foreldrene så det som sin samfunnsplikt å dele sine erfaringer med oss.

Intervjuguiden var utviklet på bakgrunn av en litteraturstudie om brukermedvirkning. De overordnede spørsmålene var:

- 1) Fortell om din kontakt med barnevernet.
- 2) Hvordan har du opplevd kontakten med barnevernet?
- 3) Hva forbinder du med brukermedvirkning og hvordan har du opplevd å medvirke?
- 4) Har du opplevd uenighet mellom deg og barnevernet?
- 5) Fortell om dine erfaringer fra siste samtale med saksbehandler
- 6) Hva slags bilde har du av barnevernet, hvordan er de organisert og hvordan jobber de?
- 7) Hva kan gi økt medvirkning i din kontakt med barnevernet, men også generelt?
- 8) Har du kommentarer du ønsker å tilføye, og hvordan opplevde du intervjuet?

Temaene i intervjuguiden var på forhånd drøftet med mødre som deltok i en mødregruppe i regi av barnevernet, og intervjuguiden ble forsøkt ut på to av mødrene i denne gruppa. Disse mødrene mente at spørsmålene var relevante og at de var øgredieö å svare på, og at de dekket forhold de mente var av betydning i en slik brukerundersøkelse.

For å kunne sammenholde resultatene fra undersøkelsen med andre undersøkelser trengte vi noen bakgrunnsopplysninger. Vi hadde derfor utformet et begrenset registreringsskjema for opplysninger om: Familieforhold, utdanning, arbeid, økonomi, bolig, helse, sosialt nettverk og generelt om hvordan de opplevde livssituasjonen sin.

Bakgrunnsdataene har vært viktige for å drøfte om det er samsvar mellom datamaterialet og annen tilgjengelig forskning på feltet, og fordi egenskaper ved familiene kan ha betydning for å forstå brukernes mulighet for å medvirke.

Etter hvert intervju skrev jeg ned tanker som hadde kommet frem i intervjuet, for eksempel:

Nå har jeg intervjuet ti foreldre, men det var først i dag at jeg har snakket med en far som bodde i eget hus. Datteren ruser seg, og kommer ikke inn i behandlingsapparatet. Jeg hadde neste glemt at det fantes folk med god økonomi blant barnevernfamiliene. Kanskje dette gjelder særlig familiene til barna med rusproblemer? Faren var oppgitt over at barnevernet ikke benyttet ham som ressurs i utviklingen av tiltak. Han ønsket å være en bidragsyter. Kan det være at barnevernet oppfattet ham som årsaken til problemene og at de derfor ikke ville samarbeide med ham? Eller kan det være at datteren ikke ønsker å samarbeide med ham? Det er viktig at perspektivet i undersøkelsen er på foreldrenes meninger om brukermedvirkning og ikke på hva som var grunnlaget for at barnevernet grep inn.

Skrivningen av feltnotater har vært viktig for å holde retningen på prosjektarbeidet, for eksempel at det er brukermedvirkning som er temaet, og ikke alle de andre interessante spørsmålene som dukket opp i intervjuene.

4.4.4 Bruk av båndopptaker og transkribering

I starten på hvert intervju ble foreldrene spurt om det var i orden at samtalen ble tatt opp på bånd. Ingen svarte nei. Flere av foreldrene kommenterte at det var viktig at jeg brukte båndopptaker slik at alt de sa ble registrert. Flere kommenterte at de skulle ønske at de hadde brukt båndopptaker under samtalene med barnevernet, fordi de ofte ikke kjente seg igjen i saksbehandlernes rapporter. Bruk av opptakeren frigjorde tid og hjalp meg tid til å lytte og konsentrere meg om informantenes utsagn.

Hensikten med å transkribere intervjuene fra muntlig til skriftlig form er å gjøre dem tilgjengelig for analyse (Kvale 1997). Jeg har transkribert de 14 intervjuene som jeg selv foretok, og den andre forskeren transkriberte de intervjuene som hun foretok. Selve transkriberingen var tidkrevende, men det var nyttig fordi det ga rom for konsentrasjon om hva som ble sagt.

Oversettelsen fra et muntlig til et skriftlig språk innebærer noen valg. Jeg har lagt vekt på en form for transkribering som har vært en direkte nedtegnelse av alt hva foreldrene sa. Informantene uttrykte seg godt, og jeg har forsøkt å skrive mest mulig ordrett hva foreldrene sa.

4.4.5 Bearbeiding og analyse av datamaterialet

Etter transkriberingen satt jeg igjen med et omfattende skriftlig materiale, og en tekst som skulle analyseres og tolkes. Det første jeg gjorde var å lese alle intervjuene, og jeg la vekt på å gjøre meg kjent med de sju intervjuene som jeg selv ikke hadde foretatt. Hensikten med gjennomlesningen var å bli bedre kjent med innholdet og få en helhetsforståelse, samtidig var jeg opptatt av å identifisere nye temaer som foreldrene brakte inn i intervjuene.

De transkriberte intervjuene ble lagt inn i dataprogrammet Nvivo. Nvivo er ikke et hjelpemiddel til analyse av data, men et middel til å skape en oversiktlig struktur av et stort datamateriale (Gibbs 2002). Gjennomføringen av intervjuene og transkriberingen gjorde at analysen ikke har vært et isolert stadium til slutt, selv om den mest systematiske delen av analysen har foregått etter at datainnsamlingen var ferdig. Tolking og analyse har foregått

under hele prosessen: Fra utvikling av problemstilling, i intervjusituasjonen, i skrivingen av feltnotater, i utviklingen av temaer, i koding av teksten, i skrivearbeidet og, ikke minst, i foreløpige rapporteringer til fagfeltet.

Mye av arbeidet med å bearbeide materialet ble gjort i fellesskap med medforsker Sissel Seim. Vi samarbeidet om utvikling av kategorier til bruk i analysen av foreldreintervjuene. Kategoriene fulgte i hovedsak intervjuguiden, men vi oppdaget nye som ble lagt inn. Vi utviklet i alt 46 kategorier, og for hver av kategoriene beskrev vi kort hvilke fenomener som skulle komme inn under den enkelte kategorien, for eksempel ble kategorien *overtalt* beskrevet som: öSvar på spørsmål om brukeren hadde opplevd å bli overtalt til noe hun eller han ikke ønsket å være med på eller gjøreö.

På dette tidspunktet foretok vi en arbeidsdeling slik at Sissel fikk ansvaret for å analysere og skrive om ungdommenes erfaringer med medvirkning, mens jeg har skrevet om foreldrenes erfaringer. Da vi i fellesskap hadde utarbeidet intervjuguiden, intervjuet både ungdommer og foreldre, transkribert intervjuene og utviklet kategorier, besluttet vi å sitte ved samme bord med hver vår computer under klargjøringen av materialet. Dette ga muligheter for å drøfte spørsmål som dukket opp, for eksempel uklare kategorier, kategorisering av foreldres utsagn, behov for rekoding og utvikling av nye kategorier. Denne arbeidsformen ga mulighet for levende beskrivelser av intervjuene med foreldre som jeg selv ikke hadde foretatt.

Etter hvert som jeg leste intervjuene og startet med kodingen av materialet, var det noen hovedtemaer som gikk igjen. Temaene var:

- Kjennetegn ved familiene
- Forståelse av brukermedvirkning
- Erfaringer med brukermedvirkning
- Grad av medvirkning i egen sak
- Var foreldrene bare opptatt av særinteresser?
- Mange var fornøyde med å bestemme lite

I det videre arbeidet konsentrerte jeg meg om å finne kategorier i intervjutekstene som omhandlet disse temaene og underkategorier. En av kategoriene under temaet öErfaringer med brukermedvirkningö var öKunnskaper om barnevernetö. I denne forbindelse kodet jeg alle utsagn i teksten som omhandlet foreldres utsagn om hva de visste om barnevernets organisering, muligheter for å få hjelp, beslutningsprosesser og klageadgang. En annen kategori var foreldrenes forståelse av begrepet medvirkning. Her kodet jeg forhold som

foreldrenes oppfatninger av å bli lyttet til, hørt på, muligheter for medbestemmelse, valgmuligheter, forhandlinger og partnerskap og beslutningsmuligheter.

Etter at intervjuetekstene var kategorisert, kunne jeg ved hjelp av Nvivo kjøre ut separate oversikter for hver av kategoriene i datamaterialet. Under utkjøringen av kategoriene oppdaget jeg at kategoriseringsarbeidet ikke alltid var like presist, og jeg var nødt til å hente sitater og flytte dem over i andre kategorier ved feil eller tvilstilfeller.

Neste trinn i prosessen var å overføre hver av utkjøringene i Nvivo til Word for videre bearbeiding og analyse. Analysen av materialet følger i hovedsak Steinar Kvaales (1997) analysemetode. I analysen valgte jeg en fenomenologisk meningsfortetting av datamaterialet. Jeg har for eksempel lest gjennom alle intervjuene som inneholder utsagn om foreldrenes meninger og oppfatninger av begrepet medvirkning. Med 21 intervjuer representerer hver kategori mange sider med tekst. Jeg har vært nødt til å fortette materialet for å gjøre det håndterbart. Under hver kategori har jeg fortettet intervjupersonens uttalelser til kortere formuleringer hvor den umiddelbare meningen i det som ble sagt gjengis med få ord, for eksempel:

Intervjuer:

Hvis du tenker på din kontakt med barnevernet, synes du at du har hatt noen mulighet for å påvirke det som skulle skje?

Mor:

Ja, jeg har hatt anledning til å fortelle barnevernet om hva jeg trenger og har behov for. Men jeg har også gitt beskjed til barnevernet når tiltak ikke lenger er nødvendig, for eksempel at sønnen min ikke hadde behov for støttekontakt lenger. Slik er vi blitt enige om hva som skal gjøres, og ikke gjøres. Det har gått greit for meg, men det er viktig at du har tillit til saksbehandler og at hun snakker på en forståelig og direkte måte. En må unngå å komme bort i saksbehandlere med sterke personligheter som lett overkjører andre. Jeg håper at slikt ikke skjer. Men det kan jo være vanskelig å få det til når foreldre er innsluttet og har det vanskelig for å prate.

Sentralt tema: Mor har opplevd medbestemmelse i form av forhandlinger og mener at forutsetningen for innflytelse er god hjelp, i kombinasjon med bestemte kjennetegn ved saksbehandler og foreldrene selv.

I den videre analysen har jeg sammenfattet temaene som omfatter hver kategori for de ulike informantene og stilt meg spørsmålet om hva disse sier om foreldres oppfatninger av muligheter for medvirkning. Hva finnes av likheter og varians i foreldrenes utsagn? Uttaler foreldrene med ulike etnisk bakgrunn seg på samme måte? Er det variasjon mellom utsagnene

til foreldre med hjelpetiltak i hjemmet og dem som har barn under omsorg? Deretter har jeg søkt etter deskriptive utsagn som kan sammenfatte uttalelsene. Der jeg selv ikke foretok intervjuet, utvekslet jeg inntrykk med medforskeren som foretok intervjuet.

4.4.6 Deltakende observasjon

Ved at de fleste av intervjuene ble foretatt hjemme hos foreldrene, fikk jeg en mulighet for å gjennomføre deltakende observasjon. Under hjemmebesøkene ble jeg kjent med foreldrene i sine egne omgivelser, og de fremsto som noe mer enn bare brukere av barnevernet. Både før og etter intervjuene snakket vi om ulike temaer som for eksempel bo- og oppvekstmiljø for barn, om hverdagshendelser, om familiebilder på veggene og om interiører og om folk som ringte under intervjuet. Hjemmebesøkene bekreftet de ulike rollene som foreldrene går inn og ut av, og der relasjonen til barnevernet var bare en av flere. Samtidig fortalte de om gleder og problemer i hverdagen. Gjennom egne observasjoner fikk jeg bekreftet fattigdommen. Mange av familiene bodde i fremleieleiligheter i boområder hvor prisnivået på boligene var lave. Observasjonene ga mulighet for å utvikle en mer helhetlig forståelse av foreldrene og deres livssituasjon, og det har vært til hjelp i analysen av intervjumaterialet.

4.5 CASESTUDIEN AV BRUKERGRUPPA

4.5.1 Innledning

Studien av samhandlingen i Brukergruppa bygger på et omfattende feltarbeid som jeg har hatt ansvaret for alene. De siste to årene har en sosionomstudent, Heidi Nilsen, ved Diakonhjemmet Høgskole deltatt på møtene i gruppa. Vi har vekslet på å skrive referat fra møtene, men Heidi deltok ikke i andre deler av datainnsamlingen.

Grunnleggende trekk ved feltarbeid er at det vektlegger et teoretisk perspektiv som er relasjonelt og prosessuelt (Wadel 1991, s. 11). Det har vært relasjonelle og prosessuelle forklaringer på aktørenes samhandling med hverandre og med gruppa, som har stått i sentrum. Deltakende observasjon regnes for å være den beste metoden til å fremskaffe data om samhandling og til å utvikle relasjonelle begreper, samhandlingsteorier og prosessuelle forklaringer. Da det ikke fantes kollektive former for brukermedvirkning, har jeg gjennom aksjonsforskning deltatt i å skape *feltet* sammen med ansatte og brukerne av barnevernet.

4.5.2 Casestudie som tilnærming

Studien av Brukergruppa kan beskrives som en deskriptiv casestudie fordi det er en dybdestudie av ett tilfelle av kollektiv brukermedvirkning. Det er vanskelig å finne en helhetlig definisjon av hva et case er og hvordan det inngår i en forskningsstrategi. Yin definerer casestudier som en forskningsstrategi, en empirisk studie som:

Investigate a contemporary phenomenon within its real-life context; when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident; and in which multiple sources of evidence are used.

(Yin 1989, s. 23)

Betegnelsen *case* kommer av det latinske ordet *casus* og understreker det enkelte tilfelle eller enhet. I følge Andersen (1997, s. 8-9) dreier case-studier seg om ett eller noen få tilfeller som gjøres til gjenstand for inngående studier. Målet med unike casestudier er å forstå og forklare ved å vise hvordan ting har skjedd. Denne enheten betraktes som *unik* og vitenskapelig interessant i seg selv. En annen type case, kalt *teoretisk fortolkende*, er motivert av interesse for det case som studeres, samtidig som studiet av det enkelte tilfellet ses som et typisk eksempel på en klasse av fenomener (Andersen 1997). I studien av medvirkning i Brukergruppa anvender jeg begreper og teoretiske sammenhenger til å oppsummere og strukturere det empiriske materialet. I tillegg har jeg som mål å kunne se ut over det enkelte case, både empirisk og teoretisk.

Generalisering er vanskelig, og Becker (2000, s. 213) skriver: «A major problem in any form of social research is reasoning from the parts we know to something about the whole they and parts like them make up». Mulighetene for generalisering av casestudier har sammenheng med hvilke case det dreier seg om, og hvordan det er valgt (Ragin 2000). En må derfor spørre seg om hvilken klasse av fenomener er et case et tilfelle av, og om det enkelte tilfellet er et typisk eksempel på en eller flere klasser av fenomener som studeres. En forutsetning for generalisering er om dataene er pålitelige, og at argumentene om empiriske sammenhenger er holdbare.

De vanligste enhetene i casestudier kan være organisasjoner, for eksempel Sverre Lysgaards (2001) studie av Arbeiderkollektivet eller et avgrenset lokalsamfunn som William Foot Whytes (1993) studie av Street Corner Society. Innenfor disse enhetene finnes det ofte ulike typer underenheter, slik som aktører, handlinger, meninger og hendelser på mikronivå.

I en casestudie vil det alltid være enkelte sider ved en enhet som man ønsker mer oppmerksomhet på enn andre, og som gjenspeiler forskerens bevisste eller ubevisste verdier og samfunnsoppfatninger. Det er derfor en utfordring å finne en balanse mellom å bruke teori til å styre fremstillingen og i tolkningen av data, og samtidig være åpen for ny innsikt som kan utlede ny kunnskap.

I mangel på eksempler på kollektive medvirkningsformer ved prosjektkontorene, ble det utviklet et case for å kunne studere foreldres muligheter for kollektiv medvirkning. Det var ikke klart fra starten av hva Brukegruppen var en enhet av eller eksempel på. Brukegruppen har fellestrekk med både det som kan kalles en selvhjelpsgruppe, en sosial støttegruppe og en interesseorganisasjon for foreldre med barn under omsorg av barnevernet. Formålet med Brukegruppen har vært tvetydig. Et av spørsmålene i avhandlingen har derfor vært å drøfte hva slags fenomen Brukegruppen er et eksempel på. Casestudien av Brukegruppen er en beskrivelse av en unik gruppe hvor det foregår samhandling mellom brukere og profesjonelle i barneverntjenesten og hvor formålet er flertydig, både hjelp til selvhjelp og påvirkning av tjenestene.

Nærheten til Brukegruppen har gitt en nyansert oppfatning av mulighetene for samhandling. Samarbeidet er et eksempel på en strategi som kan gi brukere av barnevernet og av andre velferdstjenester for øvrig, økt påvirkning, og dermed er casestudien en kilde for generell kunnskap. Studien av faktorer som hemmer og fremmer foreldrenes medvirkning i Brukegruppen gir kunnskaper om forutsetninger for økt brukermedvirkning i relasjoner kjennetegnet av asymmetri. Ved å kople casestudien til teori om brukermedvirkning og empowerment, har den også bidratt til teoriutvikling.

4.5.3 Adgang til feltet gjennom aksjonsforskning

Formålet med Brukermedvirkningsprosjektet var blant annet å undersøke muligheter og betingelser for brukermedvirkning i barnevernet, og å utvikle modeller og strategier for slik praksis. Som forskere ville vi samarbeide med de ansatte og brukerne i utvikling av modeller og i utprøvingen av dem. Samtidig har min oppgave vært å dokumentere og evaluere det arbeidet som ble gjort. Den konkrete intervensjonsprosessen ble en del av forskningsopplegget og kan beskrives som aksjonsforskning. Det intervensjonsopplegget hadde flere siktepunkter: Å generere ny kunnskap om faktorer som hemmer og fremmer gjennomføring av brukermedvirkning, å forsøke ut modeller for økt medvirkning i barnevernet og å utvikle organisasjonslæring på basis av brukerevaluering. Virkemidlet var å stimulere til en

reflekterende læringsprosess blant ansatte ved at de satt spørsmålstegn ved egne handlinger og arbeid, og at målsettingen også var endring, forbedring og utvikling. I *Handbook of Action Research* defineres aksjonsforskning som:

Action research is a participatory, democratic process concerned with developing practical knowing in the pursuit of worthwhile human purposes, grounded in a participatory worldview which we believe is emerging at this historical moment.

(Reason og Bradbury 2001, s. 1)

Denne definisjonen viser at aksjonsforskning har blikket rettet mot det nære samspillet mellom handling og forskning og bygger på verdien av demokrati og medvirkning.

Mathiesen (1992) beskriver aksjonsforskning som et forsøk på å løse et av sosiologiens utfordringer med å bygge bro mellom erkjennelse og praktisk handling. Han betegner forskningen som en *uferdig* prosess fordi: *Teorien forbedres av informasjonen, hvoretter informasjonsuthenting forbedres, hvoretter teorien forbedres igjen.* (s. 37). Eikeland er inne på noen av det samme når han hevder at aksjonsforskning kan begrunnes ut fra *we simply have to change things in order to understand them* (Eikeland 2007, s. 40). Eikelands argumentasjon bygger på metodiske betraktninger. En studie av en reell medvirkningsprosess er en god metode for å vinne innsikt i forhold som kan fremme og hemme brukernes påvirkningsmuligheter. Eikeland trekker en parallell mellom aksjonsforskning og eksperimenter fordi i aksjonsforskning gjøres løpende forsøk og feil og hvor en erverver seg førstehåndskunnskaper om hva som virker og ikke virker. Dette kjennetegner prosessene i Brukergruppa der fagfolk og brukere har eksperimentert med nye samhandlingsformer og hvor de har delt sine fortolkninger av disse prosessene med hverandre. Eikeland har også et normativt utgangspunkt, og det er at forskere også bør være opptatt av å endre verden i stedet av å bare fortolke og beskrive den

Begrepet aksjonsforskning skriver seg fra Kurt Lewin og kom i praktisk bruk i 40- og 50-åra, og det omfatter flere ulike tradisjoner (Greenwood og Levin 1998, Gustavsen 2001). Borda (2001) peker på forbindelseslinjen mellom utviklingen av aksjonsforskning og sosiologiens økte interesse for folks vanskelige levekår i 1970-åra. Dette krevde en reorientering av sosial teori og praksis og etableringen av alternative tilnærminger for forskning og handling. Disse tok utgangspunkt i samfunnsproblemer og baserte seg på frigjørende og politiske prosesser. Paulo Freires bok *Pedagogy of the Oppressed* beskrives av Borda som en inspirasjonskilde. Kemmis (2001) har vist hvordan Habermas' kommunikative handlingsteori har påvirket hans tenkning om aksjonsforskning, for eksempel

ved å skape *kommunikative rom* slik at deltakerne kan utvikle en felles forståelse av hva som skal gjøres.

Aksjonsforskningen som ligger til grunn for datainnsamlingen bygger på en tradisjon der forskere og deltakere samarbeider om forandringsprosesser og kunnskapsproduksjon. Participatory action research (PAR) er ofte blitt brukt som betegnelse på denne tradisjonen (Starrin 1993, Whyte 1991), og den bygger på en idé om at forskere og deltakere sammen utvikler kunnskap.

Det som kjennetegner aksjonsforskning er at forskningen tar utgangspunkt i problemer fra praksis. Aksjonsforskeren holder berørte aktører orientert om hva som hender og skjer i forskningsprosessen. Aksjonsforskere deltar i forandringsprosesser, og hun eller han forsøker å bidra med underlagsmateriale for forandringsarbeidet. Selv om aksjonsforskning karakteriseres av et omfattende samarbeid mellom forsker og andre deltakere, er det ofte aksjonsforskeren som kontrollerer kunnskapsprosessen. I praksis kan deltakerne ha ulike grader av medvirkning og innflytelse på utviklingen av forskningsspørsmål og design, datainnsamling, analyse, formidling osv (Beresford og Evans 1999). Deltakelsen i det praktiske arbeidet er også en lærings- eller forskningssituasjon for forskeren (Eikeland 2007). Aksjonsforskning er ikke en forskningsmetode eller en særegen type data, men en angrepsvinkel eller strategi som er basert på at forskeren intervenserer i de fenomener som studeres.

Det var vi som forskere som definerte temaet for Brukermedvirkningsprosjektet. I intervjuundersøkelsen kom både ungdommene og foreldrene frem med sine erfaringer med barnevernet, og de kom med forslag til hva barnevernet kunne gjøre annerledes. Det viste seg at både foreldrene og de ansatte var enige om behovet for å gi en bedre oppfølging av foreldrene etter en omsorgsovertakelse. Derfor har både de ansatte og brukerne hatt innflytelse på valg av tema for studien av Brukergruppa. Deres valg om å forsøke ut en modell for kollektiv medvirkning var også i tråd med mitt ønske som forsker. Det fantes ingen eksempler på kollektive medvirkningsformer ved prosjektkontorene, men studien av Brukergruppa ga rom for å delta i et utviklingsarbeid der jeg gjennom aksjonsforskning har studert muligheter for medvirkning på systemnivå i barnevernet. Tilnærmingen bygger på en demokratisk idé om at både forskere og deltakere sammen er med på å utvikle kunnskap fordi verken forskere eller vanlige folk har monopol på å forstå virkeligheten (Eikeland 2007). Rasjonalet for tilnærmingen bygger på en forståelse av at kunnskap om handling og forandring best oppnås gjennom en studie av prosessen, og at kunnskap etableres i dialog med deltakerne. Foreldrene har delvis påvirket forskningsdesignet ved at de har insistert på at jeg skulle være til stede i gruppa for å kunne beskrive utviklingsprosessen. I tillegg til gruppeintervjuer, ønsket

foreldrene at jeg skulle intervju dem individuelt. De mente at enkelte ville være mer åpne når ikke andre foreldre eller saksbehandlere var til stede. Foreldrene har bidratt i datainnsamlingen ved at de har skrevet notater, og som jeg anvender i beskrivelsen av Brukergruppa. I tillegg har fire ansatte og syv foreldre lest og kommentert kapittel seks i avhandlingen, og som utdypes senere. Selv om foreldre og ansatte har hatt påvirkningsmuligheter, har posisjonene ikke vært symmetriske. Som eneforfatter har jeg størst muligheter for å påvirke både beskrivelsen av forsøket, analysen og konklusjoner som trekkes. Det er derfor et stykke igjen før forskningen som jeg har gjort kan kalles likeverdig. Ut fra Arnsteins (1969) stigemodell vil jeg betegne relasjonen mellom foreldrene og jeg som et partnerskap der vi har hatt ulike roller og funksjoner, men hvor begge parter har et utbytte av hverandres innsats. På denne måten har den erfaringsbaserte kunnskapen til praktikerne og brukerne og min forskningsbaserte kunnskap stått i et komplementært forhold.

4.5.4 Ulike roller og utfordringer under feltarbeidet

Gjennom Brukermidvirkningsprosjektet har jeg fått adgang til å delta i planleggingen, etableringen og gjennomføringen av møtene i Brukergruppa. I denne prosessen har jeg hatt ulike roller som igjen har bestemt hva jeg har kunnet gjøre, hvem jeg har samhandlet med og hva jeg har kunnet spørre om. Utviklingen av roller har endret seg underveis i prosessen, men Wadels (1991) beskrivelse av fire ulike roller i deltakende observasjon synes å stemme godt med mine erfaringer. Wadel (s. 46) er inspirert av Hans Skjervheims skiller mellom deltakelse og observasjon og at en i deltakelse inntar *lærling/arbeidsroller* og *samtaleroller*, mens i observasjon inntar rollen som *tilhører* og rollen som *tilskuer*. I tillegg har jeg gjennomført ulike intervjuer med foreldrene.

I planleggingen av Brukergruppa samarbeidet jeg med de ansatte som tilrettelegger og igangsetter. Dette er en rolle profesjonelle ofte har i forbindelse med etablering av selvhjelpsgrupper (Thyness 1999). På de første møtene i Brukergruppa var jeg møteleder og skrev referatene. For å kunne forene de ulike funksjonene, ble det gjort opptak av møtene. Som ordstyrer fikk jeg ikke studert samhandlingen mellom deltakerne, men pausene og tiden før og etter møtet, ga rom for å observere og til å snakke med de andre deltakerne. Etter hvert som de ansatte og foreldrene tok over rollen som møteledere, fikk jeg utforske andre roller i feltarbeidet. Ved å innta rollen som lærling, fikk foreldrene tillit til meg. Foreldrene skulle ikke bare studeres, men som forsker skulle jeg også lære av dem. Som lærling ble det lettere å stille naive spørsmål, og lærlingrollen bidro til en kritisk holdning til egen forforståelse. En viktig

kilde til læring har vært å lytte til fortellingene fra praksis som foreldre, ansatte og fosterforeldre har kommet med. Fortellingene om ulike former for samhandling mellom fagfolkene og foreldrene, har vært et inntak til eksemplarisk læring. Fortellingene er konkrete eksempler på hvordan ulike former samhandling kan fremme og hemme medvirkning.

Flere av barnevernarbeiderne kjente foreldrene og barnevernsaken fra før av. Konfliktnivået mellom barnevernet og mange av foreldrene hadde vært og var fortsatt stort. Et interessant spørsmål var hvordan foreldrene og saksbehandlerne ville samhandle med hverandre på møtene, både formelt og uformelt. Hvilke temaer ble tatt opp? Hvordan forholdt de seg til gamle og nye konflikter? Hva kjennetegnet relasjonen mellom dem? Hvordan påvirkes relasjonen av skjevfordelingen av makt? Dette er problemstillinger som ble utviklet underveis i prosjektet etter hvert som jeg ble innviet i nye og utradisjonelle samhandlingsformer mellom de ansatte og brukerne.

Som observatør i gruppa har jeg kunnet observere både den verbale og non-verbale samhandlingen på gruppemøtene. På mange måter begynte jeg i motsatt ende av hvordan William Foot Whyte (1991) beskriver egen rolle i den klassiske studien *Street Corner Society*. Han skriver at han begynte i rollen som en ikke-deltakende observatør, men avsluttet som en ikke-observerende deltaker.

I prosjektperioden har jeg lagt vekt på å fremstå som forsker, men de andre deltakerne har vært kjent med min rolle som sosialarbeider og som lærer. Forskningsprosessen har vært en del av gruppeprosessen. Min tilstedeværelse gjennom hele prosessen har bidratt til kontinuitet i gruppa, og mine meninger har vært tillagt betydning. Utvikling av et tillitsforhold til de andre medlemmene har vært viktig, og jeg har forsøkt å unngå å ta parti med en av partene. Jeg har alltid presentert meg som forsker og at min rolle har vært å beskrive det som skjer i Brukergruppa og formidle disse erfaringene inn i utdanningen av sosialarbeidere og i forskningsfeltet for øvrig. Som regel er jeg blitt kalt for *öforskerö*, og som viser at denne rollen har vært forstått av de andre i gruppa. I tillegg til å skrive referater fra møtene, har jeg også skrevet to artikler om Brukergruppa som foreldrene, de ansatte og fosterforeldrene har fått lest og kommentert. Utenom møtene har foreldrene gitt meg informasjon ved å sende tips og opplysninger som SMS-meldinger, for eksempel *öNå er vi på første siden av avisa igjen, men denne gangen på barnevernets side!ö*. Dette er litt spøkefullt ment fordi disse foreldrene i Brukergruppa selv brukte media som kanal for økt innflytelse i egen sak, selv om dette var mange år siden.

De ulike rollene i feltarbeidet har representert utfordringer og vanskeligheter, men samtidig har skifting av roller i feltarbeidet bidratt til en mer bevisst holdning til det jeg skulle

observere. Ved å variere rollene i feltarbeid kan det være lettere å se bort fra rollens virkning på dataene (Hammersley og Atkinson 1996). Nærheten til informantene har gjort at jeg av og til har fått opplysninger som det har vært vanskelig å forholde seg til. På den annen side har dilemmaene gitt grunnlag for refleksjon og innsikt i problemstillinger som jeg ellers kunne ha oversett. En av utfordringene har vært foreldrenes beskrivelser av mangel på oppfølging fra barnevernet. Jeg har lyttet til hva foreldrene har sagt. Ut fra disse opplysningene har jeg i kontakten med fagfolkene kunnet stille spørsmål om barneverntjenestens policy, for eksempel om informasjon, tilgjengelighet, oppfølging av klager eller foreldres ønsker om bytte av saksbehandler. Slik har jeg kunnet sammenlikne foreldrenes erfaringer med mine egne inntrykk av barnevernet.

I kontakten med Brukergruppa har jeg alltid måtte avveie hvor mye jeg skal gå inn i handlingsrettet arbeid. Jeg har hele tiden opplevd at jeg kunne ha bidratt med mer innsats i forhold til målene de hadde satt seg, men i avveiningen mellom forskning og handling har jeg forsøkt å holde fast ved forskerrollen. Som en mellomløsning har jeg formidlet kontakt mellom foreldrene i Brukergruppa og andre instanser som jeg tror foreldrene kunne ha utbytte av å samhandle med.

Jeg har erfart at det skal lite til før foreldrene føler seg ekskludert og tilsidesatt. Etter først å ha innhentet foreldrene tillatelse til å engasjere en journalist til å intervju dem, ble jeg kritisert for å ha avtalt rekkefølgen på hvem som skulle intervjues uten å konsultere foreldrene. Dette reagerte enkelte negativt på. En av foreldrene kommenterte hendelsen slik:

Det er nettopp slike hendelser som minner oss på hvordan barnevernet så ofte har gått bak ryggen vår og ikke behandlet oss med respekt.

Hendelsen er et eksempel på min egen ubetenksomhet og hvor viktig det er å inkludere foreldrene i alle beslutninger som tas. Jeg opplevde at en liten hendelse i mine øyne kan ha stor betydning i foreldrenes. Mine mål om å handle effektivt kom i konflikt med brukernes ønsker om deltakelse, og jeg fikk innsikt i hvor tidkrevende det kan være å inkludere brukerne i alle beslutningsprosesser. Antagelig ville en bedre planlegging og rolleavklaring på forhånd ha kunnet forhindre misforståelser. På den andre siden viste hendelsen at foreldrene kan gi uttrykk for kritikk og misnøye overfor meg. Det kan bety at foreldrene ikke hadde mistet sitt kritiske perspektiv.

Nærheten til informantene over tid har bidratt til at jeg har fått mye kunnskap om foreldre som befinner seg i utsatte posisjoner. Jeg har lært mye om livene deres og om deres

store konflikter med barneverntjenesten. Samtidig har jeg gjennom observasjoner i Brukergruppa lært at selv om relasjonene har vært preget av konflikt, er mulighetene for samarbeid også til stede. Gjennom dialog med og observasjon av samhandlingen mellom partene har jeg forstått forandringsprosessene bedre, og dette har gitt innsikt i forutsetninger for medvirkning i relasjoner preget av konflikt og asymmetri.

Samtidig må jeg spørre om en annen tilnærming ville ha gitt en bedre forståelse. Nærheten til Brukergruppa kan ha hindret meg i å være kritisk nok, slik at jeg fremstiller gruppa som mer vellykket enn det den er²⁴. Etter hvert har jeg lagt vekt på å utvikle en mer perifer posisjon i forhold til gruppeprosessen, men det har styrket tolkningsarbeidet at jeg har kunnet gå tilbake til gruppa med spørsmål som har dukket opp under skriveprosessen. Jeg har hele tiden opplevd at jeg lærer noe nytt av deltakerne og samhandlingen dem i mellom.

4.5.5 Deltakende observasjon

All observasjon og tolkningen av denne, er selektiv. Det trengs begreper og kategorier å knytte observasjonene til. For å rette oppmerksomheten på samtaler og intervjuer og for å kunne observere samspillet mellom deltakerne i Brukergruppa, har jeg søkt etter begreper og observasjonspunkter. I utviklingen av data er jeg inspirert av Wadels (1991) forslag til observasjons-kategorier. Noen sentrale spørsmål er: Hva slags situasjon har vi å gjøre med i Brukergruppa og hva er rammene for samhandlingen i Brukergruppa? Hvem er deltakerne og hvilken rolle inntar de i samhandlingen i gruppa? Hva går samhandlingen ut på og hvilke aktiviteter er det som foregår? Har deltakelsen ført til endringer i utviklingen av barnevernets tjenestetilbud? Hvilke spilleregler og mønstre finner jeg i samhandlingen i gruppa? I studien av Brukergruppa var jeg i første omgang opptatt av å beskrive Brukergruppa og målene med denne. Deretter utviklet jeg en interesse for å forstå verdien av gruppa for brukerne selv, og for utviklingen av tjenestetilbudet. Finnes det gjentakende observasjoner som kan peke ut et mønster i måten deltakerne samhandler på? I prosessen har jeg forsøkt å bevege meg fra observasjon til data, fra episoder og utsagn til mønstre i hendelsene. Analysen har foregått under datainnsamlingen og under refleksjon mot slutten av arbeidet med avhandlingen.

Ved å være til stede på møtene har foreldrene formidlet sine erfaringer med barnevernet og sine synspunkter på barneverntjenesten. Det har vært avholdt 32 møter i Brukergruppa (medio juni 2007), og jeg har tilbrakt omlag 90-100 timer på møtene. Jeg har skrevet referat fra

---

²⁴ Ved flere anledninger har jeg forslått for gruppa at jeg skulle trekke meg ut. Foreldrene har protestert på dette. De har sett det som viktig at jeg sørger for at deres erfaringer gjøres tilgjengelige for andre.

27 av dem, mens Heidi har skrevet referat fra fem. Referatene fra møtene bygger på de opplysningene som deltakerne har kommet med og danner grunnlaget for deler av datamaterialet avhandlingen bygger på. Referatene utgjør i alt 145 maskinskrevne sider. Det har vært vanskelig å finne en form på hvordan referatene skulle skrives fordi mye av innholdet har vært å gjengi diskusjoner. Noen ganger har deltakerne diskutert gitte temaer. Andre ganger har møtene manglet struktur, og deltakerne har kunnet snakke mer eller mindre om ting de har vært opptatt av der og da. Det har hele tiden vært åpning for at deler av møtet skulle være satt av til öfri utblåsningö. I referatene har jeg forsökt å strukturere diskusjonen i temaer hvor jeg har presentert deltakernes dels ulike synspunkter. Ofte har jeg oppsummert diskusjonen med egne ord i referatet, andre ganger har jeg gjengitt ordrett hva deltakerne har sagt. Det ligger mye seleksjon i hva jeg har tatt med i referatene. Deltakerne har derfor fått kopi av referatene, og de er blitt oppfordret til å komme med kommentarer. Foreldrene har sjeldent hatt kritiske innvendinger.

I studien av Brukergruppa har jeg fört tre sett med feltnotater. Feltnotatene er en registrering av observasjonsdataene. I feltnotatene er ulike sosiale prosesser og konteksten disse har foregått i, blitt beskrevet. I feltarbeidet har jeg notert observasjoner i en notatbok som er blitt bearbeidet, utfylt og videreutviklet etter at jeg har kommet hjem. Innholdet i feltnotatene har endret seg noe over tid. Til å begynne med hadde feltnotatene et relativt bredt og ufokusert perspektiv, men etter hvert er de blitt mer avgrenset, for eksempel om betingelser for samhandling i gruppa. I feltnotatene har jeg notert konteksten for hendelsen, hvem som var til stede, hvor det skjedde, hva som ble forsökt oppnådd, men en del av notatföringen mangler systematikk også.

Eksempel på feltnotat 14.11.03:

Til stede: Tre ansatte, to fosterforeldre og tre fedre og to mödre og öforskerö

Nytt möte i Brukergruppa i dag. Jeg er imponert over at saksbehandlerne ikke går i forsvar når foreldrene overhövler barnevernet med kritikk, for eksempel lang saksbehandlingstid, utilgjengelighet osv. De lytter og tar i mot det foreldrene har å si og forsöker å forklare situasjonen med ansettelsesstopp, gjennomtrekk, kortvarige ansettelsesforhold, sykemeldinger, samtidig innrömmes det feil. Kanskje er det nettopp denne kombinasjonen av å lytte og dröfte mulige forklaringer og ydmykhet for at det gjøres feil, som gjør at foreldrene får tillit til dem?

Et annet tema som ble dröftet var hvordan foreldre, fosterforeldre og ansatte i barnevernet kan få til et godt samarbeid. Igjen ble det foreslått at partene må mötes regelmessig og diskutere seg fram til gode lösninger når det gjelder samvær.

De ansatte meldte at de som følge av gruppa hadde begynt å endre deler av praksis i fosterhjemsarbeidet. I saker hvor konfliktnivået er høyt mellom fosterforeldre, foreldre og ansatte i barnevernet, koples det nå på en veileder som skal forsøke å løse konflikten før den er blitt for vanskelig. De forsøker oftere enn før å få til samarbeidsmøter mellom de ulike partene i fosterhjemssakene, for eksempel slik at spørsmål om samvær kan drøftes i fellesskap.

På møtet luftet jeg spørsmålet om jeg burde trekke meg fra gruppa. Jeg begrunnet dette med at det var tidkrevende, og at det ville være forskningsmessig interessant å se hvordan gruppa utviklet seg uten min tilstedeværelse. Jeg ble møtt med mange godord. En fostermor skrøt av referatene jeg har skrevet og at disse var viktige for å dokumentere utviklingen i gruppa. Ansatte sa at de trengte avlastningen jeg ga ved å skrive referatene. Flere av foreldrene mente at jeg ikke fikk slutte fordi jeg tilhørte gruppa. «Du har jo alltid vært med på møtene, og du får ikke lov til å forlate oss så en av foreldrene. Dette var jo smigrende å høre.

Feltnotater har gitt informasjon om betingelser for samspill, for eksempel barnevernsarbeidernes kommunikative evner, ydmykhet, konstruktive forslag til nye strategier, dynamikken i grupper, men det har også gitt innsikt i egen rolle. Notatene har også gitt grunnlag for å kunne vurdere datamaterialets kvalitet og behovet for å revidere undersøkelsesopplegget, for eksempel at jeg måtte få andre til å skrive referat for å kunne bruke med tid på observasjon av samhandlingen mellom partene på møtene.

I tillegg til løpende feltnotater har jeg skrevet to sett med andre feltnotater. Jeg har skrevet notater etter enkeltintervjuene med brukere, og jeg har skrevet notater under og etter at jeg har transkribert intervjuene som jeg foretok.

4.5.6 Fokusgruppe som metode

I april 2003 ble det arrangert en høring for foreldre med barn under omsorg ved et av prosjektkontorene. Hensikten med høringen var å høre om brukernes erfaringer med barneverntjenesten og om de hadde forslag til endringer. Gjennomføringen av høringen og de årlige evalueringene i Brukergruppa har mange fellestrekk med gruppeintervjuer eller fokusgrupper som metode for datainnsamling (Wibeck 2000). Fokusgruppe eller gruppeintervju beskrives som en kollektiv, relasjonell og dynamisk metode (Brandt 1996). Fokusgrupper er en öforskningssteknikk hvor data samles inn gjennom gruppeinteraksjon rundt et emne som bestemmes av forskerenö (Morgan 1996, s. 130). Ordet fokus indikerer at temaet for diskusjonen skal være gitt på forhånd. Måten fokusgrupper skiller seg fra individuelle intervjuer er at gruppedynamiske faktorer kan påvirke medlemmenes atferd. Arbeidet med

fokusgrupper innebærer at en samler en gruppe mennesker i et begrenset tidsrom for å diskutere et gitt emne med hverandre. Gruppen ledes av en gruppeleder som initierer diskusjonen og introduserer nye aspekter ved emnet i den grad det trengs. Fokusgrupper hevdes å være en ideell metode for å undersøke personers erfaringer, meninger, ønsker og bekymringer, og metoden er spesielt egnet til å undersøke holdninger (Bjørklund 2005). I fokusgrupper skapes mening i samhandling mellom mennesker, og den vokser ut av en felles praksis og et felles språk. Samhandlingen som oppstår blant gruppedeltakerne kan frembringe innsikt som sjelden eller aldri kan oppnås gjennom andre metoder, og den kan stimulere ideer, tanker og forslag. Gruppeintervjuets fortrinn er at gruppedynamikken har gitt synergieffekter, for eksempel utvikling av nye tiltak, og som var utfallet av høringsmøtet.

En innvending mot bruk av fokusgrupper som metode, er at intervjuene i for stor grad kan bli styrt av forskeren. En forsker kan gå inn i en gruppe med en skjult agenda, og det kan trekkes feilaktige slutninger og resultatene kan over- eller underanalyseres. Etter høringsmøtet tok foreldrene i Brukergruppa gradvis over ansvaret som møteledere, og de har selv definert dagsorden. Dette har styrket validiteten av den innholdsmessige fremstillingen av datamaterialet. Validiteten av analysen av fokusgrupper kan svekkes ved at deltakerne ikke sier hva de tenker, for eksempel i fare for å støte resten av gruppen eller ved ikke å tale mot majoriteten. Andre faktorer som kan påvirke validiteten kan være moderators kjønn, alder, mistro med hensyn til konfidensialitet osv. Av denne grunn anbefales fokusgrupper når de brukes i triangulering med andre metoder (Wibeck 2000, Bjørklund 2005), og som er blitt gjort i datainnsamlingen.

Brukergruppa har avsluttet hvert halvår med en gruppeevaluering av aktivitetene og samhandlingen i gruppa. På evalueringsmøtene har deltakerne også beskrevet hvilket utbytte de har hatt av å delta, og de har kommet med forslag til endringer.

4.5.7 Individuelle intervjuer med foreldre i casestudien

Alle foreldrene som deltok på det første møtet i Brukergruppa ble fulgt opp med et telefonintervju (Telefonintervju I). I intervjuet spurte jeg om hva som hadde fått dem til å komme, hvordan de opplevde å møte andre foreldre, ansatte i barnevernvernet, fosterforeldre og om de kunne tenke seg å forsette. I alt er 11 foreldre blitt intervjuet per telefon; seks mødre og fem fedre. De første fem intervjuet jeg rett etter at de hadde deltatt på høringsmøtet i april 2003. Våren 2004 var det kommet til seks nye medlemmer. Disse ble intervjuet i mai 2004. Datainnsamlingen basert på telefonintervjuer ble avsluttet da jeg opplevde at inkluderingen av

nye informanter ikke tilførte vesentlig ny informasjon relevant i forhold til problemstillingen. Glaser og Strauss (1967) kaller denne situasjonen for et teoretisk metningspunkt for utvelgelsen av enheter. Telefonintervjuene ga også en mulighet for å studere frafall. Min erfaring var at det har vært lettere for informantene å uttrykke seg kritisk til gruppa over telefon enn når de var til stede i gruppa.

Det er gjennomført ti dybdeintervjuer med fem mødre og fem fedre i Brukergruppa. Intervjuene ble foretatt våren 2004. Alle foreldrene var aktive medlemmene av Brukergruppa på dette tidspunktet. Foreldrene valgte selv hvor intervjuene skulle foregå. Hvert intervju varte i om lag i to timer. Temaene som ble berørt var stort sett de samme som i intervjuundersøkelsen: Bakgrunnen for kontakten med barnevernet, opplevelser av medvirkning, kunnskaper om barnevernet som organisasjon, forslag til endringer. I tillegg var jeg opptatt av å høre om foreldrenes opplevelser av bli fratatt omsorgen for barna sine. Jeg spurt også om deres erfaringer fra å være deltakere i Brukergruppa. Intervjuene foregikk i hovedsak hjemme hos foreldrene, og de ble tatt opp på bånd. I forbindelse med avhandlingen har jeg analysert dataene fra dybdeintervjuene som knytter seg til foreldrenes erfaringer med barnevernet og deres deltakelse i Brukergruppa.

Høsten 2006 gjennomførte jeg telefonintervjuer med tre mødre og tre fedre som tidligere hadde vært blant de mest regelmessige deltakerne i Brukergruppa (Telefonintervju II). Disse foreldrene hadde tidligere vært aktive deltakere i gruppa, men de hadde ikke deltatt på møter i løpet av det foregående året. Formålet med intervjuene var å innhente kunnskaper om hvorfor de hadde sluttet i gruppa.

4.5.8 Oversikt over informanter i casestudien

Om lag halvparten av foreldrene i Brukergruppa har hatt tilknytning til den lokale barneverntjenesten, mens de andre har kommet fra andre kommuner og fylker. I starten ble flestparten av foreldrene rekruttert av fagfolkene, men etter hvert har deltakerne selv stått for rekrutteringen.

Datainnsamlingen bygger på informasjon som deltakerne har gitt under møtene i gruppa. I tillegg har 14 av 25 foreldre deltatt på en eller flere av de andre formene for datainnsamling.

Tabell 1. Oversikt over foreldre som deltok på høringsmøtet i april 2003, telefonintervju I våren 2003 og 2004, dybdeintervju våren 2004 og telefonintervju II høsten 2006.

Foreldre	Høringsmøtet	Telefonintervju I	Dybdeintervju	Telefonintervju II
Mor 1	X	X		
Mor 2	X			
Far 1	X	X	X	
Far 2	X	X	X	
Mor 3	X	X	X	X
Far 3	X	X	X	X
Far 4	X			
Mor 4		X	X	X
Mor 5		X	X	
Mor 6			X	X
Mor 7		X	X	
Far 5		X	X	X
Far 6		X	X	X
Mor 8		X		

Syv foreldre deltok på høringsmøtet, 11 foreldre deltok i telefonintervju I, ti foreldre i dybdeintervjuene og seks foreldre i telefonintervju II. Tabell 1. viser at noen av foreldrene har deltatt i flere av datainnsamlingene.

Av de 14 foreldrene som er referert til i tabell 1 var det fire som fortalte at de frivillig hadde gitt fra seg omsorgen for barnet, mens de ti andre mente det hadde skjedd med tvang. De foreldrene som frivillig har gitt fra seg omsorgen har falt fra gruppa. Tidspunktet for omsorgsovertakelsen varier. Blant dem som var med i gruppa til å begynne med hadde omsorgsovertakelsen skjedd langt tilbake i tid, for mange mer enn ti år siden. Etter hvert har det kommet med foreldre som i senere tid har mistet omsorgen for barna sine. En av foreldrene mistet omsorgen for barnet etter at hun startet i Brukergruppa, men fikk den tilbake halvannet år senere.

4.5.9 Analytisk perspektiv

Studien av Brukergruppa bygger på en kvalitativ tilnærming der hovedhensikten med analysen har vært å forstå innholdet og utviklingen av gruppa, fremfor å forklare. Jeg har ikke vært på jakt etter årsaksforklaringer, men forsøkt å forstå og fortolke foreldrenes erfaringer og deltakelse i Brukergruppa i ødet virkelige liv. Analysen har foregått fra første stund i feltarbeidet.

Det er ulike måter å analysere et så stort og sammensatt datamaterialet som beskrivelsen av Brukergruppa bygger på. Jeg har valgt å anvende både en innholdsanalyse og

en interaksjonsanalyse av Brukergruppa. Fremgangsmåten er inspirert av måten en kan gå frem for å analysere fokusgrupper (Wibeck 2000).

Innholdsanalysen relaterer seg til hvilke spørsmål som er blitt diskutert på møtene i gruppa, hva som er blitt sagt og i hvilken sammenheng. Denne analysen gir en oversikt over materialet, diskusjonsmønster og tendenser i diskusjonene. Enkelte temaer kan komme opp flere ganger under diskusjonene, for eksempel foreldrenes etterlysning av mer informasjon om barnevernet. Videre har jeg forsøkt å fange opp om vinklingen av temaene har endret over tid. I tillegg til innholdsanalysen har jeg også foretatt en interaksjonsanalyse. Jeg har vært nysgjerrig på samhandlingen i gruppa, og særlig interaksjonen mellom fagfolkene og foreldrene. Jeg har også analysert hvordan temaene er blitt diskutert, meninger dannet og hvordan deltakerne har påvirket hverandre i gruppediskusjonene.

Analysen har vært krevende fordi det kan være vanskelig å skille mellom hva deltakerne sier og hva som har vært min egen oppfatning. Jeg har forsøkt å skrive referater rett etter møtene for å huske stemningen i gruppa og hvor engasjerte deltakerne var. Både de ansatte, foreldrene og studenten har verifisert den løpende analysen ved å lese referatene jeg har skrevet.

Foruten å beskrive og gjengi det jeg har sett og hørt, har jeg forsøkt å overskride deltakernes common sense-forståelse. I denne prosessen har jeg trukket inn mine egne fortolkninger av hva deltakerne har drevet med, eller trodd de har drevet med og ved å anvende veiledende begreper som makt, brukermedvirkning, empowerment og sosial støtte. Jeg har også forsøkt å bringe inn et kritisk perspektiv til deltakernes selvforståelse. Ved å bruke erfaringsfjerne begreper i tillegg til de erfaringsnære, aktiveres annenordens kunnskap (Fangen 2004). Hun mener det kan være et etisk problem ved denne type tolkning fordi den går utover den beskrivelsen deltakerne selv har av sine handlinger. De kan føle seg objektivert og ikke forstå beskrivelsen. Dette erfarte jeg selv da flere av deltakerne i Brukergruppa hadde lest utkast til kapittel 6 i avhandlingen og spurte meg om hvordan de skulle forstå ulike begreper som ble brukt²⁵. Spørsmålene ga meg en anledning til å redegjøre for hva jeg mente. Et av begrepene var beskrivelsen av Brukergruppa som et *kunnskapsverksted*. En mor sa at hun hadde ikke tenkt på Brukergruppa som et kunnskapsverksted, men at hun likte denne beskrivelsen. «Ja, det er et verksted der tanker ytres og brynes mot hverandre», sa hun. Ved å innta et kritisk perspektiv til deltakernes egenforståelse har jeg forsøkt å forstå deres handlinger. Underveis i feltarbeidet har jeg opplevd flere hendelser som jeg først ikke har

---

²⁵ Dette var begreper som jeg har gjort rede for i andre deler av avhandlingen og som de ikke hadde lest.

forstått. Underveis i analyseprosessen har jeg forsøkt å utvikle noen antagelser om hva det er som jeg har sett og som jeg har forsøkt å analysere ved hjelp av ulike relevante teorier. Et av spørsmålene har vært hvorfor foreldrene ønsker å samarbeide med fagfolk som tilhører et hjelpeapparat som de har hatt store konflikter med.

4.6 DATAMATERIALETS KVALITET

4.6.1 Innledning

I dette avsnittet drøfter jeg spørsmålet om det er grunnlag for å ha tiltro til de tolkningene jeg har gjort i både intervjuundersøkelsen og i casestudien. Min erkjennelse er påvirket av at min forståelse er selektert, perspektivert og fortolket. Er det likevel grunnlag for å ha tiltro til tolkningene i undersøkelsene?

Måten jeg har valgt å forholde meg til denne utfordringen på, er å gjengi mye av foreldrenes egne meninger og fortellinger. Ved hjelp av sitater lar jeg foreldrenes stemme komme til orde og slik at leseren selv kan gjøre egne fortolkninger og sammenligne disse med mine. I Brukergruppa har jeg også anvendt skriftlig materiale som foreldrene selv har skrevet. Når jeg har valgt ut sitater, er det fordi de viser sentrale trekk ved de prosesser og fenomener som jeg har valgt å beskrive ut fra problemstillingen. Et kriterium ved troverdigheten av kvalitative data er at forskningen er utført på en tillitsvekkende og troverdig måte (Fangen 2004). Dette handler blant annet om tolkningens kvalitet og om tolkningene understøttes av annen forskning.

4.6.2 Intervjuundersøkelsen

Det kreves ulike ferdigheter i arbeidet med å fremme en positiv interaksjon og progresjon i intervjuer. I metodelitteraturen foreligger det en rekke anbefalinger når det gjelder intervjukompetanse. Blant annet pekes det på: Fokuseringsevne, hukommelse, åpenhet og nysgjerrighet, selvrefleksjon, empati, evne til å lytte, språklig kompetanse og nonverbal kompetanse (Olsen 2003).

Som sosialarbeider har jeg foretatt mange intervjuer og opplevde meg selv som en kompetent intervjuer, men jeg oppdaget at det kunne være vanskelig å holde fast ved *læringerollen* (Wadel 1991). Dette ga seg utslag i at svarene ikke alltid ble utdypet godt nok.

Formuleringen av spørsmål kunne være uklar, og i lange intervjuer kunne spørsmål bli gjentatt. Som sosialarbeider har jeg vært påvirket av en diagnostisk posisjon der foreldrene ble fortolket på et tidlig tidspunkt i samtalen, og som kan ha hindret utdyping av fortellingene. Dette er erfaringer som ikke er uvanlig når sosialarbeidere går over i forskerroller (Christiansen 1993).

Gjennom refleksjon og skriving av feltnotater har jeg forsøkt å være bevisst på å innta en annen rolle og forstå min egen forståelsesutvikling. Min forforståelse var påvirket av min tidligere sosiale og kulturelle konstruksjon av feltet som sosialarbeider. I arbeidet med å reskape en virkelighet, var et av de viktigste virkemidlene å minne meg selv på at jeg skulle lære av informantene, og ikke studere eller dømme dem.

Intervjuguiden var en god rettesnor når hukommelsen sviktet. Det viktigste bidraget til økt bevissthet om egen intervjukompetanse var den løpende transkriberingen av intervjuene og skrivingen av feltnotater. Ved å lytte til spørsmål og svar på båndopptakene, lærte jeg mye om egen styrke og svakhet som intervjuer. Denne bevisstgjøringen bidro til og inspirerte til å utvikle evnen til å stille oppfølgende og/eller utdypende spørsmål.

Det foreligger en ekstern konsistens ved at det er samsvar mellom datamaterialet i studien og annen forskning på feltet. Resultatene har vært presentert i mange og ulike faglige sammenhenger, både ved høgskolen der jeg arbeider og blant ansatte i barnevernet i ulike deler av landet. Som følge av disse diskusjonene har jeg rettet opp svakheter og uklarheter i datamaterialet.

Vi var to forskere som gjennomførte intervjuene med foreldrene, og vi har samarbeidet under både bearbeidingen og analysen av datamaterialet. To ansatte ved begge barnevernkontorene har lest utkast til kapittel 5 som bygger på intervjuundersøkelsen. På bakgrunn av de positive erfaringene med respondentvalidering i casestudien, ville jeg i ettertid ha vurdert å la informantene i intervjuundersøkelsen lese og kommentere det jeg skrev om dem. Disse tankene reflekterer hvordan jeg i løpet at studien har utviklet mitt metodiske og vitenskapsteoretiske ståsted. Økt bevissthet om hva et fenomenologisk utgangspunkt kan bety har bidratt til at ydmykhet om hvor vanskelig det er å beskrive verden slik den oppleves og erfares fra et subjektperspektiv. Til gjengjeld var det to mødre, som ikke tilhørte utvalget, som deltok i utprøvingen av spørreguiden og som mente at spørsmålene var relevante.

4.6.3 Casestudien av Brukergruppa

I intervjuundersøkelsen var det få foreldre som hadde vært utsatt for tvangsinngrep. I casestudien av Brukergruppa fikk jeg mer innsikt i denne gruppens erfaringer med barnevernet.

Det er intern konsistens i erfaringene til foreldrene med tvangsinngrep i intervjuundersøkelsen og foreldrene i casestudien av Brukergruppa. Det foreligger en ekstern konsistens når foreldrenes erfaringer sammenlignes med andre norske og utenlandske undersøkelser. I vurderingen av dataenes kvalitet har jeg lagt vekt på at undersøkelsen har pågått over lang tid, og at mange av informantene har lest utkast til beskrivelse og analyse av Brukergruppa, og som utdypes senere.

Foreldrenes erfaringer samsvarer med andres erfaringer

Jeg har forsøkt å avdekke problemer og svakheter i analysen ved å presentere foreldrenes erfaringer i ulike faglige sammenhenger. Jeg har deltatt på møter i Foreldrestøtten i regi av Kirkens Bymisjon. På denne måten har jeg kunnet sammenligne erfaringene til foreldrene i Brukergruppa med erfaringene til deltakerne i Foreldrestøtten. Samtalene med foreldrene og fagfolkene i Foreldrestøtten i Oslo har gitt innsikt i likheter og forskjeller mellom gruppene. Begge har rettet innsatsen mot å tilby sosial støtte og selvhjelp, men Brukergruppa har hatt mer oppmerksomhet på påvirkningsstrategier. Dette kan ha sammenheng med at Brukergruppa hadde sitt utspring i Brukermedvirkningsprosjektet, og min påvirkning. På en annen side har Brukergruppa eksistert i fire år, mens Foreldrestøtten startet våren 2006. Ulike tidsperspektiv kan være en forklaring på at utviklingsprosessene har vært noe ulike i de to gruppene. I Brukergruppa erfarte vi at foreldrene ble mer opptatt av påvirkningsstrategier etter at de hadde fått en mulighet for å gi uttrykk for sine erfaringer og etter at de hadde truffet andre i samme situasjon. Høsten 2007 er det flere av foreldrene i Foreldrestøtten som har gitt uttrykk for at de ønsker å etablere en interesseorganisasjon for foreldrene. Dette kan tyde på at foreldrene i denne gruppa også er i ferd med å bli mer handlingsorienterte.

Kontakten med foreldre og fagfolkene i Foreldrestøtten har gitt en verdifull mulighet for å sammenligne observasjoner mot hverandre. Komparasjon har både gitt meg grunnlag for validering av foreldrenes erfaringer, samtidig som det har gitt meg en analytisk fordel å kunne sammenligne de to gruppene.

En annen innfallsvinkel til å drøfte *kommunikativ validitet* er om kunnskapen som jeg har utviklet, står seg i ulike sammenhenger. Fangen (2004) hevder at det er viktig å gjøre forskningen tilgjengelig ved å presentere den på ulike måter til ulike publikum, og at dette gjøres på en forståelig måte. Både aviser og radio har laget reportasjer om barnevernets mangel på oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse og hvor de har basert seg på intervjuer

med de ulike aktørene i Brukergruppa. På denne måten har erfaringene fra Brukergruppa nådd frem til offentligheten, og responsen fra både brukere og fagfolk har vært positiv.

Tidsaspektet

Observasjonene i Brukergruppa pågikk i perioden våren 2003 til sommeren 2007. Deltakernes utsagn i gruppa har skjedd i en kontekst der den sosiale interaksjonen har vært i utvikling. Det gjelder den sosiale samhandlingen i gruppa, men også foreldrenes samhandling med barnevernet, fosterforeldre, biologiske barn. Foreldrenes kontakt med barnevernet har vært i ulike faser, og konfliktnivået har variert. Noen foreldre har truet med å slutte i gruppa etter et konfliktfylt møte med barneverntjenesten. Ved å følge dem over tid har jeg registrert at det har vært andre grunner til at deltakere har sluttet. Kontakten over tid har medvirket til at jeg er blitt kjent med deltakernes livsfortellinger²⁶, opplevelser og reaksjoner. I samtaler og intervjuer har de fortalt meg om deres livssituasjon, opplysninger som har vært viktige for tolkningen av datamaterialet.

Beskrivelsen av prosessene i og analysen av den historiske utviklingen av Brukergruppa har skjedd kontinuerlig gjennom en hel prosess og som bærer kjennetegn av å være en longitudinell studie. Prosessens forløp er blitt fulgt fortløpende fra det ene tidspunktet til det andre, og dette har gitt anledning til å studere stabilitet og endringer i gruppa. Fordelen ved et langt tidsperspektiv er at det har redusert risikoen for *observer bias*. Ved å observere deltakerne over så lang tid kan de vanskelig ha klart å manipulere inntrykkene for å påvirke min vurdering av situasjonen.

Respondentvalidering

Respondentvalidering handler om å foreta en gyldighetsbedømmelse fra informantenes side. Hammersley og Atkinson (1996) hevder at den avgjørende testen for tolkningene av datamaterialet er om informantene aksepterer disse beretningene som gyldige. Kapitlet om Brukergruppa (Kapittel 6 i avhandlingen) har vært lest og kommentert av fire mødre, to fedre og en bestemor, tre ansatte og en fostermor. Deres kommentarer er innarbeidet i teksten. Fra et aksjonsforskningsperspektiv har motivet vært å forandre, blant annet gjennom å *gi en stemme* til foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine.

---

²⁶ Jeg bruker begrepet livsfortellinger og ikke historier, fordi det referer seg til foreldrenes gjenfortelling og ikke nødvendigvis det levde livet.

Respondentvalidering har også sine begrensninger. Østerud (1998) har liten tro på *aktørkriteriet* som et kriterium på at vi har forstått en tekst eller en handling. En slik form for verifisering er vanskelig fordi virkelighetskonstruksjonen som forsker er av en annen orden enn foreldrene kan frembringe. Språket kan være en hindring²⁷. Det kan være vanskelig for deltakerne å lese og følge argumentasjonen i avhandlingen som i første rekke er skrevet for et forskerpublikum. Foreldrenes verifisering av mine observasjoner kan være et uttrykk for at de rett og slett ikke ønsker å gi uttrykk for uenighet med meg. Jeg må ta høyde for at det kan være i foreldrenes interesse å mistolke eller feilbeskrive egne handlinger, og at de andre deltakernes reaksjoner på mine nedtegnelser vil være farget av sosial posisjon og deres forståelse av forskningen. Røthing (2002) drøfter dilemmaene ved respondentvalidering som et spørsmål om forholdet mellom etisk ansvarlighet og analytisk frihet skal håndteres. Fremfor å velge det ene eller det andre, er jeg enig med Røthing i at det er mulig å satse på begge deler.

Hensikten med å la deltakerne lese mine beskrivelser og analyser har vært å gi deltakerne en mulighet for å komme med kommentarer, og som jeg betrakter som en verdifull kilde til data og innsikt. Dessuten har jeg sett det som etisk riktig at informantene har fått lese og kommentere det jeg har skrevet om dem og hvordan deres utsagn er blitt tolket.

Ved å la foreldrene og de ansatte lese utkastet til kapitlet om Brukergruppa, har mange av informantene jeg har sitert fått lest egne sitater og mine analyser av dem. Flere av foreldre sa at det var første gang noen hadde sitert ordrett hva de hadde sagt, og at dette ga dem en følelse av å bli tatt på alvor. De tok arbeidet med å lese kapitlet alvorlig. Enkelte leste kapitlet flere ganger. En av foreldrene syntes kapitlet var tungt å lese: *öJeg brukte lang tid på å lese det, men du har fått frem det som er viktig, og du har ikke gått rundt grøtenö*. Enkelte ba om en avklaring av enkelte begreper før de ville uttale seg om innholdet. En far ringte meg fire uker etter at han hadde lest utkastet for første gang. Han hadde lest det på nytt, og han ønsket at et par poenger burde komme klarere frem, blant annet beskrivelsen av hvilken krise foreldrene opplever en omsorgsovertakelse. Farens kommentar fikk meg til å tenke etter om jeg hadde lagt for stor vekt på å fremstille foreldrene som aktører, og at jeg hadde nedtonet foreldrenes følelsesmessige opplevelser ved plasseringen av barnet.

Hensikten med respondentvalideringen var ikke at deltakerne skulle gå god for mine tolkninger. Mine tolkninger må kunne bryte med deltakernes selvforståelse og tilføre noe nytt. I de tilfellene der deltakerne har vært uenige i mine fortolkninger, bruker jeg dette som data i avhandlingen. Jeg analyserer deltakernes synspunkter på samme måte som andre data, og de

---

²⁷ En av grunnene til å skrive avhandlingen på norsk er at den skal være så tilgjengelig som mulig for deltakerne.

har vært en kilde til ny innsikt. Ved å la deltakerne lese referater fra møtene, har jeg prøvd ut mine tolkninger underveis i feltarbeidet. Jeg har for det meste mottatt positive tiltakemeldinger på referatene.

4.7 FORHOLDET MELLOM TEORI OG METODE

I dette avsnittet drøfter jeg om det er samsvar mellom teori, metode og problemstillingene som ligger til grunn for avhandlingen. I beskrivelsen av foreldrenes medvirkning på ulike nivåer har jeg undersøkt hvilke opplevelser foreldrene har hatt med medvirkning. Jeg har også vært opptatt av å drøfte samhandlingen i lys av maktteorier og forhold som kan være av betydning for påvirkningsmulighetene.

De teoretiske perspektivene bygger på et nedenfra perspektiv der brukermedvirkning forsøkes forstått ut fra brukernes egne premisser. I intervjuundersøkelsen har jeg tatt hensyn til dette ved å utforske foreldrenes egne perspektiver, hva de forstår med medvirkning og hvordan de har opplevd det. Intervjuguiden bestod av stort sett åpne spørsmål. I begynnelsen av intervjuet ba vi foreldrene om å fortelle om sine erfaringer fra kontakten med barnevernet. Gjennom foreldrenes fortelling om kontakten med barnevernet kom de selv inn på betydningen av å medvirke, og hvordan de hadde opplevd det. Vi hadde også utarbeidet spørsmål som vi ønsket svar på, for eksempel om deres forståelse av brukermedvirkningsbegrepet, om deres kunnskaper om barneverntjenesten og om grad av medvirkning. Noen av spørsmålene refererer seg derfor til vår teoretiske forståelse av brukermedvirkning, og denne delen av datainnsamlingen kan beskrives som forskerstyrt.

Gjennom åpne spørsmål fikk foreldrene selv definere hva som er viktig for dem i kontakten med barnevernet. Foreldrene mente at medvirkning som en viktig forutsetning for brukertilfredshet, men ikke medvirkning alene. For foreldrene var resultatet arbeidsformen vel så sentralt. En annen forutsetning for et godt resultat var at de hadde god relasjon til saksbehandler. Noen av foreldrene var glade for å slippe å velge fordi de mente at fagfolkene hadde bedre forutsetninger til å gjøre dette. Andre ønsket ikke å ta ansvaret selv. I hovedsak bygget intervjuundersøkelsen på en åpen og kvalitativ tilnærming der vi ønsket å få frem foreldrenes egne perspektiver.

Analysen av svarene har vært forskerstyrt. Jeg har analysert foreldrenes erfaringer ut fra Arnsteins (1969) typologi for grader av brukermedvirkning. Flere av informantene var tilfredse med å bli lyttet til, noe som ikke defineres som medvirkning ut fra Arnsteins typologi. Hovedmålet til foreldrene var om de hadde oppnådd et hjelpetilbud de var tilfredse med, eller ikke. Bruk av analytiske begreper har gitt en mulighet for distanse og til å analysere materialet. Runddansen mellom teori og data har reist kritiske spørsmål til teori, for eksempel hvordan partnerskap skal forstås i en kontekst som barnevernet. Fagfolkenes posisjoner i barneverntjenesten kjennetegnes av strukturmakt, men i samhandlingen med brukerne synes det å være et mangfold av styrkeforhold som inngår. Dette mangfoldet fikk jeg bekreftet i casestudien hvor jeg studerte hvordan maktutøvelsen foregår i relasjonen mellom aktørene.

I casestudien har jeg vært opptatt av å kartlegge foreldrenes motiver for å delta og hvilken betydning deltakelsen har hatt for dem. For å få svar på disse spørsmålene har jeg anvendt åpne og fortolkende intervjuer med foreldrene individuelt og i gruppe. Gjennom deltakende observasjon studerte jeg hva foreldrene fortalte om på møtene og til hverandre og om dette stemte overens med det de sa i de individuelle intervjuene. Deltakende observasjon var nyttig i arbeidet med å beskrive og analysere forutsetninger for samhandling mellom foreldrene og de ansatte i Brukergruppa.

Et annet spørsmål som lå til grunn for undersøkelsen var om empowerment lar seg gjennomføre i barnevernet. Rappaport (1987) har vist til to forskningsstrategier som kan gi kunnskap om betingelser for empowerment. En strategi er å studere samhandlingsrelasjoner som en forventer bygger på sentrale elementer fra empowerment. Den andre strategien er å studere samhandlingssituasjoner hvor en ikke forventer at empowerment skal forekomme. Studien av samhandling i Brukergruppa er et eksempel på den siste av de to forskningsstrategiene. Casestudien bygger på en strategi der jeg har studert samhandling mellom fagfolk og brukere som ikke forbindes med medvirkning og empowerment.

Valget om å gjennomføre casestudien som aksjonsforskning synes å være i tråd med den delen av empowermentlitteraturen som mener at deltakende aksjonsforskning samsvarer med det ideologiske grunnlaget for empowerment. Innen kvalitativ forskning er *øempowerment research* blitt beskrevet slik:

Here the researcher offers his or her skills and resources in order to assist groups in developing projects of mutual interest. Participatory actions research is the most well developed genre of this kind.

(Gergen og Gergen 2000, s. 1035)

Ramon (1999, s. 47) mener at bruk av aksjonsforskning er en naturlig følge av empowerment som forskningsstrategi. I en slik strategi får de som det blir forsket på gå inn som samarbeidspartnere i forskningsprosjektet. Fra å være forskningssubjekter blir de deltakere og samarbeidspartnere og følgelig kan de bidra med noe mer enn bare å gi informasjon.

I Brukermedvirkningsprosjektet har vi ikke lyktes med å skape likestilte posisjoner mellom informantene og oss som forskere. Det er vi som har hatt makt til å regulere informantenes innflytelse i forskningsprosessen. Vi har forsøkt å utvikle prosjektet i tråd med informantenes ønsker og latt dem få delta i tolkningen og drøftingen av datamaterialet vi har samlet inn. Vi har til en viss grad lyktes i dette, kanskje særlig i forsøkene basert på aksjonsforskning, men det er feil å si at makten har vært likt fordelt.

4.8 ETISKE REFLEKSJONER

Det er ulike etiske spørsmål knyttet til undersøkelsen. I forskningsetiske drøftelser fremheves gjerne tre temaer knyttet til kvalitative arbeider: Anonymitet, samtykke og informantenes integritet (Repstad 1998).

Etter at konsesjon forelå fra Datatilsynet, inngikk vi avtaler med prosjektkontorene om gjennomføringen av forskningsprosjektet. Rekrutteringen av informanter til intervjuundersøkelsen foregikk ut fra Datatilsynets føringer. Ansatte ved barnevernkontorene gjorde den første henvendelsen. Foreldrene fikk deretter tilsendt en brosjyre med informasjon om prosjektet. Ved å sende ut brosjyren på forhånd fikk foreldrene tenke seg om før de bestemte seg for å delta i undersøkelsen. I brosjyren ble det presisert at de kunne trekke seg fra undersøkelsen til en hver tid. Informasjonen ble gjentatt muntlig før intervjuene startet. Det ble understreket at opplysningene ville bli anonymisert.

De fleste av foreldrene hadde lest brosjyren forut for intervjuet. De mente at formålet med undersøkelsen var viktig, og at de ville gjerne bidra med sine erfaringer. Da de til slutt ble spurt om hvordan de hadde opplevde intervjuet, ga de positive tilbakemeldinger. Flere beskrev intervjuet som en terapi der de ved å snakke om de vanskelige hendelsene forsøkte å legge fortiden bak seg. Flere oppga altruistiske motiver for å være med. De ønsket at deres erfaringer kunne forbedre innholdet i tjenesten. Noen ønsket å stå frem med sine positive erfaringer i håp om at de skal bli lettere for andre å ta kontakt med barnevernet. Ved å fortelle om sine erfaringer ønsket de å fremstille seg selv som ansvarlige medborgere, og ikke bare som

mennesker med problemer. De likte å bli tatt med på råd og at deres synspunkter ble tillagt vekt.

Selv om foreldrene uttrykte seg positivt over å være med, kan jeg ikke være sikker på at alle mente det de sa. Her må jeg stole på mine egne erfaringer. Intervjusituasjonen var alltid hyggelig og lærerik. På hjemmebesøkene ble det servert kaffe og kaker, og avtaler ble holdt. I brosjyren oppga vi våre telefonnumre slik at foreldrene kunne ta kontakt med oss i ettertid. Ingen benyttet seg av denne muligheten.

Anonymiseringen har foregått ved at jeg har utelatt eller omskrevet forhold ved foreldrenes sosiale situasjon. Beskrivelsene kan passe flere familier. Alle måtte skrive under på at de ga sitt samtykke til å bli intervjuet, og de fikk en kopi av skjemaet (vedlegg 2).

Intervjuundersøkelsen har vært rettet mot foreldre i sårbare livssituasjoner. Mange av foreldrene hadde opplevd vanskelige og traumatiske hendelser og at andre har satt spørsmål ved deres omsorgskompetanse. Spørsmålene har derfor vært åpne slik at foreldrene selv har kunnet velge hva de ville fortelle.

Dataene fra intervjuundersøkelsen inneholder personopplysninger. Dataene har vært sikret ved at vi fikk opprettet et felles gruppeområde på høgskolens server der kun vi som forskere fikk adgang. Personidentifiserbare opplysninger som navn, adresse og fødselsdato er blitt erstattet med et referansenummer som viste til en navneliste som ble oppbevart atskilt fra det øvrige datamaterialet. I tillegg ble data sikret ved at det ble brukt egne passord på sensitive opplysninger.

I casestudien gjorde vi en avtale med prosjektkontorene på forhånd om at vi kunne bruke informasjon fra de ulike delprosjektene. Det ble ikke innhentet skriftlig tillatelse fra alle som har vært innom Brukergruppa til en hver tid, men det ble gjort i forbindelse med de ti dybdeintervjuene. Når nye deltakere kom på møtene, presenterte jeg meg som forsker og informerte om min rolle i gruppa. Nye foreldre ble informert om at medlemmene i Brukergruppa har taushetsplikt, men at det ikke kunne garanteres for at opplysninger kunne lekke ut. Foreldrene ble derfor bedt om ikke å fortelle mer om seg selv enn det de kan stå inne for.

Foreldre som har kontakt med barneverntjenesten er en utsatt gruppe, særlig foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine. Mange vil fordømme dem fordi de ikke har maktet å gi barna sine de oppvekstbetingelser som forventes. Dette er en av grunnene til at mange opplever at de ikke blir hørt i kontakten med barnevernet, men det kan også være en av grunnene til at de ikke er blitt hørt i forskning. Hvorfor skal vi lytte på foreldrene i kontakten med barnevernet når vi vet at det er barna og ungdommene som kommer minst til ordet? Jeg har sett det som

viktig å komme i dialog med denne gruppen foreldre fordi de er brukere av tjenesten, og fordi de tilhører en utsatt og stigmatisert gruppe i samfunnet. Ved å lytte til deres erfaringer kan barneverntjenesten utvikle tiltak som kan komme barna til gode, men foreldrene trenger også bedre hjelp ut fra egne behov og ønsker.

KAPITTEL 5

FORELDRES ERFARINGER MED MEDVIRKNING

5.1 INNLEDNING

Dette kapitlet tar utgangspunkt i den delen av avhandlingens problemstilling som omhandler foreldrenes opplevelser med medvirkning i egen sak og deres syn på brukermedvirkning. Foreldrenes beskrivelse av deltakelse i beslutningsprosesser i barnevernet drøftes i lys av Arnsteins (1969) stigemetafor for brukermedvirkning. Hvert av avsnitt avsluttes med en oppsummerende drøfting.

Et av hovedfunnene i intervjuundersøkelsen var at mange av foreldrene oppga at de hadde hatt lite innflytelse i samhandlingen med barnevernet, men samtidig var de fleste tilfredse med mulighetene for å bestemme. Det er ulike måter å forstå hvordan foreldrene kunne være fornøyde selv om de fikk bestemme lite. I et forsøk på å forstå variasjonene i brukernes tilfredshet med brukermedvirkning, trekkes inn forhold som foreldrenes levekår, etnisitet, erfaringer fra tidligere møter med hjelpeapparatet, forventninger, tilfredshet med hjelpetilbudet. I tillegg syntes kjennetegn ved samhandlingen med den profesjonelle hjelperen og ved organisasjonen å ha vært viktige faktorer som fremmet og hemmet foreldrenes muligheter for medvirkning i egen sak. Denne delundersøkelsen ga også et empirisk grunnlag for å studere mulighetene for økt medvirkning blant den gruppen foreldre som oppga at de hadde minst innflytelse, nemlig foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine. Dette er tema i det neste kapitlet i avhandlingen.

5.2 KJENNETEGN VED FAMILIENE

5.2.1 Innledning

I presentasjonen av informantene beskriver jeg først hva slags hjelp de fikk fra barnevernet. Deretter ser jeg nærmere på sammensetningen av utvalget og familienes levekår. Beskrivelsen av kjennetegn ved familiene har et tosiktig formål. For det første er dette data som gjør det mulig å drøfte om utvalget er typisk. For det andre er egenskaper som foreldres kjønn, etniske tilhørighet, familiens levekår også av betydning i drøftingen av deres påvirkningsmuligheter.

5.2.2 De fleste av familiene hadde hjelpetiltak i hjemmet

De fleste av barna (46 av 52) bodde hjemme sammen med foreldrene og mottok ulike former for hjelp, for eksempel avlastning, støttekontakt, tilskudd til ferie og fritidsaktiviteter, barnehage. Fire mødre hadde barn som bodde i fosterhjem (11,5 prosent av barna), og barnevernet hadde hatt omsorgen for barna over flere år. Til sammenligning hadde i gjennomsnitt 17 prosent av alle barn i barnevernet i utvalgskommunene omsorgstiltak ved slutten av året. Tilsvarende tall for hele landet var 19 prosent (Statistisk sentralbyrå 2006).

Tre av foreldrene hadde opplevd midlertidige akutte tvangsplasseringer av barna. Vilårene for inngrep ved akutte vedtak er at det må være fare for at barnet blir skadelidende om vedtak ikke treffes straks, at mindre inngripende tiltak ikke er tilstrekkelig, at de er tjent med tiltaket og at belastningene med inngrepet er vurdert. Barna, som hadde vært midlertidig tvangsplassert, ble flyttet hjem etter noen måneder, og de bodde fortsatt hjemme. Flere av de andre foreldrene hadde tidligere hatt barna plassert i fosterhjem i kortere perioder som frivillig hjelpetiltak. De fleste familiene hadde hatt lang og variert kontakt med barnevernet.

5.2.3 Foreldrene hadde vanskelige levekår

Utvalget bestod av 18 mødre og tre fedre. Alderen på foreldrene varierte fra 25 til 50 år, medianen var 36 år. Seks foreldre var gifte eller hadde en samboer, resten var alene om omsorgen. De fleste foreldrene var alenemødre med forsørger- og omsorgsansvar for ett eller flere barn. Fem mødre og en av fedrene tilhørte etniske minoriteter, med tilknytning til land i Afrika, Asia, Sør-Amerika og Øst-Europa. Andelen foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn i utvalget gjenspeiler det en i grove trekk kunne forvente i utvalgskommunene (Dzamarija og Kalve 2004). Alle informantene med minoritetsbakgrunn hadde bodd i Norge i minst ti år. Få av foreldrene hadde utdanning utover folkeskolen, og 16 av foreldrene stod utenfor arbeidslivet. 14 av foreldrene beskrev økonomien som vanskelig, mens seks var tilfredse med den økonomiske situasjonen. Fem av foreldrene eide egen bolig. 13 foreldre savnet støtte fra familien, særlig fra barnas fedre, men flere oppga at de hadde god støtte i vennenettverket.

De seks foreldrene med en ikke norsk bakgrunn skilte seg noe ut ved at de hadde enda vanskeligere levekår sammenlignet med de etnisk norske familiene. Allertsen og Kalve (2006) viste i sin studie av innvandrerbarn i barnevernet at 47 prosent av alle førstegenerasjonsinnvandrere med tiltak fra barnevernet fikk økonomisk hjelp i 2004.

Økonomisk stønad kan være tilskudd til for eksempel ferieopphold, skoletur og enkeltutbetalinger i forbindelse med høytider. Økonomisk støtte som hjelpetiltak etter barnevernloven skal i utgangspunktet ha et konkret formål som kommer barna til gode, og det skal ikke omfatte familiens livsopphold.

Til tross for vanskelige levekår, hadde foreldrene delte oppfatninger om opplevd livskvalitet. Åtte av dem svarte at de var fornøyd med livet sitt, syv svarte at de var både fornøyd og misfornøyd, tre var misfornøyd, mens tre ikke visste hva de skulle svare.

5.2.4 En vurdering av utvalget i forhold til problemstillingene

Fordelingen mellom hjelpe- og omsorgstiltak i utvalget syntes å være noe skjevt med overvekt av saker med hjelpetiltak sammenlignet med barnevernstatistikken for øvrig.

Sammensetningen av foreldrene i utvalget viser at bruk av et kjønnsnøytralt begrep som foreldreskap dekker over at jeg i hovedsak drøfter drøftet moderskapet. De sosioøkonomiske egenskapene ved familien viser at mange av dem hadde de samme kjennetegnene som andre barnevernfamilier. Det er kjent at barnevernfamilier har vanskelige levekår og at de har hatt det over lang tid (Kristofersen og Slettebø 1992, NOU 2000:12, Egelund og Hestbæk 2003, Andenæs 2004). Familiene befant seg i en samfunnsmessig marginalisert posisjon med lavere utdanningsnivå, svakere tilknytning til arbeidslivet, større risiko for fattigdom, lavere bostandard enn gjennomsnittet og begrenset sosialt nettverk. Minoritetsfamilienes vanskelige levekår samsvarer med annen forskning om etniske minoriteter som har kontakt med barnevernet (Skytte 2002). Innslaget av vanskelige levekår blant barnevernfamilier reiser spørsmål om hvorfor ikke strukturell undertrykking som fattigdom og marginalisering er mer inkludert i barnevernets forståelsesmåter.

Mangel på tilknytning til arbeidslivet kan ramme familiene på flere måter. Arbeid gir inntekter, men også muligheter for sosial identitet, status, sosialt nettverk og selvrealisering. Det er en vanlig oppfatning at arbeid er en av de viktigste kildene til gjensidig respekt og selvrespekt (Sennett 2003). Foreldrenes egenrapportering om økonomi og deres manglende tilknytning til arbeidsmarkedet, at det er stor andel enslige forsørgere og stor andel som bor på fremleie, tyder på at utvalget bestod av mange som vil kunne betegnes som fattige. Fattigdom innebærer ikke bare økonomiske bekymringer, begrensede handlingsmuligheter, avhengighet av andre, bekymring for fremtiden, men kan også bety ufrihet og manglende kontroll over livet (Halvorsen 2005).

Kunnskaper om familienes velferd gir grunnlag for å stille flere hypoteser. På bakgrunn av familienes levekår kan foreldrene i intervjuundersøkelsen ha hatt et lavere aspirasjonsnivå enn folk flest. Manglende muligheter for sosial, politisk og kulturell deltakelse, kan gi følelse av stigma og tap av verdighet. Kontakten med barnevernet kan forsterke følelsen av mangel på styring over sitt eget liv, og de kan tilpasse seg systemet slik at de ikke kommer på kant med dem som bestemmer. Foreldrenes rolle som brukere kan derfor ikke løsrives fra de materielle og sosiale betingelsene som de lever under, og som Ericsson (2003) også har understreket.

Mange av foreldrene oppga at de var fornøyde med livet sitt. I velferdsforskningen konkluderes det med at det er et uavklart forhold mellom objektive levekår og den subjektive opplevelsen av livskvalitet, om en har det godt, eller ikke. En av forklaringene til at den statistiske sammenhengen mellom levekår og livskvalitet er lav, er at krav og forventninger kan øke med stigende velstand (Meberg 2004). Økonomiske, sosiale og kulturelle ressurser er i mange sammenhenger en forutsetning for å realisere formelle medborgerrettigheter (Bergem og Ekeland 2006). Foreldre i kontakt med barnevernet skårer lavt på disse faktorene. Vanskelige levekår kan få brukerne til å påta seg skylden for sin livssituasjon i forsøket på å finne forklaringer på sin livssituasjon som gir mening. Det er naturlig å forvente at den sosioøkonomiske sammensetningen av utvalget har hatt betydning for hvordan foreldrene vurderte påvirkningsmulighetene i kontakten med barnevernet.

5.3 FORSTÅELSE AV BRUKERMEDVIRKNING

5.3.1 Innledning

De fleste av foreldrene hadde problemer med å forstå hva som mentes med brukermedvirkning, og synet på medvirkning var påvirket av hvilke erfaringer de hadde hatt med barnevernet.

5.3.2 Brukermedvirkning ble oppfattet som et fremmedord

Vi spurte foreldrene hva de forstod med ordet brukermedvirkning. Flere av dem syntes det var vanskelig å definere ordet brukermedvirkning. En enslig mor, som selv hadde henvendt seg til barnevernet og fått avlastning til sønnen sin, uttrykte seg slik:

Nei, det har jeg ikke noen formening om. Fremmedord er ikke akkurat noe for meg. Brukermedvirkningí (smaker på ordet). Jeg skjønner hva som menes med det, men jeg kan ikke forklare det.

Flere av foreldrene var usikre på begrepet og hvordan de skulle forklare det. Dette var kanskje ikke rart siden seks av informantene var fremmedspråklige. Mange av de etnisk norske foreldrene hadde også problemer med å forstå og forklare hva som mentes med brukermedvirkning. En mor, som hadde hatt delte erfaringer med brukermedvirkning, spøkte med at hun var vant med at barnevernet brukte ord som ga liten mening eller som hadde et fordekt innhold. Hun mente at ord som brukermedvirkning kom i samme kategori som andre fremmedord barnevernet brukte, for eksempel *rammebetingelser*. Hun mente at barnevernet brukte slike ord for å fremstå i et mer positivt lys enn de fortjente og at de forsøkte å tilsløre maktmidlene barnevernet er i besittelse av.

Overfor foreldrene som var ukjente med begrepet brukermedvirkning, stilte vi spørsmålet annerledes. Vi spurte foreldrene om hva de forstod med ord som medbestemmelse, innflytelse og påvirkning. Dette var begreper som foreldrene skjønnte og var fortrolige med og som de hadde mange meninger om.

De fleste uttrykte på en eller annen måte at brukermedvirkning handlet om at brukerne skal få sagt sin mening, og at barnevernet må høre etter hva de hadde å si. Noen mente at medvirkning måtte være noe mer. En av mødrene beskrev medvirkning slik: «Det handler om at brukerne skal få lov til å komme med forslag og sånn og bestemme litt». Hun hevdet at det ikke var nok at barnevernet skulle lytte til hva de hadde å si, men at barnevernet også må vurdere brukernes argumenter og ta dem på alvor. Selv var hun blitt meldt til barnevernet av politiet fordi sønnen var tatt for nasking. I tillegg hadde han vært i konflikter på skolen. Ved hjelp av barnevernet fikk moren gjennomført en medisinsk utredning av sønnen, og det viste seg at han hadde diagnosen ADHD. Moren var svært fornøyd med mulighetene for å medvirke og hjelpen de hadde fått fra barnevernet fordi hun selv ikke hadde forstått sønnens problemer.

Enkelte beskrev brukermedvirkning som en gjensidig forhandlingsprosess og som partnerskap. En sa det slik:

Med brukermedvirkning skal det gå litt begge veier. Du skal bli hørt, og du skal være med hele veien. Du skal bli orientert om hvordan saken behandles, hvem som behandler den, hvilke muligheter du har og sånne ting. Jeg mener det ikke slik at du skal diktere barnevernet, langt der i fra, men det skal være mye mer åpent enn det er i dag. Kanskje delta der beslutninger tas og høre argumentene og sånne ting. Det hadde jeg satt veldig pris på. Men det skal også være frivillig. Jeg kan godt tenke meg at det er mange som

ikke vil være med på det også. For de som ønsker det, må de få lov til å være med på hele beslutningsprosessen. En sitter ofte med en følelse av at ting besluttes uten at en vet, for eksempel hva slags institusjon de snakker om, hvor den ligger osv. Det er ofte vanskelig når du ikke vet hva slags tilbud det er snakk om.

Denne faren beskrev partnerskap som et ideal. Selv var han fortvilet over at barnevernet ikke hadde klart å fremskaffe et behandlingstilbud til sønnen som hadde rusproblemer. Faren mente at sønnen ville ha blitt motivert for å ta i mot hjelp dersom han hadde fått besøke ulike behandlingsinstitusjoner først. Faren kritiserte saksbehandlerne for ikke å lytte til hva brukerne hadde å si og for at de var for passive.

En mor med minoritetsbakgrunn reflekterte over grensene for medvirkning, og hun sa at for henne var medvirkning öat jeg som foreldre skal få lov til å bestemme mest mulig, så lenge jeg ikke gjør noe galtö. Hun ga uttrykk for at hun var i tvil om egne vurderinger og at hun opplevde det som betryggende å ha fagfolk å støtte seg til når beslutninger skulle tas. Hun hadde mistet kontakten med familie og nettverk etter at hun hadde brutt med voldelig ektefelle. Hun var alene om oppdragelsen av barna og var avhengig av de regelmessige støttesamtalene hun hadde med saksbehandler.

I idealet om partnerskap legges det vekt på både brukernes og de profesjonelles kunnskaper og synspunkter og at partene forhandler seg frem til løsninger. En av mødrene definerte medvirkning som öumuligheten til å være uenigö. Hun mente at både foreldre og fagfolk skulle bringe inn ulike perspektiver i drøftingen av barnets situasjon og at partene må kunne leve med uenighet. En av barnevernets største utfordringer er nettopp å tillate brukerne å være autonome. Autonomi er ikke bare en handling, men det forutsetter en relasjon der fagfolkene kan akseptere at hun eller han ikke alltid forstår. En slik aksept kan skape likeverd i relasjonen. Dette er i tråd med Sennetts (2003) forståelse av respekt i byråkratier hvor han definerer respekt som å anerkjenne brukernes synspunkter og autonomi, særlig når disse går på tvers av fagfolkenes. En slik forståelse av respekt kan være vanskelig å følge i barnevernet når foreldrenes autonomi kan true barnets sikkerhet. Det er i slike vanskelige avveininger at deliberative beslutningsprosesser har vist seg å ha et stort potensial (Willumsen og Skivenes 2005). Hvis det er tvil om løsningsforslagene ivaretar barnets beste, kan og skal barnverntjenesten overprøve tiltakene.

5.3.3 Få kjente til andre former for medvirkning enn den individuelle

Da vi i intervjuundersøkelsen spurte foreldrene om mulighetene for innflytelse i kontakten med barnevernet, ga de eksempler fra individuell medvirkning. I likhet med saksbehandlerne som vi intervjuet var det få av foreldrene som hadde kjennskap til mulighetene for å påvirke det generelle tjenestetilbudet, for eksempel gjennom kollektive medvirkningsformer. Flere av foreldrene etterlyste en slik mulighet, men de var også kritiske til sammensetningen av slike grupper eller råd. En mor sa det slik:

Jeg kan tenke meg å være med i et brukerråd for barnevernet, men det spørres hvem som skal være med. En bør for eksempel ikke sette sammen en gjeng med bare bitre kjerringer som skal sitte i et brukerråd. Det finnes mange forskjellige brukere, og noen av dem kan være helt håpløse. Vi kan ikke ha med folk som er helt på öbærturö, eller folk som bare syter og klager. Det må være med folk som kan gå inn i dialog, men det gjelder jo de ansatte i barnevernet også.

Denne moren hadde selv erfaring fra deltakelse i grupper sammen med andre foreldre i kontakt med barneverntjenesten. Hun var oppgitt over foreldre som ikke klarte å kommunisere med andre. En annen mor sa at hun ikke orket å være med i det hun kalte ölivet-er-for-jävlig-gruppeö. Utsagnene viser at foreldrene var kritiske til hverandre, og de la vekt på at deltakerne i medvirkningsprosesser må være konstruktive. Flere uttrykte at de ikke identifiserte seg med andre foreldre i barnevernet. Foreldrene med hjelpetiltak understreket at kontakten med barnevernet var begrunnet med sosial isolasjon, økonomiske problemer eller atferdsproblemer hos barna, og ikke negative kjennetegn ved deres omsorgsevne. Dette viser hvor mye stigma som er knyttet til foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine.

En far, som ikke hadde opplevd barnevernet som noen støtte, sa: öBrukermedvirkning er at vi som har havna i dette uföret skal få litt innflytelseö. Etter at ansatte i barnevernet hadde uttalt seg til fordel for den andre ektefellen i barnefordelingssak, hadde han mistet alle forventninger om å ha noe innflytelse i samhandlingen med barnevernet.

Andre beskrev brukermedvirkning som en negasjon til dagens praksis: öVi er fullstendig utelatt, de bare kommer og sier at nå har vi bestemt atí ö. De som hadde minst tro på brukermedvirkning var foreldre som hadde opplevd at det var barnevernet som hadde öbruktö dem. De hadde ikke opplevd tiltakene som hjelp. Flere av disse hadde selv vært under tiltak av barnevernet som barn. Som foreldre hadde de vært utsatt for tvangsinngrep, enten det var i form av omsorgsovertakelse eller akutt plasseringer. De forstod ofte ikke barnevernets

handlemåter, og de manglet et sted de kunne henvende seg for å få hjelp, for eksempel en interesseorganisasjon.

5.3.4 Ulike holdninger til å møte andre foreldre

For å kartlegge om det var grunnlag for utprøving av kollektiv handling, spurte vi foreldrene om de trodde at det var andre som hadde liknende problemer som dem selv, og om de kunne tenke seg å delta i gruppeaktiviteter. Selv om svarene for det meste gjenspeilte foreldrenes generelle syn på deltakelse i grupper, ga de et innblikk i mulige hindringer i rekrutteringen av foreldre til kollektive medvirkningsformer.

Foreldrene mente at de ikke var alene om å ha problemer. Flere var interessert i å møte andre foreldre i grupper, men noen var forbeholdne. En av mødrene svarte slik på spørsmålet om hun kunne tenke seg å møte andre foreldre i samme situasjon som seg selv:

Jo, jeg har tenkt på den saken; å møte andre foreldre med barn som sliter med det samme. Men det er litt både og. Noen ganger føler en seg for sliten til å orke å være med på flere møter, men andre ganger hadde det vært godt å møte foreldre som hadde forstått deg, og som vet hva du snakker om. Jeg vet at det er mange andre foreldre som sliter med de samme problemene.

Denne moren var i jobb og hadde eneansvaret for to sønner. Familien var bosatt i annen landsdel. Ved hjelp av barnevernet hadde guttene fått et avlastningshjem som både hun og guttene var glade for. Hun følte seg sliten, men kunne godt tenke seg å møte andre foreldre i samme situasjon. Samtidig var hun i tvil om hun hadde overskudd til å delta på flere møter på kveldstid. En av mødrene uttrykte at hun hadde savnet et tilbud om å møte andre foreldre etter at hun hadde mistet omsorgen for barna sine. Hun sa:

Det skulle ha vært en gruppe for foreldrene. Jeg ville gjerne ha vært med. Vet du hva som er fælt? Det er etter at barnevernet har vært der og hentet barna, så sitter mor igjen og har ikke støtte til noen ting. Har ingen å snakke med. Det husker jeg var ganske hardt altså.

Denne moren bekreftet konklusjonene fra forskning og offentlige utredninger om at mange foreldre blir overlatt til seg selv etter en omsorgovertakelse. Selv hadde hun mistet omsorgen for to døtre, og en sønn var adoptert bort på fødeklinikken.

Ikke alle kunne tenke seg en oppfølging sammen med andre foreldre. En av mødrene sa: «Jeg har hatt mer enn nok med meg selv om ikke jeg skal måtte høre på enda flere

tragedier. Denne moren orket ikke tanken på å bli konfrontert med andres problemer i tillegg til sine egne. Selv om møtet med andre foreldre kunne gi gevinster, krevde det overskudd for å kunne delta. Flere av foreldrene sa at de ønsket seg mer ro og fritid fremfor å delta på flere møter.

En av mødrene mente at det kunne ha vært positivt for barna å møte andre barn som har de samme erfaringene. En annen mente et gruppetilbud kunne ha vært av stort utbytte for ektefellen, og hun sa:

Ja, jeg tror mannen min kunne ha utbytte av å treffe andre foreldre, særlig andre fedre for å prate om hvordan han har det. Jeg er jo kommet lenger i min utvikling og erkjennelse av vanskelighetene, men det virker som om han er et litt annet sted, foreløpig.

Denne moren etterlyste flere kjønns spesifikke tilbud i barnevernet, og særlig tilbud tilpasset fedrene. Selv opplevde hun at hun hadde akseptert sønnens rusproblemer, men at ektefellen ikke hadde tatt problemene inn over seg. Dette skapte problemer i forhold til sønnen fordi faren ofte ble sint og kom med urimelige beskyldninger.

En av mødrene med innvandrerbakgrunn mente at deltakelse i grupper med andre foreldre kunne ha vært ökoseligö. Hun var ikke spesielt opptatt av mulighetene for innflytelse på utviklingen av barnevernets tjenester. I likhet med andre mødre med etnisk minoritetsbakgrunn etterlyste hun sosiale møtepunkter for foreldre i kontakt med barnevernet og aktiviteter som kinobesök og ferieturer.

Vi spurte om foreldrene hadde hørt om grupper og foreninger for folk som var i kontakt med barnevernet. Med unntak av en mor, var det ingen som hadde hørt om slike grupper. Denne moren hadde kjennskap til både Landsforeningen for barnevernbarn og Norsk Fosterhjemsforening. Hun kjente til disse foreningene fordi fostersønnen hadde vært medlem av Landsforeningen for barnevernbarn. Denne moren ville gjerne delta i kollektive former for medvirkning og sa:

Jeg har så gode erfaringer fra Fosterhjemsforeningen, og den jobben som de gjør er kjempebra, mot myndigheter og sånne ting. Det burde jo så absolutt vært noe sånt for oss som brukere av barnevernet. Men det kan jo være vanskelig å stå fram og si at du er bruker. Det er jo mange som ikke vil det. Det er klart at det er en terskel å stå fram som bruker og samtidig melde deg inn i en eller annen forening. Fosterhjemsforeningen og MBD-foreningen er jo så flinke. De gjør mye for sine medlemmer, og det virker som om de blir hørt.

Intervjuer: Kan du kan tenke deg å være med i en slik forening for foreldre i barnevernet?

Ja, det kan jeg. Men det har jo tatt tid. Det har vært et nederlag å gå inn døra på barnevernkontoret å be om hjelp, og å få barnevernet hjem til seg. Men dette tror jeg er i ferd med å snu.

Sitatet viser at for mange foreldre tar det tid før de aksepterer at de trenger hjelp fra barnevernet og før de er i stand til å møte andre foreldre.

En mor kunne tenke seg å være med i et brukerråd i barnevernet. Hun sa:

Jeg vet at trygdekontoret har en slik gruppe for enslige forsørgere som drives av dem selv. Det hadde vært interessant å utvikle et brukerråd i barnevernet som kunne gi litt råd og veiledning til brukerne som trenger det. Det ville ha vært viktig, for mange er jo barnevernet virkelig skrekken.

Det som moren beskrev som et brukerråd i barnevernet synes kanskje å ha mer til felles med en interesseforening for brukerne av barnevernet, enn et brukerråd. Mange ønsket å ha en instans som de kunne henvende seg til for å få råd og veiledning om hvordan de skal forholde seg til barnevernet. Igjen ble det påpekt at forutsetningen for å delta i kollektive aktiviteter var at de andre deltakerne måtte ha en konstruktiv innstilling.

For å kartlegge foreldrenes interesse for deltakelse i kollektive former for medvirkning kunne vi som forskere ha stilt andre og flere spørsmål. Likevel tyder foreldrenes uttalelser på at mange var nysgjerrige på å møte andre foreldre i samme situasjon som seg selv, samtidig som noen var skeptiske. Hovedmotivet for å møte andre foreldre var ønsket om å delta i selvhjelpsaktiviteter. Flere av foreldrene uttrykte seg i likhet med denne moren:

Jeg vil gjerne være med i en gruppe hvor jeg kan møte andre foreldre i kontakt med barnevernet. Jeg tror at voksne kan hjelpe hverandre. Jeg vil gjerne hjelpe andre. Så trenger du hjelp, så må du bare ta kontakt med meg og så skal jeg komme.

Da denne moren på et senere tidspunkt fikk et tilbud om å møte med andre foreldre i kontakt med barnevernet, dukket hun ikke opp, enda hun ble tilbudt hjelp for å kunne delta. Det er usikkert hvorfor hun uteble, men som enslig forsørger med tre mindreårige barn kan jo mye uforutsett skje.

5.3.5 Brukermedvirkning ble forstått i lys av kvaliteten på hjelpen

Undersøkelsen viste at begrepet brukermedvirkning ble opplevd som et fremmedord og at ord som innflytelse og medbestemmelse ga brukerne en bedre forståelse av hva som menes med

medvirkning. Få av foreldrene hadde kjennskap til medvirkningsprosesser utover det å kunne påvirke i egen sak.

De fleste av foreldrene beskrev medvirkning som en gjensidig forhandlingsprosess. Når medvirkning ble beskrevet som partnerskap, var det som oftest som et ideal og ikke som et bilde av dagens praksis.

Foreldre som selv hadde hatt kontakt med barnevernet som barn, var skeptiske til mulighetene for medvirkning. Et negativt førsteinntrykk av barnevernet kan være vanskelig å endre. Det krever en ekstra og bevisst innsats for å utvikle et tillitsforhold til denne gruppen brukere.

Få hadde kjennskap til kollektive medvirkningsformer. Foreldrene trodde ikke at de var alene om å ha problemer. Flere var interessert i å møte andre i samme situasjon som seg selv, men ikke alle. Enkelte var for slitne til å delta på flere møter på kveldstid, og de lurte på om de ville komme overens med de andre foreldrene. Foreldre med hjelpetiltak var dessuten redde for å delta i aktiviteter hvor det lå en fare for ytterligere stigmatisering. Motivet for kollektive aktiviteter var for det mest knyttet til behovet for selvhjelp, men noen ønsket også å påvirke utviklingen av tjenesteapparatet.

Mødrene med en etnisk minoritetsbakgrunn var mindre opptatt av medvirkning enn de etnisk norske mødrene, og det kan ha ulike forklaringer. Denne gruppen mødre kan ha større problemer med å opponere enn de norske mødrene. En annen forklaring er at brukermedvirkning utfordrer sentrale verdier i andre kulturer. Det hevdes at forestillingen om det frie, selvstendige og uavhengige individet er en typisk vestlig forestilling som ikke uten videre samsvarer med menneskesynet i andre deler av verden (Christoffersen 2005). Når selvbestemmelse og autonomi gjøres til den høyeste verdi, kan det være en fare for at de som ikke er selvbestemmende og autonome ikke får den hjelpen de trenger og har krav på (Wyller 2005). Utsagnene til mødrene med innvandrerbakgrunn utfordret idealer om selvbestemmelse og medvirkning. For disse mødrene er det andre verdier som er betydningsfulle for å leve et godt liv, for eksempel samvær med andre.

Foreldrene understreket at brukermedvirkning var et virkemiddel for å bedre kvaliteten på tiltakene, men de ønsket ikke å overta ansvaret (brukerstyring). De ønsket å ta medansvar for utformingen av egen livskvalitet. Undersøkelsen støtter opp om tidligere funn som har vist at tilfredshet med barnevernet relateres til brukernes opplevelser av å medvirke i kombinasjon med tilfredshet med hjelpetilbudet og saksbehandlersrelasjons- og samarbeidskompetanse.

5.4 ERFARINGER MED BRUKERMEDVIRKNING

5.4.1 Innledning

Foreldrenes erfaringer med å medvirke varierer, og mange manglet nødvendige forutsetninger for å påvirke, for eksempel informasjon om hva barnevernet kan hjelpe til med.

5.4.2 Mangelfull informasjon

Informasjon er en forutsetning for innflytelse. Informasjon er avgjørende for å få tilgang til tjenester som en trenger og for å gjøre seg nytte av disse. Informasjon er en betingelse for at den enkelte skal gi sitt samtykke til tjenester og for å medvirke i utformingen og gjennomføringen av hjelpetiltakene (Kjellevold 2005). Plikten til å gi informasjon til brukerne av barnevernet er nedfelt i forvaltningsloven § 11 som gir forvaltningsorganer en alminnelig veiledningsplikt og av barnevernloven § 4 ó 4 som plikter barneverntjenesten å bistå brukerne med råd og veiledning.

Vi spurte foreldrene om de hadde mottatt tilstrekkelig med informasjon fra barnevernet. Mange var fornøyde med informasjonen de hadde mottatt, men noen syntes spørsmålet var vanskelig å svare på fordi de ikke visste hva som menes med önok informasjonö. En av mødrene svarte: öja, men jeg vet jo ikke om jeg har fått vite altö. Dette tyder på at informasjonen kan ha vært tilfeldig. Mødrene var usikre på hva det fantes informasjon om, og om de hadde registrert alt som ble sagt. Flere mente at deres mangelfulle kunnskaper om barnevernet like gjerne var deres egen skyld som barnevernets. De trodde at de hadde fått den informasjonen de hadde krav på, men unnskyldte seg med at de kunne ha glemt hva som hadde blitt sagt.

Da vi spurte foreldrene om hva slags informasjon de hadde fått, manglet de kunnskaper. De visste lite om hva barnevernet kunne hjelpe til med, hvordan beslutninger ble tatt, hvilke klagemuligheter som eksisterte og hvordan barnevernet var organisert. Noen få av foreldrene var direkte misfornøyde med informasjonen de hadde fått, og en av mødrene uttrykte seg slik:

Nei, det skorter ganske mye på det. Hva kan du klage på, hvordan du skal klage, hvem du kan klage til og hjelp til å skrive en klage. Det er ikke bare å sette seg ned og skrive en klage. Hvordan skal det formelt gjøres riktig? Hvor langt kan du klage? Det har jeg veldig lite rede på.

Informasjon handler ikke bare om å vite at en kan klage, men en må vite hvem en kan klage til og hvordan klagen skal formuleres for å nå frem hvis denne rettigheten skal være reell.

Noen opplevde barnevernet som en veldig lukket organisasjon, og en av fedrene beskrev barnevernet som ölitt gammeldags og tungt, veldig lukket og byråkratiskö. I en offentlig utredning (NOU 2000:12) ble det konkludert med behovet for å sette i verk tiltak for å synliggjøre barnevernets formål, verdigrunnlag og arbeidsoppgaver, både overfor dem tjenesten forholder seg til, og overfor offentligheten. Denne konklusjonen lå til grunn for utviklingen av den statlige kommunikasjonsstrategien öEt åpnere barnevernö (Barne- ungdoms- og familiedirektoratet 2005).

Da vi spurte foreldrene mer konkret om hva de hadde kjennskap til om barnevernet, var kunnskapene mangelfulle. Det eneste alle foreldrene visste med sikkerhet om barnevernet var at de hadde muligheten for å plassere barn utenfor hjemmet med tvang. Flere av foreldrene etterlyste mer åpenhet om barnevernet, og en mor sa:

Samfunnet må få vite mer om det flotte arbeidet som barnevernet kan gjøre. At barnevernet ikke bare dukker opp i massemedia hver gang det er en hastesak og river et barn ut av mor eller fars armer. Folk må få vite mer om alle hjelpetilbudene, om mødregruppa som jeg er med i og hvor vi får lov til å være med på aktiviteter som jeg ellers ikke hadde hatt råd til. At det er fagfolk som kan gi veiledning hvis det skulle være noe og at en har et sted å henvende seg.

En mor som ble spurt om hva slags bilde hun hadde av barnevernet, svarte:

Det var før og nå. Før så leste jeg det som stod i avisen og trodde på det. Det har sikkert forekommet feil, men i løpet av den tiden jeg har hatt kontakt med dem har jeg ikke fått noe dårlig bilde. De har aldri gjort noe som jeg ikke har vært enig i.

Sønnen hadde vært under omsorg av barnevernet i over to år, men plasseringen i fosterhjem beskrev hun som frivillig, enda öjeg ble meldt til barnevernet av skolenö. Grunnen til plasseringen var at sønnen öhadde rota seg bort i litt forskjellige tingö. I tillegg hadde mors samboer hatt alkoholproblemer, og han hadde skapt mange problemer i hjemmet. Hun var glad for hjelpen barnevernet hadde gitt henne. Ved å få tilbud om en annen bolig, hadde hun klart å komme seg ut av et destruktivt forhold. Sønnen ønsket seg også bort, og saksbehandler hadde hjulpet til med å skaffe et alternativt botilbud for sønnen. Hun var i ettetid glad for at hun hadde blitt meldt til barnevernet, men öJeg ble forbanna da jeg fikk høre at skolen hadde tatt kontakt med barnevernetö. Meldingen til barnevernet hadde bidratt til å løse mange av problemene som familien opplevde. Da hun ble spurt om hun var tilfreds med informasjonen

hun hadde fått, svarte hun: öJa, jeg har fått vite alt jeg har spurt omö. Hun manglet kunnskaper om barnevernet, men hun hadde fått god hjelp og derfor var det vanskelig å kritisere barnevernet for mangelfull informasjon.

Foreldrene etterlyste ikke informasjon om rettigheter og saksbehandlingsregler, men de ønsket kunnskap om hva barnevernet kan gi hjelp til og hva de lykkes med. De ønsket også at offentligheten skulle få del i denne informasjonen slik at terskelen for å søke hjelp kunne bli lavere. Samtidig håpet de på at åpenhet om barneverntjenestens ulike funksjoner kan endre offentlighetens inntrykk av alle barnevernsforeldre som barnemishandlere. Mange fant det vanskelig å forene egne hjelpebehov og erfaringer med det negative inntrykket media hadde skapt av foreldre i kontakt med barnevernet. Flere oppga at dette var noe av grunnen til at de deltok i intervjuundersøkelsen. Flere ønsket å stå frem i media med dette budskapet ²⁸.

Foreldrene med etnisk minoritetsbakgrunn hadde betydelig dårligere kunnskaper om barnevernet enn de etnisk norske foreldrene. En av mødrene med innvandrerbakgrunn fortalte at hun hadde hatt kontakt med barnevernet over flere år før hun forstod at tjenesten var organisert uavhengig av politiet. På spørsmål om hun hadde fått tilstrekkelig med informasjon om barnevernet, svarte moren: öNei, jeg har ikke fått så mye informasjon, men jeg har fått så mye annet. Saksbehandleren min forteller meg det jeg trenger å viteö.

Foreldrene med barn under omsorg klaget over at de fikk for lite informasjon om hvordan det gikk med barna. En mor sa:

Jeg skulle ønske at jeg fikk vite litt mer om barna mine, hva slags rettigheter jeg har og sånne ting. Det er mye som skjer med ungene som jeg ikke vet noe om.

Hun hadde sjeldent kontakt med barneverntjenesten, selv om to av barna var under omsorg. Hun kjente ikke navnet på saksbehandler. Foreldrene med barn under omsorg ønsket regelmessig informasjon om hvordan det gikk med barna på skolen og i fosterhjemmet.

Informasjonen som ble gitt syntes ikke å ha vært tilpasset brukernes individuelle forutsetninger. På venteværelsene var det begrenset med informasjon om barneverntjenesten, og vi fant ikke brosjyrer som var oversatt fra norsk til andre språk. Flere av brukerne syntes at det var vanskelig å tilegne seg informasjon, uavhengig om den ble formidlet muntlig eller

---

²⁸ I forbindelse med Brukermidvirkningsprosjektet var jeg i kontakt med en mødregruppe ved et av prosjektkontorene. Dette var et tiltak for enslige mødre med hjelpetiltak av barnevernet. Jeg gjennomførte et gruppeintervju med mødrene om deres erfaringer med barnevernet. De var i all hovedsak fornøyde, men de var misfornøyde med barnevernets evne til å profilere seg som hjelpeinstans overfor offentligheten. Mødrene ville gjerne hjelpe barnevernet i dette arbeidet, og lot seg derfor intervju av journalister i Dagbladets helgemagasin Magasinet (16. november 2002). Dette resulterte i en artikkel om foreldre som selv hadde tatt kontakt med barnevernet og som hadde fått god hjelp.

skriftlig. Å gi informasjon er ikke tilstrekkelig. Barnevernet må også sørge for at informasjonen blir forstått.

5.4.3 Foreldrene med hjelpetiltak oppga at de ble hørt

Mange av foreldrene med hjelpetiltak var tilfredse i kontakten med barneverntjenesten. De hadde opplevd å bli møtt med anerkjennelse og forståelse. De hadde mottatt gode råd, og de var takknemlige for hjelpetiltakene og for mulighetene for å bestemme i utviklingen av dem. Foreldrene var tilfredse med både prosessen og resultatet av brukermedvirkning. Kontakten med barnevernet ble ofte beskrevet som motsatsen til kontakten de hadde hatt med andre instanser.

Flere hadde følt seg avvist av andre instanser, og en mor sa:

Det var først da jeg kom i kontakt med barnevernet at jeg fikk støtte og forståelse. Det var ingen som skjønte meg på skolen der datteren min gikk.

Moren fortalte at barnevernet hadde lyttet til hva hun hadde å si om datterens problemer og at de hadde støttet henne. Lærerne på skolen hadde sendt en bekymringsmelding til barnevernet uten å informere henne på forhånd. Hun var oppgitt over at de hadde gått bak hennes rygg, men takknemlig for å få kontakt med barnevernet og for hjelpen de fikk.

Ofte ble barnevernet sammenliknet med sosialkontoret som hjelpeinstans. Flere hadde opplevd det som vanskelig å få hjelp på sosialkontoret. «Sosialkontoret forstår ikke at du har barnø, var det en mor som sa. Flere av foreldrene hadde opplevd barnevernet som et sikkerhetsnett, og en mor uttrykte seg slik:

Barnevernet har vært der når jeg har trengt det, enten det har vært for å prate eller få hjelp. Barnevernet var der da jeg opplevde en stor krise. Jeg hadde mistet leiligheten og forsøkte først å få hjelp på krisesenteret, men ble avvist. Det regnet ute, og jeg visste ikke hvor jeg skulle gå. Jeg glemmer aldri det der. Men da krisen var størst, tok barnevernet i mot oss og hjalp oss med et sted å bo.

De mente at det var viktig å ha en hjelpeinstans som de hadde kunnet henvende seg til i krisesituasjoner og hvor de ikke ble avvist. Mange av mødrene opplevde at de kunne ta kontakt med barnevernet når de trengte råd og hjelp, og en mor ga uttrykk for sin takknemlighet på denne måten:

Jeg er veldig glad for kontakten med barnevernet. De har vært en støtte, men så har jeg også ringt til barnevernet når det har gått bra også, ikke bare i negative situasjoner. Men det er klart at en føler seg litt rar når en snakket med saksbehandler for 14 dager siden og sier at nå går alt på skinner og alt er helt topp. Sønnen min er i jobb og legger planer for fremtiden. Det er fint, og jeg kan ønske god sommer, men så går det en uke, og situasjonen er helt annerledes.

Denne moren, med omsorgen for to hjemmeboende barn, opplevde barnevernet som et sikkerhetsnett, som et sted hvor hun kunne henvende seg med problemer, sorger og gleder. Hun hadde en kontakt som ikke bare var problemorientert. Gjensidigheten ble ivaretatt av at mor også noe til saksbehandler, for eksempel å fortelle om hverdagshendelser. Morens meddelelser om det som gikk bra, kan forstås som et öbyttmiddelö i et forsök på å oppnä balanse i en ellers asymmetrisk relasjon. Önsket om gjenytelser er ikke uvanlig i blant mottakere som står i langvarige avhengighetsforhold og som forsöker å komme seg ut av sin makteslöshet (Repstad 1997).

Flesteparten av mödrene opplevde at de ansatte var lydhöre for deres problemer og at de hjalp dem med å finne lösninger på praktiske spørsmål. Noen trakk frem barnevernets innsats med å gi dem støtte, råd og veiledning i oppdragelsen av barna. En mor hadde fölgende erfaringer:

Det har vært til god hjelp fordi de har sagt at det er jeg som må ta styringen og må forholde meg til barna mine. Barna er jo blitt så store. I tillegg har jeg alle de andre problemene å streve med. Jeg har kanskje overlatt dem litt for mye til seg selv. Jeg fikk et råd om å styre mer, bestemme hvor de skal gå, når de skal gå osv. Jeg har benyttet meg av rådene og ideene de har gitt, og jeg er veldig fornöyd med dette.

Flere av mödrene, særlig mödrene med minoritetsbakgrunn, la vekt på barnevernets pedagogiske veiledning i barneoppdragelsen. Innvandrer mödrene opplevde at barneoppdragelsen ble vanskeligere jo större barna ble. Etter hvert som barna ble ungdommer opplevde de at det ble stilt större krav om å kunne utöve autoritet, men flere var usikre på denne siden av foreldrerollen. Dessuten fölte de seg isolerte i samfunnet, og de savnet å ha en far og en familie som de kunne dele ansvaret for oppdragelsen med.

Foreldrene beskrev aktiviteter mellom dem og fagfolkene i barnevernet som kan betegnes som *formell sosial støtte*. Mange av dem opplevde at fagfolkene mötte deres behov for emosjonell støtte, råd og veiledning og materiell hjelp. Således kan det synes som kontakten med barneverntjenesten i disse sakene kan ha en buffereffekt, og det kan bidra til mestring av stress blant fattige mödre som befinner seg i utsatte posisjoner og vanskelige livssituasjoner.

5.4.4 Vanskelig å kritisere når hjelpen betyr mye

De positive tilbakemeldingene på mulighetene for medvirkning var ofte relatert til den materielle hjelpen de fikk, for eksempel: «Jeg er veldig fornøyd med hjelpen og mulighetene til å bestemme, men så betaler jo barnevernet barnehagen». En annen mor, som også hadde fått hjelp til betaling av barnehage, uttrykte seg slik:

Jeg fikk hjelp til barnehageplass for begge barna. De koser seg utrolig mye der. Hver morgen vekker jeg dem og de sier: Å barnehagen! For et par måneder siden fikk vi hjelp av barnevernet til å kjøpe et spisebord og senger til barna. Den dagen sengene kom i hus fikk de for første gang sove alene uten meg, men jeg måtte gå inn og sjekke at de ikke hadde falt ut av sengene, at de sov og at de pustet. Men de sover veldig bra. De sover alene og sovner klokka åtte. Det er første gangen de har sovnet så tidlig.

Utsagnet viser hvilken betydning barnevernets innsats har for familielivet i hverdagen. Det er forståelig at det kan være vanskelig å komme med kritikk av barnevernet av redsel for å miste viktige oppnådde goder. Tilfredshet over resultatet kan overskygge betydningen av hvor aktivt brukerne har deltatt i utviklingen av hjelpetilbudet.

Mødrene i intervjuundersøkelsen var opptatt av at tiltakene var til hjelp for barna, samtidig som de ga dem som mødre muligheter for å kunne hvile, og til å kunne delta i sosiale aktiviteter som kvinne, og ikke bare som mor. Mødrene beskrev hjelpen de fikk fra barnevernet som hjelp som bidro til å øke hele familiens velferd.

Enkelte av mødrene mente at de alltid hadde vært aktive deltakere i problemdefinering og i utviklingen av tiltak. En mor sa det slik:

Jeg er kjempefornøyd. Jeg er blitt hørt. Avgjørelser er aldri blitt tatt bak ryggen min. Jeg har vært tatt med på avgjørelser hele tiden, fått anledning til å gi uttrykk for mitt syn på saken og komme med forslag. Jeg har også kunnet ringe og hyle: Hjelp meg! De er der, og de har alltid vært der.

De hadde opplevd at barnevernet hadde lyttet til hva de hadde å si, og at de hadde fått lov til å bestemme. Problemer og løsninger hadde vært diskutert i fellesskap, og barnevernet ble opplevd som et sikkerhetsnett.

For foreldrene var det kombinasjonen av å ha medvirket i problemdefinisjonen og å ha mottatt konkret hjelp, som ble fremhevet som god hjelp. Noen av foreldrene understreket at kontakten med barnevernet var basert på frivillighet og at de ikke ville ha gått med på noe de var uenig i. «Hvis barnevernet gjør noe som jeg er uenig i, så hadde jeg meldt meg ut!» sa en

av mødrene. Denne moren opplevde at hun kunne avslutte kontakten (exit) hvis hun ble påtvunget hjelp hun ikke ønsket.

Foreldrenes positive opplevelser av å medvirke kan forstås i lys av at de har fått nødvendig hjelp, som et uttrykk for takknemlighet overfor barnevernet som har hjulpet dem. De mente at hjelpetiltakene hadde hatt stor betydning for hele familiens velferd og sosiale fungering, og tiltakene ble av flere beskrevet som en forutsetning for å ha barna boende hjemme.

5.4.5 Misnøye med muligheter for påvirkning

Fire av foreldrene var meget misfornøyde, to hadde blandede erfaringer, mens de andre la mest vekt på de positive erfaringene med påvirkningsmulighetene i kontakten med barneverntjenesten. Blant foreldrene med negative erfaringer, var det noen som relaterte dette til dagens situasjon, mens for andre lå opplevelsene tilbake i tid. Ofte var det en kombinasjon av hendelser i fortid og nåtid som virket inn på vurderingene. Det var ulike forhold som hadde hindret utvikling av tillit til barnevernet som institusjon.

En mor hadde selv vært under omsorg av barnevernet mesteparten av barndommen, og hun var fratatt omsorgen for to av tre barn. Hun mente at barnevernet hadde lurt henne som barn til å flytte ut av hjemmet under påskudd av at plasseringen skulle være midlertidig. Hun hadde opplevd det som urettferdig at søsteren fikk flytte i fosterhjem, mens hun selv hadde tilbrakt mesteparten av barndommen på institusjon. Hun hadde følt seg maktesløs overfor barnevernet som voksten da de tok over omsorgen for to av barna hennes. Ingen hadde vært interessert i å høre på hva hun hadde å si om hvordan plasseringen skulle foregå, og hun var misfornøyd med oppfølgingen etterpå. Da hun ble spurt om hva som hadde vært vanskeligst i kontakten med barnevernet, svarte hun: «At jeg ikke er blitt hørt på. At barnevernet bare har gått over hodet på meg og at de tråkka på meg. At jeg ikke har vært verdt noe». Hun opplevde at barnevernet ikke behandlet henne med respekt. Morens frustrasjoner bunnet i hennes egne opplevelser av barnevernet som barn, men også til hennes erfaringer med barnevernet som mor. På spørsmål om hva slags kontakt hun har med barnevernet nå, svarte hun:

Jeg hører fra barnevernet hver gang de bytter saksbehandlere. Da de ringte meg sist for å fortelle at jeg skulle få ny saksbehandler, fortalte jeg at det var i orden fordi jeg ikke hadde truffet den gamle likevel. Det er i grunn mange ting jeg lurer på, men det er så vanskelig å få tak i dem. Jeg synes ikke det er naturlig at det alltid skal være jeg som kontakter dem.

Moren klaget over manglende tilgjengelighet, at kontakten med barnevernet var tilfeldig og hun uttrykte seg slik: «Barnevernet bytter du saksbehandler like ofte som andre bytter sokker». Hun ønsket hjelp til å bearbeide de vanskelige opplevelsene hun hadde hatt med barnevernet som barn og som mor. «Dette er ikke hendelser som en forteller om i selskapslivet, eller til nære venner», fortalte hun. Noe av det vanskeligste har vært at hun måtte håndtere sinne, savn og såre følelser uten støtte fra andre.

En mor med hjelpetiltak hadde opplevd at hun som barn ikke ble hørt av barnevernet. Hun mente at hun burde ha vært flyttet til et fosterhjem fordi foreldrene misbrukte alkohol og ikke ga tilstrekkelig med omsorg. Hun sa:

Ut fra mine erfaringer synes jeg at barnevernet burde ha grepet inn i forhold til hvordan jeg hadde det som liten. De var jo hjemme hos oss og så hvordan det var. Jeg burde ha blitt plassert i fosterhjem. Det virket som om barnevernet nesten alltid hører mest på foreldrene. Det var i alle fall det jeg opplevde. Det er ikke det beste for barnet at en alltid hører mest på foreldrene. Det var jo jeg som passet på dem!

Denne moren kritiserte barnevernet for unnfalighet og for å lytte mest på foreldrene, og minst på barna. Senere opplevde hun at hennes egen barndom ble brukt mot henne da saksbehandler ville at hun skulle flytte på mødre hjem etter fødselen, noe hun selv ikke ønsket. Barnevernet var i tvil om hun kunne bli en god mor med hennes familiebakgrunn. I denne situasjonen opplevde hun det motsatte av det barnevernet hadde gjort tidligere, nemlig at barnevernet ikke lyttet til hva hun mente som mor. Morens erfaringer viser hvor situasjonsbetinget og kontekstavhengig erfaringer med medvirkning kan være. På intervju tidspunktet var hun tilfreds med mulighetene for medvirkning, noe hun knyttet til den gode kjemien med sin nåværende saksbehandler. Hun kritiserte barnevernet generelt for mangel på tilgjengelighet og mente at dette hadde med dårlig organisering av kontoret og ressursmangel å gjøre, og ikke som følge av egenskaper ved saksbehandler.

En far med hjelpetiltak var misfornøyd med påvirkningsmulighetene fordi barnevernet hadde gjort for lite for datteren med rusproblemer. Han etterlyste muligheter for å være til stede når saksbehandlerne diskuterte saken seg i mellom, og med sine overordnede. Ved å lytte til hvordan fagfolkene diskuterte ville det være lettere å forstå hvordan barnevernet tenkte, mente han. Dette handler om å kunne forstå barnevernets tenkesett. Denne faren uttrykte det mange av foreldrene var opptatt av, nemlig problemet med å forstå de faglige begrunnelsene for beslutninger som blir tatt (Egelund og Hestbæk 2003, Erstad 2000).

To av fedrene som var med i undersøkelsen var gjennomgående svært kritiske til mulighetene for å medvirke. Dette kan ha sammenheng med at barnevernet er feminisert og at vurderinger av omsorgssvikt som regel utgår fra et bilde av kjernefamilien der far arbeider og mor tar av seg hjem og barn (Petersson 2006). Av denne grunn er barnevernets vurderinger ofte rettet mot mors atferd og relasjon til barna, og faren medregnes bare unntaksvis. I vurderinger om omsorgssvikt blir mødrene ofte fremstilt som utilstrekkelige og faren som fraværende (Farmer og Owen 1995, Featherstone 1999, Backe-Hansen 2001b). Når en slik familieforståelse legges til grunn for definisjonen av problemer, er det forståelig at tiltakene rettes inn mot mødrene. Mye tyder på at barnevernet trenger å utvikle en familieforståelse som tar utgangspunkt i at begge foreldrene som viktige for barnet, og at begge foreldrene har et felles ansvar, selv om de ikke lever i en kjernefamilie.

Mange av foreldrene opplevde foreldreansvaret som tungt og vanskelig. Redselen for å velge feil på barnas vegne vil alltid være til stede. Påkjenningen øker i takt med alvorlet i beslutningene. Som følge av et høyt konfliktnivå i forbindelse med en omsorgsovertakelse, fikk en av mødrene lov til selv å velge hvilke fosterforeldre barnet skulle bo hos. I ettertid angret moren på valget hun hadde tatt. Hun følte seg lur av barnevernet fordi de ikke hadde brukt sin faglige kompetanse til å fraråde og forhindre denne plasseringen. Hun sa: «De overlot valget til meg som manglet tilstrekkelige forutsetninger for å ta et slikt valg». Moren opplevde det som urettferdig at hun skulle leve med skyldfølelsen over å ha valgt feil fordi ansvaret for plasseringen formelt lå hos barnevernet.

Flere av de som var misfornøyde med påvirkningsmulighetene hadde selv hatt kontakt med barnevernet som barn. De hadde opplevd foreldre med store alkohol- og samlivsproblemer. Forskning har vist at det er en sammenheng mellom barndomsbelastninger (ikke vokst opp med begge foreldre, alkoholproblemer hos foreldre, foreldre behandlet for psykiske lidelser) og økning i symptomer på psykiske helseproblemer (Sørensen mfl 2006). For disse mødrene kan en omsorgsovertakelse være en ytterligere bekreftelse på egen udugelighet og verdiløshet, noe Hessle (1989) også fant i studien av svenske mødre som var fratatt omsorgen for barna sine. Flere av disse mødrene hadde selv opplevd at de ikke var ønsket som barn, at de heller ikke var ønsket som foreldre og at mangel på påvirkningsmuligheter kan oppleves som om de heller ikke er ønsket som samfunnsborgere. I slike situasjoner kan en forstå at det kan være vanskelig for dem å være i dialog med hjelpeapparatet uten at de har fått hjelp til å bearbeide slike følelser.

5.4.6 Medvirkning ved bruk av tvang og akutt plasseringer

Foreldrene som hadde opplevd midlertidige tvangsplasseringer var også misfornøyde med påvirkningsmulighetene. De følte stor grad av avmakt fordi mulighetene for verken öexitö eller övoiceö var til stede. Foreldrene var enige i at de hadde trengt hjelp, men de ønsket at de hadde fått komme med forslag om hvor og hvordan plasseringen skulle gjennomføres.

En enslig mor med en datter på tre år fortalte at hun hadde hatt kontakt med barnevernet siden hun ble gravid. Barnevernet hadde mistenkt henne for rusmisbruk. Hun benektet misbruk, men fortalte at hun av og til røykte marihuana. En natt hadde politiet og barnevernvakta kommet hjem til henne og kjæresten, og de hadde beslaglagt narkotika som, ifølge moren, tilhørte kjæresten. Hun og kjæresten ble satt i varetektsfengsel, mens datteren ble plassert på barnehjem. Kvelden før hadde hun røkt marihuana, noe hun beskrev som öå ta seg en drink liksomö. Hun forstod til en viss grad at barnevernet var bekymret, men hun reagerte på at de ikke undersøkte situasjonen i sin helhet. På dette tidspunktet gikk datteren i barnehagen, og moren arbeidet i full stilling. Hun sa:

Jeg hadde ikke noen problemer der og da. Barnevernet snakket ikke med de ansatte i barnehagen og så hvordan sønnen min hadde det der. De snakket heller ikke med de på jobben min, og de så meg jo hver dag. De var ikke interessert i å høre hvordan jeg hadde det. Hva jeg mente, og hvordan det egentlig var. Jeg skjønner godt hva de tenkte, men de kunne ha gjort det på en annen måte, litt mer forsiktig, enn bare å rive barnet vekk. Jeg visste at det kom til å gjøre skade på henne, å bli revet bort slik.

Moren mente at barnevernet ikke hadde utredet saken godt nok, og at barnevernet kunne ha plassert både mor og barn sammen hvis de mente at barnet trengte beskyttelse. De kunne ha lyttet mer på henne og fulgt opp hennes forslag som kunne ha forhindrede barnets plassering på barnehjem. Det at fylkesnemnda på et senere tidspunkt gikk mot barnevernets forslag om omsorgsovertakelse, opplevde moren som en örenvaskelseö og en bekræftelse på at barnevernet hadde grepet inn unödvendig.

Barnevernet kan fra sitt ståsted ha fortalt denne historien annerledes. Det er forståelig om moren forsøkte å fraskrive seg selv for ansvar ved å legge skylden på barnevernet i en så vanskelig livssituasjon. Backe-Hansen (2001a) har studert barnevernets beslutninger ved omsorgsovertakelser. Hun fant at dersom det ble slått fast at foreldrene hadde et alvorlig og langvarig rusmisbruk, ble dette brukt som et trumfkort i argumentasjonen som sakene stod og falt med. I slike saker var det ikke nødvendig å gi detaljerte, negative beskrivelser av

foreldrenes omsorgsevne og personlighet. Fortellingen til moren i intervjuundersøkelsen kan tyde på at Backe-Hansens beskrivelser av argumentasjonen i saker med omsorgsovertakelser kan forekomme i saker med akutt plasseringer også. Datamaterialet gir ikke grunnlag for å drøfte om fremstillingen til foreldrene er riktig eller ikke, men foreldrenes muligheter for medvirkning i akuttsituasjoner er et aktuelt forskningstema.

En mor med psykiske problemer hadde opplevd at barnevernet hadde gjennomført en akutt plassering som hun mente kunne ha vært håndtert annerledes. Hun fortalte:

Barnevernet kom uten noen form for varsel. Barnevernet var bekymret. De hadde grunn til å være bekymret, men de kunne ha gått inn og spurt hva kan vi gjøre. Jeg ville gjerne ha blitt trukket inn i det. Og det synes jeg var en dårlig avgjørelse, særlig overfor barnet. De hentet ham på skolen, og jeg fikk ikke vite noen ting.

Moren ønsket at barnevernet hadde hørt på hennes forslag om å plassere både henne og sønnen på samme sted. Hun mente at barnevernet ikke tok foreldrene på alvor, og at hun ikke fikk formidlet sine kunnskaper om barnet og løsninger som kunne ha vært mindre dramatiske. I likhet med andre mødre, etterlyste denne moren en faglig tilnærming som tar høyde for at foreldrene vil det beste for barna og at de kan bidra med fornuftige løsninger, selv om de har problemer. Hun hadde opplevd at hun måtte ötrüeö barnevernet for å bli hørt og påvirke i samhandlingen. Hun formulerte seg slik:

Nå tror jeg de ønsker å hjelpe. I alle fall har de nå spurt om jeg trenger avlastning og sånne ting, og de har tatt litt selvkritikk ved å spørre hva jeg trenger hjelp til. Det har de jo aldri gjort tidligere. Jeg føler at de har snudd etter en sakkyndig kom inn i bildet. Det måtte et stort maktapparat som sakkyndig er, før de i det hele tatt ville høre. Det synes jeg er synd fordi det kunne ha vært unngått.

Moren opplevde at støtte fra en psykolog hadde gitt henne økt innflytelse i kontakten med barnevernet. Sakkyndige kan overprøve barnevernsarbeidernes kompetanse og kan være et nyttig maktmiddel for foreldrene dersom uttalelsene går i foreldrenes favør.

En enslig mor fortalte at da hun ble alvorlig syk, hadde sønnen på 8 år ringt politiet og bedt om hjelp. I ettertid fikk hun vite at politiet og barnevernet hadde reagert på rotet i leiligheten, og at de hadde mistenkt mor for å misbruke medikamenter. Hun var inneforstått med at sønnen ikke kunne bo alene hjemme fordi hun var syk, men hun var misfornøyd med at barnevernet ikke hørte på familiens ønsker om å ha sønnen boende hos seg og at de plasserte ham i stedet på et barnehjem. Hun hadde følt seg sviktet av barnevernet da de tok parti med faren i en senere barnefordelingssak. Det var vanskelig for moren å forstå hvordan barnevernet

kunne gå inn for at sønnen skulle flytte til faren når de hadde latt ham bo sammen med henne mesteparten av livet. De eneste gangene hun hadde opplevd at hun ble lyttet til, var da hun hadde fått økonomisk hjelp til kjøp av fritidsutstyr til sønnen. Ellers var det barnevernet som definerte problemene og som bestemte hva som skulle gjøres.

Intervjuer: Hva slags hjelp skulle du ideelt sett ønske deg fra barnevernet?

Jeg kunne ha tenkt meg at han hadde hørt på meg. Sist gang jeg snakket med saksbehandleren min, ba han meg ikke å si noe fordi han var menneskekjenner, som han sa. Han hadde mer tro på faren og den nye dama hans, mens jeg var helt håpløs. Men jeg vet at det kommer til å skjære seg med gutten der. Bytte skole må han og. Han kommer tilbake til meg rett og slett fordi han er for sterkt knyttet til meg. Han har jo bodd sammen med meg i 12 år. Det var jeg som tok ansvaret for ham da faren stakk av gårde med en annen. Barnevernet kunne ha spurt meg om hva jeg trengte hjelp til slik at vi kunne ha fått det enda bedre. Jeg kunne for eksempel ha trengt mer økonomisk støtte og praktisk hjelp.

I en slik situasjon er det vanskelig å vite hva som er hovedgrunnen til at moren sa at hun var misfornøyd med påvirkningsmulighetene. Morens opplevelse av mangel på medvirkning skyldes flere forhold, alt fra barnevernets uttalelser i barnefordelingssaken og til at familien ikke ble hørt ved akutt plasseringen.

Foreldrene som hadde opplevd akutt plasseringer var enige om at de trengte hjelp da barnevernet grep inn, men de uenige i valg av tiltak. De mente at barnet ikke var tjent med plasseringen på barnehjem, og at barnevernet ikke hadde tatt hensyn til hvilken belastning en atskillelse mellom foreldre/familie og barn og flytting til en institusjon representerte for barnet og familien.

5.4.7 Skjulte maktformer

Intervjuundersøkelsen viste at mange av foreldrene manglet kunnskaper om rettigheter og muligheter som kunne ha styrket deres stilling. Av denne grunn manglet de forutsetninger for å ha innflytelse. Dette gjaldt spesielt foreldrene som tilhørte etniske minoriteter.

Det kan være lett å skylde på den enkelte saksbehandler for mangelfull informasjon. Problemet må også ses fra andre synsvinkler. Mangel på informasjon kan ha sammenheng med at retten til informasjon fra barneverntjenesten står svakere enn retten til informasjon fra for eksempel helsetjenesten. Kjellevold (2005) har etterlyst at retten til tilpasset informasjon, råd

og veiledning klargjøres og at den blir utvidet i barnevernet. Blant annet bør det være mulig å påklage mangel på informasjon og medvirkning, slik pasientrettighetsloven gir muligheter for.

I motsetning til barna i saker med hjelpetiltak som ikke opplever at de blir hørt (Christensen og Egelund 2002, Seim 2007), var de fleste av foreldrene i intervjuundersøkelsen tilfredse med mulighetene for å påvirke i utformingen av hjelpetiltak. Flere av mødrene med hjemmeboende barn sa at uten avlastning hadde de ikke maktet å ha omsorgen for barna.

Med utgangspunkt i foreldrenes erfaringer, kan det tyde på at barnevernloven fungerte i tråd med intensjonene om at tiltakene skal være rettet mot både barnet og familien. Lovens utgangspunkt er at barn skal vokse opp hos sine foreldre, at hjelp etter barnevernloven primært skal gis i hjemmet og at hjelpetiltakene skal forebygge omsorgsovertakelser. Mødrene understreket betydningen av støtte til aktiviteter, både for at barna skulle få en mest mulig normal oppvekst og fordi det ga et godt grunnlag for barnas utvikling. Dette er funn som underbygges av funn fra andre brukerundersøkelser i barnevernet (Sandbæk 2000 a, b). Walløes (1998) intervjuer med 25 tidligere barnevernbarn viste at mange av informantene la stor vekt på at barnevernet hjalp dem med økonomisk støtte til klær og utstyr, fritidsaktiviteter og turer, bolig og skolegang. Dette var hjelp som ga barna muligheter for nye opplevelser, aktiviteter og sosiale kontakter. Barnevernets hjelpetiltak i hjemmene kan fungere som en kompensasjon for vanskelige levekår, og de kan forhindre en ytterligere marginalisering av barna.

Aktørperspektivet på makt gir grunnlag for en kritisk drøfting av hvorfor mange av foreldrene med hjelpetiltak var tilfredse over påvirkningsmulighetene, særlig når de fikk bestemme så lite. Takknemligheten som foreldrene uttrykte, kan forstås som en form for gjenytelse. De var glade for å ha fått hjelp og god kontakt med saksbehandler, og som fremkommer i andre brukerundersøkelser i barnevernet (Christiansen og Havnen 2003, Havnen 2003).

Mange var fornøyde så lenge de fikk hjelpen de trengte, og at saksbehandler behandlet dem godt. Mangelen på kritikk av mulighetene for medvirkning i intervjuundersøkelsen kan også forstås i lys av bytteteorien og som uttrykk for at foreldrenes opplevelse av underlegenhet og redsel for å kritisere. Slike reaksjoner er forståelige fordi alternativer til kontakten de allerede hadde med barnevernet, kunne bety en verre livssituasjon for både foreldre og barn. Det er ikke uvanlig at slike gjenytelser forekommer blant brukere av velferdstjenester. Georg Midré fant at beboere på aldershjem benyttet seg av takknemlighet som gjenytelse fordi de manglet andre byttemidler (Midré 1973). De eldres gjenytelser i den underlegne posisjonen var

taknemlighet og tilslutning til personalets verdier og væremåte, reaksjoner som like gjerne kan betegne foreldrenes tilfredshet med hjelpen de fikk av barnevernet.

Undersøkelsen viste at foreldrene tok i bruk motmaktstrategier i situasjoner hvor de opplevde at de hadde liten makt, for eksempel der mødre fikk støtte av en psykolog for å få sin vilje gjennom til tross for motstand. Noen av foreldrene følte seg som et offer for barnevernets maktutøvelse, men de reagerte også med handlekraft og motmakt. Slike strategier er i tråd med både Foucaults forståelse av makt og et aktørperspektiv, og viser at foreldrene er ikke bare passive ofre, men at de handler aktivt i situasjoner der de føler seg presset.

Noen av brukerne hadde opplevd fagfolk som abdiserte, for eksempel ved at foreldrene selv skulle velge ut fosterhjem. I de senere år har foreldrene fått økt innflytelse på valg av fosterforeldre, men enkelte hadde opplevd en slik valgmulighet som en faglig ansvarsfraskrivelse. Brukermedvirkning kan bli en ny styringsteknikk der forvaltningen overlater til brukerne å styre og regulere seg selv, som Foucault betegner som *governmentality* (Foucault 2002). Styringsbegrepet beskrives som en sammenfall mellom institusjonelle teknologier for å styre andre og selvregulering.

Foucaults syn på makt åpner opp for skjulte former for kontroll som underkommuniseres i de andre maktperspektivene, og tar form av skjult lokal disiplinering. Kjernen i Foucaults styringsbegrep er relevant for analysen av foreldrenes erfaringer med medvirkning. Backe-Hansen (2001a) spør om aktørperspektivet i barnevernet kan føre til at brukerne blir nødt til å påta seg mer ansvar for egen ulykke. Spenningen mellom foreldres medvirkning og behovet for å beskytte barnet, kan bidra til at de ansatte resignerer og minimaliserer kontakten med brukerne (Healy 1998). Resultatet kan være at brukerne selv sitter igjen med en følelse av skyld for egen skjebne. En slik forståelse av brukermedvirkning ligger nær opp til en liberalistisk og markedsorientert forståelse av begrepet, og representerer et annet syn på brukermedvirkning enn det som ligger i den demokratiske tradisjonen som avhandlingen bygger på. Foreldrenes erfaringer har vist at flere av innvendingene mot brukermedvirkning er reelle og at det ligger en fare for faglig abdisering hvis fagfolkene oppfatter brukermedvirkning som en måte å skyve det faglige ansvaret over på brukerne.

Det er ikke bare den faglige abdiseringen som viser skjulte maktformer i undersøkelsen. Ingen av foreldrene var blitt spurt om de ønsket å møte andre foreldre som hadde kontakt med barneverntjenesten. Gjennom taushetsplikten og individualiseringen av arbeidet kan det foregå en kontroll av brukerne der de ikke får oppdage at det finnes andre i samme situasjon. Trusselen om omsorgsovertakelse kan forstås som et virkemiddel for selvstyring. Foruten å være en realitet, har trusselen om omsorgsovertakelse en symbolsk verdi som kan ha en

preventiv virkning: Foreldrene opplevde at hvis de ikke oppførte seg på en bestemt måte, kunne de miste omsorgen for barna sine. På denne måten ble problemene individualisert, og andre forhold som kan påvirke omsorgssituasjonen kan ha blitt oversett.

Med Foucaults forståelse av makt kan profesjonelle ikke distansere seg fra maktutøvelsen, fordi den foregår overalt. Det er alltid profesjonell makt til stede i møtet med den enkelte klient. Noen av utsagnene viser at foreldrene var klar over denne makten, men den kan også være skjult. Å få til bevissthet om skjulte former for disiplinering må skje gjennom refleksjon og i diskusjon med brukerne. En løpende dialog mellom brukerne og yrkesutøverne er derfor en forutsetning for medvirkning.

5.5 GRAD AV MEDVIRKNING I EGEN SAK

5.5.1 Innledning

Frem til nå har det vært foreldrenes vurderinger av påvirkningsmuligheter og tilfredshet med medvirkning som oppmerksomheten har vært rettet mot. Dette avsnittet omhandler spørsmålet om hvordan og hvor mye brukerne har opplevd at de har fått medvirke i egen sak. Et av spørsmålene har vært om foreldrene bare ble lyttet til eller om de også fikk innflytelse.

5.5.2 Medvirkning ble beskrevet som konsultasjon

Foreldrene ble spurt om hvor mye de hadde fått bestemme i kontakten med barnevernet og hvordan beslutninger var blitt tatt. Fordelen med å spørre om erfaringer er at vi får vite mer konkret hva foreldrene har opplevd, mens ulempen ved å bruke Arnsteins (1969) stigemetafor for medvirkning er å anvende en standard for å vurdere kvaliteten som ikke er brukernes egen. Erfaringer og evalueringer bør dessuten holdes klart fra hverandre fordi dette er to ulike fenomener som ikke nødvendigvis henger sammen: Dårlige erfaringer behøver ikke å resultere i en dårlig evaluering, og en dårlig evaluering trenger ikke å skyldes dårlige erfaringer.

Ofte ble samhandlingen beskrevet slik at det var saksbehandler som kom med forslag til hva som kunne gjøres, men at foreldrene fikk uttale seg. Mange av mødrene var tilfredse med at de ble konsultert av fagfolkene. Flere av mødrene med hjelpetiltak viste stor tillit til saksbehandler og overlot valgene til henne. En av mødrene sa: «Jeg har stilt meg helt åpen. Jeg vurderte det slik at det var hun som hadde den beste kompetansen til å bestemme hva som var

bestö. Noen var usikre på egen kompetanse og manglet selvillit: öJeg har jo alltid undervurdert meg sjöl. Det har jo vært et stort problem for meg at jeg ikke føler meg slik som andre oppfatter at jeg er og klarerö. En mor sa at hun syntes det var godt å kunne diskutere problemene med fagfolk fordi: öDe har jo evne til å tenke fremover. Det kan være vanskeligere for oss som foreldreö.

Foreldrenes tilfredshet med mulighetene for medvirkning kan ha sammenheng med at de hadde tro på og god erfaring med fagfolks bruk av råd og veiledning. Dette illustreres av en mor som sa: öJeg oppsøkte jo barnevernet fordi jeg ikke klarte å finne løsningene selvö. Flere av mødrene ønsket ikke å belaste familie og nettverket ytterligere med flere av sine problemer. De fleste av foreldrene opplevde at de ansatte i barneverntjenesten lyttet til hva de hadde å si, men at det ikke fikk konkrete følger for praksis.

5.5.3 Flere av foreldrene ble overtalt

Foreldrene fortalte at de ofte hadde blitt overtalt til å gi sin tilslutning til barnevernarbeidernes definisjon av problemer og forslag til løsninger. Da en mor ble spurt om hun opplevde at barnevernet forsøkte å overtale henne til å ta beslutninger hun var uenig i, svarte hun:

Nei da, jeg er ikke blitt overtalt. Ikke for det, jeg har jo også funnet meg i de beslutningene som har vært tatt, og har på en måte bare skrevet under der det har stått et kryss, liksom.

Sitatet tyder på at moren ble bedt om å akseptere beslutninger tatt av fagfolkene, men hun beskrev ikke dette som tvang. Hun öfant seg i forslageneö, og det kan tyde på at hun opplevde tiltakene som fornuftige, eller at hun opplevde at hun verken hadde lyst til, nytte av eller kompetanse til å overprøve fagfolkene. Kanskje det var slik at moren lot seg overbevise og ikke overtale fordi samtalen bar preg av å være en dialog²⁹?

En av mødrene med minoritetsbakgrunn var uenig i saksbehandlerens forslag om at hun burde ta i mot hjelp fra psykolog for å mestre barneoppdragelsen bedre. Hun lot seg overtale fordi hun håpet at samtalene kunne bedre forholdet mellom henne og barna. Samtidig følte hun seg presset fordi hun var redd for at hun kunne miste den økonomiske sosialhjelpen hvis hun ikke fulgte saksbehandlerens råd. Denne moren var ikke klar over at barneverntjenesten og sosialtjenesten var organisert som to separate enheter, og at barnevernarbeideren ikke hadde

---

²⁹ En dialog er kjennetegnet ved en interaksjon der partene utveksler erfaringer, holdninger og interesser i en uproblematisert hverdag, og i en atmosfære av gjensidig åpenhet og tillit (Løvlie 1984, s. 34). Dialogen har med innlevelse og empati å gjøre og handler ofte om å öta de andres standpunktö.

direkte myndighet til å påvirke tilståelse av sosialhjelp. Ved å holde tilbake informasjon i en slik sak kan barnevernarbeideren ha påvirket moren til å ta i mot hjelp fra psykologen.

Flere av foreldrene opplevde tiltakene i barnevernet som frivillig tvang. Noen ble overtalt til å ta i mot et tiltak som de i utgangspunktet var usikker på om de ønsket, men som de i ettertid opplevde fungerte bra, for eksempel: «Jeg ble overtalt til å ta i mot weekend hjem, men jeg så i ettertid at det fungerte bra for ungene og meg». Hun var glad for at barnevernet hadde presset og overtalt henne til å ta i mot tilbudet. Noen fortalte at de hadde hatt lignende erfaringer med egne barn. De fortalte at barna i utgangspunktet var skeptiske til å få en støttekontakt, men at de hadde blitt positivt innstilte etter at de var blitt kjent med personen. Av denne grunnen var de ikke så kritiske til at barnevernet drev med denne formen for pressmidler. Et godt resultat var viktigere enn prosessen.

En mor sa at det var lettere å forholde seg til åpne konflikter og uenighet enn skjulte former for undertrykking. Hun fortalte at saksbehandler hadde forsøkt å overbevise henne om at hun måtte akseptere fagfolkens måte å tolke situasjonen på. Hvis ikke, var hun redd for at fagfolkene mente at hun hadde liten selvinnsett og at hun dermed var en dårlig mor. Flere av foreldrene mente barn og foreldre i kontakt med barnevernet ikke skal ha absolutt beslutningsrett, og at fagpersoner av og til må benytte seg av overtalelseskunster.

Grenseoppgangen mellom overtalelse og manipulasjon er vanskelig. Foreldrene så det som viktig at fagfolkene delte sine kunnskaper og erfaringer fra lignende saker med foreldrene, at de lyttet til hva foreldrene hadde å si og at barnevernarbeiderne var åpne for at tiltaket kunne avslutte hvis ikke det fungerte.

5.5.4 Medvirkning i asymmetriske relasjoner

Foreldrenes beskrivelse av mulighetene for medinnflytelse kan, ut fra Arnsteins stige, for det meste kategoriseres som konsultasjon og symbolsk innflytelse (skinninnflytelse). Foreldrene var blitt lyttet til og hørt på, men de ga få eksempler på partnerskap der de hadde kunnet forhandle om resultatene.

Foreldrene viste stor grad av tillit til saksbehandlerne. Det er tankevekkende at noen av mødrene hadde så stor tillit til de fagfolkene som samtidig kontrollerer goder som foreldrene trenger, ønsker eller er avhengig av. På en annen side handler medvirkning også om frihet til ikke å bestemme. Brukere som overlater valgene til andre har også krav på respekt. Familiens vanskelige levekår og redsel for å miste hjelpen kan ha påvirket deres vurderinger av hjelpetilbudet i positiv retning. I en drøfting av barns oppvekstkår i risikofamilier har

Jørgensen (1999) vist hvordan vanskelige levekår kan bety fratakelse av muligheter for kontroll og innflytelse, noe foreldrene i intervjuundersøkelsen bekreftet. Hverdagen bestod ofte av mange vanskelige avgjørelser der foreldrene manglet andre å rådføre seg med. I slike situasjoner kan det oppleves som en avlastning å overlate beslutningene til fagfolkene. Ikke desto mindre er det viktig at ansatte i barnevernet er seg bevisst på hvordan de skal ivareta brukernes interesser i saker der faren for overstyring er til stede.

Utsagnene viser at medvirkningsprosessene i barnevernet skjer i et felt preget av dominansrelasjoner. Barnevernet kontrollerer goder som foreldrene trenger, ønsker eller er avhengig av. Brukernes påvirkningsmuligheter er derfor avhengig av fagfolkens vilje til å endre praksis i tråd med brukernes ønsker.

5.6 FORELDRENE UTTALTE SEG SOM MEDBORGERE

5.6.1 Innledning

En innvending mot foreldrenes medvirkning i barnevernet er at de bare vil tenke på sine egne interesser, og at de vil opptre individualistiske og egoistiske. Vi spurte foreldrene om de var enige i barnevernets muligheter for å treffe beslutninger på tvers av foreldrenes synspunkter. Spørsmålet ga mulighet for å kartlegge foreldrenes holdninger til barnevernet som institusjon.

5.6.2 Var foreldrene bare opptatt av særinteresser?

De fleste av foreldrene mente at barnevernet skal ha rett til å gå inn og undersøke en sak, og til å flytte barn ut av hjemmet hvis det trenger beskyttelse. Foreldrene mente at i familier hvor det foregår alvorlig mishandling, misbruk av rusmidler eller i situasjoner hvor foreldrene ikke makter å sette grenser for barna, må barnevernet gripe inn med kontrolltiltak. Mange av foreldrene oppfattet barnevernet som et sikkerhetsnett. En mor beskrev barnevernet slik: «Barnevernet er til for barna, og det er til for samfunnet». Foreldrene var stort sett nyanserte i sine svar på spørsmålet om barnevernet skal ha den makten de har. En mor svarte slik:

Så lenge det er grunnlag for å ta over omsorgen, synes jeg det er riktig. For det er veldig mange spesielle foreldre ute og går. Men det er måten det blir gjort på, for eksempel at politiet kommer inn og banker på døra om natta og drar med seg ungene hylende og skrikende. Det er ikke sånn det skal fungere. Da får ikke barnevernet noe respekt, hverken

fra barnet eller andre. En skal alltid vise respekt overfor barna også. En må lære barna å vise respekt for andre mennesker. Hvis barna blir tråkket på, kan de som voksne komme til å trække på andre. Dette spørsmålet kunne en jo ha skrevet en helt bok om.

Sitatet uttrykker synspunkter som mange hadde, nemlig at barnevernet skal ha makt til å ivareta barnas selvstendige rettigheter og at dette begrenser foreldrenes autonomi. Denne moren var opptatt av hvordan barnevernet forvaltet sin myndighet og av at barnevernet må unngå å gjennomføre uheldige maktdemonstrasjoner. Hun mente at dramatiske omsorgsovertakelser er uheldige for barnet, og det kan true barnevernets legitimitet.

Foreldrene var i tvil om fagfolkenes anvendelse av makt. De lurte på om grunnlaget for å gripe inn i saker alltid var tilstrekkelig belyst. De var usikre på om barnevernet sørget godt nok for at både foreldrene og barna kom til orde i forståelse av problemene og i utviklingen av tiltak. De lurte på om alle aktuelle hjelpetiltak i hjemmet blir forsøkt før barna plasseres utenfor hjemmet. Slike oppfatninger stemmer ikke med det generelle bildet. Analyse av barnevernstatistikken har vist at det vanligvis har vært iverksatt hjelpetiltak i ett til fem år før det ble aktuelt med en omsorgsovertakelse (Clausen 2000), men foreldrene kan ha rett i at det ikke alltid har vært de rette tiltakene som har vært forsøkt.

Foreldrene var i tvil om barnevernet forholdt seg til at barn alltid er lojale mot foreldrene og om barnevernet klarte å lese mellom linjene i det barna sier. Andre stilte spørsmål ved barnevernets legitimitet og prioriteringer, samtidig som de så nødvendigheten av en slik tjeneste. En far sa det slik:

Barnevernet har for mye makt. Det er mange barn som ikke har det godt, men barnevernet fokuserer litt for mye på enkelte barn, og ikke på andre. De peiler ut noen folk og slipper aldri taket. Kapasiteten er dårlig i barnevernet. Det er mange steder hvor barnevernet skulle ha vært, og det er mange steder hvor barnevernet er, men hvor de ikke skulle ha vært.

Denne faren uttrykker ambivalensen flere foreldre hadde overfor barnevernet, en ambivalens som vi finner igjen i befolkningen generelt. Han mente det er nødvendig å ha et barnevern, samtidig som han var kritisk til hvordan barnevernet arbeidet. Han lurte på om barnevernet hadde nok ressurser og om ressursene ble riktig anvendt. Noen opplevde ofte at fortiden innhentet dem, og at det bidro til forskjellsbehandling og stigmatisering.

Foreldrene var uenige i hvor mye makt barnevernet skal ha, men de var mest opptatt av hvordan makten ble utøvd av barnevernarbeiderne i samhandlingen med brukerne.

Innvendingene var at fagfolkene i for liten grad la til rette for at foreldrene kunne få økt innflytelse.

5.6.3 Foreldrenes syn på interessemotsetninger mellom barna og dem

Interessemotsetninger mellom barn og foreldre er et dilemma i barnevernarbeid. Vi spurte foreldrene om hva de mente at barnevernet skal gjøre i slike saker, for eksempel hvis en ungdom vil flytte hjemmefra og foreldrene motsetter seg dette. De fleste av foreldrene mente at de ansatte i barnevernet må lytte og snakke med både barn og foreldre. De hadde liten tillit til barnevernarbeidere som snakket om öbarnets besteö uten å ha et personlig kjennskap til barnet. Barnevernet må ikke öslippe sakenö var det en som sa, men må prøve å komme i dialog med både foreldre og barnet. Flere nevnte at barnevernet alltid må snakke alene med både barn og foreldre, men mente at barnas alder vil avgjøre hvor mye de skal få bestemme.

Et ideelt barnevern ble beskrevet som en meglingsinstans i konfliktsituasjoner mellom foreldre og barn. Barnevernet må ikke ta parti. öHverken barn eller foreldre skal bestemme aleneö, sa en mor om situasjoner hvor det er konflikt mellom barn og foreldre. Barnevernet bør bygge videre på det som både barn og foreldre er enige om. Når megling ikke nytter, skal barnevernet ta parti for barna. Noen foreldre foreslo at barnevernet ideelt sett burde ha en saksbehandler for barna og en for foreldrene i slike saker. Andre var helt uenige i et slikt forslag og mente at det bare ville skape forvirring for brukerne.

Det er naivt å tro at foreldrene alltid vil være fornuftige brukere med omtanke for andre i konfliktsituasjoner med barnevernet. Selv om foreldrene ga uttrykk for at de tenker på barnas beste, vet vi at dette ikke alltid skjer i praksis. Det må derfor sikres at både barna og foreldrenes meninger og synspunkter blir testet og avveid mot hverandre, og det må være åpenhet for at den enkeltes situasjonsforståelse kan være feil.

5.6.4 Foreldre som medborgere

Foreldrene var enige i at barnevernet skal kunne treffe beslutninger på tvers av deres synspunkter, men de stilte samtidig spørsmål ved beslutningene og arbeidsmetodene. For eksempel var det vanskelig for dem å forstå hvorfor det var nødvendig med akutt plasseringer når barnet flyttet hjem igjen etter kort tid. Forskning har vist at mange av akutt plasseringene er kortvarige (Clausen 2003). Foreldrenes kritiske holdning til barnevernets bruk av akutte tvangsplasseringer, støttes av forskere (Hodnekvam 2002). Foreldrene ønsket at barnevernet

hadde vurdert løsningsforslag som hadde vært mer skånsomme for barna, og ikke minst at barnevernet hadde lyttet mer til deres meninger og synspunkter, selv om de ikke var i stand til å ta seg av barna.

Da foreldrene ble spurt om deres synspunkter om barnevernet som samfunnsinstitusjon, inntok de rollen som medborgere. De så at barnevernet hadde kapasitetsproblemer. De var enige i at barnevernet skal ha makt til å sikre barnas interesser når det var interessekonflikter mellom barn og foreldre, og de hadde klare meninger om hvordan barnevernet kan håndtere slike situasjoner. Fra foreldrenes synspunkt var det uforståelige beslutningsprosesser som truet barnevernets legitimitet mest, for eksempel når beslutninger ble fattet uten at fagfolkene har gjort seg kjent med barna. Foreldrenes holdninger til barnevernet hadde mange fellestrekk med dobbelheten som allmennheten har til barnevernet. For å styrke barnevernets legitimitet mente de at det må skapes mer åpenhet om beslutningsprosessene. Måten foreldrene beskrev ideelle beslutningsprosesser på, hadde mange fellestrekk ved deliberasjon og hvor alle berørte parter kan komme til orde i en meningsutveksling.

Avhengig av hvilke spørsmål som stilles, fremstod foreldrene i intervjuundersøkelsen både som klienter, brukere og borgere. Foreldrene gikk inn og ut av ulike roller avhengig av hvilke kjennetegn ved relasjonen til hjelpeapparatet som det ble stilt spørsmål om.

5.7 HVORFOR BLE IKKE FORELDRENE HØRT?

5.7.1 Innledning

I dette avsnittet presenteres foreldrenes oppfatninger av hvorfor de ikke er blitt hørt og som er ett av spørsmålene i problemstillingen for avhandlingen. Foreldrenes begrunnelser kan kategoriseres til kjennetegn ved dem selv, ved samhandlingen og ved organisasjonen.

5.7.2 Kjennetegn ved foreldrene selv

Foreldrene fortalte om sin *skeptiske holdning* til barnevernet, og som de mente var skapt av medias negative fremstilling av barnevernet. Mange hadde vært redde for barnevernet. En sa: «Jeg hadde en sånn skremmende forestilling om at de satt der og tok fra foreldre ungene, og at du ikke hadde noe du skulle ha sagt». Det stilles store krav til myndighetene og fagfolkene for

at foreldrene skal utvikle tillit til barneverntjenesten, det vil si oppfatte barnevernet som en åpen, forutsigbar, pålitelig og rettferdig hjelpeinstans.

Blant de som var fornøyde var det flere som fortalte at deres negative inntrykk av barnevernet var blitt snudd til positive etter at de selv fikk kontakt med barnevernet. Noen av foreldrene mente at saksbehandlerne alene ikke kunne få all skylden for at samarbeidet ikke alltid fungerer. Foreldrene selv må også være innstilte på å samarbeide. En av foreldrene sa: «Jeg har uttrykt kjærlighet overfor barnet mitt ved å kjempe mot barnevernet. Det er kanskje ikke den lureste måten å gå frem når en må samarbeide. Flere oppga at de hadde valgt en *gal strategi* overfor barnevernet, for eksempel ved å være sinna. De hadde etter hvert forstått at de var nødt for å samarbeide hvis de skulle nå frem med sine synspunkter. Valget av en slik strategi underbygges av forskning som har vist at barnevernet forskjellsbehandler foreldrene. Foreldrene som var positivt innstilte til omsorgsovertakelsen fikk mer informasjon og støtte, enn de som var kritiske (Angel 1999). En undersøkelse fra England viste at sosialarbeidere samarbeidet lettere med foreldre som er samarbeidsvillige, motiverte og artikulerte, enn med dem som er motvillige, umotiverte og har problemer med å artikulere seg (Holland 2000). Den sistnevnte gruppen ble oftere fremstilt negativt, og de hadde mindre sjanser for å få tilbake omsorgen.

De mente at *foreldrenes personlighet* kan ha betydning for deres evne til å samarbeide med andre. De la ikke skjul på at de kjente foreldre i kontakt med barnevernet som de ønsket å distansere seg fra. Psykologiske kjennetegn ved foreldrene kan derfor ha betydning for mulighetene for medvirkning. Det er større sjanse for å få gjennom sine ønsker dersom brukerne viser selvinnsikt og vilje til samarbeid, men dette er samtidig vanskelig i en situasjon der foreldrene opplever å bli motarbeidet. Fagfolkene har også etterlyst opplæring i arbeidet med å ivareta foreldrenes interesser i konfliktfylte situasjoner (Bell 1999). Enkelte mente at noen foreldre er så styrt av egeninteresser at de av denne grunn ikke burde ha noen innflytelse, men det gjaldt andre foreldre, ikke dem selv. Det var særlig foreldre som misbrukte narkotika som ble fratømt medvirkningsmulighetene.

Foreldrene kunne tenke seg å lære mer om hvordan de kan samarbeide med barnevernet, og at de ønsket seg opplæringskurs som fosterforeldre får. Slike ønsker har også vært fremmet av andre foreldre i kontakt med barnevernet (Holtan 2002), og som allerede finnes i Kristiansand (Haus 2005, Angel 2007). Disse behovene viser at foreldrene, særlig de som er fratatt omsorgen for barna sine, er usikre på hva innholdet i foreldreskapet skal være. De trenger hjelp til å finne ut av hvordan de skal utvikle sin nye foreldrerolle.

Et perspektiv som foreldrene selv i liten grad har kommet inn på, men som jeg ser som viktig å løfte frem, er at mange av foreldrene i barnevernet også er alenemødre med dels store sosiale og økonomiske problemer. Mødrene som er fratatt barna sine har i tillegg brutt med en av de mest sentrale verdiene i vårt samfunn ved ikke å sørge for å gi barna tilstrekkelig med omsorg. De *sosioøkonomiske kjennetegnene* ved mødrene, kombinert med at det stilles spørsmål ved deres foreldrekompetanse, kan gjøre det vanskelig for dem å nå frem med deres synspunkter.

5.7.3 Kjennetegn ved samhandlingen med saksbehandler

Brukernes muligheter for innflytelse påvirkes også av kjennetegn ved samhandlingen mellom bruker og den profesjonelle hjelperen. Det kan dreie seg om den *profesjonelles holdninger, ferdigheter og kunnskaper*.

De som ikke hadde opplevd å medvirke, la mye av skylden på saksbehandlerens holdninger. En av mødrene beskrev saksbehandlerne i barnevernet på denne måten:

De har en holdning som sier at de vet best. De forteller deg at slik og slik skal det gjøres fordi det trenger du. Det kan jo hende at de har noe rett i det også. Jeg vil ikke avfeie alt de kommer med, men hvis du skal få folk til å ta imot hjelp så må de bli hørt. Hvis ikke, skapes det motstand.

Denne moren var klar over at foreldrene ikke alltid hadde rett. Selv hadde hun opplevd en vanskelig omsorgsovertakelse og en traumatisk akutt plassering, men at samarbeidet med barneverntjenesten var blitt bedre. Grunnen var at den nye saksbehandleren forstod at de måtte lytte til henne for å utvikle gode løsninger. Hun mente at den viktigste forutsetningen for at foreldre kan ta i mot hjelp, var at barnevernet viste vilje til samarbeid. En mor med hjelpetiltak i hjemmet, sa det slik: «Det er viktig å unngå å komme bort i en saksbehandler med sterk personlighet som overkjører andre mennesker, men hun tilføyde at hun aldri selv hadde opplevd å møte en slik fagperson. At foreldrene kan oppleve møtet med den enkelte saksbehandler som uforutsigbart, bekreftes av en vignettstudie blant kommunale barnevernarbeidere i Danmark (Egelund og Thomsen 2002). Undersøkelsen viste at saksbehandlerne hadde varierende synspunkter på nesten alle aspekter ved en barnevernsak.

En mor som var fornøyd med medvirkningsmulighetene mente at dette hadde sammenheng med saksbehandlers evner og personlige egenskaper. Hun sa:

Det er evnen som gjelder. Jeg hadde en slik saksbehandler. Jeg var ikke enig i alt han sa, men det var lov til å være uenig. Han sa aldri at han visste best. Og han sa at ja, kanskje tar jeg også feil. Det syntes jeg var fint. Jeg tror det er viktig at en kan innrømme at en kan ta feil. Det stod respekt av han var trygg nok til å innrømme det.

Ved å innrømme feil og ved å tåle uenighet, fikk moren tillit til saksbehandler. *Åpenhet* og *ærlighet* er kvaliteter ved saksbehandler som brukerne verdsetter høyt (Uggerhøj 1996). Respekt for brukerens autonomi er ikke ensbetydende med avstand og likegyldighet, men det krever at den profesjonelle stiller sin kunnskap til rådighet, er i nær dialog med brukeren og diskuterer alternativer og valg.

Fagfolkens holdninger til brukerne er en forutsetning for at foreldrene skal få økt innflytelse. Samtidig er dette et område det er vanskelig å endre på. Foreldrene fortalte om situasjoner der fagfolkene fungerte som portvakter når det gjaldt deres påvirkningsmuligheter. Foreldrene hadde opplevd at avgjørelsene ble overlatt til fagfolkens skjønnsutøvelse, og at spørsmål om innflytelse ble individualisert og privatisert. Muligheten for innflytelse var avhengig av å ha en god relasjon til saksbehandler, og at de ble behandlet med anerkjennelse, respekt og verdighet.

Foreldrenes vektlegging av relasjonen til saksbehandler støttes av forskning fra terapifeltet som har vist at relasjonen til behandleren står for 30 prosent av det som er virksomt i behandlingen (Duncan, Sparks og Miller 2001). I praksis betydde en god relasjon til saksbehandler at de ble hørt, at forslagene ble tatt på alvor, at de ikke ble sett ned på, at de profesjonelle anvendte et folkelig språk og at saksbehandler behandlet dem som unike personer. Dette er eksempler på fagfolk som anvender fornuft og dømmekraft i komplekse situasjoner. De forstår at foreldrenes oppfatning av sin egen situasjon måtte regnes med, og de må opptre ydmykt i rollen. De viser forståelse ved å engasjere seg i brukernes hverdag. Brukernes beskrivelse av gode egenskaper hos saksbehandlerne har mye til felles med hva Aristoteles betegner som *utøvelse av dømmekraft*, og hva Habermas vil kalle *kommunikativ kompetanse*. Disse begrepene utdypes nærmere i avsnitt 6.7.6 og 6.7.7 hvor de også benyttes til å drøfte hvordan fagfolkene har lykket med å skape dialog i Brukergruppa.

Foreldrene understreket at ansattes holdninger var av stor betydning for om de fikk medvirke. Dette samsvarte med de ansattes oppfatninger i Brukermidvirkningsprosjektet (Seim, Slettebø og Koht 2007). Etter å ha deltatt i forsøket, mente de ansatte at deres holdninger tilbrukermidvirkning var endret, fra at brukerne skulle høres til at de også skulle ha innflytelse.

At ansattes holdninger kan være bremseklosser i forsøk med medvirkning, er dokumentert i andre undersøkelser. Forskning om deltakerstyrte beslutningsmodeller i barnevernet, for eksempel familieråd, har vist at selv om metoden er positivt evaluert av de ulike partene, har det vært vanskelig å få barnevernarbeidere til å henvise saker dit (March og Crow 1998, Sundell og Hæggman 1999). Ansattes motforestillinger mot familieråd er mange, men negative holdninger og mangel på tillit til familiene, er blitt nevnt som en av dem (Einarsson 2002).

Fra saksbehandlerens side kan brukermedvirkning oppleves som en *trussel mot profesjonalisering og profesjonell autonomi* (Slettebø og Seim 2001). Ved uenighet og konflikt kan fagfolkene sette brukernes synspunkter til side med henvisning til klientens beste, mens det nettopp er i slike konfliktsituasjoner at prinsippet om selvbestemmelse aktualiseres.

Fagfolkens syn på hvor aktive brukerne skal være i endringsarbeidet, kan være avhengig av hvilken forståelse de har av brukermedvirkning, hvilke teorier og kunnskaper de legger til grunn for arbeidet. Noen norske undersøkelser har vist at en av de viktigste forutsetningene for partnerskap mellom brukere og de profesjonelle i barnevernet, er om de profesjonelle klarer å knytte seg til familiens egne problemoppfatninger (Christiansen 1992, Sandbæk 2000a). Holland (2000) har, med utgangspunkt i studier fra England, hevet at foreldrenes påvirkningsmuligheter har sammenheng med sosialarbeiderens kulturelle bakgrunn, kjønn og sosialarbeiderens samtaleferdigheter. Fagfolkene kan også mangle ferdigheter i hvordan brukermedvirkning kan praktiseres, og det kan være mangel på faglig støtte og veiledning i de komplekse sakene som de arbeider med.

Blant profesjonelle finnes det et motsetningsfylt syn på foreldrene, der de på den ene siden anses som ansvarlige for barnas problemer, og på den andre betraktes de som et offer for omstendigheter som de ikke råder over. Dette dobbeltheten kan en forvente gjenspeiler seg i fagfolkens syn på foreldrene som brukere.

Når et begrep som brukermedvirkning skal presiseres i en så motsetningsfull virksomhet som barnevernet utgjør, kan det oppstå komplikasjoner. Barnevernet skal ikke bare arbeide ut fra hva mennesker selv ønsker, men virksomheten omfatter også myndighetsutøvelse og kontroll. En av de største utfordringene er å utøve kontroll i kombinasjon med de rådgivende og støttende innslagene som også skal ivaretas. Barnevernets rolle er i hovedsak å beskytte barna, og det innebærer at foreldres rett til autonomi på veies opp mot barnets rett til beskyttelse. Mulighetene for partnerskap i en tjeneste som ikke er frivillig, er rett og slett vanskelig. Det trengs mer kunnskap om hvordan fagfolkene kan få dette til. Dessuten kan brukerne trenge både informasjon og opplæring i hvordan de kan medvirke.

Fagfolkenes syn på og bevissthet om makt kan påvirke hvordan brukerne slipper til i beslutningsprosessene. Foucault mente at en *dikotom maktforståelse* er utilstrekkelig fordi det kan frata mennesket status som handlende subjekt. Fokus på interessemotsetninger mellom barn og foreldre samt kritikk for å drive et foreldrevern, kan begrense fagfolkenes vektlegging av brukerinnflytelse. En slik maktforståelse kan tolkes som de profesjonelles forsøk på å beholde makt og kontroll i fagfeltet. Foreldrene opplevde saksbehandlere som ga uttrykk for mangel på maktmidler. Det er ikke et ukjent fenomen at kvinner i lavstatusyrker kan identifisere seg med brukernes opplevelse av maktesløshet. Et kjennetegn ved velferdsprofesjonene er at de, på en annen måte enn de fleste andre yrkesgrupper, arbeider med å realisere mål som er langt større enn det som er mulig å få til i praksis. I tillegg til kapasitetsproblemer, opplever de at målene som de skal realisere, står i motsetning til hverandre (Vike 2004). Ofte påtar de seg ekstraoppgaver fordi de ser det som et personlig ansvar å kompensere for avgrunnen mellom faglig kvalitet og kapasitet. Kjønn er således en relevant variabel i studiet av profesjonsutøvelse (Støkken 2002).

5.7.4 Kjennetegn ved organisasjonen

Kjennetegn ved organisasjonen kan være en betydningsfull faktor for foreldrenes vurderinger av muligheter for medvirkning. Variasjon mellom foreldrenes muligheter med å medvirke kan ha sammenheng med rekruttering av saksbehandlere, matching mellom saksbehandler og klient, tilgang på ressurser, stabilitet og kontinuitet i kontakten med hjelpeapparatet, og organiseringen av tjenesten. Organisasjonskultur kan ha vært en annen påvirkningsfaktor.

Flere av foreldrene manglet tillit til barneverntjenesten. En far som stilte seg kritisk til barnevernet sa:

Det er jo et veldig byråkratisk system. De ansatte må alltid høre med konsulenten eller ta opp ting på et vedtaksmøte, før de kan ta stilling til noe som helst. De gjør så lite for å komme ut av det. Men det er vel slik at de som jobber der har lav status og blir lite verdsatt. Kort og godt. Kan du skjønne hvorfor de plasserer så mange uerfarne folk i frontlinja? De burde absolutt ikke sitte der. De bør utnytte ressursene litt annerledes.

Faren, som hadde etterlyst tilbud om behandling for datterens rusmisbruk, ønsket derfor å kunne være til stede på møtene der deres sak ble drøftet. Han etterlyste flere kreative løsninger og mer initiativ fra de ansattes og mente at dette hadde sammenheng med at saksbehandlerne selv manglet påvirkningsmuligheter.

Flere av foreldrene var opptatt av hvilke kriterier som ble anvendt i rekruttering av saksbehandlere. De ønsket seg muligheten til å bytte saksbehandler hvis de ikke gikk godt overens. Flere etterlyste en bedre *matching* mellom foreldre og saksbehandler, det vil si at barneverntjenesten hadde nøye vurdert om saksbehandler og familien ville komme overens. Mange av foreldrene hadde opplevd stor grad av *gjennomtrekk av saksbehandlere*, og ingen hadde spurt foreldrene om hvordan relasjonene burde avsluttes og påbegynnes. De ble heller ikke konsultert i omorganiseringsprosesser som medførte at de fikk ny saksbehandler. Foreldrene opplevde derimot at det var vanskelig å få en ny saksbehandler når de ba om det. For mange var det umulig å forstå hvorfor det skulle være så komplisert å få en ny saksbehandler når de opplevde at kjemien ikke stemte.

Misnøye med muligheter for medvirkning kan ha sammenheng med *mangelfull informasjon*. Informasjon regnes for å være en av de viktigste forutsetningene for medvirkning. For å kunne påvirke, trenger brukerne informasjon og kunnskaper om barnevernet. Intervjuene viste at de fleste var mest opptatt av informasjon som kunne gi dem en oversikt over ulike hjelpetilbud, enn opplysninger om de formelle sidene ved tjenesteapparatet. Disse uttalelsene støtter opp under antagelser om at det er behandlingseffekten som er en av de viktigste forutsetningene for om brukerne er tilfredse med mulighetene for å medvirke eller ikke.

Foreldrenes misnøye med mulighetene for medvirkning var ikke bare knyttet til om de fikk eller ble påtvunget tiltak som de ikke ønsket. Flere av foreldrene mente at *mangel på tilgjengelighet* førte til at de ikke kunne bringe frem sine synspunkter til tjenesteapparatet. En kritikk som mange fremførte, gjenspeiles i følgende utsagn: «Hvorfor kan ikke de i barnevernet svare raskere på brev og søknader som jeg sender inn? De bør jo også være så høflige av de ringer tilbake når jeg ber om det». Dette viser hvordan både organisering av tjenesten og tilgangen på ressurser også har sammenheng med brukernes muligheter for å påvirke. Dette er faktorer som regulerer brukernes muligheter for å nå frem til saksbehandlerne med sine synspunkter. Åpnings- og telefontid er andre forutsetninger for medvirkning, samt tjenestens håndtering av henvendelser der saksbehandler ikke er til stede eller tilgjengelig. For mange er det tilstrekkelig å kunne ringe saksbehandler når det er noe de vil snakke om, men noen fremhevet betydningen av å kunne stikke innom, ha en åpen kanal inn. De hadde en forståelse for at saksbehandler ikke alltid var tilgjengelig, men da er det viktig å ringe tilbake så fort som mulig. Foreldrene ønsket å få informasjon om når saksbehandler var til stede. Ingen av foreldrene fortalte at de kommuniserte med saksbehandler per e-post, men dette kan også ha sammenheng med at vi ikke spurte om dette.

Barnevernets organisering og tilgang til ressurser har også sammenheng med brukernes opplevelser av påvirkningsmulighetene. Dette handler om et av de store dilemmaene til hjelperne i førstelinjetjenesten. Det er som regel de ansatte, som oftest kvinner, som må forvalte misforholdet mellom begrenset kapasitet og velferdstatens mål, og som får skylden for at organisasjonen ikke har ressursene til å gjøre det den har forpliktet seg til. Ledelse og organisasjonskultur kan også ha en betydning for brukermedvirkning. Forskning har vist at organisasjoner som fremmet empowerment var interesse for personalutvikling, muligheter for etter- og videreutdanning, oppmuntring til utvikling av nye arbeidsmåter og profesjonelle ferdigheter, positiv tilbakemelding osv (Gutiérrez, GlenMaye og DeLois 1995). Denne beskrivelsen synes å ha flere kjennetegn ved det som kalles lærende organisasjoner (Senge 1990).

At foreldrene i barnevernet hadde liten innflytelse, kan være som forventet fordi idealene om medvirkning står svakere i barnevernet enn i andre tjenester. En viktig forutsetning for økt deltakelse er at barnevernloven gir foreldrene (og barna) klarere rettigheter til deltakelse, og som mangler i dagens lovgivning. I Lov om pasientrettigheter (1999) ble brukernes rett til å medvirke formalisert i 2001, og helsepersonell plikter å ivareta muligheten for medvirkning. Kjellevold (2002) har argumentert for en rettslig regulering av barnevernloven som kan sikre den enkelte tilpasset informasjon om rettigheter og plikter og informasjon av faglig art, og muligheter for å påklage manglende eller mangelfull informasjon.

5.8 BRUKERTILFREDSHET Ó EN SAMMENFATTENDE DRØFTING

I dette avsnittet drøftes hva slags informasjon vi får når foreldrene spørres om hvor fornøyde de er med barnevernets tjenestetilbud, og sammenholder resultatene med annen forskning. Til tross for at brukermedvirkning har vært et politisk og faglig mål i helse- og sosialtjenesten i mange år, tyder foreldrenes utsagn på at det er langt igjen før brukerne opplever reell medvirkning. Mange av foreldrene, særlig mødrene, mente de hadde gode muligheter for å medvirke, enda deres beskrivelser av erfaringer med medvirkning viste at de fikk bestemme lite.

Selv om det er blitt mer legitimt å klage på hjelpeapparatet, synes det fortsatt å være en høy terskel for å svare negativt. Foreldrenes positive vurderinger av mulighetene for medvirkning betyr ikke nødvendigvis at de bare hadde hatt positive erfaringer. Det kan også

bety at de ikke ønsket å svare negativt. Det er ulike forhold som kan hjelpe oss i å forstå variasjoner i foreldrenes tilfredshet med muligheter for medvirkning i barnevernet.

Sosiodemografiske kjennetegn ved brukerne selv kan påvirke hvordan de beskriver sine muligheter for medvirkning. Intervjuundersøkelsen har vist at foreldrene ikke utgjør en enhetlig gruppe. Med så få fedre i undersøkelsen, er det vanskelig å si om det er forskjeller mellom fedrenes og mødrenes vurderinger. Likevel er det grunnlag for å stille spørsmål om mødrene har vært mindre kritiske i sine vurderinger av barnevernet enn fedrene. Mange av mødrene hadde lave forventninger til hva de kunne få hjelp til. De bebreidet ofte seg selv for at de manglet tilstrekkelige kunnskaper om barnevernet. En svensk undersøkelse om muligheter for medvirkning i sosialforvaltningen viste at kvinnene i større omfang enn mennene hadde kunnskaper som kunne øke deres muligheter for å påvirke (Hermudson 1998). Fedrene viste ikke samme grad av tillit til fagfolkene som det mødrene gjorde. Ingen av fedrene påtok seg for eksempel skylden for at de ikke hadde fått nok informasjon, mens flere av mødrene gjorde det. I en brukerundersøkelse i barnevernet ble fedre karakterisert som rettighetsorienterte, og de definerte barnevernet som en serviceinstans som hadde tjenester som de som kunder hadde bruk og krav på (Strandbu 2001). Slike beskrivelser passer godt på fedrene i intervjuundersøkelsen. Undersøkelsen gir grunnlag for å anta at fedrene vurderte sine muligheter for å påvirke som større enn hva mødrene gjorde.

Det kan stilles spørsmål om mødre og fedre beskriver brukerrollen forskjellig. Uten å være forhåndsinnstilt på betydningen av kjønn, har empirien gitt grunnlag for antakelser om at kvinner og menn opptrer forskjellig som brukere av barnevernet. Det er likevel vanskelig å si om det er forhold i eller utenfor barnevernet som skaper og vedlikeholder kjønnsforskjeller i medvirkningsprosesser, eller om det kan være begge deler. I studier av helsetjenester har en ikke funnet systematiske forskjeller mellom kjønnene (Lian og Wilsgaard 2005, Vabø 1998). Likevel kan det tenkes at kjønn spiller en større rolle i barnevernet. Det kan være at mødrene stod følelsesmessig nærmere barna enn fedrene. Mødrene kan verdsette tiltakene bedre enn fedrene fordi de så hvilken betydning hjelpen hadde for barna. De ansattes holdninger til fedre kan ha ført til at mødrene ble møtt med mer forståelse og tillit enn fedrene.

Foreldrenes beskrivelser av medvirkning kan være påvirket av deres *sosioøkonomiske situasjon*. Familiens vanskelige levekår og redsel for å miste hjelpen, kan ha virket inn på deres vurderinger av hjelpetilbudet i positiv retning. Vanskelige levekår kan bety fratakelse av muligheter for kontroll og innflytelse. I lys av familiens vanskelige levekår, kan foreldrenes tilfredshet med barnevernet være et uttrykk for deres ønsker om å kunne tilby en gjenytelse og et uttrykk for takknemlighet for hjelpen de har mottatt.

Foreldrenes vurderinger av muligheter for medvirkning kan videre ha sammenheng med *forventningene til barnevernet* og resultatet av kontakten med hjelpeapparatet. De hadde i utgangspunktet et lavt forventningsnivå. Kunnskapene om barnevernet før de kom i kontakt med tjenesten var begrenset, særlig blant foreldrene med minoritetsbakgrunn. Det eneste alle kjente til barneverntjenesten på forhånd, var at barnevernet har makt til å gå inn med tvangsinngrep. For mange ble deres negative og lave forventninger til barneverntjenesten snudd til positive erfaringer. De hadde opplevd å få god hjelp, og at de ikke ble utsatt for myndighetsutøvelse. Mange av dem med hjelpetiltak hadde få uinnfridde forventninger. Noen opplevde derimot at deres negative forventninger ble bekreftet ved at barnevernet faktisk grep inn med tvangstiltak. Uinnfridde forventninger kan derfor være av stor betydning for brukernes misnøye med barnevernet. Ikke alle forventninger er realistiske og rimelige, og derfor kan manglende tilfredshet være et uttrykk for urealistiske forventninger enn for dårlig kvalitet på tjenesten. Barnevernet har likevel et ansvar for uklare forventninger fordi de ikke har gitt tilstrekkelig med informasjon om tjenestene på forhånd.

Det kom frem at foreldrenes syn på barnevernet i dag kan være påvirket av deres *egne erfaringer med barneverntjenesten som barn*. Walløe (1998) fant at tidligere barn i kontakt med barnevernet så tilbake på kontakten med barnevernet i lys av sin nåværende situasjon, og at de som var fornøyde med hjelpen også var tilfredse med sitt hverdagsliv på intervjuutidspunktet. En tolkning kan være at livssituasjonen til informantene i intervjuundersøkelsen i dag kan ha påvirket hvordan de erindret og fortalte om fortiden, for eksempel at negative erfaringer med medvirkning i dag kan forstås ut fra negative hendelser i fortiden. Dette handler om hvordan erindringer fra fortiden formes av nyere erfaringer, og tolkningen av fortiden kan forstås ut fra fortellerens situasjon i nåtiden. Foreldre som hadde vært utsatt for omsorgsovertakelser og akutt plasseringer, hadde brutt med normative forventninger om foreldreskapet. Slik sett kan foreldrenes fortellinger om mangel på medvirkning forstås som en måte å rettferdiggjøre seg på. Fortellingene om deres kontakt med barnevernet som barn, kan være et forsøk på å konstruere en forklaring som kan være en moralsk akseptabel i den situasjonen foreldrene befinner seg i dag. Formildende omstendigheter som en vanskelig oppvekst, kontakten med barnevernet som barn, mangel på medvirkning i akuttsituasjoner kan oppfattes som en rettferdiggjørelse av den kontakten de har med barnevernet i dag. Ved hjelp av slike fortellinger kan foreldrene forsøke å bortforklare atferd som bryter med allmenne moralske forestillinger om foreldreskap.

Et annet forhold som har innflytelse på brukertilfredshet, er *om tiltakene hjalp eller ikke*. Mange av foreldrene i intervjuundersøkelsen hadde opplevd at hjelpetiltakene fungerte

godt for både foreldrene og barna. Flere mente at hjelpen var en forutsetning for at de kunne ha barna boende hjemme. Det kan være vanskelig å komme med kritikk av barneverntjenesten når det ikke finnes valgalternativer. Foreldrene som var kritiske til mulighetene for medvirkning var også misfornøyde med tiltakene som barnevernet hadde iverksatt. Variasjoner i foreldrenes opplevelser av medvirkning kan derfor forstås i lys av hvordan de har opplevd effekten av hjelpetiltakene.

Det kan være vanskelig å tolke svarene til foreldrene. Foreldrenes fortellinger kan være påvirket av *moralske betydninger*. Som forsker må en være bevisst at fortellingene kan bære preg av informantens ønske om å gi en fordelaktig fremstilling av seg selv i intervjusituasjonen. En slik tendens kan ha sammenheng med ønsket om å gi en konsistent og meningsfull redegjørelse for eget liv, et forsøk på å forene dagens selvbilde og livssituasjon med erfaringer fra fortiden. Foreldrenes beskrivelser av ulike livshendelser kan forklare og knyttes sammen med ulike begivenheter i deres liv. Som nevnt kan foreldrenes tidligere kontakt med barnevernet ha påvirket deres forventninger til medbestemmelse. Tidligere konflikter med barnevernet kan gi negative selvinstruksjoner som igjen fører til selvpoppfyllende profetier i senere møter med hjelpeapparatet. Gjennom kontakt med barnevernet over tid kan brukerne utvikle en atferd som har fellestrekk med dem som bor på institusjoner (Goffman 1973). Hvis følelsen av avmakt dominerer over følelsen av kontroll, kan brukerne bli handlingslammet eller initiativløse, og det er en fare for at de kan tilpasse seg systemet.

Det kan være mange forhold som kan forklare variasjoner i foreldrenes vurderinger av brukertilfredshet. Stor grad tilfredshet kan være forbundet med redsel for å miste et hardt tiltrengt hjelpetilbud og at negative forventninger til barnevernet ikke er blitt innfridd. Tilfredshet med barnevernet kan også forstås som en gjenytelse, som et forsøk på å skape legitimitet rundt egne hjelpebehov.

5.9 HOVEDFUNN FRA INTERVJUUNDERSØKELSEN

I intervjuundersøkelsen er brukermedvirkning blitt undersøkt ved å innhente foreldrenes erfaringer med påvirkning i egen sak. Undersøkelsen er et bidrag i kunnskapsutviklingen innen barnevernforskningen om hva foreldre i kontakt med barnevernet forstår med brukermedvirkning, og hvordan de har opplevd å medvirke. Jeg skal her gjengi funnene som bekrefter annen forskning på feltet, og hva som nytt.

Kunnskaper om barnevernet er en viktig forutsetning for medvirkning. Tidligere forskning har kommet til ulike konklusjoner når det gjelder foreldres tilfredshet med informasjon de har fått om barnevernet. Intervjuundersøkelsen viste at de fleste av foreldrene var fornøyde med informasjonen de hadde fått. Likevel manglet de konkrete kunnskaper om hjelpetiltak, lovverket, barnevernets organisering og klageadgang. Mangelen på kunnskaper var særlig stor blant foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn. De fleste av foreldrene var mest opptatt av å få mer informasjon om hva barnevernet kan hjelpe til med, mens de som var i konflikt med barnevernet ønsket flere opplysninger om rettigheter og påvirkningsmuligheter. Et viktig funn fra undersøkelsen var at foreldrene, særlig de med innvandrerbakgrunn, manglet viktige forutsetninger for å medvirke. I tillegg til mangel på informasjon, var det mange som hadde erfart vanskelig *tilgjengelighet* og stor *gjennomtrekk* av saksbehandlere, og dette hadde gjort det vanskelig å nå frem med behov og synspunkter. Mangel på tilgjengelighet innebærer at det ikke blir kontinuitet i kontakten. Foreldrene etterlyser å ha en saksbehandler som kjenner til saken, som de kan stole på, og slik at de slipper å fortelle og bli konfrontert med den vanskelige historien hver gang de får en ny saksbehandler. Intervjuene tyder på at mange av foreldrene med hjelpetiltak opplever kontinuitet i kontakten med barnevernet, men at denne kontakten preges av brudd etter en plassering. Dette er også i tråd med hva Riksrevisjonen (2003) fant i sin undersøkelse av oppfølgingen av foreldre etter en omsorgsovertakelse. I Riksrevisjonens undersøkelse av oppfølging og tilsyn i barnevernet ble det fastslått at det var *mangelfulle rutiner* for kontakten med foreldre til barn som plasseres i fosterhjem eller institusjon. Vel 70 prosent av barneverntjenestene opplyste at de manglet rutiner/minstekrav for kontakten med foreldre ved fosterhjems- og institusjonsplasseringer. Manglende rutiner for oppfølgingen av barnet, foreldre og plasseringssted innebærer en vesentlig risiko for at oppfølgingen blir tilfeldig, personavhengig og lite målrettet, og for at arbeidet lettere kan bli nedprioritert (Riksrevisjonen 2003).

Tidligere undersøkelser har vist at brukermedvirkning er av stor betydning for foreldres tilfredshet med barneverntjenesten. Intervjuundersøkelsen bekrefter slike funn, men den nyanserer bildet. De fleste av foreldrene var fornøyde med påvirkningsmulighetene. Kartleggingen av foreldrenes opplevelse av medvirkningsgrad, viste at de hadde liten innflytelse. Foreldrenes medvirkning kan betegnes som *konsultasjon*, og som ut fra Arnsteins modell for brukermedvirkning kalles skinninnflytelse. Et annet funn var at foreldrene manglet erfaringer med og kjennskap til kollektive medvirkningsformer. Dette har sammenheng med at barnevernarbeiderne selv er ukjente med slike medvirkningsformer og at de er påvirket av en individualistisk problemforståelse.

Undersøkelsen bekreftet funn fra andre undersøkelser som viser at *foreldrene med hjelpetiltak var mer fornøyde* med medvirkningsmulighetene, enn foreldre som hadde vært utsatt for tvang. Noen av foreldrene med hjelpetiltak var også misfornøyde fordi de ikke hadde gått gehør for hjelp de hadde etterspurt.

Intervjuene tyder på at hovedmålet for foreldrene var å oppnå et godt hjelpetilbud. De oppfattet ikke medbestemmelse som et mål i seg selv. De understreket at brukermedvirkning var en måte å bedre kvaliteten på tiltakene, men de ønsket ikke å overta ansvaret (brukerstyring). De ønsket å ta et medansvar for økt velferd. Foreldrenes utsagn tyder på at idealet om partnerskap må ses i lys av deres opplevelse av hjelpetilbudet. *Undersøkelsen støtter opp om tidligere funn som har vist at brukertilfredshet i barnevernet er relatert til brukerens opplevelser av å medvirke i kombinasjon med tilfredshet med hjelpetilbudet og saksbehandlers relasjons- og samarbeidskompetanse.* Samtidig peker undersøkelsen på ulike forhold som kan gi innsikt i variasjonene i grad av tilfredshet, nemlig kjennetegn ved brukerne, kjennetegn ved samhandlingen mellom bruker og den profesjonelle og kjennetegn ved tjenestetilbudet. Dette har ikke vært tematisert i andre norske brukerundersøkelser i barnevernet. De mente også at de samme forholdene; kjennetegn ved brukerne, saksbehandler og organisasjonen, og ofte i kombinasjon av alle tre, kan forklare mangel på medvirkning.

Funnene fra intervjuundersøkelsen kan ikke generaliseres. Et større representativt utvalg ville kunne bøyte på dette, men dette ville ha gått gå på bekostning av kunnskapen om kontekstuelle forholdene som kan være avgjørende for foreldres opplevelse av påvirkningsmulighetene. Den kvalitative tilnærmingen har gitt grunnlag for å utvikle hypoteser som kan hjelpe oss til å forstå variasjoner i foreldrenes opplevelser av medvirkning i kontakten med barnevernet. Selv om tilfredshet ved hjelpetilbudet syntes å bety mye for foreldrenes opplevelse av medvirkning, har undersøkelsen vist at det ikke bare er egenskaper ved brukerne som har betydning. Brukertilfredshet kan forstås ut fra variasjoner i interaksjonen mellom bruker og tjenesteutøver og ved kjennetegn ved organisasjonen.

Brukertilfredshet er et vanskelig begrep. Undersøkelsen har vist at det trengs forskning i barnevernet som kan avklare innholdet i begrepet. Er brukertilfredshet et uttrykk for kvalitet, eller kan tilfredshet med hjelpeapparatet like gjerne skyldes kjennetegn ved brukerne selv og samhandlingen med fagfolkene?

Intervjuundersøkelsen viste at foreldrene som var fratatt omsorgen for barna, opplevde liten innflytelse i kontakten med barneverntjenesten. Det tyder på at de av foreldrene som hadde opplevd størst grad av myndighetsutøvelse og der relasjonen var kjennetegnet av konflikter, var dårligst stilt når det gjelder påvirkningsmulighetene. Slike konfliktsituasjoner

bør en være særskilt oppmerksomme på fordi informasjon og medvirkningsprosesser lett kan bli tilsidesatt. En viktig oppgave er å utforske hvordan de som er minst fornøyde med muligheten for innflytelse, kan utøve sine demokratiske rettigheter. Denne konklusjonen ga grunnlag for å gjennomføre et aksjonsforskningsprosjekt om brukervedvirkning med foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine. På bakgrunn av deres erfaringer, ble de spurt om hvilke tiltak barnevernet burde sette i gang for å møte deres behov om økt medvirkning og støtte. Ved å studere igangsetting, gjennomføring og avslutningen av en støttegruppe, fikk jeg utforske muligheter og hindringer for medvirkning blant en gruppe foreldre som ellers har følt seg ekskludert av hjelpeapparatet. Dette er tema i det neste kapitlet i avhandlingen.

KAPITTEL 6

BRUKERMEDVIRKNING GJENNOM SAMHANDLING

6.1. INNLEDNING

Intervjuundersøkelsen dokumenterte et behov for mer kunnskap om hvordan foreldre som er blitt fratatt omsorgen for barna sine, kan få bedre oppfølging og økt innflytelse i samhandlingen med barneverntjenesten. I dette kapitlet beskrives og analyseres Brukergruppa³⁰. Brukergruppa har vært en støttegruppe for foreldre som er blitt fratatt omsorgen for barna sine, men hvor også fosterforeldre og ansatte i barnevernet har deltatt. På møtene har det vært utvekslet erfaringer og informasjon om temaer som foreldrene har ønsket å utdype. Brukergruppa har vært et eksempel på hvordan barnevernet gjennom et gruppetilbud kan følge opp foreldre etter en omsorgsovertakelse. Slike grupper trenger ikke å ha medvirkning som hovedmål, men samhandling mellom brukerne og fagfolkene over tid kan bidra til organisasjonslæring. En slik form for brukermedvirkning er det som kalles *medvirkning gjennom samhandling* (Rønning og Solheim 1998) og som kan gi grunnlag for endringsprosesser på organisasjonsnivå. Det er viktig å understreke det flertydige målet med gruppa. Brukergruppa har ikke bare fungert som en pressgruppe med mål endringer på systemnivå, men den har også hatt stor betydning for deltakernes egne behov for å møte andre foreldre, og for å kunne gi og få sosial støtte.

Det første møtet i Brukergruppa var i april 2003, og det siste møtet var 14. juni 2007. I alt har det vært avholdt 32 møter i Brukergruppa. Innholdet på møtene har variert, alt fra informasjonsutveksling til diskusjon av ulike temaer. Aktivitetene på møtene beskrives senere i kapitlet.

Studien av Brukergruppa er en beskrivelse og analyse av profesjonelt igangsatt medvirkning. Det var ansatte i barnevernet, i samarbeid med meg, som la grunnlaget for det første møtet i gruppa. I kapitlet beskrives hvordan Brukergruppa kom i gang, foreldrenes motiver for å delta, innholdet på møtene og aktiviteter, rekruttering, deltakelse og frafall, interessekonflikter og hvilken betydning ulike aktører har hatt for etableringen av gruppa. Avslutningsvis drøfter jeg hva slags gruppe Brukergruppa har vært, om og på hvilken måte den

---

³⁰ Navnet på gruppa har vært uklart. Ulike navn har vært foreslått, noe som drøftes senere i kapitlet. Jeg kaller gruppa for öBrukergruppaö, men er klar over at det finnes ulike oppfatninger av hva gruppa skulle hete.

har gitt brukerne økt innflytelse og hva som har vært forutsetningene for samhandling mellom aktørene i gruppa.

6.2 AVVIKLING AV ET HØRINGSMØTE

6.2.1 Innledning

Starten på Brukergruppa var et høringsmøte hvor foreldre med barn under omsorg fikk presentert sine ulike erfaringer med barnevernet. Foreldrene opplevde høringen så positivt at de ønsket å fortsette med møtene. Dette avsnittet bygger på data innhentet fra planleggingen av møtet, observasjoner fra selve høringsmøtet og telefonintervjuer i etterkant (Telefonintervju I).

6.2.2 Bakgrunnen for å opprette gruppa

Barneverntjenesten har et ansvar for å følge opp foreldrene etter en omsorgsovertakelse. Barnevernet skal vurdere om vilkårene for omsorgsovertakelsen er til stede, og barnevernet skal hjelpe foreldrene til å komme i en posisjon der de kan makte omsorgen for barnet, med mindre barnet har utviklet nærmere tilknytning til fosterforeldrene. Barneverntjenesten har også et selvstendig ansvar for å hjelpe foreldrene til å bedre sin livssituasjon, selv om målet ikke er at barnet skal flytte hjem. Oppfølgingen skal skje ut fra foreldrenes egne ønsker og behov (Ot. Prp. Nr. 64).

Fem ansatte ved et av prosjektkontorene etablerte en arbeidsgruppe som hadde som mål å bedre oppfølgingen av foreldre etter en omsorgsovertakelse. Arbeidsgruppa hadde tre møter før de arrangerte en høring for foreldrene. I det følgende gjengis innholdet i diskusjonen om fagfolkenes syn på behovet for å sette i gang med tiltak, og hvilke tiltak som ble vurdert.

De ansatte pekte på ulike faglige utfordringer i arbeidet med foreldrene etter en omsorgsovertakelse. En av dem formulerte seg slik:

Arbeidet med foreldre blir ofte nedprioritert. Som regel prioriterer vi arbeidet med fosterbarna og fosterforeldrene. Vi vet at fosterbarna ofte tilbakeføres til foreldrene eller at de flytter hjem når fosterhjemsplasingen er over. Det trengs mer målbevisst arbeid i forhold til foreldrene, samtidig som vi vet at det kan være lite å hente hos noen dem.

Sitatet illustrerer noen av de dilemmaene som barnevernarbeidere har i forbindelse med en omsorgsovertakelse. Barnevernarbeiderne beskrev en praksis der oppmerksomheten var rettet mot barnet og dets tilpassning til en ny familie. I denne prosessen er det lett å overse foreldrenes behov. Det kan ha sammenheng med at konflikten ofte er stor mellom barnevernet og foreldrene på dette tidspunktet. Fagfolkene mente at noen av foreldrene ikke ønsket å samarbeide med barnevernet etter plasseringen, mens andre manglet slik kompetanse. Likevel mente de ansatte at de ikke hadde gjort nok for å få til et samarbeid med denne foreldregruppen, noe det følgende sitatet illustrerer:

En føler at en kommer til kort i forhold til disse foreldrene. En går rundt med dårlig samvittighet for ikke å gjøre nok. Men det er en viktig målgruppe, særlig i forhold til barna som er plassert. Kontakten mellom de to settene med foreldre må være levelig for alle parter. Bedre hjelp til foreldrene vil komme barna til gode.

Kontakten med foreldrene er tett frem til omsorgsovertakelsen, men etter dette avtar den. I tiden etterpå er det ofte ingen som følger dem opp med omsorg og tilbud om hjelp. De ansatte mente at foreldrene trenger å ha noen som kan høre på dem etter en slik krise. En av de ansatte sa ironisk at den eneste muligheten foreldrene har for å få barnevernet i tale, var å fremsette en klage.

På bakgrunn av diskusjonene i arbeidsgruppa, kan de ansattes motiver for å utvikle et bedre tilbud til foreldrene sammenfattes i følgende punkter:

- Dårlig samvittighet for å ha sviktet oppfølgingen foreldrene og et ønske om å gi et bedre hjelpetilbud.
- Et ønske om å lytte til og lære av foreldrenes erfaringer.
- Imøtekomme foreldrenes behov for mer informasjon om barnevernets organisering, foreldrenes rettigheter og plikter.
- Utforske mulighetene for bedre samværsordninger gjennom økte kunnskaper om foreldrenes behov og livssituasjon.
- Forhindre ressurskrevende klagesaker i rettssystemet.
- Prøve ut tiltak på et felt der det allerede var gitt statlige signaler om at barnevernet må bedre sitt oppfølgingsansvar.

De ansatte hadde også motforestillinger mot økt samarbeid med foreldrene, slik følgende utsagn viser:

- Noen av foreldrene mangler personlige forutsetninger for å få til et samarbeid med barnevernet. Andre har abdisert og har ikke stilt opp for barna på mange år.
- Konfliktnivået mellom foreldre og barnevernet er for stort til at de ønsker å samarbeide, og foreldrenes ønsker om å være i fred må respekteres.
- Foreldrenes konflikter med barnevernet innebærer at andre instanser må ta seg av oppfølgingsarbeidet.
- Oppfølging av foreldre etter en konfliktfylt omsorgsovertakelse er følelsesmessig en stor belastning for saksbehandlerne.

Til tross for motforestillinger, valgte de ansatte å gå i gang med et utviklingsarbeid med foreldre med barn over 12 år i fosterhjem. De mente at denne gruppen foreldre fikk mindre oppfølging, enn for eksempel foreldrene til de yngre barna plassert i fosterhjem. I utgangspunktet ønsket de å utvikle et tilbud til alle foreldre med barn i fosterhjem, uavhengig av om plasseringen var blitt gjennomført med tvang eller ikke. De som hadde plassert barn i fosterhjem som *hjelpetiltak i hjemmet*³¹ ble likevel holdt utenfor, fordi fagfolkene ikke opplevde samarbeidsproblemer med denne gruppen foreldre. En kartlegging viste at utvalget omfattet 40 foreldre i kommunen.

Fagfolkene hadde ulike synspunkter på hvilke tiltak det var behov for, men de bestemte seg for å overlate valget til foreldrene selv. Jeg støttet forslaget fordi det var i tråd med min forståelse av brukermedvirkning. Som observerende deltaker og aksjonsforsker gikk jeg ikke inn i en nøytral forskerrolle, men jeg har hele tiden delt mine ideer og synspunkter med kollegaene ved prosjektkontoret. Foreldrene ble invitert til et åpent høringsmøte³² hvor de kunne fortelle om sine erfaringer med barnevernet og komme med forslag om hva barnevernet kunne gjøre annerledes.

Det ble sendt ut 35 invitasjoner. Alle henvendelsene ble fulgt opp med telefonkontakt av saksbehandler. En slik tilnærming er utradisjonell fordi brukerne kan vegre seg mot å kritisere hjelpeapparatet dersom de ansatte spiller en aktiv rolle ved gjennomføringen av

---

³¹ Slike plasseringer utenfor hjemmet blir registrert som hjelpetiltak i hjemmet og er basert på frivillighet.

³² Høringsmøter er en form for medvirkning der for eksempel kommunens innbyggere kan si sin mening, og kommunen kan få informasjon om brukernes erfaringer og syn på tjenester (Rønning og Solheim 1998). Et av problemene med høringsmøter kan være å få frem synspunktene til spesielle grupper, og en må derfor bruke tid på planlegging og mobilisering.

høringen. Ut fra tidligere erfaringer fra Brukermedvirkningsprosjektet gjorde vi det motsatte. De ansatte var med både i rekrutteringen av foreldre og på selve møtet, og grunnen til dette var mulighetene for organisasjonslæring. Foreldrenes erfaringer med å ha med fagfolkene beskrives senere i kapitlet, men de har hele tiden ønsket å ha ansatte med i gruppa.

En av foreldrene som fikk kapitlet til gjennomlesning, fortalte at hun ble provosert av å lese hvordan foreldrene ble beskrevet i dette avsnittet. Hun sa:

Etter å ha lest det du har skrevet her, ble jeg litt provosert, men det er jo riktig også. Det er ikke alle foreldre som egner seg til å være foreldre. Foreldrene er veldig forskjellige. Det eneste vi har til felles er at vi har barn som er under omsorg, men det er kanskje alt. Hver enkelt sak er komplisert og sammensatt.

Morens kommentar er viktig fordi hun understreker hvor heterogen familiesituasjonen og problemene er i den enkelte sak.

6.2.3 Foreldrenes erfaringer med barneverntjenesten

Fire mødre og tre fedre kom på høringsmøtet 3. april 2003 hvor de fortalte om sine erfaringer med barnevernet. En høring kan ha mange fellestrekk med et fokusgruppeintervju, og de kan være svært informative, noe vi erfarte i dette tilfellet. Foreldrenes erfaringer med barnevernet var forskjellige. Erfaringene strakk seg over mange år, og baserte seg på kontakt med mange saksbehandlere i ulike kommuner. Fortellingene var uttrykk for opplevelsene slik de husket dem.

De fleste av foreldrene hadde en negativ oppfatning av kontakten med barnevernet. De var misfornøyde med mangel på tilgjengelighet til saksbehandler, og de etterlyste stabilitet blant de ansatte. De mente at saksbehandlerne ikke tok seg tid til å bli kjent med dem, barna og hverdagen deres. Foreldrene lurte på hvordan de kunne få hjelp når ansatte enten var syke eller deltok på seminarer. De etterlyste ydmyke fagfolk som kunne be om unnskyldning når de gjorde feil eller ydmyket dem. Dessuten opplevde de stor forskjell mellom saksbehandlere, både når det gjaldt holdninger, kapasitet og måten saker ble håndtert på. Foreldrenes erfaringer synes å samsvare med hva som går igjen av brukererfaringer i andre undersøkelser, jfr avsnitt 2.4.6. Lang saksbehandlingstid var et felles problem, og de etterlyste muligheter for å skifte saksbehandler når kjemien ikke stemte og løfter ble brutt.

Mange mente at barnevernet hadde oversett både deres egen og familiens betydning for barnet og som omsorgspersoner, og at barnevernet ikke tok hensyn til fedrenes følelser ved en omsorgsovertakelse. En sa det slik:

Det er vanskelig å være en far i en barnevernssak. En sitter med følelsen av å bli oversett. Ingen tror at en mann kan ha de samme følelsene som mødrene.

Fedrene jeg har møtt i Brukergruppa hevdet at både barnevernet og mødrene hadde ekskludert dem. Barnevernsarbeiderne og mødrene kan oppleve at fedrenes mistro til barnevernet har holdt dem unna, og at en god del av fedrene hadde abdisert og valgt ikke å ha kontakt med barna sine. Gruppeintervjuer med barnevernarbeidere i USA konkluderte med at de var enige om at fedrene hadde en perifer rolle i barnevernet, men at de var uenige om fedrene skulle trekkes mer inn, og hvordan (O'Donnell, Johnson, D'Annunzio og Thornton 2005). Fedrene i casestudien hevdet at de var blitt oversett som en ressurs i arbeidet med å finne gode løsninger for barna. Fedrenes rolle i norsk barnevernsarbeid har først i de senere år blitt tematisert (Angel 2007, Backe-Hansen 2001b, Strandbu 2001).

En mor mente at fedrene ikke var alene om ikke å bli hørt. Det gjaldt like mye mødrene som fedrene. Foreldrene ønsket mer innflytelse i samhandlingen med barnevernet. De etterlyste informasjon om hvordan barnevernet var organisert, hvordan beslutninger ble tatt, opplysninger om ankesmuligheter og hvilke rettigheter de har som foreldre med barn i fosterhjem.

Noen ønsket at flere hjelpetiltak hadde vært forsøkt før barnevernet grep inn med en omsorgsovertakelse, og at barnevernet kunne ha etterspurt og fulgt flere av forslagene til foreldrene. De stilte seg kritiske til at barnevernet hadde rett til å oppnevne sakkyndige, og de manglet tillit til sakkyndiges uttalelser. De var i tvil om fylkesnemnda var upartisk. Foreldrene ønsket at barnevernet ved en omsorgsovertakelse alltid vurderte muligheten av en familie plassering³³, men ønsket ikke at barna automatisk ble plassert i familien. De understreket at en omsorgsovertakelse berører hele familien, og at fosterbarna må opprettholde kontakten med søsken, besteforeldre, søskenbarn og andre slektninger.

Foreldrene lurte på hvordan barna opplevde å bo i fosterhjemmet og kontakten med sin biologiske familie. Foreldrene stilte spørsmål om barnevernets uforberedte flyttinger kan påvirke barnas utvikling. De ønsket også å få vite mer om hvilke rettigheter barna har og hva som skjer med dem når de fyller 18 år.

---

³³ Barnevernet er gjennom en lovendring nå pålagt å undersøke mulighetene for familie plasseringer ved en omsorgsovertakelse.

Foreldrene mente at det var urettferdig at de ofte fikk skylden for barnas følelsesmessige reaksjoner etter samvær. Noen av dem hadde opplevd problemer med å forsone seg med barna etter hvert som de ble eldre. Barna klandret dem, enda foreldrene mente at de hadde gjort sitt beste for barna. En sa det slik:

Jeg sendte fra meg en toåring, men har nå fått en 17-åring tilbake. Det er ikke bare lett å begynne å oppdra barn som snart er myndige.

De var usikre på rollen sin, og hvor strenge og ettergivende de skulle være i forhold til barna, både under samvær og når barna flyttet hjem igjen.

På høringsmøtet fortalte foreldrene også om vanskelige opplevelser med fosterforeldre, blant annet om fosterforeldre med negative holdninger til barnets familie. Kulturforskjeller mellom fosterfamilien og barnets familie skapte ofte samarbeidsproblemer. Foreldrene mente at noen av fosterforeldrene hadde ösykeliggjortö barna i rapportene når det ble søkt om forhøyet fosterhjemsgodtgjørelse. Foreldrene kjente ikke igjen beskrivelsen av barna i rapportene, og ingen hadde fortalt dem på forhånd om barnas problemer.

Lange avstander til fosterhjemmet hadde skapt problemer for dem å følge opp samvær. Flere av foreldrene hevdet at tilsynet med fosterhjemmet ikke fungerte. De følte at barnevernet alltid tok parti med fosterforeldrene i konflikter mellom fosterforeldrene og foreldrene. Foreldrene opplevde at samarbeidet med fosterforeldrene gikk bra så lenge samarbeidet skjedde på fosterforeldrenes premisser. Selv synes de det var vanskelig å stille krav, og at dette i liten grad ble verdsatt av både fosterforeldrene og fagfolkene. Til tross for mange bekymringer, mente foreldrene at barna stort sett hadde hatt det godt i fosterhjemmene.

Enkelte fortalte om gode erfaringer. To kjente seg ikke igjen i de andre foreldrenes fortellinger, og det negative bildet som ble tegnet av barnevernet. De som var fornøyde var enige i omsorgsovertakelsen, og de var tilfredse med barnevernets innsats og kommunikasjonen med saksbehandler. De beskrev kontakten med fosterforeldrene som god og at barna trivdes med å bo der. De fleste av foreldrene innrømmet at de trengte hjelp da barnevernet tok over omsorgen for barna, men de var uenige i måten dette ble gjort på.

Foreldrene etterlyste en aktiv problemløsning fra barnevernets side. De ønsket seg regelmessige møter hvor de sammen med fosterforeldrene og saksbehandlerne kunne utveksle informasjon og legge planer for samvær i fellesskap. Mange ønsket mer og fleksible samvørsordninger, og at barnevernet la bedre til rette for dette. Foreldrene savnet regelmessig informasjon om hvordan det gikk med barna mens de bodde i fosterhjemmet.

Foreldrene savnet en landsomfattende interesseorganisasjon for foreldre i kontakt med barnevernet, og ønsket å få en bedre oversikt over sine rettigheter og plikter. Aller mest etterlyste foreldrene tilbud om bedre oppfølging etter omsorgsovertakelsen, for eksempel i form av samtaler med psykolog og/eller samtalegrupper med andre foreldre.

På høringsmøtet sa en av foreldrene til meg: «Det er fint med slike møter som dette, men du som forsker må også spørre foreldrene enkeltvis om hvordan de opplever barnevernet». Utsagnet tyder på at foreldrene hadde behov for å uttale seg både med og uten fagfolk til stede, noe jeg fulgte opp med å gjennomføre individuelle intervjuer på et senere tidspunkt.

6.2.4 Kan vi stole på foreldrenes fortellinger?

Er det grunn til å tro at foreldrene ga et riktig bilde av sin situasjon på høringsmøtet? Det kan være vanskelig å være åpen om egne problemer i møtet med andre. Da en av mødrene hadde lest utkastet til avsnitt 6.2.3, sa hun:

Kunne godt tenke meg at det stod mer om hvordan vi som foreldre opplever det når barna blir tatt. Du bør gå dypere i å beskrive hva slags folk foreldrene er. De kan ikke bli stående på bar bakke. De trenger hjelp. En må også se personene bak foreldrene.

Denne moren fremhevet de emosjonelle problemene som de opplevde etter omsorgsovertakelsen. Hun mente at en av grunnene til at de ble overlatt til seg selv, var at barnevernet ikke så dem som personer med et selvstendig behov for hjelp. Hun sa at foreldre er også «övanlige folkö». Jeg forstår dette som at hun ønsket å understreke at foreldrene hadde en annen identitet enn bare som foreldre og klienter, og at en forståelse av foreldrene som personer kunne ha utløst mer og bedre hjelp.

Etter denne kommentaren leste jeg referatet fra høringsmøtet en gang til. Det viste seg at foreldrene i liten grad hadde snakket om følelsesmessige sidene rundt omsorgsovertakelsen., Da jeg intervjuet ti foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine våren 2004 (Dybdeintervju), kom de fleste inn på de personlige opplevelsene da barnet ble tatt fra dem. De satt igjen med følelser av sorg, savn, skam, sinne, krenkethet, avmakt og bitterhet. De hadde følt seg ensomme og ekskludert av familie og nettverk, og de etterlyste hjelp til å bearbeide de vanskelige følelsene. Foreldrenes erfaringer samsvarer med andre nordiske og britiske studier (Egelund og Hestbæk 2003, Höjer 2007), men også undersøkelser fra USA og Canada (Cameron og Birnie-Lefcovitch 2000, Frame mfl 2006, Levin 1992, Kapp og Vela 2004, Manji, Maiter og Palmer 2005). På høringsmøtet, som har fellestrekk med et gruppeintervju,

hadde foreldrene utelatt å snakke om de vanskeligste følelsene rundt omsorgsovertakelsen, men de kom frem i enkeltintervjuene og i gruppa etter hvert som de følte seg trygge der. Ved å sammenholde informasjonen som kom frem ved de ulike metodene for datainnsamling, fikk jeg bekreftet betydningen av metodetriangulering.

At foreldrene ønsket mer hjelp i hjemmet før barnevernet grep inn, står i kontrast til undersøkelser som viser at de fleste familiene har mottatt hjelpetiltak i hjemmet over flere år før saken ble fremmet for fylkesnemnda (Iversen 2000, Lurie 2000, Clausen 2003). Saksbehandlere opplever at de ofte gir etter for foreldrenes ønsker, og at de er bekymret for barnas situasjon i mange av sakene som henlegges (Christiansen, Havnen og Havik 1998, Havnen 2004). Follesø (2004) fant at mange av ungdommene i kontakt med barnevernet kritiserte hjelpeapparatet for ikke å ha grepet inn tidligere.

En undersøkelse blant barnevernarbeidere som arbeidet med tvangssaker i barnevernet, viste at ikke alle barnevernarbeiderne benyttet den mulighet de hadde til åpenhet, direktehet og realisering av brukermedvirkning: «Noen ser det som enklere og riktigere å anta at de vet hva brukeren eller klienten, barnet eller foreldrene, mener, tenker og synes, uten å invitere direkte til synspunkter og meningsytringer» (Larsen 2002, s. 31 og 31). Brukermedvirkning fordrer at de ansatte er interessert i å bli kjent med og gjøre aktiv bruk av brukernes synspunkter (Mik-Meyer og Jakobsen 2001). Selv om konfliktnivået er høyt mellom foreldre og fagfolkene, er det barnevernets oppgave å sørge for at foreldrene får tilbud om hjelp og støtte til å utforme sin nye forelderrolle, og som på sikt kan komme barna til gode (Ryburn 1995, Thoburn mfl. 1995, Barneombudet i NOU 2000:12).

Foreldrene beskrev situasjonen etter en omsorgsovertakelse som en alvorlig krise. Det er tankevekkende at de ikke har mottatt mer hjelp, særlig når jeg fra et utdanningsmessig ståsted vet hvor sentral kriseteori er i utdanningen av sosialarbeidere. Til gjengjeld hevdet foreldrene at deres krisereaksjoner som sinne og aggresjon ble anvendt som bevisførsel og kriterier på mangelfull omsorg.

6.2.5 Foreldrene opplevde høringen positivt

Ved avslutningen av høringen ble foreldrene spurt om hvorfor de hadde valgt å komme på møtet. Foreldrene fortalte at de mente det var viktig å treffe andre foreldre i samme situasjon som dem selv. En sa «Jeg kom for å møte likesinnede». De ønsket å lytte og høre om andres erfaringer med barnevernet. Andre hadde behov for å få formidlet sine dårlige erfaringer, som de mente måtte være av interesse for fagfolkene. Mange hadde altruistiske motiver, og de

ønsket å dele sine erfaringer for å kunne hjelpe foreldre som kommer etter dem. En av foreldrene sa:

Ektefellen har gitt opp barnevernet, men det har ikke jeg. En må tro på at endring er mulig. Kanskje vi kan hjelpe andre foreldre ved å stille på møter? Det er ting jeg har lyst til å si, både på godt og på vondt.

Etter avtale med deltakerne ringte jeg dem enkeltvis etter høringen for å høre om deres erfaringer med å delta på møtet (Telefonintervju I). Et av spørsmålene var «Hva gjorde at du kom på møtet?». Svarene bekreftet det som ble sagt på møtet. Foreldrene har lang erfaring med barnevernet, og mange ønsket å dele sine erfaringer, men de kom også for å lære. En mor sa:

Jeg kom fordi jeg har hatt så lenge med barnevernet å gjøre. Jeg har mye å gi og å lære. Mest for å gi etter ti års erfaring. Vet mye om de negative og de små positive tingene. Det meste er negativt. Ville egentlig ikke gå, men tenkte; hvorfor ikke? Regnet ikke med at det skulle være så positivt.

En annen mor svarte at hun ikke hadde tenkt å gå, men at hun ble nysgjerrig da hun ble ringt opp av saksbehandler. Hun var i ferd med å flytte, men kom fordi hun ønsket å se om hun fikk vite noe mer. En far var mest opptatt av at han ønsket å bidra med å hjelpe de som kommer etter, men han hadde ikke noe tro på at barnevernet kom til å endre seg. Mange ønsket å gi uttrykk for sine frustrasjoner fra møter med barnevernet.

Et annet spørsmål var «Hvordan opplevde du å delta på møtet?». De fleste av foreldrene var tilfredse over å ha deltatt, men de var usikre på om deres deltakelse kom til å gi resultater. En av dem sa det slik:

Det var jo all right. Men har det noe for seg? Er det noe vits? Tiden vil vise. Opplevde mange mennesker som hadde mye på hjertet. Det var ting som de var skuffet over og ting som hadde påvirket livene våres. Det var ikke noe negativt å være i samme båt. Det var greit nok, men jeg har ikke tro på noe forandring. Sønnen min får lov til å være hjemme en dag i måneden i 3 timer etter 10 års erfaring! Hva kan en klare å få til i løpet av 3 timer? Da skal alt gjøres. Han er sliten og trøtt etter reisen. Så skal vi spise, og i løpet av den korte tiden skal vi hygge oss også. Hvem hadde ikke fått problemer med å få det til under slike forhold? Jeg er sliten av barnevernet. Barnevernet har vært lite forståelsesfullt. Får hele tiden nye saksbehandlere, og jeg husker ikke navnet på henne jeg har nå. Det er synd at jeg ikke kunne ha vært med i en slik gruppe før.

Flere av foreldrene var oppgitte og dels utmattet over kontakten med barnevernet, og de følte seg maktesløse. De var glade for å ha fått gitt uttrykk for disse følelsene på høringen. De var avventende til om høringen ville føre til resultater. Det var nyttig å høre om de andre

foreldrenes erfaringer, og at de ikke var blitt ødømtø av barnevernet da de fortalte om egne negative erfaringer. En av fedrene påpekte at det ikke alltid er lett å snakke åpent med andre foreldre til stede, men han tilføyde: øDet hjalp å si i fra, nesten som terapiö.

En mor hadde lite igjen for å være med på møtet. Hun betegnet plasseringen av barnet som øfrivilligö, og erfaringene med barnevernet var i hovedsak gode. Hun kjente seg ikke igjen i de andres fortellinger. Foreldrenes erfaringer fra å delta på høringsmøtet samsvarte med opplevelsene til deltakerne i Brukergruppa, og som jeg kommer tilbake til senere i kapitlet.

Tilstedeværelsen av ansatte i barnevernet kan hindre folk i å komme, og åpenhet blant deltakerne på møtene. I telefonintervjuet spurte jeg: øHva synes du om at saksbehandler var til stede?ö. Foreldrene mente at det var viktig at saksbehandlerne var til stede fordi da kunne fagfolkene lære av brukernes erfaringer. De fleste ønsket at flere saksbehandlere hadde vært med. De følgende sitater illustrerer hvorfor de ønsket at de ansatte skal være til stede, og hvorfor de ikke opplevde det som truende:

Det er jo de som skal lære av dette her og som trenger å høre om våre erfaringer. Jeg sier hva jeg mener.

Jo flere saksbehandlere som er med, jo flere er det som kan lære av våre erfaringer. Det har ingen mening at vi skal møtes alene.

Jeg har jo ikke mer å tape. Det kan ikke bli verre. De må jo være til stede for å høre hvor dårlig jobb de gjør.

Uttalelsene tyder på at mange av foreldrene ikke hadde problemer med å snakke om sine erfaringer med barnevernet når saksbehandlere var til stede. Noen av foreldrene stilte seg kritisk til tilstedeværelsen av saksbehandlerne, men mente at fordelene var større enn ulempene. Likevel vil det alltid være noen som vil kvie seg for å være åpne i kontakten med barnevernet. En sa:

Det vil alltid være vanskelig med den makta til barnevernet. En er jo redd for at ting skal bli brukt mot en. Dette er en av grunnene til at jeg ikke turte å gå i terapi, redselen for at opplysningene skulle bli sendt til barnevernet.

Sitatet viser at enkelte vil være forsiktige med å oppsøke hjelp hos andre instanser som følge av meldeplikten til samarbeidspartnerne til barnevernet. Det er forståelig at foreldrene med slike erfaringer kan verdsette å møte andre i samme situasjon som de kan være fortrolige med.

Foreldrene trodde ikke at deres kritikk av barnevernet ville påvirke egen sak i negativ retning. De mente at samarbeidet ikke kunne bli verre enn det var. Dessuten befant flere av

dem seg i en fase av livet der barna snart er voksne og at de var i ferd med å avslutte kontakten med barnevernet.

Foreldrenes ønsker om å ha med seg fagfolkene strider mot oppfatningen av at barnevernet ikke kan sette i gang tiltak for foreldre de har hatt store konflikter med. Trusselen om barnevernets muligheter for myndighetsutøvelse vil alltid være en hindring for åpenhet i samhandlingen med barnevernet. Av denne grunn vil barnevernet ikke lykkes med å få med alle foreldrene, men erfaringene fra høringsmøtet viste at det går an å få til et samarbeid. Fagfolkenes rolle i Brukergruppa drøftes senere i kapitlet.

6.2.6 Møtet med andre foreldre betydde mye

Foreldrene var positive til å møte andre foreldre, selv om noen også var redd for at opplysninger kunne komme på avveie. En av dem beskrev møtet med de andre slik:

Jeg opplevde møtet med de andre som mer positivt enn jeg hadde forventet. Spekulerte litt på grunnen til at de andre hadde mistet omsorgen for barna. Det var bra å høre om andres erfaringer. Ble litt paff over å høre om de ulike oppfatningene av saksbehandlerne og at saksbehandlerne er så forskjellige. Det er viktig å høre andres erfaringer. Fint at det finnes slike møtepunkter.

De var nysgjerrige på hva andre hadde opplevd, og de undret seg over grunnene til at andre hadde mistet omsorgen for barna sine. «Hva tror de andre foreldrene om meg, tro?» var det en som sa. De kjente seg igjen i de andre foreldrenes fortellinger. En av fedrene beskrev møtet med de andre på denne måten:

All right det. Det var å utveksle litt erfaringer. Jeg hørte om andre som hadde hatt det både bedre og verre. Viktig å vite at en ikke er alene. Hadde ikke så store tanker på forhånd. Tenkte at det ville ha vært fint å kunne møte andre foreldre da barna var yngre. Nå må jeg bli ferdig. Kan ikke fortsette å grave i fortiden.

De var glade for å ha vært med på møtet og ønsket å fortsette med møter. Flere ønsket å legge erfaringene med barnevernet bak seg ved å bearbeide de vanskelige følelsene. De ønsket å komme videre i livet, som en av dem uttrykte det. En annen oppsummerte erfaringene fra møtet med å si: «Hvis én ting kan endre seg som følge av dette møtet, så var det verdt å komme hit». Utsagnet tyder på at de i utgangspunktet ikke hadde store forventninger til barnevernets endringspotensial. På en annen side var muligheten for å møte andre foreldre vel så

betydningsfullt som å kunne medvirke til organisasjonsendringer. Foreldrene ønsket også at jeg skulle være med på møtene. De ønsket at jeg skulle nedtegne deres erfaringer og formidle dem videre.

6. 3 ORGANISERINGEN AV BRUKERGRUPPA

6.3.1 Innledning

I dette avsnittet beskrives organiseringen av Brukergruppa, mål og retningslinjer, rekruttering, frafall og konflikter i gruppa. I beskrivelsen har jeg lagt vekt på foreldrenes perspektiv, men i drøftingen av Brukergruppa har jeg også tatt med erfaringene til de ansatte og andre som har deltatt. I de følgende avsnittene presenteres foreldrenes motiver for å delta og hvilken betydning deltakelsen har hatt for dem og som er to av spørsmålene i avhandlingens problemstilling. Beskrivelsen av organisering og aktiviteter (se også pkt 6.4) i gruppa har vært av betydning for å kunne svare på spørsmålet om hva slags gruppe Brukergruppa er.

6.3.2 Deltakerne i Brukergruppa

Siden starten har i alt 15 mødre, åtte fedre og to bestemødre deltatt på møtene. En av bestemødrene ble invitert med av datteren slik at de andre deltakerne i gruppa skulle få høre hvordan en bestemor hadde opplevd kontakten med barnevernet. En annen bestemor hadde tilfeldigvis hørt om gruppa, og hun kom på et par møter for å få fortalt om sine erfaringer. Etter å ha gjort dette, sluttet hun å komme. To ansatte i den lokale barneverntjenesten har vært faste deltakere, mens tre andre har vært aktive i perioder. De ansatte hadde alle en sosialfaglig utdanning, og de hadde alle lang praksis fra barnevernet. Som regel har enten leder eller nestleder ved barneverntjenesten deltatt på møtene.

Etter å ha vært med på et møte i gruppa, ble tre representanter fra Fosterhjemsforeningen invitert til å bli faste medlemmer. Foreldrene har ved flere anledninger tatt med seg venner og familiemedlemmer, og det har vært invitert gjester, for eksempel saksbehandlere i barnevernet fra andre kommuner og etater, sakkyndige, journalister, jurister og studenter. Mange av foreldrene bodde i andre kommuner og fylker, og reiseveien var lang.

Vanligvis var det mellom fem og åtte norsketniske foreldre som kom. Av disse var det to til tre fedre og resten mødre. De fleste av foreldrene var fratatt omsorgen for barna sine med tvang, og de hadde hatt store konflikter med barnevernet over mange år. En av foreldrene fikk tilbake omsorgen for barnet sitt etter en ankesak. Denne moren var aktiv i gruppa både, før, under og etter omsorgsovertakelsen, og etter at hun fikk tilbake omsorgen.

6.3.3 Foreldrenes motiver for å komme

Målet med gruppa har vært flertydig, og det har vært et tilbakevendende tema. Dette går frem av både notater som foreldrene selv har skrevet og i intervjuene med dem. I et utkast til et invitasjonsbrev til andre foreldre (høsten 2003), formulerte en av foreldrene seg slik:

Hei - hei på deg ó du som leser!

Dette er en veldig viktig melding til deg som tidligere har oversett møtestedet på Barnevernet der faktisk vi, som er deres klienter på grunn av öBarne-røveriö i fra barnevernet, blir tatt alvorlig. Våre uttalelser blir faktisk trodd og våre opplevelser med barnevernet blir nedtegnet slik at andre etter oss ikke får samme behandling som vi selv føler at barnevernet har gitt oss ó der de har gått over sine regler og nedskrevet ting om oss i sak på sak. Vi har mulighet for å sette ord på våres frustrasjoner i sakene som vi ikke kjenner oss igjen i, saken om oss og våre barn som har fått tid på seg til å bli det motsatte av det den var.

Vi får mulighet for å gjøre noe med barnevernets fremgang gjennom våre bidrag. Det har virkelig sin verdi öi gullö, og vi trenger alle forskjellige innspill. En del av oss har nå sagt hva og hvordan barnevernet har arbeidet for å skape sin egen agenda for å vinne sak på sak, og gjort oss foreldre til ölögnereö på merkverdige måter. Dette vil nå barnevernet selv rydde opp i og med god hjelp fra Høgskolen som senere vil nedtegne våre merknader på godt og vondt.

Vi som er foreldre vet hvordan vi er blitt registrert av barnevernets saksbehandlere og hvordan livet er blitt etter öröverietö av våre barn. Vi vet behandlingen vi har fått og den dømmende holdningen til mange av oss, har vært grusom å leve med. Vi i møtegruppa håper at Du som leser dette vil sette av tid til vårt neste møte. Vi trenger hver og ens innspill og erfaringer slik at barnevernet og Høgskolen får gjort noe med det som er av dårlig behandling, og hvor barnevernet ikke tar oss som er blitt öfrarövetö våre barn, på alvor.

Mange av oss føler oss lite verdsatt når vi har kommet opp i en sådan situasjon. Vi blir jo i utgangspunktet sett på som dårlige foreldre, og blir behandlet deretter på grunn av det som en gang skjedde. Jeg har på vegne av alle de andre i gruppa fått denne kjærkomne oppgaven med å skrive ned noen ord for at *Du* der ute skal få mer interesse for å komme. Vi trenger deg i gruppa, og ikke tenk slik: öHva skal jeg det for?ö. Du vet faktisk ikke selv hvor stor glede du selv vil ha av dette, og i tillegg få ut dine egne opplevelser med barnevernets opptreden i forhold til deg og dere som er foreldre. Vi

alle har nemlig mye å fortelle, og for at barnevernet på et senere tidspunkt skal selv få ryddet opp i sine dårlige manerer og få lukt ut utskuddene som driver sin egen vri på ting, for å skade, for sine egen makts skyld. Så er barnevernet avhengig av innspill fra oss som har kjent dette på kroppen, og som kan fortelle sannhetens øyeblikk.

Vi som er blitt öfrarøvetö vårt barn har opplevd dette her som foreldre på forskjellige og frustrerte måter. Vi har følt avmakt i mot barnevernets rett til alle ting. Dette er det kun vi som har opplevd og som kan hjelpe barnevernet slik at det blir ryddet opp i galskapen og slik at det blir et mer menneskelig barnevern; med mer innspill på rettferdighet, følelser og hvordan de kan hjelpe mennesker videre enn bare å kutte bånd til barn.

Kan jeg ta meg den frihet og si öHvorfor skulle du ikke komme?ö Redsel for at andre av oss öfrarøveteö skal se deg, eller nervøs for følgene det vil få for deg i din barnevernsak om du sier noe ufordelaktig om barnevernet, og som ikke barnevernet burde høre? Her er det ikke sånn. For her er det oss foreldre dette dreier seg om, og vi kan være pådrivere til et bedre og godt barnevern, samt at vi får ryddet litt opp i våres egne tanker med andre av samme årsak som oss selv. Her er ingen på noen måte satt i bås eller har noen stjerner hos barnevernet. Vi er alle på lik linje og føler faktisk at våre møter har en god og hjertelig tone. Det blir servering med kaffe, te og kaker og vi koser oss i selskapet med representanter fra barnevernet og fra Høgskolen. Vi har taushetsplikt for det vi vet, hører og ser. Poenget er å gi i fra oss opplevelser og få tilbake noe som er et bedre barnevern. Vi har planer videre i møteserien på andre ting, og du velger selv om du vil bli med på andre oppgaver etter hvert.

Gi din nysgjerrighet i alle fall en reell sjanse da, for det å unngå dette her vil nesten være som å hive en lottokupong fra seg og miste gevinsten på et millionbeløp. Ta deg en tur og se, følg med og vurder om det er noe for deg, men uten selv å ha vært til stede, vet du ingenting.

Hilsen fra en av foreldrene

Faren mente at betydningen av å delta i gruppa var:

- å få gitt uttrykk følelser og frustrasjoner i forhold til barnevernet
- å bli trodd og tatt alvorlig ved at det som ble sagt ble nedtegnet
- at de ble møtt med verdighet og respekt av de ansatte
- å møte andre foreldre og lære av hverandres erfaringer
- å ikke føle seg alene
- at barnevernet skal lære av foreldrenes erfaringer

Foreldrene ønsket å bruke sine unike, men vonde erfaringer som hjelp til selvhjelp og for å utvikle barnevernet som organisasjon. Målet er at andre foreldre skal få bedre hjelp. Han ga også eksempler på at det nytter. I invitasjonen la han vekt på den joviale tonen og den sosiale

funksjonen, og innholdet i invitasjonen gjenspeiler humoren som kjennetegnet møtene i gruppa.

I telefonintervjuene (Telefonintervju I) med foreldre som hadde deltatt på møte i Brukergruppa for første gang, stilte jeg spørsmålet: «Hva gjorde at du kom på møte i Brukergruppa?» Foreldrenes begrunnelser for å komme på møter i Brukergruppa var stort sett de samme som foreldrene oppga for å komme på høringsmøtet. De hadde et behov for å møte andre foreldre og for å dele sine erfaringer. En av mødrene sa det slik:

Jeg har savnet et sted å gå til, snakke med andre og å kunne utveksle erfaringer. En kan kjenne seg så ensom etter en slik omsorgsovertakelse.

En annen formulerte seg på denne måten:

Hvor skal vi gå? Hva skal vi gjøre med de vanskelige følelsene? En omsorgsovertakelse er som et blødende magesår som bare vokser. Det har kostet meg mye å komme hit i dag, men jeg var bare nødt. Jeg har etterlyst en slik gruppe i fire og et halvt år. Jeg kunne ha dratt til Tromsø om så det skulle være. Vi foreldre som har barn i fosterhjem mot vår vilje, føler oss så umyndiggjort.

Mange av foreldrene hadde følt seg alene etter at barnet var plassert, og de etterlyste et sted hvor de kunne henvende seg. De hadde behov for å møte andre foreldre: «Er det bare jeg som har erfart barnevernet slik, eller er det flere av oss?» Flere ønsket at de kunne ha hatt en gruppe å gå til rett etter omsorgsovertakelsen. Flere av deltakerne reiste mange mil for å delta på møtene. Andre la vekt på at den hyggelig invitasjon de fikk fra saksbehandler og følelsen av å bli vist tillit.

Jeg kom fordi barnevernet inviterte meg og fordi invitasjonen var så positiv. Jeg opplevde at jeg ble vist tillit ved å bli bedt med.

Foreldrene følte seg respektert og verdsatt ved at de ble invitert til å dele sine brukererfaringer. Noen ble nysgjerrige på invitasjonen, og en sa «Hva i all verden var det barnevernet hadde funnet på nå da?». Invitasjonen kom overraskende og ble oppfattet som et ubyråkratisk og annerledes innspill enn det de var vant med. Invitasjonen ble tolket som noe *uvanlig*. Tom Andersen (1994) har hevdet at mennesker som utsettes for det vanlige pleier å forbli de samme, men om de møter noe *uvanlig* kan dette uvanlige fremkalle en forandring. Han mener at vi som hjelpere må streve etter å gi noe uvanlig i samtalene med dem vi skal hjelpe.

Noen kom fordi de ønsket å få mer informasjon om barnevernet. Enkelte sa at hovedgrunnen for å komme var å uttrykke sinne og frustrasjon over måten de var blitt behandlet på av barnevernet. En sa det slik:

Jeg kom fordi jeg har så stort sinne til systemet. Er blitt motarbeidet så lenge og da må man jo hoi ut. Ville finne ut hvorfor en blir så dårlig behandlet som foreldre. Det synes å være mange i samme situasjon som jeg, som er sinte og frustrerte over måten en er blitt behandlet på. Dessuten er jeg misfornøyd med fosterhjemmet. Jeg ble interessert ut fra de tingene jeg har opplevd i livet mitt. Jeg ville få sagt positive og negative ting om barnevernet. Få fortalt min historie. Jeg håper at mine erfaringer kan endre innstillingen til dem som jobber der. Få dem til å anvende mer biologisk familie. Få dem til å forsøke ut flere tiltak i hjemmet før omsorgsplassering. Kanskje dette kan hindre barnevernet i å ødelegge familier unødvendig, at problemene blir større enn de var. Jeg ønsker å bidra til utviklingen av et bedre barnevern. Gjøre det bedre for de som kommer etter meg.

Ved å dele sine erfaringer håpet denne faren på å kunne endre holdningen til fagfolkene og til å få inkludert den biologiske familien i utviklingen av tiltak. Motivasjonen var å bruke egne erfaringer til å påvirke utviklingen av barnevernet. Det altruistiske motivet gjaldt også denne faren.

En annen sa: Med ti års erfaringer har man jo noe å bidra med. De fleste hadde ikke forventninger om at deltakelsen skulle føre til endringer i egen sak. Et annet motiv var å vise barnevernet andre sider av seg selv: Barnevernet må oppdage hvilke ressurser vi har, ikke bare problemene, sa en av foreldrene. Andre undersøkelser har vist at foreldrene har opplevd at barnevernet har devaluert dem foreldre og som mennesker, og hjelpeapparatet har oversett deres kompetanse og ressurser (Egelund og Hestbæk 2003). En studie fra Canada viste at foreldrene som var fratatt omsorgen for barna sine, opplevde at barnevernet avgrenset seg til oppgaver knyttet til beskyttelse av barnet, heller enn å sette i gang forebyggende og støttende tiltak i forhold til familien (Maiter, Palmer og Manji 2003). Målet er å gjøre begge deler.

Det har vært mange og ulike synspunkter på hva gruppa skulle hete. Jeg presenterer forslagene til navn fordi de illustrerer det brede spekteret av forventninger. I referatene er gruppa blitt kalt både Samtalegruppa for biologiske foreldre, fosterforeldre og ansatte i barneverntjenesten og Brukergruppa. Andre navn som er blitt foreslått har vært: Kontaktgruppe for biologiske foreldre, barnevernmisBrukergruppa, støtteforeningen for biologiske foreldre, handlingsgruppa, foreldregruppa, barnevernets offergruppe, barnevernets utviklingsgruppe, empatigruppa, samværsgruppa, samtalegruppa, prosjektgruppa, kontaktgruppa og støtteforeningen. I den senere tid er gruppa blitt kalt Hjerteringen.

Foreldrene ønsket med dette navnet å symbolisere at det står en ring av ulike mennesker rundt barnet og som er glade i det.

Jeg har valgt å kalle gruppa for Brukergruppa, men jeg er klar over at ikke alle har vært enige i dette navnet. En av foreldrene kommenterte at et slikt navn gir et galt inntrykk: öVi er ikke *brukere*, men *brukt* av barnevernetö. Foreldrene beskrev seg som klienter i kontakten de hadde med barnevernet i egen sak, men i kontakten med fagfolkene i Brukergruppa var de samarbeidspartnere og brukere. Foreldrenes motiver for å komme var at de var nysgjerrige på et annerledes tiltak, de hadde behov for å få formidlet sine erfaringer, de ønsket å bidra til endringer og å hjelpe andre som etter dem. Som oftest ga foreldrene uttrykk for en kombinasjon av motiver.

6.3.4 Hva ønsker foreldrene innflytelse på?

Foreldrene hadde synspunkter på hva de ønsket både før, under og etter omsorgsovertakelsen. En av foreldrene formulerte seg slik i en diskusjon om hva de ønsket innflytelse på. Faren formulerte innlegget skriftlig, og det ble lest høyt på et møte:

Eplet faller ikke langt fra stammen. Hva kan de biologiske foreldrene i en barnevernsak ha innflytelse over før, under og etter en omsorgsovertakelse? Dette er et spørsmål som kanskje alle og en hver bør stille seg. Svaret starter dessverre lenge før barnevernet kommer inn i bildet. Et barn trenger både en mor og en far som rollefigurer og omsorgspersoner, og det beste for barnet er om de fungerer og samarbeider, selv om forholdet kanskje er brutt. Den første innflytelsen man har blir ved valg av partner. Begge parter bør kjenne hverandre så godt at man vet om man kan samarbeide i 18-20 år om et barns velferd før man går til det punktet at man har ubeskyttet sex i det hele tatt.

Senere når barnet er født bør begge parter i forholdet ha den samme rettighet til å ha omsorgen for barnet hvis de ønsker det, og likestilles i rett til å søke omsorgen til seg, ved inngripen fra barnevernet side. Barnevernet bør også ta kontakt med begge foreldrene i den saken de følger opp, slik at man unngår å utelate den andre parten fra prosessen og får utspill fra den også. Foreldre og besteforeldre kjenner jo også igjen seg selv på mange områder i barnet, og er uvurderlige for å hjelpe både barn og foreldre på best mulig måte i sin utvikling mot en god fremtid.

Det er jo mange ting besteforeldre og foreldre kan ha innflytelse over før en omsorgsovertakelse. Mange hjelpetiltak kan jo gjøres i hjemmet i samarbeid med barnevernet, foreldre, besteforeldre eller andre ressurspersoner i kretsen rundt barnet og som foreldrene kjenner godt. Her trengs dyktige barnevernarbeidere som kan få oversikt over situasjonen og skreddersy løsninger som passer til situasjonen og utviklingen til barnet. Barnevernet bør også gi adgang til å bytte saksbehandler hvis det er ytret ønske om det, da det vil lette samarbeidet for alle involverte parter i saken.

Biologiske foreldre bør også bli tilbudt psykologhjelp ved saksbehandling, hvis dette er ønskelig.

Skulle det vise seg umulig å unngå en omsorgsovertakelse, er det flere konkrete ting som de foreldrene bør kunne ha innflytelse over. Hvor skal barnet plasseres, institusjon eller fosterhjem er jo det først som slår meg som et tema man kan ha synspunkter om. Videre, innflytelse over valg av fosterhjem, og godkjenning av det. Hvor bør fosterhjemmet ligge geografisk? Skal begge fosterforeldrene jobbe utenfor hjemmet i tillegg? Og vil fosterforeldrene sørge for kontakt med øvrige biologisk søsken og slekt/familie? Hva slags religion har fosterforeldrene? Er det riktig å plassere barn av humanetiske foreldre hos fosterforeldre som tilhører Jehovas vitner, Scientologikirken eller Smiths venner, eller omvendt? For den saks skyld muslimske barn hos kristne? Skal barnet døpes? Allerede i barnets først leveår det jo ting som skal bestemmes. Senere i livet kommer konfirmasjon og spørsmål rundt den. Skal barnet i det hele tatt konfirmeres, og hvordan, kirkelig eller borgelig?

Fosterforeldrenes seksuelle legning er jo også blitt et spørsmål i dag. Bør man i det hele tatt plassere barn hos homofile/lesbiske par? Medisinsk utvikling hos barnet er også noe som bekymrer mange foreldre og som man bør få informasjon om. Foreldrene bør få innsikt i sine egne barns skader og sykdommer hele veien. Ved spesielle medisinske pleiebehov bør foreldre kunne uttale seg om hvilken type medisinsk behandling barnet skal få, spesielt i de tilfellene det er snakk om en diagnose som går i arv og som foreldrene kanskje har bestemte syn på behandlingsformer og deres virkning på dem selv.

Utdanning er også noe som foreldre ønsker å påvirke i riktig retning. Mange vil ha synspunkter på hva slags skoler og hvilke utdannelsesmuligheter barna bør prøve seg på. Og foreldrene vet kanskje om spesielle ferdigheter barnet bør få muligheter for å utvikle og som også kan være en del av utdannelsen. Foreldremøter i barnehage og skoler bør også de biologiske foreldrene få adgang til å delta på da de fleste foreldrene gjerne vil følge utviklingen til sine barn.

Når de gjelder fritidsaktiviteter bør nok også de biologiske foreldrene kunne rådføres litt når det gjelder valg av aktiviteter. Ikke alle foreldre har like lyst til å se sin kjære sønn eller datter som storhopper på toppen av Vikersundsbakken, eller som et alpinist i utforløypa, men ønsker seg en sjakkmeister eller forballhelt i stedet. Aktivitetsvalget er dog ikke det viktigste, men de biologiske foreldrene bør ha en mulighet for å stoppe fritidsaktiviteter når disse foregår på utrygge premisser ved at ikke skikkelig opplæring i aktiviteten blir gitt, eller at aktiviteter foregår med utstyr som ikke er riktig tilpasset eller i uforsvarlig stand. En annen fritidsaktivitet er reiser. Fosterforeldre bør rådføre seg med biologiske foreldre om de har noe imot reiseplanene hvis disse skal gå utenlands, med skolepermisjon fra hverdagen, til land med for eksempel sykdommer som malaria eller andre kilder til en ødelagt reise som ulykker, terrorangrep eller krigshandlinger. Er de biologiske foreldrene mot reiseplanene og har fornuftige grunner for sitt syn, bør de også høres, og bli forstått på dette punktet.

Noen vil også ha synspunkter på barnets bruk av data og dataspill, internett og TV som fritidsaktivitet. Her bør fosterforeldre og biologiske foreldre kunne samarbeide om å sette opp leveregler for spill og for TV bruk, og noen tidsrammer rundt hvor mye tid som blir brukt på data, TV og fysisk fostring for at kroppen ikke skal forfalle, men

utvikles. Når det gjelder internett bør det ikke gis adgang til dette, uten at det er en voksen til stede, for å unngå uønskede elementer som kan presentere barnet for alkohol og stoff og eksponere barnet for seksuelle overgrep.

Til slutt vil jeg se på et par sarsaker som barnevernet og biologisk familie må kunne samarbeide om å gjøre bedre. I enkelte tilfeller vil barnet komme og fortelle til barnevernet eller biologiske foreldre om overgrep i omplasseringssituasjonen. Det er viktig å ta dette alvorlig og snarest finne andre løsninger for barnet, sammen med de biologiske foreldrene, for å unngå ytterligere overgrep med skade på barnet som følge. Skifte av navn på barnet er også en slik sarsak. Ikke alle biologiske foreldre vil at barnet skal bære fosterforeldrenes etternavn, og det er en grense for hva som er til barnets beste.

Ut fra disse betraktningene er det åpenbart at de biologiske foreldrene kan ha innflytelse på mange ting i egen sak, hvis barnevernet åpner døra for å samarbeide. Regelmessige samarbeidsmøter med barnevernet, fosterforeldre og biologiske foreldre og slekt synes nødvendig to til tre ganger i året, eller så ofte det synes nødvendig for å sikre en kvalitativ utvikling av barnet og samarbeidet mellom barnevernet, fosterforeldre og biologiske foreldre. Ettersom barnet blir eldre, er det naturlig å innlemme dette i samarbeidet, for også å få med barnets synspunkter. For øvrig er jeg sikker på at barnevernet og de biologiske foreldrene kan ha en positiv innflytelse på hverandre ved å ha en åpent øye for fornuftige løsninger fra begge sider og samarbeide for å gjennomføre dem. Barnevernet vil tjene på å åpne for innsikt i egen sak og medbestemmelsesrett, for de fleste ønsker det beste for sine barn, hele tiden. Foreldrene har et sterkt ønske om å kjenne mest mulig til sine barns venner og kjærester, og om barna har problemer med røyking, spill, tyveri, alkohol eller narkotika, og vil jo gjerne hjelpe sine barn med å løse disse problemene, hvis de skulle oppstå mens barnet er under omsorg av barnevernet. Barnevernet og våre myndigheter skal også vite at likestilling av parter er et fremskritt vi bør strebe etter, men den må også ha tett følge av rettferdighet, fornuft, viten og samarbeid for å fungere best mulig.

(Et innlegg i Brukergruppa 27.01.05)

Innlegget fikk tilslutning av de andre foreldrene. Ikke alle foreldrene var like flinke til å formulere seg skriftlig som denne, men de fleste kunne uttrykke seg godt. Dette var en kompetanse mange av foreldrene hadde, men som ikke har vært beskrevet i tidligere brukerundersøkelser. Det kan også være at gruppeaktiviteter er spesielt attraktivt for personer som liker og har kompetanse til å uttrykke seg.

I innlegget ble det lagt vekt på forebyggende tiltak og familieveiledning. Faren mente at utvikling av tiltak skal skje i fellesskap mellom barnevernet og familien. Han ønsket at foreldrene ble oftere rådført når det gjaldt barnas oppdragelse i fosterhjemmet.

Innlegget er ikke en beskrivelse av brukerstyring, men det tar opp ulike forhold som foreldrene kan ha innflytelse på. Mange av synspunktene er formulert som spørsmål, og som tyder på at faren har et ønske om å kunne forhandle seg frem til løsninger.

Foreldrene har formulert konkrete ønsker for fremtiden. En arbeidsgruppe bestående av tre foreldre fremmet følgende ønsker overfor direktøren i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet på et møte i desember 2005:

- økt hjelp i hjemmet som kan forebygge en omsorgsovertakelse
- bedre kommunikasjon med saksbehandler, mer informasjon, regelmessig kontakt og tilbakemelding
- at den biologiske familien og fedrene blir sett som en ressurs i barnevernet og at de blir trukket mer med i alle fasene av en barnevernsak
- et sted å henvende seg når de ikke får kontakt eller har tillit til saksbehandler
- tilbud om samtaler med psykolog etter en omsorgsovertakelse
- tilbud om deltakelse på kurs etter omsorgsovertakelsen der de kan få informasjon om rettigheter og plikter og hva som skal til for å få et bedre samarbeid
- jevnlig samarbeidsmøter mellom foreldre, fosterforeldre, ansatte i barnevernet og barnet selv for utveksling av informasjon og planlegging av samvær
- at fosterbarn får et lovmessig krav om ettervern
- at alle kommuner skal ha et gruppetilbud til foreldre og familiemedlemmer som ønsker å møte andre i tilsvarende situasjon etter en omsorgsovertakelse
- hjelp til etablering av en landsomfattende interesseforening for foreldre og familier med barn under omsorg

(Referat fra møte 08.12.05)

Foreldrene ønsket at oppfølgingen av foreldre skulle bli bedre og forutsigbar, og at de må få tilbud om hvordan de kan lære å samarbeide. I Kristiansand har de startet med slike kurs (Haus 2005), og de er blitt positivt evaluert av foreldrene som har deltatt (Angel 2007).

For at samarbeidet med fosterforeldrene skal bli bedre, mente foreldrene at fosterforeldrene må innse at oppgaven også omfatter kontakt med barnets foreldre og familie. Foreldrene opplevde seg som underlegne i relasjonen til fosterforeldrene, og det skapte problemer for dem å ta opp sine bekymringer for barnet i fosterhjemmet. Dette kan forhindre at verdifull informasjon ikke når frem til barnevernet.

Fedrene var opptatte av at de og deres familier må trekkes mer aktivt inn i sakene. De etterlyste hjelp til å etablere av en landsomfattende interesseforening for foreldre med barn under omsorg. I mars 2005 fikk jeg følgende SMS-melding fra en av foreldrene:

Det har ikke noen hast, men lurer litt på om det finnes noen måte å få økonomisk støtte til å starte en forening for biologiske foreldre og slektninger til barn under omsorg av barnevernet. Planene er klare, men vanskelige å bruke § 4-16 til dette. God påske!

Foreldrene ønsket å etablere en interesseorganisasjon for foreldre og familien til barn under omsorg, men innså at de trengte økonomisk støtte til å komme i gang. Dette er krav som

foreldre i kontakt med barnevernet har fremmet over lang tid. Allerede i 1993 etterlyste medlemmer av Landsforeningen for familiens rettigheter offentlig støtte til etablering og drift av et støtte- og et aktivitetssenter (Paulsen 1993).

6.3.5 Retningslinjer for møtene

Ved flere anledninger har både foreldre og ansatte tatt opp spørsmålet om behovet for retningslinjer for møtene i gruppa. Vinteren 2004 ble de ansatte bedt om å lage et utkast til regler som gruppa i sin helhet kunne drøfte. De la frem følgende utkast:

Møtet er etablert som et forum for biologiske foreldre til barn i fosterhjem i regi av barneverntjenesten i N kommune, representanter for barneverntjenesten i N kommune og andre som møtet bestemmer skal sitte i forumet. Møtet har bestemt at representanter fra Fosterhjemsforeningen skal ha plass i møtet. Møtet bestemmer hvem som skal inviteres for å orientere om temaer på møtene.

Møtene avholdes ca fire ganger i halvåret, på torsdager fra kl. 18.00 til kl. 21.00. Møteplan utarbeides halvårlig, med møtedatoer og, så langt det er mulig, temaer for møtene. Møtets formål er etablering av en ressursgruppe for utveksling av erfaringer og forslag til tiltak for å utvikle et bedre barnevern, med større tilfredshet for brukerne og reduksjon av konfliktnivå, og med ønsket om et bedre samarbeidsklima og dermed et bedre resultat for de involverte barna.

På møtet skal deltakerne vise respekt for hverandre og høre etter hva andre har å si. En skal ikke avbryte med egne historier eller vurderinger av hva som sies, før den som har ordet inviterer til det. Møtedeltakerne bør kunne føle seg trygge på at det som sies i møtet av personlig art ikke misbrukes. Alle skal ha rett til å bli hørt.

Møtet skal ikke primært være et forum for hver enkelt historie, men i størst mulig grad gi rom for generelle erfaringer og synspunkter. Historien kan ingen endre, men vi kan lære av både gode og dårlige erfaringer.

Møtet skal ha ordstyrer med rett til å stoppe innlegg og ytringer som på noen måte kan virke krenkende på andre møtedeltakere.

Møteledelse og referatansvar har til nå ligget hos barneverntjenesten, men kan diskuteres.

(Utkast til retningslinjer 15.04.04)

Under drøftingen av retningslinjene foreslo foreldrene at de skulle kunne ta opp sine egne problemer på møtene. De ansatte støttet dette forslaget, men at de som fagfolk ikke hadde grunnlag for å gi råd eller ta stilling i enkeltsaker. Sakene måtte derfor drøftes på et generelt plan. Et annet spørsmål var om gruppa skulle være åpen eller lukket, og om dekning av

reiseutgifter. Medlemmene ønsket at gruppa skulle være delvis åpen, og at medlemmene kan ta med seg andre dersom de spurte de andre i gruppa på forhånd. Reiseutgifter måtte den enkelte dekke selv, eventuelt søke hjelp fra det lokale hjelpeapparatet.

Senere har foreldrene selv utviklet retningslinjene for gruppa. I et arbeidsdokument heter det at:

Når det er besøk på møtene, er det viktig å kunne legge litt fra seg av personlig ötingö. Det må være klare og konsise spørsmål som tas opp. Det må velges ut en talsperson i viktige saker og som skal ha ansvar for tilrettelegging av møter og være talspersonen utad. Før møtene avsluttes, skal det tas opp i fellesskap hva som skal være tema for neste møte.

(Foreldres arbeidsdokument öVeien videreö, 20.04.06)

Notatet tyder på at foreldrene gradvis ble mer opptatt av strukturen på møtene, og de mente at deltakerne måtte være saklige når det var gjester var til stede.

Det første halvannet året ledet en av de ansatte i barneverntjenesten ni av møtene, mens jeg ledet fire. Etter desember 2004 har det vært foreldrene selv som har vært møteledere. Noen har bedt om å dele oppgaven som møteleder sammen med en av de ansatte. Møteledelsen har gått på omgang, men ikke alle ønsket å være møteleder.

6.3.6 Rekruttering, frafall og konflikter i gruppa

Til de første møtene i Brukergruppa sendte barneverntjenesten ut invitasjoner til alle foreldrene som var invitert til høringsmøtet. Etter hvert ble invitasjonene sendt ut tilfeldig. Det har i hovedsak vært foreldrene selv som har rekruttert nye medlemmer.

En gang i halvåret ble det laget en møteplan. De som ikke var til stede på planleggingsmøtene, måtte selv ta kontakt med barnevernet eller andre foreldre for å få møtetidspunktene. En oversikt over hvem som har vært til stede på de 16 møtene som ble avholdt i tidsrommet 16.09.04 til 01.06.06 viser at i alt 21 foreldre og to besteforeldre deltok på møtene i denne perioden. De mest aktive deltakerne bestod av seks foreldre, to fedre og fire mødre. De to fedrene var til stede på alle møtene, mens en mor var med på 15 og de andre mødre har deltatt på ni møter hver. To av de ansatte deltok på henholdsvis 11, 13 og 14 møter, en fostermor var med på 11 møter, Heidi 12 møter og jeg 15 møter. En av fosterforeldrene trakk seg ut av gruppa fordi hun fikk store omsorgsoppgaver hjemme.

Seks foreldre har ikke kommet tilbake etter å ha deltatt på ett av møtene. Det er ulike grunner til at foreldre ikke har kommet tilbake eller sluttet i gruppa. I intervjuundersøkelsen

(kapittel 5) kom det frem at ikke alle foreldre kan tenke seg å delta i gruppeaktiviteter i regi av barnevernet. Noen manglet overskudd til å delta, mens andre ikke ønsket å bli assosiert med andre foreldre i barnevernet.

Noen av foreldrene som kom på møter i Brukergruppa kjente seg ikke igjen i de andres negative opplevelser med barnevernet og fosterforeldrene. En av foreldrene formulerte seg slik:

Jeg hadde ikke noe igjen for å være der. Jeg fikk ikke vite noe mer eller mindre. Jeg kommer litt på siden av de andre. De andre hadde blitt tatt med tvang. Det er en stor forskjell, slik jeg føler det. Men det var ikke ubehagelig å være der.

Det er særlig foreldre som frivillig hadde gått med på omsorgsovertakelsen som utdefinerte seg fra fellesskapet med de andre. De opplevde de andre som hissige, og at de ikke viste tilstrekkelig med forståelse for ulike erfaringer. Bare en av de som frivillig hadde gått med på omsorgsovertakelsen, opplevde møtene som positive. Hun sa: «Selv om grunnene til at vi har kontakt med barnevernet er forskjellige, er følelsene av savn og sorg over at barna bor i fosterhjem de samme». Av praktiske årsaker kunne hun ikke delta fast på møtene.

Noen av foreldrene hadde et ambivalent forhold til gruppa og mente at deltakelsen ikke hadde ført til noen positive endringer. En av dem formulerte seg slik:

Jeg har ikke kommet noe lengre. Det har ikke skjedd noe positivt i min sak. Jeg står på stedet hvil. Det er de samme som går igjen og igjen. Samtidig opplever jeg at jeg har godt av å gå her.

Sitatet viser at denne moren hadde hatt et håp om at gruppa skal kunne medvirke til endringer i egen sak, men at ønsket ikke var innfridd. Likevel var møtet med de andre foreldrene av betydning og ga henne en følelse av ikke å stå alene.

I løpet av de fire årene Brukergruppa eksisterte, har det vært få store og uttalte konflikter i gruppa. Likevel har det vært interessen motsetninger, og som ved ujevne mellomrom har kommet til uttrykk i diskusjoner, og ved at deltakere har sluttet i gruppa eller latt være å komme tilbake. Noen var kritiske til foreldre som tok ordet for ofte på møtene.

Konflikter mellom møtedeltakere utenom gruppa har vært medvirkende til at enkelte har sluttet. Enkelte var skeptiske til å samarbeide med barnevernet fordi de mente øslaget kunne være tapt. Andre ønsket å være med, men opplevde at motstanden til barnevernet i familien var for stor til å kunne delta. Enkelte var for redde for at opplysninger som ble gitt i

gruppa, skulle bli brakt videre av andre foreldre. Andre opplevde at de etter hvert hadde utspilt sin rolle:

Jeg håper at du ringer meg. Jeg føler at jeg har utspilt min rolle i gruppa, og vil trekke meg tilbake. Videre føler jeg meg veldig annerledes enn majoriteten av foreldrene i gruppa. Jeg må videre i livet og vil ikke være bv-klient for alltid. Jeg kan stille opp i andre forum og i andre grupper, om ønskelig.

(SMS melding fra en av foreldrene, 25.04.06)

Enkelte deltakere mente at innholdet på møtene endret seg for mye. Andre mente at gruppa mistet sitt kritiske potensial og at diskusjonene i for liten grad handlet om problemer og konflikter i forbindelse med samvær, lojalitetskonflikter og saksbehandler. Noen foreslo at gruppa burde engasjere seg mer i sosiale aktiviteter, for eksempel å reise på en hyggetur til Danmark. Andre mente at hovedmålet var aksjon og påvirkningsarbeid. Noen ønsket å kombinere både aksjonsrettet arbeid med sosiale aktiviteter.

Det har ikke bare vært uenighet om mål med gruppa som har skapt konflikter. Brudd på retningslinjene har skapt motsetninger, for eksempel når medlemmer av gruppa har tatt med seg gjester uten å konsultere gruppa først. Etter å ha lest utkastet til dette kapitlet, uttalte en av fedrene:

Jeg er uenig i at gruppa alltid må spørres før en kan ta med seg folk. Det er viktig å fange opp folk tidlig og ikke la dem vente i ukevis før de kan komme med.

Han ønsket å være raskt ute med å kunne tilby hjelp til foreldre som trengte det. Han mente at dette var viktigere enn risikoen for at opplysninger kunne bli brakt på avveie.

En annen kilde til konflikt har vært uenighet om møtekultur. Deltakerne har reagert på hverandres atferd, for eksempel at enkelte har ridd egne kjepphester, har avsporet og har vært for selvopptatte. Det er likevel sjelden at motsetningene mellom foreldrene har kommet til uttrykk på gruppemøtene.

I januar 2006 reiste de ansatte spørsmålet om formålet med gruppa. De var usikre på om driften av gruppa var fornuftig bruk av ressurser, og om andre brukere burde prioriteres. Fagfolkene foreslo at foreldrene kunne etablere en egen selvhjelpsgruppe. Foreldrene var uenige i forslaget, og en sa: «Hvor skal vi gå da?». En av foreldrene sa:

Barnevernet trenger kunnskapene som vi som foreldre har. Det er mange oppgaver som gjenstår og som det må arbeides med, blant annet behovet for å lage en brosjyre, informere andre om gruppa, få til en forening, ta opp ting på regjeringshold osv.

Foreldrene mente at de ansatte burde rekruttere flere saksbehandlere til møtene og som kunne lære av brukernes erfaringer. De ønsket at alle nye saksbehandlere skulle være med i gruppa som en del av opplæringsprogrammet. De ansatte fortalte at de hadde forsøkt å rekruttere nytilsatte, men at unge fagfolk kviet seg for å komme. En av grunnene var at unge saksbehandlere kunne føle seg truet av foreldrenes direkte og aggressive form.

Foreldrene holdt fast ved det todelte formålet med gruppa: De måtte få lov til å dele sine erfaringer og synspunkter, og de ønsket å drive med påvirkningsarbeid. De mente at gruppa ikke kunne legges ned før det eksisterte alternative tilbud. En sa: «Vi har låst oss litt. Vi må ut med dette tilbudet til alle foreldre som er i en slik situasjon». Med dette mente han at gruppa burde handler mer om aksjonsvirksomhet. En annen stilte et selvkritisk spørsmål:

Er vi blitt en gjeng gamle travere som står på stedet hvil? Kan vi bruke ressursene i gruppa til andre og mer konstruktive formål?

Det ble nedsatt en gruppe foreldre som skulle utarbeide konkrete arbeidsoppgaver for gruppa. Til det neste møtet hadde arbeidsgruppa utarbeidet et forslag til en brosjyre og en handlingsplan. Foreldrene ønsket at gruppa skulle deles i to der en skulle drive aksjonsvirksomhet og den andre selvhjelp:

Jobbe opp mot politikere, forskning, lovverket og holdningsendringer innenfor barnevernet, mens den andre gruppa skal være en terapi- og samtalegruppe der deltakerne kan utvikle evnen til å si noe, ikke være tause tilskuere, i sin egen sak.

(Foreldrenes arbeidsnotat «Veien videre II», 20. april 2006)

Foreldrene var også opptatt av at de ved å delta kunne utvikle ferdigheter, blant annet å ta ordet og si noe på møter og i forsamlinger. Flere har opplevd seg som «tause tilskuere i egen sak». De har vært redde og sjenerte for å si sin mening, og de manglet selvtilliten som trengs for å kunne være selvrepresenterende. Dette inntrykket samsvarte med mine egne observasjoner. Stadig flere av foreldrene ønsket å forsøke seg som møteleder. De som ledet møtene ble bedre, blant annet ved at de møtte forberedt, at de passet tiden bedre, at de styrte diskusjonen slik at deltakerne holder seg til tema.

6.3.7 Mot en styrt avvikling

Siden høsten 2006 ble gruppas fremtid ofte diskutert. De ansatte oppga ulike grunner for å avvikle gruppa. En av grunnene var at få av deltakerne hadde formell tilknytning den lokale barneverntjenesten fordi barna var blitt voksne og utnotert av barnevernet. Ved at det var etablert støttegrupper andre steder, fikk foreldrene alternative tilbud. Enkelte var også i gang med å etablere støttegrupper i sin egen kommune.

De ansatte bidro ikke aktivt i rekrutteringen av nye medlemmer. De mente at det kunne være vanskelig for nye foreldre å komme inn i en allerede etablert gruppe. Til gjengjeld ønsket de å sette i gang med nye grupper, enten for foreldre eller ungdommer eller begge deler. For å bygge videre på tidligere erfaringer, ønsket de benytte foreldrene fra Brukergruppa som ressurspersoner i nye tiltak.

Selv om de ansatte ønsket å disponere ressursene annerledes, ville de ikke trekke seg ut av gruppa før deltakerne hadde andre tilbud. Av denne grunn fortsatte møtene frem til juni 2007 da det var klart at deltakerne kunne fortsette i grupper andre steder.

Foreldrene lykkes ikke med å etablere en interesseorganisasjon. I sin studie av Landsforeningen for barnevernbarn (LFB) har Follesø (2004) pekt på betydningen av at ungdommene fikk hjelp til å etablere et fungerende styre, ved å ha et åpent kontor, en fast organisasjonssekretær, ved å bygge gode kontakter og samarbeidsrelasjoner. Ungdommene trengte et sted å være, en sikker økonomi og hjelp til økonomisk og administrativ styring. I likhet med LFB og andre forsøk med å etablere en interesseorganisasjon, trengte foreldrene i Brukergruppa hjelp til å etablere seg.

I NOU 2000:12 om barnevernet ble det stilt spørsmål om organiserte brukergrupper kan bidra med konstruktive bidrag i utviklingen av barnevernet. BarnsRetts systemkritiske linje, der de blant annet krever å få nedlagt dagens barnevern, kan ha bidratt til å motvirke støtte til etablering av denne type organisasjoner. Selv om det har skjedd endringer i synet på brukermedvirkning, kan det være at det norske barnevernet på ulike nivåer er ambivalente til å inkludere brukerne som interessenter og partnere. En annen utfordring kan være at foreldrene selv ikke var samstemte om hva slags organisasjon de ønsket seg. Noen etterlyste en selvhjelpsgruppe med et terapeutisk innhold, andre har ønsket seg en pressgruppe som har endring av barnevernet som mål, og noen begge deler.

På et møte i juni 2007 ble det besluttet å avvikle gruppa i sin nåværende form, men deltakerne skal møtes i desember 2007 for å evaluere erfaringene med nedleggelsen av Brukergruppa.

Drøftingene om Brukergruppas fremtid illustrerer forskjellen i styrkeforhold mellom ansatte i barneverntjenesten og foreldrene. Etableringen av slike grupper synes for en stor del å være avhengig av at de ansatte og barnevernet som organisasjon vil, kan og har ressurser til å sette i gang og til å drive med denne form for hjelpetilbud.

6.4 AKTIVITETER I BRUKERGRUPPA

6.4.1 Innledning

I dette avsnittet skal jeg beskrive de ulike aktivitetene som har foregått i gruppa, alt fra sosialt samvær, temamøter, diskusjoner, erfaringsutveksling til påvirkningsstrategier som beskrives i punkt 6.5. En arbeidsgruppe bestående av tre foreldre har beskrevet arbeidsformene i gruppa slik:

- Utveksle erfaringer
- Ta opp forskjellige relevante temaer
- Støtte hverandre i vanskelige situasjoner
- Komme videre i en vanskelig situasjon
- Personlig utvikling
- Kan vi forbedre barnevernet?

(Foreldrenes arbeidsnotat öVeien videre IIö, 20.04.06)

Foreldrene ønsket å drive med både selvhjelpsaktiviteter og påvirkningsmuligheter. De formulerte mulighetene til å forbedre barnevernet som et spørsmål, og som uttrykker deres usikkerhet om måloppnåelse på dette punktet.

6.4.2 Sosialt samvær og humor

Møtene startet som regel med et måltid som barnevernarbeiderne hadde forberedt. Andre hjalp til med pådekning og opprydning. Denne delen av møtet ble benyttet til small-talk. Samtalene dreide seg om alt fra været og ferieplaner til foreldrenes opplevelser fra et besøk i fosterhjemmet, eller om en frustrerende samtale med en saksbehandler. Det har foregått mye informasjonsutveksling av dels privat karakter. Foreldrene har søkt informasjon og råd, både av hverandre og av fagfolkene og av fosterforeldrene.

Foreldrene henvendte seg til meg med tips om temaer som det bør forskes på. Andre tok opp spørsmål som de hadde tenkt på etter det forrige møtet, for eksempel: Hvordan kan man finne ut av hva som er ösantö og ögaltö i en barnevernsak? Det har vært diskutert alt fra musikk og politikk til barnevernsaker omtalt i media. Hver jul og sommer har det vært sesongavslutning og med servering av god mat. Som takk for maten og gleden over å delta, har noen av foreldrene hatt med seg gaver til ansatte og hverandre. Andre har bidratt med tjenester, for eksempel ved å kopiere radioopptak, opprydning og ved å ta kontakt med andre instanser.

Å gi og motta gaver kan forstås som et tegn på man er *innenfor*. Utvekslingen av gaver kan betraktes som et middel for å vedlikeholde det sosiale nettverket i gruppa, som et viktig grunnlag for sosialt fellesskap. Jeg har lurt på om de sosiale aktivitetene og gaveutvekslingen har vært et viktigere grunnlag for utviklingen av sosiale relasjoner enn fravær av symmetriske relasjoner og likhet. Gjennom sosiale aktiviteter og gaveutveksling ble det signalisert en anerkjennelse av den annen parts verdighet som giver eller som mottaker.

Da en av barnevernsarbeiderne våren 2006 ble spurt om hvorfor han var med i gruppa, svarte han:

Jeg skulle egentlig bare ha vært med på to møter, men her er jeg tre år senere. Der er lærerikt og nyttig å være med. Dessuten er det moro.

Det har vært mye humor på møtene. En av foreldrene åpnet et møte slik: öHjertelig velkommen alle sammen til et nytt møte med nye gleder og sorgerö. I vanskelige barnevernsaker kan en glemme at brukerne har humor og latter. Samtidig kan det være vanskelig å bruke humor i barnevernsak fordi en spøk eller en fleip kan ha et skjult og nedvurderende budskap som kan få brukeren til å føle seg latterliggjort i en sårbar livssituasjon. På et av møtene var det en av mødrene som sa:

Vi må få lov til å være sinte, men vi må også kunne få lov til å le. Selv om vi har mistet det kjæreste vi har, har vi lov til å vise glede. Men det har tatt tid å få det til.

Foreldrene hadde opplevd at det ikke var legitimt for dem å vise glede etter at barna ble plassert. En mor sa: öDet hjelper ikke sønnen min dersom jeg skal sørge resten av livetö. Foreldrene har vært selvironiske, og humoristiske bemerkninger har vært verdsatt. Humoristiske innspill skapte befriende situasjoner som gjorde at vi kunne le sammen. Bruk av humor i vanskelige situasjoner kan tolkes både flukt, forsvar eller mestring. Bruk av humor kan være en måte å avregere og utlade noe av spenningen på. Livsfortellingene til foreldrene har vært vanskelige og truende for deres selvforståelse, og det er naturlig at de indre

reaksjonene er sterke. I gruppa er hendelser blitt beskrevet med vitser og galgenhumor, for eksempel når foreldrene konkurrerte om hvem som hadde hatt flest saksbehandlere. Ved å slippe det vanskelige til, ble det mulig å bearbeide de vanskelige hendelsene. Eide og Eide (2005) kaller dette humorens bearbeidelses- eller forsoningsaspekt. Humoren kan være en sikkerhetsventil når trykket blir for stort, og det kan gjøre det lettere å snakke om problematiske forhold. I Brukergruppa kunne vi fleipe med hverandre, men det ble respektert at ikke alle var fortrolige med denne formen for humor og oppmerksomhet.

Når jeg sammenlignet gruppeprosessen med profesjonelle relasjoner på individnivå fra min egen praksis som sosialarbeider, oppdaget jeg at det var lettere å bruke humor i Brukergruppa. Grunnen til dette var at det var flere personer å spille på, og vi kjente hverandre så godt at humor ble en del av en åpen og kameratslig tone. Humoren åpnet opp, lettet stemningen, skapte bedre kontakt og var uttrykk for tillit til hverandre. Eide og Eide (2005) hevder at humor som vekker latter kan føre inn et element av forsoning med det tragiske, fortvilende eller det absurde i situasjonen. Den gjør det mulig å være nær det som er vanskelig. Det smertefulle kan oppleves som godt og meningsfullt. Humoren kan oppfattes som et ledd i et forsøk på en forsoning mellom foreldrene og barnevernet.

6.4.3 Foreldrene hadde et stort informasjonsbehov

Foreldrenes erfaringer ble omformulert som temaer for møtene i Brukergruppa. Det har vært mange og ulike temaer oppe til diskusjon, for eksempel, foreldrenes opplevelser av en omsorgsovertakelse, sakkyndiges rolle i barnevernsaker, barnevernfaglige vurderinger ved en omsorgsovertakelse, fosterbarnas opplevelser av å være under omsorg, barnas reaksjoner etter samvær med biologiske familie, foreldres opplevelser av tilsyn under samvær, hva er en god mor og far, kriterier for opphevelse av et omsorgsvedtak, besteforeldres opplevelser av en omsorgsovertakelse, ettervern, rekruttering av fosterhjem, barn og foreldres plikter og rettigheter før, under og etter omsorgsovertakelsen, tilsynsførerordningen med mer. Som regel har fagfolk utenfor gruppa innledet om et tema, og deltakerne på møtet har kunnet stille spørsmål til oppklaring. Ofte har det vært en påfølgende debatt mellom deltakerne der et tema har vært drøftet ut fra foreldrenes, fagfolkenes, fosterforeldrenes ståsteder.

Foreldrene fikk aldri nok informasjon. På et møte med Landsforeningen for barnevernsbarn (15. 04. 2004) stilte foreldrene spørsmål som: Hvordan får vi og fosterbarna kjennskap til LFB? Hva slags kontakt har LFB med barna og foreldrene? Hva mener fosterbarna om foreldre som ønsker mer samvær? Hvordan opplever fosterbarna å stå i

skuddlinjen mellom foreldre og fosterforeldre som vil ha dem for seg selv? Hva mener LBF om oppfølgingen av foreldrene etter en omsorgsovertakelse? Hvordan opplever fosterbarna forsøkene på gjenforening med foreldrene? Hva mener fosterbarna er viktig for at en fosterhjemsplassing skal bli så god som mulig?

Innholdet i møtet mellom Landsforeningen for barnevernsbarn og Brukergruppa bestod av gjensidig informasjons- og erfaringsutveksling. I tillegg til å høre om de ulike aktørenes erfaringer, opplevelser og meninger, benyttet møtedeltakerne anledningen til å drøfte disse med hverandre. Møteformen var løsningsfokusert, fremfor konfronterende og konfliktorientert, og aktørene diskuterte i fellesskap hva som skulle til for å utvikle en bedre dialog og følgelig bedre løsninger. Møtene med andre, for eksempel kommuneadvokaten, sakkyndige, barne-, ungdoms- og familieetaten foregikk på samme måte.

Det er tankevekkende at foreldrenes informasjonsbehov var så stort etter mange års kontakt med barnevernet, og selv etter at barna var utnotert av barnevernet. Dette tyder på at foreldrenes behov for å komme på møtene også var av en sosial karakter.

Ved flere anledninger ba foreldrene fagfolkene om å redegjøre for hva de hadde følt da de overtok omsorgen for et barn. Foreldrene lurte på om barnevernarbeiderne kunne gjøre økariereø på omsorgsovertakelser. Slike spørsmål har gitt fagfolkene mulighet for å informere om både faglige og følelsesmessige sider ved arbeidet. En mor fortalte at hun hadde fått mer tillit til barnevernet etter at fagfolkene hadde innrømmet feil og hadde beskrevet hvilken følelsesmessig påkjenning det var å gjennomføre en omsorgsovertakelse.

Noen av foreldrene stilte de samme spørsmålene flere ganger og i ulike sammenhenger. Dette kan være et uttrykk for at de ikke fikk gode nok svar, for eksempel ansattes problemer med å redegjøre klart for skjønsmessige vurderinger, og hvordan ulike saksbehandlere vurderer saker ulikt. Flere har pekt på at foreldre mangler en forståelse av barnevernets handlingsmåter (Erstad 2000, Uggerhøj 1996). En av foreldrene mente at dårlige erfaringer med barnevernet var snudd etter å ha deltatt i Brukergruppa og sa: «Etter å ha vært her ser jeg ting annerledesø. Hun hadde lært mer om hvordan barnevernet tenkte og handlet. Erfaringene fra Brukergruppa samsvarer med erfaringer som ble gjort i møter for foreldre, fosterforeldre, saksbehandlere og tilsynsførere i Bergen på midten av 1990 tallet (Havik og Rød 1995). Foreldrene opplevde å forstå informasjonen bedre fordi den ble formidlet i dialog og i en situasjon der deltakerne følte forpliktelse og respekt for hverandre.

Informasjonsbehovet kan forstås på ulike måter. Informasjonsinnhentingen kan være et uttrykk for ønsket om å posisjonere seg som ansvarsfulle foreldre overfor instanser som de har

vært i konflikt med. I dette kan det ligge et verdighetsprosjekt der de søkte anerkjennelse og respekt fra fagfolk som tidligere hadde skapt følelser av avmakt og nederlag.

6.4.4 Deling av erfaringer og drøfting av løsninger

Erfaringskompetansen stod sentralt i møtene i Brukergruppa, og foreldrene har brukt mye tid på å fortelle om sine erfaringer med barnevernet og fosterforeldrene. På møtene ble deres egne kunnskaper og erfaringer satt i sentrum. De profesjonelle har også delt av sine erfaringer og kunnskaper, men først og fremst latt foreldrene få fortelle.

Gjennom fortellingene har foreldrene delt sine opplevelser og følelser omkring omsorgsovertakelsen, og deltakerne fikk dermed gode og dårlige eksempler på hvordan samhandling kan foregå. En mor presenterte sin historie på denne måten:

Det er sagt så mye fint her i kveld. Jeg har de samme erfaringene som mange av dere andre. Godt å høre hvor langt NN har kommet. Nå er det ett år siden de kom og hentet min yngste datter. Jeg er midt i livet. Nå er dommen avsagt av Fylkesnemnda. Den er basert på vitner, men du selv er ikke blitt hørt. Blir satt ut av spill. Du er ikke verdig til å ha ditt barn. Først da jobber barnevernet intenst og for å sette ut i livet vedtaket til fylkesnemnda. Som foreldre kjemper du hele tiden en kamp, og du anker saken. Deretter venter og venter du på et svar. Barnet plasseres langt vekk. Barnet blir revet opp av sine omgivelser, som en busk med lange røtter. Så kjører du saken inn for Tingsretten og så for Lagmannsretten. Det tar lang tid. Blir dømt i begge rettsinstansene. Ingen vil gjøre noen forandringer på det som fylkesnemnda har bestemt. I denne situasjonen kunne i alle fall ikke jeg få noen hjelp av barnevernet. Saksbehandler blir borte, permisjon og vet ikke om han kommer tilbake. Jeg har ikke hørt noe fra barnevernet siden juni måned. Og jeg har bare fått kjeft, av en saksbehandler som kunne ha vært datteren min. Hun visste så mye bedre enn meg. Å komme i dialog etterpå er vanskelig fordi barnevernet har stemplet deg som en dritt. Den nye saksbehandleren hadde ikke lest saken. Hun sier at öNå må du forstå, men forstår du, spør jegö. öDu må roe deg nedö, sier hun. öDu må ta hensyn til barnets besteö, sier hun, men öhar dere tatt hensyn til barnets beste?ö. Hva i all verden skal man gjøre for å få hjelp i den situasjonen som jeg er i. Jeg har prøvd alt. Jeg må vente et år til før jeg kan anke på nytt. Hva skal jeg ta opp igjen da? Stemplet som sier at jeg er uverdigg som mor, et stempel som jeg aldri vil bli kvitt igjen. De andre skjønner ikke noe. Nå tar de andre avstand fra meg, og de vender meg ryggen. Hva er det jeg har gjort? Jeg vet ikke hvorfor? Får bare kjeft av barnevernet.

(En mor på møte i Brukergruppa, 03.11.05)

Morens fortelling vitner om bunnløs fortvilelse og sorg. Selv om barnet og de ansatte ville ha beskrevet situasjonen annerledes, endrer ikke dette morens opplevelse av det som skjedde. Frustrasjonen ble ytterligere forsterket ved at hun ikke fikk kontakt med saksbehandler og at

barnevernet ikke tok kontakt med henne. I gruppa fikk moren fortelle om sine erfaringer uavbrutt. Ingen konfronterte henne med at hun kunne ha tatt feil. Morens fortelling ble respektert som hennes opplevelse av virkeligheten. En annen mor beskrev situasjonen rundt omsorgsovertakelsen slik:

Og det som jeg sa på forrige møte, at psykiatrisk krisehjelp bør være et obligatorisk tilbud fra barnevernet når de går inn i en sak og beslaglegger barnet på den måten. For når du mister et barn i en trafikkulykke og det stryker med, eller om du mister det til barnevernet, det er like tragisk for dem det går utover. Du blir sittende med tanker, tanker som kverner og går, og du får ikke sove de tre første ukene etter en slik overtakelse. Det kan like gjerne ende med selvmord fordi du ikke klarer det.

I tråd med denne morens erfaringer er det mange andre som etterlyste kontakt med en psykolog etter omsorgsovertakelsen. De har beskrevet situasjonen som en alvorlig krise, men som de ved egen hjelp har vært nødt til å komme ut av. Enkelte mente at det er verre å bli fratatt omsorgen for et barn enn når et barn dør fordi en omsorgsovertakelse forbindes med tabu og skam, i tillegg til sorgen over tapet av barnet.

Foreldrene hadde ofte spørsmål om egen sak. En av mødrene fortalte at hun ønsket å fremme en sak for fylkesnemnda for å få opphevet omsorgen for datteren på 15 år. Moren var misfornøyd med fosterforeldrene og mente at datteren mistrivdes. Moren fikk skryt av de andre medlemmene i gruppa for å bry seg om barnet sitt, men det ble foreslått at hun først skulle spørre datteren om hva hun ønsket. På det neste møtet fortalte moren at datteren ikke ønsket å flytte hjem fordi tilknytningen til venner og nærmiljø oppveide for problemene i fosterhjemmet. Datteren ville heller komme på besøk til moren oftere. Moren bestemte seg for å la ankesaken ligge. I drøftingen av saken i gruppa, sa moren:

Det var dere i gruppa som satte meg på tanken. Jeg har ikke andre som jeg kan drøfte slike spørsmål med. Jeg er enslig forsørger, og det er lite støtte å hente i familien. De andre har nok med sitt, og gruppa fungerer som en diskusjonspartner for meg.

De etterlyste personer utenom nettverket sitt som de kunne snakke med. De ønsket ikke å belaste nettverket sitt med flere problemer. På møtene fikk de situasjonen belyst fra ulike sider, og det bidro til refleksjon og nye innfallsvinkler for handling, for eksempel å la være å fremme en ankesak der sønnen ikke ønsket mer uro om bosituasjonen.

6.4.5 Innholdet i fortellingene endret seg over tid

De fleste av foreldrene hadde et stort behov for å få fortalt om sine erfaringer med barnevernet og hvor misfornøyde de var. På et møte i januar 2006 utvekslet foreldrene sine erfaringer fra omsorgsovertakelsen. En mor, som hadde mistet omsorgen for barnet kort tid i forveien, hadde opplevde det som vanskelig å forstå hvorfor barnet måtte bo i beredskapshjem før det kom i et fosterhjem. Hun hadde mange spørsmål: Kunne ikke barnet bo hjemme til de fant et egnet fosterhjem? Hvorfor kunne ikke barnevernet ha funnet et fosterhjem i den biologiske familien? Fylkesnemnda hadde avgrenset samværet til tre timer i måneden, men hun forstod ikke hvorfor bare tre timer. Hadde barnevernet vurdert hvordan barnet ville reagere på å bli hindret i kontakt med foreldrene?

Mange var sinte på barnevernet, og de følte seg urettferdig behandlet. Det var vanskelig å forstå barnevernets handlemåter. En sa: «Jeg skjønner ikke hvorfor barnet er tatt fra meg». Det var de færreste av foreldrene som hadde fått tilbud om hjelp etter omsorgsovertakelsen. En av foreldrene sa:

Hvor skal vi foreldre gå videre? Støtteapparatet for foreldrene er lik null. Vi må være vårt eget støtteapparat. Jeg må klare meg selv, men jeg har ikke gitt opp. Barnevernet snakker om barnets beste. Hva er det? Er de utallige flyttingene av barnet til barnets beste?

Det er slike uttalelser mange av de nye deltakerne kom med på sitt første møte i Brukergruppa. Etter hvert endret innholdet i fortellingene seg. Fra å vektlegge opplevelsene av urettferdighet og sorg over å ha mistet omsorgen for barnet sitt, fikk fortellingen et annet innhold. Etter å ha fått omsorgsovertakelsen mer på avstand, kunne de drøfte andre temaer, for eksempel om å reise seg igjen, ta meg selv i nakken og gjøre noe med livet mitt. En av foreldrene fortalte at det var vanskelig å komme seg på beina igjen etter omsorgsovertakelsen, men at hun som foreldre måtte tenke fremover. Hun sa:

Jeg vil alltid kjempe for barnet mitt, men jeg kan ikke sitte hjemme og synes synd på meg selv. Jeg skal ta mer utdanning, få meg en jobb og vise barnevernet at jeg jobber med meg selv. Dessuten trenger barnet å ha foreldre som fungerer. Barnevernet har ikke gitt noe hjelp, og det virker ikke som om de er interessert i at jeg skal utvikle meg i en positiv retning. Det virker ikke som om barnevernet er interessert i å hjelpe oss som foreldrene. Barnevernet er så ensporet.

Hun kritiserte barnevernet for å overlate henne til seg selv, men berømmet andre deler av hjelpeapparatet for å ha hjulpet henne. Dessuten hadde hun en familie som støttet henne. En annen fortalte at hun hadde fått støtte av barnevernet til å ta kontakt med en terapeut, og at dette hadde vært hennes redning. Hun sa: «Det gjorde godt å kunne snakke med en person som ikke skrev ned alt jeg sa». Noen fortalte at de hadde fått bedre hjelp etter at de fikk en ny saksbehandler, mens andre kommenterte tørt at de hadde hatt fem til seks saksbehandlere de siste to årene uten at det hadde hjulpet. «Kjemien må stemme», var det en av foreldrene som sa.

6.4.6 To bestemødres opplevelser av en omsorgsovertakelse

Ved flere anledninger har foreldrene tatt med seg et familiemedlem eller en venn, enten som støtteperson, eller fordi de har ønsket å vise andre hva som foregikk i gruppa. Ofte har gjestene hatt sin egen agenda for å komme, for eksempel behovet for å uttrykke hvordan de som pårørende har opplevd kontakten med barnevernet. En bestemor fortalte at hennes barnebarn nå bodde i fosterhjem, men at barnet tidligere hadde bodd hos henne. Hun hadde fått beskjed om at barnebarnet ble plassert i fosterhjem utenfor familien fordi leiligheten hennes ikke var stor nok. Hennes ønske var at barnebarnet skulle fortsette med å bo sammen med henne, men hun opplevde også at det var vanskelig å skjerme barnebarnet for morens rusproblemer. I den første tiden samarbeidet hun godt med fosterforeldrene, men etter hvert ble samarbeidet vanskelig. Det hadde vært vanskelig å få samværsavtalene til å fungere. Hun fikk dem tilsendt i posten, men uten at hun fikk påvirke utformingen av dem. Hun var bekymret for barnebarnets trivsel i fosterhjemmet. Etter at barnebarnet flyttet i fosterhjemmet, opplevde bestemoren at barnevernet overså henne og at hun ikke lenger var av betydning for barnebarnet. Bestemoren var fortvilet og sa:

Jeg føler meg brukt og oversett av barnevernet. Avgjørelsene blir tatt over hodet mitt hele tiden. Datteren min og jeg har bedt om å få en ny saksbehandler, men ikke lykkes i dette. Vi vet heller ikke om det er ansatt en tilsynsfører for gutten i fosterhjemmet.

Denne bestemoren fikk støtte fra både foreldre og saksbehandlere om at hun var en ressurs for både datteren og barnebarnet. Hun fikk noen generelle råd om hva hun kunne gjøre for å få mer informasjon, og etter dette har hun ikke kommet tilbake i gruppa.

En annen bestemor deltok på flere av møtene sammen med sin datter. Bestemoren oppsummerte sine erfaringer med barnevernet slik:

Det er umulig å være bestemor når jeg ikke får lov til å være det. Først ble vi som besteforeldre godkjent og benyttet som beredskapshjem, men senere ble barnet plassert i et fosterhjem. Hvorfor ble ikke vi vurdert som fosterhjem da vi først var blitt godkjent som beredskapshjem? Hva slags informasjon legger barnevernet til grunn for sine vurderinger. Barnevernet kom aldri hjem til oss, verken før, under eller etter plasseringen. Vi i familien trenger informasjon om hva som skjer, og hvorfor. Hvorfor betyr vi så lite for barnevernet? Hva skjer når barnet fyller 18 og oppsøker familien? Hvilke muligheter ligger det for utvikling av bånd og relasjoner når det i liten grad har vært kontakt mellom barnet og biologisk familie?

Bestemødrenes fortellinger har flere fellestrekk. Da barnet ble tatt fra foreldrene, ble det først plassert hos besteforeldrene. Senere ble barna flyttet i fosterhjem utenfor familien. Det er vanskelig for besteforeldrene å forstå hvorfor det ikke ble lagt til rette for at barnebarna kunne fortsette å bo hos dem. De har følt seg utnyttet av barnevernet fordi de har vært gode å ha i krisesituasjoner, men senere er deres betydning for barnet blitt oversett. Vi blir sett på som kjeltringer og galeö, sa en av dem. Hun fortalte at hun ble avvist av fosterforeldrene da hun ønsket å gi barnebarnet gaver til jul. En av fostermødrene i Brukergruppa kommenterte at hun aldri hadde hørt om slik praksis. Hos henne kunne mor ta med seg hvem hun ønsket på julebesøk, men hun ville gjerne vite hvem og når de kom på forhånd.

Bestemødrene etterlyste informasjon og muligheten til å være samarbeidspartnere i utviklingen av et omsorgstilbud for barnet. Bestemødrenes fortellinger har illustrert hvordan en omsorgsovertakelse ofte berører en stor del av familien, og hvordan andre familiemedlemmer enn foreldrene, sliter med hvordan de skal utforme rollen når barn bor i fosterhjem. Besteforeldrene hadde til felles med foreldrene at de ble oppfattet av barnevernet som årsakene til problemene, og at de derfor ikke ble sett som en del av løsningen av disse.

6.4.7 Utvikling av foreldrerollen gjennom erfaringsutveksling med andre

På flere av møtene har det vært diskutert temaer uten eksterne innledere. På et av møtene ønsket foreldrene å drøfte hva som skal til for å være en god mor eller far. Diskusjonen viser andre sider av hva som har foregått i Brukergruppa. Referatet gjengis i sin helhet.

Gode foreldre, hva er det? Hva forventer barnevernet av oss?

En av mødrene mente at det å være en god mor handler om empati. Hun hadde tenkt mye på det allerede under graviditeten, men det er ikke alltid like lett å vite hva man skal gjøre. Som foreldre føler en seg ögrönnö og usikker. Jo mer man tenker på hva som er en god mor eller far, jo vanskeligere er det å svare på spørsmålet. Dessuten kan jo barn og foreldre være veldig forskjellige. Slikt sett er det vanskelig å finne et svar på spørsmålet. Som foreldre til et barn i fosterhjem spør en seg: Hva galt har jeg gjort?

Hva er det barnevernet forventer av meg? Moren følte at hennes lange erfaring som mor blir undervurdert av barnevernet og av fosterforeldrene. Hennes erfaringer er ikke gode nok, men hvorfor?

Forelderrollen er vanskelig når en ikke har barna boende hos seg hele tiden

En av de andre foreldrene påpekte at de alltid har vært helgeforeldre, og derfor var det vanskelig å tenke seg inn i situasjonen til foreldre som hadde hatt barna boende hjemme lenge før de ble plassert i fosterhjem. Når du bare ser barna en gang i mellom kan det være vanskelig å utvikle et nært forhold. Nærheten mellom barn og foreldre er ikke alltid til stede i slike relasjoner. Det er ofte vanskelig å være foreldre for fosterbarn som har kommet i tenårene. Ungdommene kan teste grenser, og foreldre ønsker ikke å ha konflikter under korte samvær. Det er vanskelig når foreldrene har strengere grenser for barna enn fosterforeldrene. Det utvikles konflikter dersom foreldrene ber barna om å komme hjem tidligere enn de er vandt med, eller at foreldrene aldri legger seg før barna er kommet hjem.

En av de ansatte stilte spørsmål om det er forskjell mellom å vise empati når en har barn som bor hjemme eller når barnet bor i fosterhjem? Hun mente at empati er konstant og en evne eller egenskap som er uavhengig av situasjonen. Det viktigste ved å være empatisk som foreldre er å bekrefte at de öser barnetö.

Mulighetene for å være gode foreldre kan handle om økonomi

En far mente at familiens økonomi har betydning for hvordan foreldrenes rolle utöves. Enkelte hadde opplevd at barna klandret dem fordi de trengte økonomisk hjelp av barnevernet når de hadde barna på besök. Barna forstod ikke at foreldrene kunne ha en vanskelig økonomisk situasjon.

En omsorgsovertakelse representerer en stort følelsesmessige påkjenning og tap, men i tillegg er det også et økonomisk tap. Ved en omsorgsovertakelse mister foreldrene barnetrygden, barnebidrag og de går over i en annen skatteklasse. Foreldrene hadde forventet å få hjelp i situasjonen, men ble overlatt til seg selv. En mor mente at dette hadde også noe med empati å gjøre, at barnevernet kunne forstå den situasjonen familien var i, både følelsesmessige og økonomisk etter en omsorgsovertakelse. Hvordan kan foreldre være gode foreldre når de ikke har penger til å være det? De fleste av dem har uføretrygd og lever på et minimum, og trenger økonomisk støtte for å ha barna på besök. De økonomiske tilskuddene er lave. En mor fortalte at hun fikk kr. 400,- per helg hun hadde datteren på besök. Pengene strakk ikke langt hvis en skal gjøre noe ekstra, for eksempel arrangere et fødselsdagselskap, både for venner og familie. Foreldrene opplevde at barnevernet var mer tilbakeholdne når det gjaldt økonomisk hjelp til dem sammenlignet med fosterforeldrene. Økonomi er tabu, og for foreldrene er det veldig vanskelig å ta opp spørsmål om økonomi fordi ödu føler deg stemplet som dårlig mor hvis du sier at du ikke har rådö.

Fosterforeldrene fortalte at de ikke ble rike av å være fosterforeldre, men at tilskuddsordningene dekket reelle utgifter. öTimebetalingen er i realiteten veldig lavö, sa en av fosterforeldrene. De har ikke krav på ferie, og opparbeider seg heller ikke pensjonspoeng. En av fosterforeldrene opplevde at fosterbarna og egne barn i perioder

stiller store økonomiske krav til foreldrene. Foreldrene kan oppleve et stort kjøpepress fra barna.

Forelderrollen varierer avhengig av barnets alder

Innholdet i foreldrenes rolle og samarbeidet mellom fosterforeldre og foreldrene varierer avhengig av barnets alder. Når fosterbarnet er lite foregår mye av samværet i fosterhjemmet, men det kan være vanskeligere å være foreldre når barna blir tenåringer og begynner å stille større krav og ønsker å bestemme mer.

En far sa: «En må høre etter hva barna sier, få ut ørevoksen!». En annen far mente at alt barna sier er ikke alltid like godt fundert. Barnas rett og mulighet for å foreta fornuftige valg er ikke alltid knyttet til alder. Barna blir lett forbanna når de blir motsagt, og en sa: «Vi foreldre blir kalt noen dumme galninger». Ofte får de høre ting i fosterhjemmet om den biologiske familien som ikke stemmer. I slike situasjoner er det ikke alltid lett å være foreldre som bare har barna på besøk innimellom.

Fosterbarn tester grenser hos foreldrene

Fra de ansattes side ble det påpekt at ungdommer ofte har behov for å bryne seg på sine egne foreldre. En tester ofte ut synspunkter på egne foreldre før en forsøker seg med disse på andre. En annen av de ansatte mente at empati er: «å være der ungdommen er». Hun mente at det handlet om å forsøke å sette seg inn i og forstå hva de sier og hva de gjør.

En av foreldrene hadde opplevd at datteren ikke ville komme på besøk fordi hun ble motsagt av den ene av foreldrene. En av de ansatte mente at empati handler ikke bare om hva det er å være en gode foreldre, men om medmenneskelighet i forhold til alle rundt oss. Det er viktig at en alltid begynner med seg selv. Kunsten er å kunne respektere hva datteren har å si uten at en nødvendigvis er enig med henne.

Empatiske løsninger må utvikles i den enkelte sak

I barnevernet hører de ofte at foreldre og fosterforeldre klandrer hverandre for urimelige grenser. Ofte anklager fosterforeldrene foreldrene for at barna får for frie tøyler når de er hjemme, men også det motsatte. I slike situasjoner har barnevernet gode erfaringer med at de arrangerer et møte mellom partene og hvor de får snakket sammen om problemene og kan gi hverandre råd og veiledning. Det finnes ikke standardløsninger, men problemene må løses individuelt. Det er en forutsetning av både fosterforeldre og foreldrene er åpne om problemene og at en er i stand til å forhandle seg frem til løsninger.

En av fosterforeldrene hadde også opplevd at fosterbarn som er tenåringer satt fosterforeldre og foreldrene opp mot hverandre. Grenser tøytes. I slike situasjoner er det viktig at foreldre og fosterforeldre kan kommunisere med hverandre. Det er dessverre ikke alltid at det lar seg gjøre. Noen av foreldrene er det greit å snakke med, mens andre kan være vanskelige å få kontakt med. Det er ikke alltid at foreldrene ønsker å ha noe med fosterforeldrene å gjøre. For å beskytte fosterbarnet i slike tilfeller går kontakten mellom foreldreparene gjennom barnevernet. Dette dreide seg om foreldre som ikke kunne akseptere at barnet bor i fosterhjem.

Etter hvert som barna blir større kan det for eksempel være vanskelig for foreldrene å arrangere fødselsdagsselskap for barnet i familiens nærmiljø fordi barnet ikke har vennene sine her. En av mødrene fortalte at hun etter hvert hadde fått til et samarbeid med fosterforeldrene slik at hun kunne arrangere bursdag for datteren hjemme hos fosterforeldrene. Dette eksemplet viser hvor viktig det er å få til et samarbeid mellom foreldrene og fosterforeldre. Denne moren mente at saksbehandler har et stort ansvar for å legge forholdene til rette for utviklingen av et slikt samarbeid. Det er ikke tilstrekkelig at fosterforeldrene får oppfølging av barnevernet, men foreldrene må også følges opp etter omsorgsovertagelsen. En mor sa «Det er mange foreldre som går rundt med selvmordstanker. Hvordan kan jeg være den jeg er? Jeg vil ha en person som jeg kan snakke med. Jeg følte meg så liten, et nummer i rekka». Uten en kjæreste hadde situasjonen vært helt uholdbar. En av fedrene kommenterte hvor fint det var å høre moren fortelle om sine erfaringer og kommenterte hvor vanskelig det er for fedrene å snakke så åpent.

Gode foreldre øbryr seg ö med fosterforeldrenes oppdragelse av barna

Som foreldre kan det være vanskelig å vite hvor mye en skal blande seg inn i fosterforeldrenes oppdragelse. Foreldrene har opplevd konflikter når de påpeker overfor fosterforeldrene at barna trenger medisiner, eller i tilfeller hvor barna har andre helseproblemer. De kan føle avmakt når deres råd blir avvist, og når de får beskjed om at dette har de ikke anledning til å blande seg bort i. Barnet kan ha vært hos en ny lege og fått foreskrevet andre medisiner, men foreldrene er ikke blitt opplyst om dette. Noen mente at det kan være mer vanskelig å få til et samarbeid mellom fosterforeldre og foreldrene når barnet flytter i fosterhjem etter å ha bodd hjemme i noen år. De biologiske foreldrene kan oppleve at fosterforeldrene ikke tar hensyn til hva slags oppdragelse og omsorg barnet har fått før det kom i fosterhjemmet. Hvordan skal foreldre forholde seg til situasjoner hvor de mener at fosterforeldrene ikke ivaretar sine omsorgsoppgaver godt nok, eller gjør feil i oppdragelsen av barna?

Foreldrene ble bekymret når fosterforeldre skiller seg. Har ikke barnevernet gjort en god nok jobb i utvelgelsesprosessen? Fra barnevernet side kan de ikke garantere at ikke fosterforeldre går fra hverandre. Noen av foreldrene har forstått det slik at de har stilt så store krav til fosterforeldrene at det er blitt en påkjenning for fosterforeldrenes forhold seg i mellom. Det er viktig at barnet tillates å kunne være glad i både foreldrene og fosterforeldrene. Fra barnevernets side berømmer de foreldre som har klart å akseptere at barnet bor i fosterhjem, en vet at det er vanskelig å godta.

Empati handler om at barnet skal få lov til å være glad i både fosterforeldre og biologiske foreldre

Fra barnevernet side ble det påpekt at barnevernet og fosterforeldrene har et ansvar for den medisinske oppfølgingen av det enkelte barn. Det er viktig at foreldrene får formidlet sine kunnskaper og erfaringer til barnevernet slik at de kan ivareta barnets behov senere. «Et godt eksempel på empati er å tillate fosterbarnet å kunne være glad i både foreldre og fosterforeldre, sa en av de ansatte.

En av mødrene fortalte at hun opplevde et hav av forskjeller mellom henne og fosterfamilien, særlig i begynnelsen. Fosterforeldrene hadde jobb, god økonomi og fin bil. «De hadde mer enn meg, sa hun. Barnevernet må forholde seg at foreldrene er

forskjellige. Noen foreldre trenger mer hjelp enn andre. Noen foreldre trenger økonomisk støtte til å mestre omsorgsoppgavene. Det er ikke alle som har like mye penger. Kulturforskjellene var store og det var mye krangling mellom fosterforeldrene og mor til å begynne med. Mor tok problemene opp med barnevernet, og det ble bedre: Vi kunne ikke fortsette å krangle om ungen. Etter hvert aksepterte jeg at barnet bodde der, men jeg godkjente aldri det. Men etter dette ble det noe bedre. En må lete frem hva foreldrene kan gi i stedet for penger. Vi foreldre kan ofte gi mye annet. Det viktigste er at både foreldre og fosterforeldre får til et samarbeid. Barnet må få lov til å være glad i begge foreldreparene, og en av foreldrene sa: Foreldrene må ta seg sammen og skåne barna for egen uro.

Empati handler om at barnevernet forholder seg både til foreldre og fosterforeldre

En av fedrene spurte hvilken lov det er som regulerer at fosterbarna skal være sammen med fosterforeldrene hver jul. Fra barnevernets side kunne de opplyse at det er fylkesnemnda som fastsetter samvær, men at dette kan utvides av barnevernet. Avhengig av alder og modenhet skal også barna være med på å bestemme, for eksempel når det gjelder omfanget av samvær med biologisk familie. De biologiske foreldrene opplevde nesten alltid at fosterforeldre og barnevernet stod sammen mot dem i saker med konflikt. En av mødrene hadde fått utvidet samværet med datteren ved å fremme dette ønsket overfor barnevernet. En annen mor fortalte at hun og fosterforeldrene kan forhandle om endringer i samværsavtalen, for eksempel bytte av dager, og at dette ikke alltid gikk via barnevernet. Som foreldre må du øta i mot alt det du får. Hun mente at det var viktig at foreldrene kan snakket med fosterforeldrene på en god måte. Hun skrev også brev til barnevernet hvor hun ytret sine ønsker, men jeg må være forberedt på å møte dem på halvveien. Etter hvert som hun har fått til et samarbeid med fosterforeldrene og barnevernet har hun fått være mer aktiv deltakende i barnets liv, for eksempel delta på åpen dag på skolen og andre aktiviteter.

Referat fra møte i Brukergruppa 02.06.05)

Referatet fra møtet i Brukergruppa fra juni 2005 viser hvordan foreldrene drøftet innholdet i foreldrerollen når barna ikke bor hjemme. For mange var det uklart hva barnevernet forventet av dem som foreldre. De etterlyste informasjon om hva som var deres rettigheter og plikter når barna bodde i fosterhjem. Mange forstod ikke hva de hadde gjort galt, og det var vanskelig å vite hva som de kunne gjøre annerledes. Flere fortalte at ikke var emosjonelt forberedte på å ta i mot informasjonen de fikk rett etter omsorgsovertakelsen. Det var først en stund etter omsorgsovertakelsen at de var klar for å bli informert.

Foreldrene hadde opplevd at de manglet forutsetninger for å gjøre jobben bra, for eksempel en tilstrekkelig økonomi. Innholdet i foreldrerollen endret seg også etter hvert som barna ble eldre. Referatet viser hvordan foreldrene slet med å være foreldre uten daglig omsorg. De lurte på hvordan de skulle ivareta sine foreldrefunksjoner som overføring av

slektsstatus, slektstilhørighet og omsorg til barna som ikke bodde hjemme. De var usikre på hvordan de skulle håndtere sinne, sorg og tap og konflikter med barna.

Foreldrene beskrev konflikter med fosterforeldrene. Konfliktene var relatert til uenighet om barneoppdragelse, mangel på informasjon og samarbeid og om avviklingen av samvær.

Diskusjonen viste at foreldrene var usikre i foreldrerollen, og at de ved å drøfte situasjonen med andre forsøkte å finne en rolle som de kunne fungere i.

Ingen hadde opplevd at de har fått et tilbud om veiledning til hvordan de skulle utforme foreldreskapet når barna bodde utenfor hjemmet. De hadde opplevd at barnevernet ikke så dem som foreldre for sine barn, og at de hadde mistet både barna sine og sin identitet som foreldre. De var redde for å gi uttrykk for sine tanker og følelser overfor barnevernet fordi det kunne bli brukt mot dem.

Foreldrenes beskrivelser av situasjonen kan deles inn i to kategorier: Foreldre som kjempet for at barna skulle tilbakeføres, og foreldre som hadde akseptert plasseringen av barna. Alle foreldrene hadde behov for hjelp til å bearbeide sorg, sinne og tap av identitet over å ha mistet omsorgen for barna sine og til å utvikle foreldrerollen når barna ikke bor hjemme. De som kjempet for å få barna hjem, hadde i tillegg behov for kunnskap og innsikt i hva som skulle til for en tilbakeføring. Noen trengte hjelp til å akseptere at barna ikke skulle flytte hjem igjen. Felles for alle foreldrene var behovet for hjelp til å bearbeide vanskelige følelser og til å utvikle foreldrerolle når barna ikke bodde sammen med dem til daglig. I tillegg uttrykte de behov om anerkjennelse etter å ha mistet mye av sin verdighet og identitet i forbindelse med omsorgsovertakelsen. Foreldrene mente at mange av konfliktene med fosterforeldrene og barnevernet ville ha vært redusert dersom det hadde vært regelmessige samarbeidsmøter mellom alle partene.

Ved en omsorgsovertakelse er mye av organiseringen av foreldreskapet knyttet til samvær. Til nå foreligger det ikke tilstrekkelig med dokumentasjon til at kontakten med foreldre har en positiv betydning, men det finnes heller ikke dokumentasjon for det motsatte (Egelund og Hestbæk 2003). Mye tyder på at kontakten mellom foreldre og barn vil være påvirket av tilstedeværelsen av konflikt mellom foreldrene, barnevernet og fosterforeldrene (Ulvik 2002). Det er en utfordring å få til et samarbeid mellom disse aktørene fordi posisjonene og forutsetningene er svært ulike, og det vil ofte være ulike syn på hvordan aktørene oppfatter barnet og hvordan behovene skal møtes og håndteres. I Havik og Moldestad (2003) undersøkelse om oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse, fant de at sakene der det var vanskeligst å få til et samarbeid, hadde fått dårligere oppfølging av

barneverntjenesten enn i de andre sakene. Dårlig oppfølging var knyttet til skifte av saksbehandler, sykemeldinger og lite engasjement.

Mye tyder på at foreldrene kan trenge hjelp både fra hverandre og fra profesjonelle for å kunne håndtere sin nye rolle etter en omsorgsovertakelse. Hjelp til å forsones seg med situasjonen, kan gjøre det lettere for dem å gå inn i det vanskelige samarbeidet med fosterforeldrene som har tredd inn i deres funksjon.

6.5 STRATEGIER FOR PÅVIRKNING

6.5.1 Innledning

I tillegg til hjelp til selvhjelpsaktiviteter, forsøkte foreldrene å øke sin innflytelse på utviklingen av barnevernet. Kanalene som de benytter seg av er blant annet bruk av kontakt med media, høringsuttalelser, samhandling med forvaltningen, informasjonsvirksomhet og forskningsformidling. Drøftingen av spørsmålet om deltakelsen i gruppa har gitt brukerne økt makt, bygger i vesentlig grad påvirkningsstrategiene.

6.5.2 Bruk av media

Media er en viktig kanal for medvirkning. Allerede på de første møtene i Brukergruppa snakket foreldrene om kontakten de hadde hatt med pressen. Flere av foreldrene hadde hatt positive erfaringer med å stå fremme med sin sak, og de beskrev kontakten med pressen som et av de få maktmidlene de kunne bruke for å påvirke barnevernet.

Foreldrene ønsket at pressen skulle skrive om Brukergruppa. De ønsket å endre offentlighetens negative inntrykk av dem som foreldre, men også å fremstå som foreldre med ressurser og som tok ansvar. En lokalavis laget en tosidert artikkel om Brukergruppa som ble trykket 21.06.04. Journalisten var til stede på et møte i gruppa. Hun intervjuet to foreldre, en av de ansatte og meg som forsker. I ingressen stod det:

De er foreldre, men er fratatt omsorgen for barna sine. Nå får de dele sinne, frustrasjon og tårer med andre i samme situasjon.

(Drammens Tidende, 21. 06. 2004)

Artikkelen handlet om foreldrenes opplevelse av selvhjelp, men hadde også blikket rettet mot de gjensidige læringsprosessene som foregår mellom de ulike aktørene i gruppa. I avisintervjuet ble en av mødrene sitert slik:

Dette har jeg etterlyst så lenge. Det er viktig for meg å høre hvordan ansatte i barnevernet, og ikke minst fosterforeldre, tenker. Biologiske foreldre, fosterforeldre og barnevern må bli en enhet som jobber sammen, ikke mot hverandre.
(Drammens Tidende, 21. 06. 2004)

Morens uttalelser til avisen viste at hun ønsket å fremstå som en samarbeidspartner og ikke som en motstander. I artikkelen ble det lagt vekt på at deltakerne i Brukergruppa utviklet løsninger i fellesskap, men at foreldrene også hadde behov for å få ut sinne og frustrasjon.

Fosterhjemskontakt, medlemsbladet til Norsk Fosterhjemsforening har hatt to artikler om Brukergruppa (Nilsen 2005, Slettebø 2004). Artiklene har beskrevet organiseringen av Brukergruppa, og deltakernes erfaringer fra å delta. Brukergruppa er ved flere anledninger blitt presentert i radio. NRK P 2 «Sånn er livet» og redaksjonen «Ø» laget et program om Brukergruppa som ble sendt to ganger våren 2005 (15.02.05 og 21.04.05). I tillegg laget samme redaksjon tre programmer om foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine våren 2007. I tillegg til ansatte i Kirkens Bymisjon «Foreldrestøtten», statssekretær Kjell Erik Øie og foreldrene i Brukergruppa intervjuet. I tillegg ble jeg også intervjuet.

Det er vanskelig å vurdere betydningen av foreldrenes kontakt med media, men slik kontakt kan ha hatt to funksjoner. Det ene har vært å påvirke offentlighetens oppfatning av foreldre som har mistet omsorgen for barna sine. De fortalte om maktovergrep og vanskelige følelser, men de fremstilte seg også som meningsberettigede borgere med ressurser og som tok ansvar. Den andre funksjonen var bruk av media som maktmiddel. Ved å sette søkelys på urettferdighet og manglende oppfølging, forsøkte de å fremme egne interesser, for eksempel sitt krav om at barnevernets oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse må bli bedre.

6.5.3 En høringsuttalelse

Høringsuttalelser er en annen måte å påvirke utviklingen av tjenester på. På et møte i Brukergruppa i desember 2004 drøftet deltakerne et forslag til endringer av barnevernlovens § 4-16 som omhandler oppfølging av biologiske foreldre etter omsorgsovertakelse. I den opprinnelige lovparagrafen stod det at «Barneverntjenesten skal nøye følge utviklingen til de barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, og likeledes utviklingen til deres

foreldreö. Foreldrene og andre deltakere i gruppa mente formuleringen ö å følge opp biologiske foreldreö var for svak. Brukergruppa støttet daværende Barne- og familiedepartementets forslag om å innskjerpe barnevernets oppfølgingsansvar for foreldrene etter omsorgsovertakelsen. I det nye forslaget ble følgende tilføyelse vedtatt:

Barneverntjenesten skal kort tid etter en omsorgsovertakelse kontakte foreldrene med tilbud om veiledning og oppfølging. Dersom foreldrene ønsker det, skal barneverntjenesten som en del av oppfølgingen formidle kontakt med øvrige hjelpeinstanser.

(Lov om barneverntjenester 1992, § 4-16)

I høringsuttalelsen, som ble undertegnet av to foreldre og to fosterforeldre, ba de departementet om å avklare hvor tiltakene skal hjemles, og om fylkesnemnda kan gjøre vedtak om oppfølging av foreldre etter omsorgsovertakelsen på linje med spørsmål om samvær. Spørsmålet om hvor tiltakene skulle hjemles var, etter initiativ fra de ansatte, mens det var en av foreldrene som fremmet forslaget om at fylkesnemnda skulle fatte vedtak om hvordan foreldrene skal følges opp.

Det er vanskelig å vurdere betydningen av Brukergruppas innspill i arbeidet med lovendringen, men Brukergruppa ble i alle fall oppgitt i listen over de som hadde avgitt en høringsuttalelse. Spørsmålene som Brukergruppa reiste i høringsnotatet, ble ikke besvart. Brukergruppas rolle i forbindelse med høringsuttalelsene viser at den kan opptre som en interesse- eller pressgruppa. Brukergruppa var den eneste instansen i listen over høringsinstanser som representerte foreldrenes interesser direkte.

6.5.4 Medvirkning gjennom samhandling

Foreldrene i Brukergruppa har samarbeidet med ulike deler og nivåer av forvaltningen. På møtene har alltid ansatte fra den lokale barneverntjenesten vært til stede. Ledelsen ved kontoret har også deltatt regelmessig. Innhold og referater fra møtene er blitt formidlet til de ansatte ved kontoret. På denne måten ble brukernes erfaringer formidlet inn i tjenesteapparatet.

Ofte har saksbehandlere fra andre kontorer vært til stede på møtene. De er blitt inspirert av gruppa og noen har satt i gang liknende tiltak i andre kommuner. Foreldrene har også forsøkt å påvirke ved å henvende seg til personer i maktposisjoner i den statlige forvaltningen. Våren 2005 deltok en av foreldrene på et dagsseminar om brukermedvirkning i Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Formålet med møtet var å starte arbeidet med å

utvikle en strategi for brukermedvirkning innen organisasjonen. Direktøren for Bufdir Ann-Marit Sæbønes deltok også på en møte i gruppa i desember 2005.

Foreldrene i Brukergruppa har lagt stor vekt på å utveksle informasjon og erfaringer i møtene med ulike fagfolk. De har forsøkt å påvirke fagfolkenes holdninger til dem som foreldre. De har ønsket å presentere seg som foreldre med ressurser som tar ansvar, men som også hadde vært ofre for maktovergrep og umyndiggjøring. I tillegg har de hatt konkrete mål som de har arbeidet for. De har invitert seg til møter med Barne-, ungdoms- og familieetaten i to regioner for å presentere gruppa og for å drøfte mulighetene av å etablere likende grupper i andre kommuner. Foreldrene innså at veien til påvirkning gikk via samhandling med barnevernet, både lokalt, regionalt og nasjonalt.

Et arbeidsutvalg utarbeidet et utkast til en brosjyre om gruppa. Foreldrene har ønsket å delta i undervisningsopplegg ved høyskolene hvor de har kunnet fortelle fremtidige sosialarbeidere om sine erfaringer med hjelpeapparatet. De har ønsket å ta i mot studenter i gruppa. To av foreldrene har deltatt på en opplæringskurs for potensielle fosterforeldre der de orienterte om sine erfaringer i kontakten med fosterforeldre og svarte på spørsmål.

Foreldrene har understreket verdien av å ha med en forsker i Brukergruppa. De ønsket å dokumentere arbeidet i og resultatene fra gruppa, slik at erfaringene kan blir formidlet til offentligheten, samt til fag- og forskningsfeltet for øvrig.

Da en mor hadde lest utkastet til kapittel 6 om Brukergruppa, sa hun:

Dette var veldig bra skrevet. Det er viktig at denne historien blir nedtegnet. Jeg håper bare at de rette personene leser det og at det kan bli noe forandring i systemet. Klarte ikke å legge det fra meg før jeg hadde lest det hele gjennom. Håper bare at vi får spredt det ut til blant annet Barneminister Karita Bekkemellom. Det bør høres mer i de rette instanser, og det som har skjedd i Brukergruppa må ikke bare være interessant for oss.

En annen av foreldrene uttalte følgende etter å ha lest utkastet:

Det er helt topp. Jeg kjente meg igjen. Jeg har lært mye av denne gruppa, og av å lese referatene. Det er bra at det kommer ut og at andre som er i vår situasjon får vite om oss. Alt det gruppa har gjort og tenkt er kommet fram. Dette er noe som det bør satses på. Jeg vil endre barnevernet. Jeg trenger ikke hjelp lenger selv, men jeg håper at jeg kan være til hjelp for andre.

Kommentarene viser at foreldrene vurderte forskning som en strategisk viktig kanal for påvirkning.

Foreldrenes positive respons på kapitlet ga meg også et grunnlag for bekymring. Var jeg blitt for ukritisk? Deltakende observasjon består av to former for handling på samme tid:

Du involverer i samhandlingen med andre, samtidig som du iakttar hva de foretar seg (Fangen 2004, s. 29). En ytterste konsekvens av å gå inn i en tett samhandling med forskningssubjektene, er å ögo nativeö. Jeg manglet forutsetningene for å bli öen av demö, men i den deltakerrollen jeg hadde valgt, lå det en fare for at etisk ansvarlighet kan gå på bekostning av analytisk frihet. Denne utfordringen ga grunnlaget for gjennomføringen av en frafallsundersökelse hösten 2006 (Telefonintervju II). Siden det var vanskelig å eliminere meg fra forskningsprosessen, har jeg heller forsökrt å utnytte mulighetene som lå i interaksjonen med informantene, for eksempel ved å la dem lese og kommentere hva jeg har skrevet om dem.

6.6 HVA SLAG GRUPPE HAR BRUKERGRUPPA VÆRT?

6.6.1 Innledning

Ulike aktörer har hatt betydning for etableringen og utviklingen av Brukergruppa. I dette avsnittet presenteres de ulike rollene som aktörene har hatt i gruppa, og jeg dröfter hva slags gruppe Brukergruppa har vært.

6.6.2 Foreldrene har vært aktivister og støttet hverandre

Det siste halvannet år har en gruppe på femöseks foreldre utgjort kjernen i gruppa. De har utvist engasjement ved å komme på de fleste av mötene og ved å være aktive i diskusjonene. De har deltatt i ulike aktiviteter. Noen har forberedt og holdt innlegg, mens andre har tatt ansvar for å utvikle brosjyremateriell, powerpoint-presentasjoner av gruppa og for å initiere og delta på möter med andre instanser. De har stilt opp i intervjuer med journalister, bidratt med teknisk hjelp og ledet möter, mens andres bidrag har vært å utvikle det sosiale fellesskapet. De har hatt en stor betydning for hverandre. Hver enkelt av dem har brakt inn et unikt perspektiv, personlighet og tilnærming til gruppedynamikken. Foreldrene rolle har vært å støtte og oppfordre hverandre til å ta ansvar. De har vist interesse for og har vært deltakende i hverandres liv, og de har gitt hverandre emosjonell støtte i og utenfor gruppa. I tillegg har de kommet med konkrete råd til hverandre. De har delt sine egne erfaringer når de har trodd at dette kunne være til hjelp for andre.

6.6.3 De ansatte har vært tilretteleggere

Ved oppstart av gruppa var det spesielt én saksbehandler som hadde en viktig rolle. Gjennom lang erfaring fra fosterhjemsarbeid, hadde hun lenge ment at barnevernet må intensivere hjelpen overfor foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine. Hun sørget for fremdriften av planleggingsarbeidet, og hun ledet de første møtene i Brukergruppa. Dessverre døde hun året etter oppstarten av gruppa. To av saksbehandlerne har vært med i gruppa siden starten, mens tre andre har vært aktive deltakere i perioder. Begge saksbehandlerne er menn med lang erfaring fra barnevernsarbeid, men de hadde ikke stillinger som var tillagt saksbehandling.

Fagfolkene har hatt ulike roller, både som henviser, igangsetter, tilrettelegger, formidler, konsulent og ekspert. De har hatt ansvaret for utsending av invitasjoner og for å invitere gjester til gruppa. De har hatt det praktiske ansvaret for den faglige og praktiske tilretteleggingen av møtene. Fagfolkene har også vært konsulenter ved at de har bidratt med råd om organiseringen av gruppa. I enkelte situasjoner har de opptrådt som eksperter ved at de har innledet til temaer, og de har kommet med råd om hvordan foreldrene kan gå frem for å klage, eller hvor de kan henvende seg for å få hjelp. Fagfolkene har deltatt i diskusjoner om ulike problemstillinger og bidratt med sine kunnskaper, erfaringer og synspunkter. Ofte har de ansatte hatt den vanskelige oppgaven med å støtte foreldrenes opplevelse av situasjonen, samtidig som de har forsøkt å bringe inn barnets perspektiv og forsvart barnevernets handlinger. I en situasjon der foreldrene anklaget barnevernet for ikke å støtte dem i deres kamp for å få barnet tilbake, formulerte en av de ansatte seg slik:

Vi kan være enige og uenige i når det gjelder sakens innhold, hva som er rett eller galt, men jeg støtter at dere som foreldre skal sloss for barna. Likevel tilsier min erfaring at barnevernet burde ha tatt over omsorgen for flere barn.

Sitatet viser hvordan barnevernarbeideren ga støtte og vist respekt overfor foreldrene, samtidig som han formidlet egne erfaringer og faglige standpunkter. Sitatet er et eksempel på hvordan makt forvaltes av de profesjonelle i Brukergruppa. Barnevernarbeideren ga uttrykk for uenighet med foreldrene, og at det kunne føre til ytterligere skade hvis foreldrene fikk bestemme alene. Samtidig anerkjente han foreldrenes kamp for barna sine slik at de kunne verdsette seg selv. På møtene i Brukergruppa har deltakerne utviklet et sosialt fellesskap. Fellesskapet har skapt trygghet blant deltakerne. Fagfolkene har vist at de har sett, hørt og brydd seg om foreldrene, men de har ikke alltid ment det samme.

Rollen til de ansatte i Brukergruppa samsvarer beskrivelsen av rollen til ansatte som har drevet likende grupper i USA (Frame mfl 2006). Fagfolkens rolle i slike grupper er først og fremst å legge til rette for positivt og støttende tilstedeværelse som kommuniserer omsorg, bekymring og aksept for hver enkelt av brukerne. Målet har vært å skape et trygt miljø og støtte foreldrene i å bli proaktive. De har vist medfølelse og fokusert på styrke, ressurser og positive endringer, samtidig som de har uttrykt forsiktig konfrontasjon. Uten å gi råd i enkeltsaker, bidro de ansatte med opplysninger som ga foreldrene handlingsalternativer.

6.6.4 Fosterforeldrene har brakt inn nye perspektiver og formidlet kontakt

Fosterforeldrenes rolle har vært å delta som fosterforeldre og som representanter fra Norsk Fosterhjemsforening. De har formidlet kontakt mellom foreldrene og Fosterhjemsforeningen. Ved flere anledninger har de sørget for at Brukergruppa har fått publisitet i foreningens medlemsblad.

Fosterforeldrenes deltakelse i gruppa har vært av størst betydning på det personlige plan. Foreldrene har ofte drøftet spørsmål og konflikter i egen sak med fosterforeldrene. De har stilt spørsmål, og de har bedt om råd. Fosterforeldrene har delt sine erfaringer med de andre i gruppa og brakt inn sitt syn på problemstillinger som har vært oppe til diskusjon. Foreldrene er blitt godt kjent med fosterforeldrene, og de har utviklet en personlig relasjon. Fosterforeldrene har gjennom sin regelmessige tilstedeværelse og vennlige væremåte, bidratt til at foreldrene har utviklet større tillit til fosterhjemstjenesten og bedre forståelse for utfordringene fosterforeldrene har som omsorgspersoner. Dette har foreldrene vist ved at de har begynt å nyansere sine vurderinger av fosterforeldre, for eksempel ved uttalelser som: «Ja, nå har vi jo her i gruppa erfart at det finnes flotte fosterforeldre, men i egen sak har jeg bare hatt negative erfaringer med dem».

6.6.5 Studenten har vært under opplæring og forskeren aksjonsforsker

Aktørene har hatt ulike funksjoner, som samlet sett har hatt betydning for utviklingen av Brukergruppa. Som student har Heidi verdsatt muligheten til å lære mer om foreldrenes situasjon og om barnevernet generelt. Hun har hatt nytte av dette i studiesituasjonen, og hun ga uttrykk for at disse kunnskapene ville være av betydning i hennes fremtidige yrkesaktive liv. Hennes praktiske bidrag har vært å skrive referat fra møtene sammen med meg. Foreldrene har sett på studentens tilstedeværelse som en viktig del av deres opplæring av nye saksbehandlere.

Tilstedeværelsen av en student som skal lære av deres erfaringer, har styrket foreldrenes følelse av å bli respektert og verdsatt.

Som *aksjonsforsker* har jeg gått inn og ut av ulike roller i gruppa, og som jeg drøftet i metodekapitlet. Sammen med de ansatte har jeg vært en igangsetter og tilrettelegger av Brukergruppa, men innholdet i rollen har også vært kjennetegnet av forskning og formidling av kontakter og resultater. Samhandlingen med brukerne over tid har bidratt til at jeg er blitt godt kjent med foreldrene og deres livssituasjon. De har formidlet sine erfaringer til meg, både i gruppa og på telefon utenom møtene, og foreldrene har fått lese utkast til artikler og notater som jeg har skrevet om gruppa. På denne måten er det utviklet en gjensidig tillit mellom oss, og som jeg ser som en viktig betingelse for åpenhet i gruppa.

6.6.6 Brukergruppa ó igangsatt medvirkning med støttefunksjoner

Det har ikke vært entydig hva foreldrene har ønsket å få ut av deltakelsen i Brukergruppa. Gruppa har flere fellestrekk med en selvhjelpsgruppe. Brukergruppa har også fellestrekk med sosiale aksjonsgrupper som arbeider med å fremme bestemte saker, krever rettigheter og søker å endre maktforhold. I dette avsnittet drøfter jeg hva slags gruppe Brukergruppa har vært.

Samhandlingen i Brukergruppa kan oppfattes som en form for sosialt gruppearbeid. Teoretiske rammer og verdigrunnlaget vil ofte legge grunnlaget for mål og innhold i gruppearbeidet, for eksempel synet på klientens selvbestemmelse. Selvhjelpsgrupper finnes i mange former, men har til felles at mennesker med liknende problemer og behov kommer sammen for å finne løsninger eller mestrer vanskelighetene i fellesskap (Hjemdal mfl 1998, s. 23). Det som skiller selvhjelpsgrupper fra annet profesjonelt sosialt gruppearbeid, er gruppas autonomi. Derfor advares det mot for tett kontakt mellom profesjonelle og selvhjelpsgrupper, fordi tilstedeværelsen av profesjonelle kan ødelegge selvhjelpens egenart og dens kritiske potensial. Profesjonelle kan likevel ha en viktig rolle som støttespillere for selvhjelpsevirsomhet ved at de kan legge forholdene til rette for organisering og rekruttering av deltakere.

Grupper, som for eksempel er basert på empowerment, kjennetegnes av bevisstgjøring og sosiale aksjoner, samtidig som gruppene inkluderer støtte, opplæring og styrking av kritisk refleksjon og analyse (Home 1999). Dette står i kontrast til tradisjonelt gruppearbeid som har endring av følelser og atferd som mål, og der gruppa fremstår som et gjensidig hjelpesystem hvor gruppas arbeid er det viktigste elementet i behandlingen.

Deltakelsen i Brukergruppa har vært basert på frivillighet, og som har betydd at deltakerne ikke har vært nødt eller tvunget til å delta. Graden av frivillighet kan diskuteres fordi det ikke før inntil nylig har eksistert alternative tilbud. Brukergruppa har ikke vært en ren selvhjelpsgruppe. Tilstedeværelsen av profesjonelle har bidratt til at skillet mellom *hjelpetrengende* og *hjelper* ikke er visket ut. På enkelte områder har foreldrene hatt autonomi, for eksempel når det gjelder valg av temaer til diskusjon, møteledelse og gjennomføring av aksjoner. Kravet om at virksomheten bare skal bygge på erfaringsbaserte kunnskaper, har heller ikke vært imøtekommet. Foreldrene har satt pris på fagfolkens bidrag i debatten, selv om de ikke alltid har vært enige med dem. Foreldrenes ønske om at profesjonelle var til stede, hadde sin strategiske begrunnelse. Tilstedeværelsen av fagfolk representerte en kanal for innflytelse. Fosterforeldrenes og min egen deltakelse ga foreldrene muligheter for påvirkning på andre arenaer. Samhandlingen med andre aktører i gruppa har dessuten gitt foreldrene tilgang til posisjoner, både i og utenfor gruppa.

På en annen side har både ansatte, fosterforeldre og jeg hatt et stort utbytte av å være til stede. Det gjensidige læringsutbyttet har vært stort for de ulike aktørene, og det har bidratt til å skape en jevnbyrdighet i gruppa ved at alle deltakerne var både *ølærere* og *øelever*. Relasjonen mellom foreldrene og fagfolkene har vært sammensatt fordi alle gikk inn og ut av ulike roller.

Brukergruppa har ikke vært en ren selvhjelpsgruppe eller en interesseorganisasjon for foreldre med barn under omsorg. Den har ikke kunnet erstatte foreldrenes behov for å kunne oppsøke en ren selvhjelpsgruppe eller en interesseorganisasjon. Gruppa kan betegnes som *igangsatt medvirkning med støttefunksjoner for foreldre med barn under omsorg*. Det har vært en arena for samhandling mellom foreldre, ansatte, fosterforeldre og en forsker som har basert seg på gjensidig informasjonsutveksling, læring og partnerskap. Bredden i Brukergruppas funksjon ble fanget opp av en av foreldrene som beskrev Brukergruppa på denne måten:

Et forum hvor man har biologiske slektninger og barnevern samlet for å drøfte løsninger for å gjøre alles situasjon bedre og lettere; Barns, biologiske foreldres og slektingers, fosterforeldres, barnevernets og samfunnets.

Utsagnet understreker betydningen av det vide formålet og utbyttet av gruppa. Foreldrenes motiver for å delta var knyttet til deres opplevelser av urettferdighet, marginalisering og andre uakseptable sosiale forhold. De hadde følt seg stigmatisert og krevde oppreisning, og de ønsket å bli betraktet som en ressurs. Deres behov for anerkjennelse har fellestrekk med, for eksempel funksjonshemmede og andre utsatte gruppers kamp for å bli sett som samfunnsborgere

(Andreassen 2004). Så lenge konflikten er rettet mot barnevernet, er det lite trolig at Brukergruppa kunne ha fått status som en interesseorganisasjon eller en pressgruppe. Likevel har gruppa et eksempel på hvordan fagfolk kan støtte brukerne i etableringen av slike organisasjoner.

6.7 HVILKEN BETYDNING HAR BRUKEGRUPPA HATT?

6.7.1 Innledning

I dette avsnittet skal jeg beskrive og drøfte hva Brukergruppa har betydd for foreldrene. I tillegg ser jeg nærmere på hvordan de andre aktørene har opplevd å delta i gruppa. Det er i stor grad det gjensidige utbyttet av å delta i gruppa som har lagt premisser for den gode samhandlingen i gruppa.

Aktivitetene i Brukergruppa har vært eksempler på både individuell og kollektiv medvirkning. Foreldrene har benyttet andre deltakere i Brukergruppa til å søke råd og veiledning i forhold til egen sak, og gjennom gjensidig informasjonsutveksling og læringsprosesser har deres erfaringer og synspunkter også trukket inn i utviklingen av det generelle tjenestetilbudet.

6.7.2 Betydningen av selvhjelp

I en evaluering av Brukergruppa i november 2005 beskrev en av mødrene sine erfaringer fra gruppa på denne måten: «Gruppa hjelper til med å holde døra oppe og motet fremme. Hun opplevde at deltakelsen i gruppa bidro til å motivere henne til å gjøre noe positivt med livet hennes og at hun tok mer styring selv. Ved å hjelpe andre foreldre fikk hun mening med livet sitt.

Møtet med andre i samme situasjon var av stor betydning. Ved å dele sine livsfortellinger og lytte til andres erfaringer og klokskap, har foreldrene søkt etter muligheter for frigjøring og utvikling av selvforståelse. Når en av foreldrene hadde fortalt om en vanskelig omsorgsovertakelse, kunne de andre identifisere seg med situasjonen og gi uttrykk for medfølelse og gjenkjennelse. De kjente igjen sinnet, frustrasjonen og mangelen på forståelse, og de følte omsorg for hverandre. De var imponert over at foreldre kom på møtene og at de delte sine erfaringer med andre. Deres egne smertefulle erfaringer fikk betydning ved at de

kunne forstå og hjelpe andre foreldre i den situasjonen de selv var i. Kanskje andre foreldre kunne få det lettere enn det hadde vært for dem? Å være til hjelp for andre, ble en hjelp for dem selv. Foreldrenes drivkraft var for en stor del relatert til opplevelsen av delt identitet mer enn til egeninteresser. Vanskelige erfaringer ble satt inn i en konstruktiv og meningsfull ramme. Det handlet om å søke helhet, trøst eller innsikt for seg selv og for hverandre. En av foreldrene sa det slik:

Det var godt å kunne møte andre, godt å kunne komme ut av hiet. Jeg har følt meg så veldig alene, at det bare har vært meg som har hatt det slik.

Selv om livssituasjonen til foreldrene var forskjellige, har møtene med andre foreldre gitt dem en følelse av ikke å stå alene om vanskelige følelser, og de har gitt hverandre hjelp til å utforme et foreldreskap på avstand.

Foreldrene manglet kunnskaper om hva slags rettigheter og plikter de hadde som foreldre med barn i fosterhjem. Foreldrenes opplevelser stemmer overens med erfaringene fra en samtalegruppe for foreldre som hadde barn i fosterhjem i Irland (O'Connor 1996), men også med selvhjelpsaktiviteter generelt (Hjemdal mfl 1998). Utveksling av erfaringene med andre bidro til å utvikle foreldrerollen. Ved å utveksle erfaringer om oppdragelse og samarbeidsproblemer med barnevernet, lærte de om handlingsstrategier som virker og ikke virker i vanskelige livssituasjoner.

Endringene har vært av både psykologisk og sosial karakter. Enkelte mente at deltakelse i gruppa hadde bidratt til å øke selvfølelsen. En mor sa:

Jeg har begynt å tenke annerledes om meg selv. Jeg er i grunn ganske stolt over hva jeg har fått til.

Refleksjoner om problemene som hun hadde opplevd i forhold til barnevernet og fosterforeldrene, bidro til selvinnsikt. Hun identifiserte seg ikke lenger bare med rollen som en dårlig mor som var fratatt omsorgen for barnet sitt, men hun var også en mor som hadde klart å holde kontakten med barnet. Til tross for motstand, hadde hun fått til å samarbeide med barnevernet og fosterforeldrene. Hun var stolt over ikke å ha knekt sammen psykisk av presset som hun hadde opplevd. Andre foreldre kunne identifisere seg med denne fortellingen, og det ga deltakerne anledning til å diskutere kompetanse og ressurser hos den enkelte.

Noen av foreldrene mente at det å dele sine erfaringer med andre, hadde vært øterapiö. De hadde gjort dem i stand til å fortsette kampen mot barnevernet. En annen sa at deltakelsen i

gruppa hadde hjulpet henne til öfølelsmessig å komme seg ut av barnevernetö. En annen mor mente at mötet med de andre foreldrene hadde bidratt til at hun ikke var ölike hard som förö. Hun fortalte at hun var blitt flinkere til å be og til å ta imot hjelp. Et bedre samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre er noe som kommer barna til gode, mente hun. Dette er eksempler på at deltakelsen i Brukergruppa kan ha hatt betydning for foreldrenes muligheter for å medvirke i egen sak.

En av begrunnelsene for brukermedvirkning er verdien av *det ekspressive argumentet* (Dahlberg og Vedung 2001). En av foreldrene uttrykte seg slik: öI gruppa har vi fått ut grumset og kan gå videre i livet, vet duö. I det ekspressive argumentet er medvirkning et mål i seg selv og har sin verdi i opplevelsen av selvrealisering og glede, noe vi også kjenner igjen fra brukernes opplevelser av selvhjelpsgrupper (Thyness 1999).

Flere hadde fått utvidet sitt sosiale nettverk. Noen av foreldrene har hatt regelmessig kontakt utenom mötene. Et av de beste skussmålene for Brukergruppa var at de fleste som deltok i dybdeintervjuene anbefalte andre å være med i en slik gruppe. En av foreldrene uttrykte sin begeistring slik: öDet må til en total spredning av gruppa til andre kommunerö.

6.7.3 Endringer i egen sak

Foreldrene ble spurt i de individuelle intervjuene og i gruppeintervjuene om deltakelsen i gruppa hadde ført til personlige endringer. De fleste mente at deltakelsen ikke hadde gitt konkrete endringer i egen sak. En av dem sa: öJeg har i alle fall ikke fått en ny saksbehandler av å gå herö. Likevel har mange fortalt om endringer på det personlige planet. En mor sa: öJeg godtar ikke at sønnen min bor i fosterhjem, men deltakelse i gruppa har hjulpet meg til å lære å leve med detö. En annen oppsummerte erfaringene fra gruppa på denne måten:

Da barna ble tatt, ble jeg sittende igjen helt alene. Jeg hadde ingen rundt meg som jeg kunne snakke med. I gruppa har jeg lært mye. Jeg er ikke så hard som jeg var før. Jeg har fått en lufteventil. Jeg er blitt litt snillere og rundere i kantene. Det mener saksbehandleren min også.

Foreldrenes påstand om at deltakelsen i gruppa ikke bidro til ökt individuell medvirkning, kan diskuteres. I Brukergruppa har de fått bedre kjennskap til sine rettigheter og plikter. De har lært mer om hva som skal til for å få til et godt samarbeid, og som kan gjøre samhandlingen med barnevernet og fosterforeldrene lettere. Dette kan igjen være forutsetninger for ökt innflytelse.

Noen beskrev deltakelse i gruppa som en læringsprosess. En mor med 12 års erfaring med barnevernet mente at deltakelsen i gruppa hadde lært mye om barnevernet fra innsiden. Flere mente at deltakelse i gruppa hadde hjulpet dem til å forstå hvordan ansatte i barnevernet tenkte og vurderte. En sa det slik: «Mørkerommet er slutt». Respons skaper trygghet i relasjonen. Andre undersøkelser har vist at barnevernet fremstår for mange foreldre som et system som ensidig mottar og definerer informasjon, og som gir lite gjensvar (Uggerhøj 1996, Erstad 2000). Brukermedvirkning kan være et bidrag til å skape offentlighet rundt dominansrelasjoner (Andreassen 2004).

En annen mente at: «I Brukergruppa kommer vi biologiske foreldre for første gang til syne for barnevernet. En far sa «Toget har gått for egen del, men han håpet at forholdene kunne bli bedre for familiene som kommer etter dem. Dette er uttrykk for at foreldrene benyttet anledningen til voice i stedet for exit. De betraktet seg som medborgere, og at de hadde et ansvar for å bruke sine erfaringer slik at det generelle tjenestetilbudet kunne bli bedre.

Foreldrene ga eksempler på hvordan de har handlet annerledes som følge av kontakten med gruppa. En far fortalte at han tok ut frustrasjon mot barnevernet i Brukergruppa i stedet for i møtene med fosterforeldrene, og mente at samarbeidet var blitt bedre. En mor fortalte at hun hadde latt være å reise sak om tilbakeføring av tenåringsdatteren etter å ha drøftet spørsmålet i gruppen og med datteren selv. Flere av foreldrene savnet å ha noen de kunne drøfte spørsmål om oppdragelse og foreldreskap med, og at Brukergruppa var et viktig forum for problemløsning i egen sak.

6.7.4 Betydningen av sosial støtte

Foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine, sliter med en rekke problemer. I tillegg til de emosjonelle sidene ved å bli fratatt omsorgen for barna, kjennetegnes situasjonen ofte av en ustabil bosituasjon, fattigdom, helseproblemer, arbeidsledighet, rusmisbruk og mangel på et støttende nettverk. Mange av dem hadde opplevd at barnevernet avgrenset oppgavene til beskyttelse av barnet, mens støttetiltak overfor foreldrene ble nedprioritert. Brukergruppa ble verdsatt av mange fordi den har vært et synlig tegn på at barnevernet også var opptatt av foreldrenes behov og situasjon.

Foreldrenes utbytte av å ha vært med i gruppa, har mye til felles med de prosesser som forbindes med begrepet *sosial støtte* (Hogan mfl 2002). Gjennom emosjonell støtte fra andre deltakere fikk foreldrene hjelp til å uttrykke følelser og til å bygge opp sin selvfølelse, og som kan redusere opplevelsen av stress. Informasjonsutveksling har vært en annen form for støtte.

Det har gitt dem muligheten for økt kontroll ved at de har utviklet strategier som kan anvendes for å håndtere vanskeligheter. Noe av støtten har også vært av en praktisk og instrumentell karakter, for eksempel transport slik at de har kunnet delta på møter.

Foreldrenes deltakelse i Brukergruppa har gitt dem muligheter for både å gi og få sosial støtte, og at dette hadde hjulpet dem til å takle hverdagen bedre. Denne effekten samsvarer med erfaringene til foreldre som deltok i liknende grupper andre steder (Cameron og Birnie-Lefcovitch 2000, Frame mfl 2006, Hogan mfl 2002, Levin 1992, O'Connor 1996). Dette er erfaringer som jeg også har observert på møtene i Foreldrestøtten i regi av Oslo Bymisjon. Her har foreldre som ikke kjente hverandre, raskt funnet tonen med hverandre. De har fortalt om urettferdighet, frustrasjon, avmakt, oppgitthet og sorg, og de andre foreldrene har kjent seg igjen. Støtten som foreldrene har gitt hverandre har ikke bare bestått av gode råd, medfølelse og anerkjennelse, men de har også problematisert og forsiktig konfrontert hverandre. Foreldrene har ikke bare dyrket sine egeninteresser, men at de har også vært genuint opptatt av de andres situasjon. Det har i hovedsak vært den uformelle sosiale støtten fra andre foreldre som har betydd mest for foreldrene.

6.7.5 Samhandling vektlegges av de ulike aktørene

Både foreldre, fosterforeldre og de ansatte i barnevernet har pekt på verdien av den gjensidige læringen som har foregått i gruppa. Foreldrene mente at det var viktig at ansatte i barnevernet og fosterforeldre var med fordi diskusjonene ble mer nyanserte når tema ble belyst fra ulike sider. En av dem sa det slik: «Det er jo sammen vi kan finne frem til de gode løsningene. Tre hoder tenker bedre enn ett». Foreldrene oppga at de hadde tilegnet seg nye måter å håndtere barnevernet på, for eksempel at de må forsøke å jobbe med barnevernet, ikke mot det. En av fedrene som leste utkastet til kapitlet om Brukergruppa kom med følgende kommentar. Han sa:

Jeg ønsker å bidra til at barnevernet skal bli bedre. Før var jeg en motstander, men jeg er blitt mer positivt innstilt. Vi trenger barnevernet, men det gjøres feil også. Et av problemene er at barnevernet alltid lytter mer til fosterforeldrene enn foreldrene.

Denne kommentaren vitner om at faren har fått et mer nyansert syn på barnevernet, selv om han ikke var enig i alt de gjorde. Han mente at diskusjonene i Brukergruppa hadde bidratt til å utvikle hans forståelse av barnevernet som organisasjon. Om denne innsikten hadde resultert i en annen atferd, vet vi ikke noe om. Foreldrene fikk mer informasjon om hva barnevernet kan hjelpe til med, samt kunnskaper om beslutningsprosesser som de ikke kjente til på forhånd. De

lærte mer om hvordan de kan medvirke. En av foreldrene uttrykte seg slik: «Det nytter ikke å få til endringer gjennom krigføring. Vi må forsøke å finne andre måter å finne fram til løsninger. I et intervju svarte en av dem slik da jeg spurte om tilstedeværelsen av både fagfolk og fosterforeldre i gruppa:

Det er helt greit. Man må jo dra sammen for å dra lasset i riktig retning. En maur kan ikke flytte hele tua alene. Det er mye bedre at alle sammen er med. For alle saker har både en og to og tre sider, og kan man klare å trekke frem flest mulige av sidene så kan man også finne en bedre løsning. Deltakelse i slike grupper burde egentlig være obligatorisk fordi det gjør hverdagen lettere for deg selv fordi du får pratet med andre som er i samme situasjon som deg selv.

(Dybdeintervju våren 2004)

Sitatet viser at selv om møtet med fagfolk og fosterforeldre betydde mye, er det likevel møtet med andre foreldre som var viktigst for dem.

Fosterforeldrene hadde også utbytte av å være med. I en evaluering av gruppas betydning, beskrev en fostermor sine erfaringer på denne måten:

Vi fikk litt bakoversveis av å møte foreldrene. Det var så mye sinne rettet mot fosterforeldrene. Samtidig ville de ha oss fosterforeldre med i gruppa. Det er fint å høre på de ulike fortellingene og lære om hverandre.

Fosterforeldrene kjente seg ikke alltid igjen i de kritiske beskrivelsene til foreldrene, men de opplevde det som positivt å være med fordi møtene var interessante og morsomme. De var opptatt av hvordan foreldrene opplevde kontakten med fosterforeldrene og hva som kunne gjøres for at denne kunne bli bedre. Fosterforeldrene har formidlet erfaringene fra gruppa inn i Fosterhjemsforeningen.

Barnevernarbeiderne oppdaget at foreldrene hadde ressurser som de ikke hadde sett før. Foreldrene kom regelmessig på møtene, og de kunne selv lede dem. Foreldrene hadde ofte kreative forslag og løsninger som fagfolkene selv ikke hadde tenkt på. Mange var dyktige til å uttrykke seg skriftlig og muntlig, og de ønsket å samarbeide. Ikke minst, hadde foreldrene godt humør, og de kunne gi uttrykk for nyanserte oppfatninger av barneverntjenesten. De ansatte ble bevisste på den krise og sorg som foreldrene opplever under og etter en omsorgsovertakelse. Foreldrenes krisereaksjoner blir ofte oversett i arbeidet med å tilrettelegge situasjonen for barnet ved en plassering. Innsikten i foreldrenes situasjon resulterte i at de har

forsøkt å bedre oppfølgingen av denne gruppen foreldre på kontoret. En av de ansatte formulerte seg slik:

Vi tror vi har drevet med brukermedvirkning før, men det har vi ikke. Jeg opplever at det er mer ressurser hos foreldrene enn vi har tenkt. De har forslag og løsninger, mer enn vi kunne ane. De har godtatt at barna var plassert. Ikke ant at de kunne sitte og diskutere det på denne måten.

Barnevernsarbeideren ga uttrykk for å ha endret synet på brukermedvirkning. En vanlig oppfatning av medvirkning i barnevernet er å lytte til hva brukerne har å si, men mange har stilt seg skeptiske til å la dem få innflytelse. I samhandlingen med foreldrene har de ansatte endret synet på hva foreldrene kan være med på å bestemme over. Det er ikke ensbetydende med at foreldrene skal ha brukerstyring i alle sammenhenger, men foreldrenes forslag til løsninger har åpnet opp for nye måter å forstå og håndtere vanskelige situasjoner på.

6.7.6 Fortellingene har vært en kilde til eksemplarisk læring

Det typiske for barnevernsarbeidere er at problemene ikke presenterer seg som entydige og som følgelig gir klare anvisninger om hvordan de skal løses. Et eksempel som stadig har vært oppe til drøfting i Brukergruppa er hvordan foreldre, fosterforeldre og ansatte i barneverntjenesten kan samarbeide best mulig når et barn er plassert i fosterhjem.

Foreldrenes fortellinger har åpnet opp for gode og dårlige eksempler på hvordan saker kan, og ikke skal håndteres. Fortellingene har vært en kilde til eksemplarisk læring for alle som har deltatt. De ansatte i gruppa har hatt et ansvar for å finne frem til en situasjonsforståelse og samhandlingsformer som kan ivareta interessene til de ulike partene.

At praktikere må handle i komplekse situasjoner er ikke noe nytt. Dette poenget ble fremhevet og drøftet allerede av filosofen Aristoteles for over 2300 år siden (Stigen 1999). Fagfolkenes ferdigheter kan forstås ut fra Aristoteles forståelse av dømmekraft. Møtene i Brukergruppa har vært kjennetegnet av komplekse situasjoner der det stadig har vært brytinger i oppfatninger og erfaringer mellom deltakerne. Slike omskiftelige situasjoner har krevd situasjonstilpassede handlingsalternativer, hva Aristoteles kaller phronesis. Phronesis er en praktisk kunnskap om hva som skal til for at mennesker skal lykkes. Det er snakk om moralsk teft og situasjonsfornemmelse som utvikles gjennom livserfaring og menneskekunnskap. Det er ikke nok å forstå og vite, men phronesis handler om å vite hva som skal gjøres. Phronesis kan beskrives som en moralsk kapasitet som innebærer å vurdere konkrete situasjoner ut fra en

generell forståelse av hva det vil si å være öhele menneskerö. Ifölge Aristoteles tilegnes phronesis gjennom samhandling med andre i familien og i samfunnet. Phronesis læres der den brukes, nemlig i praksis. Det er fra de mange erfaringene fra ulike situasjoner at vi lærer når vi kan få tillit, når vi skal være på vakt, når man bør hjelpe og når en bør vente, når en skal stille krav og når en skal gi etter, når en skal si noe og når en skal tie. Phronesis knytter seg til foranderlige situasjoner og vil ifölge Aristoteles aldri kunne formuleres som et sett med regler som man öbareö kan föolge i forskjellige situasjoner. Phronesis er motsatsen til regelstyring.

Fagfolkene må å forholde seg til de ulike aktörene på i Brukegruppa, kan forstås ut fra en slik dyd. Det er denne praktiske viten, moralske teft og situasjonsforståelse som de ansatte har utvist i Brukergruppa når de for eksempel ikke har konfrontert foreldrene med at de har holdt tilbake informasjon. Eller ved at de ikke har gått i forsvar når foreldrene har pekt på feil som barnevernet har gjort. De ansatte har anvendt sin livs- og yrkeserfaring og menneskekunnskap til å vise respekt for foreldrenes opplevelser av ulike situasjoner, selv om fagfolkene har hatt motstridende opplysninger. Det er det å kunne tilpasse handlingene etter situasjonen som kjennetegner den kyndige. Gjennom å lytte til deltakernes fortellinger og opplevelser har fagfolkene tilegnet seg kunnskaper om foreldrenes liv og tanker.

I en profesjonell sammenheng har fagfolkene hovedansvaret for at kommunikasjonen lykkes. For å kunne kommunisere er det ikke tilstrekkelig å beherske ulike kommunikasjonsteknikker, men de må også kunne reflektere om hva som er klokt å gjøre i den konkrete situasjonen. En slik kompetanse tilegnes gjennom mange og ulike erfaringer i møter med andre mennesker. En forutsetning for kommunikasjon er *tid*. Det må være tid til å høre på andres fortellinger og beskrivelser av sine opplevelser. *Ydmykhet* er en viktigere forutsetning for kommunikasjon enn lure triks for å kommunisere bedre. De profesjonelle må søke kunnskap om brukernes levekår, livsformer og kultur slik brukeren selv oppfatter det. De profesjonelle må åpne opp for at deres perspektiv ikke nødvendigvis er den eneste eller mest fornuftige. Ut fra dette vil jeg si at fagfolkene som var til stede på møtene har revurdert egen rolle som ekspert i retning av å være åpen og lyttende. På et møte med de ansatte våren 2004 oppsummerte en av saksbehandlerne sine erfaringer fra gruppa på denne måten:

Hvis vi jobba annerledes i starten hadde det kanskje ikke blitt så store konflikter. Det var som en aha-opplevelse å se hvilke ressurser disse foreldrene har, de som vi hadde utdefinert som innbarka kranglefanter.

Sitatet tyder på at holdningene til foreldrene hadde endret seg. I samhandlingen med foreldrene ble det oppdaget nye ressurser, og de ble ikke lenger utdefinert bare som ökranglefanterö.

Medvirkningsrelasjonen ga foreldrene en oppreisning ved at de ble definert som en ressurs.

Deltakelse i forsök med ulike former for brukermedvirkning har gitt de ansatte flere innfallsvinkler for hvordan den kan arbeide med å trekke brukerne inn i utviklingen av tjenesten. Ofte har de ansatte stått i et krysspress mellom fosterforeldrene og foreldrene, og av hensyn til barnet har de vært nødt til å ta mer hensyn til fosterforeldrene enn barnets familie. En av de ansatte sa det slik:

Vi har føyd oss mer etter fosterforeldrene fordi vi har vært redde for at de skulle si opp avtalene. Vi vil ikke lenger tillate skjæring mellom fosterforeldre og foreldrene. Vi har hoppet bukk over hvor viktig det er for ungene å ha fortsatt kontakt med foreldrene, og det er uhyre viktig for ungene at det ikke er konflikter mellom fosterforeldre og biologiske foreldre. Noen ganger har du dine gamle oppfatninger og tror at det ikke er mulig å få til et samarbeid. Nå er vi kommet videre. Foreldrene er blitt ansvarlige samarbeidspartnere. Jeg skal jobbe på en helt annen måte. Jeg er sikker på at jeg skal klare å bygge opp et forhold mellom foreldre og fosterforeldre. Det hadde jeg ikke sagt for et halvt år siden. Det er den store overraskelsen!

Den praktiske erfaringen med hvordan ulike former for brukermedvirkning kan praktiseres, har gitt nye innfallsvinkler i arbeidet. Deltakelsen i gruppa har bidratt til entusiasme og håp om at innsatsen kan forbedres.

6.7.7 Brukergruppa har vært en arena for dialog

I barnevernet og i mange andre områder i samfunnet opplever vi ofte at grunnleggende interesser står mot hverandre, og det kan være vanskelig å løse konflikter på en måte som gjør at alle er tilfredse. I Brukergruppa ble erfaringer formidlet ansikt til ansikt mellom foreldre, fosterforeldre, saksbehandlere og andre. Fortellingene har gitt muligheter for å stille spørsmål og utdype de temaene som har vært diskutert. Diskusjonen har vært preget av dialog med utgangspunkt i de ulike partenes erfaringer og synspunkter, og det har kommet forslag til forandringer. Målet har ikke vært å komme fram til enighet, men forståelse og innsikt i deltakernes ulike erfaringer og synspunkter.

Erfaringsutvekslingen har gitt deltakerne anledning til å bekrefte det som de ikke er enige om, og denne uenigheten har gitt grunnlag for diskusjoner. I situasjoner hvor deltakerne hadde ulike oppfatninger, har de vært nødt til å forklare, presisere, justere og kontekstualisere synspunktene. I diskusjonene har det vært plass for undring og prøvende tanker. Det er

vanskelig å vite hva som er rett og galt i barnevernet, men ösannhetenö skapes og forehandles frem i samhandlingen mellom deltakerne. Haugen og Holtedahl (1984) har erfart liknende læringsprosesser da de anvendte gruppeintervjuer som metode og kaller dette en ökunnskapingsprosessö. En av foreldrene beskrev høsten 2005 prosessen i gruppa slik:

Virkeligheten er der, og denne gruppa får med sine deltakere en unik mulighet for å forme virkeligheten til noe bedre, ved hjelp at forskning, politikk og lover. Med biologiske deltakere som er åpne, psykolog, forskning på området, advokat, barnevern og fosterforeldre, og får de muligheten for å snakke ut, og bearbeide og høste viten av erfaringene fra alle på et samla plan. Barnevernet bør på sikt ha en reell mulighet for å jobbe rettferdigere, lettere, bedre og mer skånsomt for alle parter.

Ved å lytte til andre utvides horisonten, og bildet av virkeligheten blir mer nyansert. Slike prosesser kan forstås i lys av diskursteori (Habermas 1999³⁴). I diskursetikken forsøker en å ta hensyn til at det er flere parter i en moralsk situasjon, og den forsøker å sikre at disse partene og deres synspunkter, interesser og vurderinger kommer til orde. I dette ligger det en forståelse av at våre moralske oppfatninger utvikles gjennom diskusjon og samspill med andre mennesker. Det hevdes at moral er et sosialt begrunnet fenomen, og at det ikke er noe som vi kan utvikle alene. Diskusjonene mellom de ulike partene i Brukergruppa kan forstås i lys av denne tenkningen. Den enkeltes ytring, påstand eller handling har vært gjenstand for diskusjon der partene har måttet være forberedt på at det fantes muligheten av bedre argumenter.

Et grunnleggende prinsipp i diskursetikken er at alle mennesker er likeverdige, og at alle har en rett til å delta og bli hørt i diskusjoner og drøftinger om saker som angår dem (Henriksen og Vetlesen 1997, s. 133). Diskursetikken handler ikke om å overse ulikheten i fordelingen av makt mellom partene, for eksempel i barnevernet, men den gir føringer for hvordan en skal gå frem for å redusere muligheten av maktmisbruk.

Barnevernet kan studeres som en evigvarende maktkamp der de ulike aktørenes handlinger er styrt av ønsket om å få gjennomslag for sine interesser. En annen tilnærming er at innsatsen ikke er rettet mot realisering av egeninteressen, men fellesinteressen. Habermas (1999) har vært opptatt av begge disse tilnærmingene, og har forsøkt å forene disse ved å utvikle prosedyrer som kan sikre at løsningene som velges er innholdsmessig rasjonelle. Det er her Habermasø kommunikative utgangspunkt kommer inn. Etersom det ikke foreligger en gitt oppskrift på hvilke løsninger som er de beste, må dette avgjøres gjennom en

---

³⁴ Etter å ha lest utkastet til kapittel 6 uttalte en av foreldrene:ö Habermas? Jeg kan ikke huske at vi har snakket om ham.ö Jeg kunne fortelle at målgruppen for avhandlingen er mange, blant annet kolleger i akademia og at teorier kan være en hjelp til å forstå samhandlingen i Brukergruppa. Moren stilte seg undrende til dette, men aksepterte likevel svaret.

deliberasjonsprosess der alle berørte har samme prinsipielle mulighet for å gjøre sitt syn gjeldende. Dette innebærer at mennesker i fellesskap og i dialog med andre finner frem til løsninger som de deler. Habermas mener at bare vi er villige til å lytte til hverandres grunner og ta hensyn til hverandre og respektere hverandres oppfatninger, vil vi komme frem til en etisk samstemmighet. Habermas legger således mest vekt på måten eller prosedyren som fører frem til normene for handling, ikke innholdet i selve normen.

Brukergruppa har vært en møteplass der offentlige myndigheter og private parter treffes og tvinges til en argumentasjonsutveksling. I deliberative fora blir partene nødt til å forholde seg til hverandres argumenter, og som gir partene muligheter for å endre mening (Eriksen og Skivenes 1998). Siden Brukergruppa ikke har vært et beslutningsorgan, har det ikke vært behov for å nøytralisere makt- og kompetanseforskjellene i gruppa. Det er ingen som skal vinne en diskusjon i Brukergruppa. Målet er å forstå og å lære mer. Møtene i Brukergruppa minner om hva Erstad (2005, s. 13) har beskrevet som et *kunnskapsverksted* der det er rom for å samtale eller fortelle og lytte, men også et sted hvor meninger kan brytes eller slipes mot hverandre. Det er et sted for utforskning og refleksjon slik at de implisitte antakelsene gjøres eksplisitte. Etter å ha lest denne beskrivelsen av Brukergruppa, uttalte en av mødrene:

Jeg kjente meg igjen og likte beskrivelsen av gruppa som et kunnskapsverksted. Det er viktig å beskrive den som det. Det handler nettopp om å samtale, fortelle, lytte og at meninger skapes og brytes.

Moren la vekt på dialogen i Brukergruppa og at deltakerne skapte noe felles og noe nytt.

Møtene har krevd at deltakerne har anstrengt seg for å forstå den andre bedre. Fagfolkene har ikke blitt lettvinne, relativistiske og renonsert på egne verdier, men de har opplevd at egne erfaringer og perspektiver har vært ett av flere. Gjennom slike prosesser har Brukergruppa skapt en form for gjensidig avhengighet der påvirkningen går begge veier.

Habermas (1999) teori om spenningen mellom system - og livsverden kan også anvendes til å analysere de komplekse samhandlingsformer mellom brukerne og de profesjonelle i Brukergruppa. Mange barnevernarbeiderne vil beskrive sin yrkesrolle som motsetningsfylt. De er ansatt i en jobb som er styrt av både livsverdens kommunikative logikk basert på forståelse, samtaler og omsorg, og verdier fra systemverden som vektlegger målrasjonalitet og effektivitet. Konflikter mellom system og livsverden og de påfølgende motsetningsfylte rollene, er på mange måter grunnleggende kjennetegn ved omsorg i offentlig regi.

Habermasø har et kritisk perspektiv på de profesjonelles rolle og drøfter hvordan de profesjonelle er blitt eksperter som bidrar i kolonialiseringen av brukernes liv. Mange av brukerne i barnevernet har opplevd at fagfolkene har vært mer opptatt av å diagnostisere mødrene enn å hjelpe dem til å takle en vanskelig hverdag. Etter å ha fortalt om et vanskelig møte med barnevernet, sa en av mødrene: «Husk at vi er mennesker under alle problemene og saksdokumentene». Teorien om livs- og systemverden åpner opp for en forståelse av en annen yrkesrolle, og hvor de profesjonelle kan revitalisere livsverden gjennom kommunikativ fornuft. Det er et bidrag til utviklingen av en annen profesjonell rolle hvor eksperten ikke alene vet best og inngår i et mer likeverdig samarbeid med brukerne.

Når foreldrene mente at saksbehandlerne i gruppa var økremenø av saksbehandlerne, siktet de til modenhet og klokskap som fagfolkene utviste gjennom sine refleksjoner og væremåter. De har fremstått som noen annet enn tekniske eksperter. Ved å drøfte faglige dilemmaer med foreldrene, har de avmystifisert profesjonell kunnskap. Målet har ikke vært å tilbakevise betydningen av fagkunnskap, men de har åpnet den opp for granskning. I en slik rolle tillegges både den profesjonelle og brukeren evnen til å mene og å vite. De profesjonelle hadde forståelse for at handlingene kunne oppfattes annerledes av brukerne enn det som var intensjonen, og de profesjonelle har utforsket brukernes meninger. De profesjonelle har delt sin kunnskap med foreldrene, for eksempel hensikten med tiltakene, men også om usikkerheten ved ikke å kunne forutsi utfallet. De har åpnet opp for å revurdere sin egen forståelse. En *refleksiv kunnskapsforståelse* bygger på at innsikt konstrueres og rekonstrueres i tid og rom, og en åpenhet for og kompetanse til å utforske denne i lyse av brukernes erfaringer.

Det har også vært stilt krav til foreldrene. I en slik refleksiv kontrakt forventes det ikke at foreldrene skal akseptere den profesjonelles autoritet, men at de kan utvise tvil i forhold til denne. Foreldrene må være villig til å utforske og forstå situasjonen som det søkes hjelp til, og til formidle sin forståelse til den profesjonelle. De har konfrontert fagfolkene når de ikke har forstått eller har vært uenige, og gjennom observasjon har de testet ut om den faglige kompetansen gir resultater. Måten foreldrene har sjekket ut fagfolkenes kunnskaper, har vært å samholde hva de ulike fagfolkene har sagt i gruppa. Er det samsvar mellom hva fagfolkene har ment? Brukerne trengte å lære mer om hvordan de skal stille de rette spørsmålene til de profesjonelle. Ved å lytte til andre foreldres spørsmål, har de utvidet repertoaret av spørsmål som kan være fornuftig å stille til fagfolkene.

6.8 HAR DELTAKELSE I BRUKERGRUPPA GITT ØKT MAKT?

6.8.1 Innledning

Målet med Brukergruppa har vært flertydig. Enkelte av foreldrene har lagt vekt på verdien av å møte andre i samme situasjon som seg selv og for å få sosial støtte i en vanskelig livssituasjon. For andre har målet vært å påvirke den generelle utviklingen av barneverntjenesten. For noen har målsettingen vært begge deler.

Et viktig spørsmål har vært om medvirkning gjennom samhandling i Brukergruppa har gitt økt innflytelse. Det er vanskelig å foreta slike vurderinger. Det kan være uklart hva som er målet med organisasjonen. Deltakerne kan ha ulike oppfatninger, og det er et spørsmål om en skal ta utgangspunkt i utilsiktede resultater. Dessuten vil evalueringen være påvirket av hvilket perspektiv resultatene vurderes ut fra, for eksempel hvilket syn på brukermedvirkning og makt som legges til grunn. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Arnsteins definisjon av brukermedvirkning, men en annen definisjon kunne ha gitt et annet resultat.

Effekten av Brukergruppa kan drøftes ut fra ulike suksessfaktorer. Eksempler på slike faktorer kan være økonomisk støtte, dekning i pressen, påvirkning av politikken på området, medborgerskap for deltakerne. Det er mange utfordringer ved slike evalueringer, for eksempel å forklare sammenhengen mellom påvirkning og effekt. Kriteriene som jeg har valgt å drøfte betydningen av Brukergruppa ut fra, er foreldrenes muligheter for aktivt medborgerskap, økt oppmerksomhet gjennom forskningsformidling og media og endringer i politikk lokalt og sentralt. Dette er mål som ligger nær opp mot foreldrenes motiver for å være med i gruppa.

6.8.2 Aktivt medborgerskap

Et av spørsmålene som ligger til grunn for avhandlingen er om Brukergruppa har gitt foreldrene muligheter for å bli aktive deltakere og medborgere. Jeg har tidligere vist at foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine har følt seg ekskludert av fagfeltet og at de har opplevd seg som stigmatiserte av samfunnet. Foreldrene som er fratatt omsorgen for barna sine, er som gruppe ofte blitt sosial ekskludert og degradert som medborgere.

Ut fra Marshalls tenkning spiller de offentlige institusjonene en sentral rolle i realiseringen av medborgerskap, men samtidig kan institusjoner som barnevernet sette medborgerskapet på prøve. Foreldrenes beskrivelser tyder på at Brukergruppa har lagt til rette

for at mange av foreldrene har kunnet realisere rettigheter som ligger i medborgerskapet. Det har særlig vært foreldrenes rett til å ytre seg, til demokratisk deltakelse og til sosial inklusjon.

Foreldrene har følt seg ekskludert av barnevernet på ulike vis. For å utvikle sitt inkluderende potensial, kreves det at barnevernet utvikler en strategi for hvordan de kan vise aksept for og inkludere foreldre som har brutt med sentrale normer i samfunnet og der kontroll også har vært nødvendig. Brukergruppa er et eksempel på en slik strategi. I Brukergruppa har foreldrene fått delt sine erfaringer og kommet med sine synspunkter. Foreldrenes erfaringer med de kollektive aktivitetene i gruppa har bidratt til anerkjennelse av en vanskelig og stigmatisert identitet, og som står sentralt i det sosiale medborgerskapet.

I Brukergruppa har foreldrene fått tilgang til en arena der de har kunnet ta ansvar og medvirke i nye former for politisk engasjement. Foreldrenes deltakelse kan beskrives som et forsøk på å realisere de prosessuelle sidene ved medborgerskapet. Det handler om medborgerskap i praksis der målet blant annet har vært å gi foreldrene muligheter for økt deltakelse.

For å realisere medborgerskapets aktive aspekter, må det stilles spørsmål om deltakelsen i Brukergruppa har gitt foreldrene reell innflytelse, jfr Arnsteins poeng om at medvirkning må gi brukerne makt, ellers kan det ikke kalles medvirkning. Mye tyder på at foreldrenes *forutsetninger for aktivt medborgerskap* har økt. Foreldrene har hatt tilgang til fagfolk på møtene, og de har fått mye nyttig informasjon. En av foreldrene uttrykte seg slik:

Jeg vet mer enn jeg gjorde før. Jeg vet noe om Landsforeningen for barnevernsbarn, jeg vet mer om sakkynndiges rolle i barnevernsaker, og jeg vet mer hvordan barnevernet tenker.

Foreldrene har fått mer informasjon, blant annet om hva barnevernet kan hjelpe til med, gangen i en barnevernsak, beslutningsprosesser, klageadgang på ulike vedtak, om de ulike forvaltningsnivåene. De har lært at de har større sjanser for å påvirke barnevernet ved å samarbeide. Dette er viktig lærdom fordi forskning tyder på at saksbehandlere vurderer foreldre som er motiverte og kan artikulere seg som bedre omsorgspersoner enn de som motsetter seg samarbeid (Holland 2000).

6.8.3 Økt oppmerksomhet

Foreldrene har bidratt til *økt offentlig oppmerksomhet* for foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine ved å la seg intervju i aviser, tidsskrifter og i radio. I tillegg har de latt seg intervju

og observere av meg, og deres erfaringer er blitt gjenstand for forskning. Fosterforeldrene som har deltatt i Brukergruppa er aktive medlemmer av Norsk Fosterhjemsforening. De har sørget for at informasjon fra gruppa er blitt formidlet til fosterhjemsforeningen.

Det er vanskelig å dokumentere om foreldrenes situasjon er blitt mer synliggjort, men de ansatte mente at den viktigste endringen har vært at de endret holdningene til foreldrene. En av de ansatte sa: «Deltakelse i gruppa har bidratt til at jeg i større grad enn tidligere anstrenger meg for å få foreldrene til å forstå hvorfor de har mistet omsorgen. De oppfattet foreldrene som ressurspersoner med viktige kunnskaper som må vektlegges i det praktiske arbeidet. Fosterforeldrene har også rapportert at de har lært mye av å bli kjent med foreldrene og at de har endret sine holdninger til dem.

6.8.4 Endringer i politikk

De ansatte i barnevernet oppga at kunnskap om foreldrenes erfaringer med barnevernet bidro til endringer i arbeidet med fosterhjemssakene i kommunen. Rutinene for arbeidet med fosterhjemssaker ved kontoret ble lagt om slik at foreldrene og fosterforeldrene får en tettere oppfølging enn tidligere. Det legges økt vekt på veiledning og konfliktløsning i de vanskelige fosterhjemssakene. Det er blitt opprettet en egen stilling som *fosterhjemsveileder*. Ikke minst har deltakelsen i gruppa, endret fagfolkenes holdninger til denne gruppen foreldre. Likevel er det kanskje brukernes ønsker om støtte til etablering og drift av Brukergruppa som har vært et av de største konkrete resultatene av foreldrenes innsats. Brukergruppa har i seg selv vært et nytt tiltak som har utvidet barnevernets tilbud til foreldre med barn i fosterhjem. Selv om tiltaket er lagt ned i sin nåværende form, har foreldrene likevel lyktes med å holde gruppa gående i over fire år. Brukergruppa har dekket foreldres behov for sosial støtte, og den har således vært et tiltak som har bedret kvaliteten på barnevernets tjenester. Ved å dele sine erfaringer med andre, har foreldrene inspirert andre til å sette i gang liknende grupper i andre kommuner. De siste årene har foreldrene bestemt hvilke temaer som skal drøftes på møtene, og de selv har vært møteledere. Møteerfaringene har gitt foreldrene en kompetanse som er overførbart til andre arenaer, og som kan gi dem økt innflytelse.

Sammen med andre instanser har foreldrene i Brukergruppa kommet med en høringsuttalelse i forbindelse med forslaget om en innskjerping av barnevernets ansvar for bedre oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse. De har drevet lobbyvirksomhet overfor direktøren i Barne- ungdoms- og familiedirektoratet ved å fremme sine ønsker og

forslag til forandringer. I tillegg har de hatt møter med representanter for det regionale barnevernet om behovet for å etablere flere grupper utover i landet.

I et intervju med statssekretær Kjell Erik Øie i radioprogrammet *öSånn er livetö*. 13.mars 2007 beklaget han barnevernets manglende oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse og sa at *ö*Dette har vært et forsømt område over lang tidö. Han påpekte at oppfølgingen av foreldre er kommunenes ansvar, og at det er fagfolkene lokalt som må gjøre jobben. Barne- og likestillingsdepartementet har bestemt seg for at det skal utvikles en veileder til kommunene om hvordan de kan ivareta sitt oppfølgingsansvar overfor denne foreldregruppen. I tillegg vil departementet i kraft av Fylkesmannens tilsynsansvar følge med i kommunenes arbeid på dette feltet. I Statsbudsjettet for 2008 er det spesifisert at arbeidet med å gi foreldre en bedre oppfølging etter en omsorgsovertakelse skal prioriteres, blant annet skal det utarbeides en kunnskapsstatus og en veileder og et opplæringsprogram for kommunene. Det er ikke lett å påvise en kausal sammenheng mellom faktiske og planlagte endringer i tjenestetilbudet og foreldrenes deltakelse i Brukergruppa. Det har vært ulike aktører som har bidratt til endringene som det vises til. Foreldrene i Brukergruppa har utgjort en av mange aktørgrupper i dette arbeidet.

Erfaringene fra Brukergruppa har vist at foreldrenes muligheter for å realisere sine medborgerskapsrettigheter langt på vei er avhengig av at barnevernet legger forholdene til rette for aktiv deltakelse. I mangel på andre kanaler for medvirkning, for eksempel en nasjonal interesseorganisasjon, har foreldrene vært nødt til å samarbeide med de ansatte i barnevernet, fosterforeldre, inviterte gjester og en forsker.

6.8.5 Medvirkning i relasjoner kjennetegnet av dominans

Foreldrene har hatt store konflikter med ansatte i barnevernet. Av denne grunn har det vært interessant at foreldrene i Brukergruppa insisterte på at fagfolk fra barnevernet skulle være til stede. Som oftest har det ikke vært foreldrenes egne saksbehandlere som har deltatt, men noen ganger har også deres egen eller tidligere saksbehandler vært til stede. Foreldrene har ønsket å møte representanter for den etaten som de har følt seg ydmyket og krenket av. En far oppsummerte sine erfaringer slik:

Jeg har funnet ut at jeg har mye å tilføre barnevernet gjennom mine erfaringer. Det gir meg følelsen av å være verdt noe.

Utsagnet tyder på at deltakelse i gruppa har styrket farens opplevelse av egenverd, som likeverdig samfunnsmedlem. Det betyr mye for foreldrene å få fortalt om sine erfaringer, og foreldrene har satt pris på at deres problemforståelse og løsningsforslag, som tidligere er blitt avvist, er blitt etterspurt. Slik er de underkjente erfaringene blitt anerkjent, og de ansatte har tilbudt foreldrene en ny og verdig identitet og en oppreisning. Mange av foreldrene hadde opplevd seg stemplet av barnevernet. En mor sa: «Barnevernet stemplet meg som dum og så snudde de ryggen til meg». Av denne grunn kan en forstå at oppreisningen må komme fra barnevernet selv.

Mange av foreldrene har uttrykt at de har vært med i gruppa for å komme videre i livet. Kanskje det har handlet om å gjøre opp et moralsk regnskap? Andreassen mfl (1994) har beskrevet brukermedvirkning som klientenes gjenerobring av borgerstatusen. Brukermedvirkning er en sentral del av hva som kalles aktivt medborgerskap og sosial inkludering (Lister 1998). Likevel skal en ikke se bort fra muligheten for en konflikt mellom medborgerskapet og brukermedvirkning fordi medborgerskapet kan innebære at brukeren er forpliktet til å adlyde allmennviljen om den skulle gå mot egne interesser (Dahlberg og Vedung 2001). Det er forståelig at foreldrene i Brukergruppa kan oppleve forholdet mellom egen medvirkning og hensynet til allmennviljen som vanskelig å forstå. En av utfordringene for de ansatte i barnevernet er å formidle at deres forsøk handler om å ivareta helhetens interesser (både barnas og foreldrenes behov) i slike situasjoner.

En skulle tro at tilstedeværelsen av profesjonelle i gruppa ville dempe foreldrenes kritikk av barnevernet, men de fleste har ikke opplevd dette som en hindring. Foreldrene har ikke vært redde for å si hva de mente om barnevernet, fosterforeldre og saksbehandlere, og deltakelse i gruppa syntes ikke å ha påvirket foreldrenes egenart og autonomi i negativ retning. Enkelte har opplevd det som ubehagelig å snakke om egen saksbehandler med kollegaer av vedkommende, og derfor ønsket at egen saksbehandler skulle være til stede på møtene. De ønsket at de kunne ha blitt bedre kjent med saksbehandleren sin. Slik fremstår foreldrene som aktører og pådrivere for forandring av barnevernets virksomhet.

Foreldrene ønsker å fremstille seg som samarbeidspartnere. En av dem beskrev relasjonene til fagfolkene slik:

Jeg har alltid opplevd at barnevernet har sett på meg som en motstander. I gruppa er jeg blitt en samarbeidspartner. Krigen har lagt seg.

Etter en lang og konfliktfylt relasjon til barnevernet var bitterheten i forhold til barnevernet der fortsatt. Hun visste at barnevernet hadde mer makt enn henne, men i gruppa hadde hun likevel fått en rolle som samarbeidspartner. En annen av foreldrene sa: «I gruppa er vi samarbeidspartnere og brukere, ja kolleger nesten». De skilte mellom rollene de hadde til barnevernet i egen sak og i Brukergruppa, og slik fremstod de som både brukere og klienter.

Det ligger en fare for at brukerne skulle begynne å tenke på samme måte som fagfolkene. I barnevernsaker der ulike interesser skal avveies mot hverandre, kan det være fornuftig at foreldrene forstår mer av fagfolkenes perspektiver. Det kan komme barna til gode. Samtidig illustrerer dette mulighetene for skjult maktbruk i slike samhandlingsformer. Åpenhet omkring disse dilemmaene er kanskje den beste måten å forholde seg til disse utfordringene på.

6.8.6 Økt makt kan forstås på ulike måter

Det har vært en utfordring å drøfte om foreldrenes deltakelse i Brukergruppa har gitt dem økt makt. En slik drøfting vil være avhengig av hvordan makt blir definert. Arnstein (1969) definerer makt ut fra et perspektiv som har fellestrekk ved en strukturell forståelse av makt. Det er snakk om hvem som har makt og hvem som ikke har det, hvem som vinner og hvem som taper. Foreldrene har gitt råd om endringer av barneverntjenesten på ulike nivåer, men de har ikke hatt makt til at rådene er blitt fulgt opp. Likevel har de hatt innflytelse fordi andre har valgt å lytte til deres synspunkter og fordi de har funnet dem fornuftige. Da de ansatte i barnevernet foreslo å nedlegge Brukergruppa, forhandlet foreldrene seg frem til løsninger som forhindret avvikling. Til slutt måtte de likevel gi seg. Foreldrene har argumentert godt og overbevisende om betydningen av gruppa og at barnevernet har et ansvar for å følge opp med tiltak. I følge Family Rights Group (i Moosa-Mitha 1999) handler ikke partnerskap om lik makt, men at foreldre og ansatte i barnevernet arbeider mot et felles mål, for eksempel om å utvikle en bedre oppfølging av foreldre etter omsorgsovertakelse. Partnerskap betyr at fagfolkene må anerkjenne foreldrenes kunnskaper og erfaringer på en slik måte at de får innflytelse på iverksettingen av tiltak, og som erfaringene fra Brukergruppa tyder på at de har gjort. Således har fagfolkene forvaltet sin makt på en måte som har kommet foreldrene til gode, men det har ikke betydd at de alltid har sagt seg enige med dem.

Foreldrenes deltakelse i Brukergruppa kan også vurderes ut fra et aktørperspektiv på makt. De har kommet på møtene og vært aktive deltakere. De har påtatt seg oppgaver, og de har stått frem i pressen og i forskning. Deltakelsen i gruppa kan ha hatt sammenheng med at de har ønsket å få en mest mulig fordelaktiv bytte for seg selv. De kan ha inngått i kompromisser

med fagfolkene ut fra en vurdering om hva som vil lønne seg på sikt. Viljen til samarbeid kan oppfattes som en gjenytelse der de har forsøkt å komme seg ut av opplevelsen av mangel på makt. Det er vanskelig å si hvor beregnende de har vært når de har deltatt i Brukergruppa, men det er rimelig å tro at flere har hatt personlige motiver for å samarbeide. Noen har uttrykt i klartekst at de vil vise barnevernet og andre at de kan samarbeide. Ved å vise seg som samarbeidspartnere, har de høstet anerkjennelse og blitt tilskrevet en etterlengtet verdighet. Foreldrene har stått i et asymmetrisk forhold til fagfolkene. Det har delvis foregått en skjult disiplinering ved at gruppas fremtid har vært drøftet internt i barneverntjenesten og uten at brukerne har deltatt i diskusjonene. Foucault har vært opptatt av hvordan makt utøves, og hvordan makten kan foregå i det skjulte. En strukturell forståelse av makt kan overse en forståelse av makt som vektlegger et mangfold av styrkeforhold.

Foreldrene har også hatt makt. De har definert målene med gruppa, innholdet og gjennomføringen av møtene. Det betyr at selv om makt har vært ulikt fordelt mellom brukerne og de ansatte, er det ingen av dem som fullt ut har kontrollert hverandre. Foreldrenes valg av en samarbeidstrategi kan være uttrykk for at de ikke ønsker å bli sett på som passive ofre, men at de forsøker å vinne makt der de kan. Deres motmaktstrategi har vært å samarbeide med fagfolkene.

Analysen av foreldrenes muligheter for medvirkning bygger på både en strukturell forståelse av makt og Foucaults maktperspektiv. Den strukturelle forståelsen ligger til grunn for drøftingen om Brukergruppa har ført til økt makt og konkrete resultater. Studien har likevel ikke bare hatt oppmerksomheten rettet mot deltakernes evne til å virkeliggjøre sine interesser og ansattes vilje til å delegerer makt til brukerne, og som kjennetegnes av et null-sum-spill. Samhandlingen mellom fagfolkene og brukerne kan ikke bare forstås ut fra et perspektiv der det bare er fagfolkene som har, og brukerne som ikke har makt. De ansatte har ikke bare opptrådt som systemrepresentanter og latt det legale herredømmet være styrende. De har vært med på å skape reelle betingelser for at foreldrene skal kunne utnytte mulighetene for selvrealisering og medborgerskap. Brukerne har på sin side heller ikke vært passive ofre, men de har forholdt seg aktivt til sin situasjon og forsøkt å vinne makt der de har kunnet, og som er beskrevet i avsnittet om strategier for påvirkning (avsnitt 6.5). På denne måten har fagfolkene ved å legge forholdene til rette for deltakelse, bidratt til å redusere sosial eksklusjon blant brukerne, ved å lytte til hva de har hatt å si og la dem få bestemme mer, ved å anerkjenne foreldrenes erfaringer og ved å respektere ulike oppfatninger. Erfaringene fra gruppa har bidratt til økt selvfølelse blant foreldrene, og det er en forutsetning for at de skal forfølge sine egne visjoner om et godt liv.

6.9 BRUKERGRUPPA Ó ANNEN FORM FOR KONTROLL OG KNEBLING?

I dette avsnittet drøfter jeg om foreldrenes deltakelse i Brukergruppa bare har vært en annen form for sosial kontroll og disiplinering. En innvending er at brukermedvirkning bare er tomme ritualer, at det er manipulasjon, at det kan være skadelig og at igangsatt selvhjelp kan dempe og hindre det kritiske potensialet blant deltakerne (Cooke og Kothari 2001). Cooke og Kothari hevder at innvendingene til brukermedvirkning og empowerment ofte er blitt ignorert og at de ikke har fått noen virkning.

Når vi sammenholder foreldrenes muligheter for påvirkning med Arnsteins definisjon av brukermedvirkning, er graden av medvirkning avhengig av hvilke saksforhold vi studerer. Foreldrene har hatt makt til å definere målene med Brukergruppa, og de har valgt hvilke temaer som skal være gjenstand for diskusjon på møtene. Som møteledere har de også styrt retningen på møtene. Mange av foreldrene har følt seg fri til å fortelle om sine vanskelige opplevelser og til å kritisere barnevernet. Foreldrene har sagt hva de mener fordi: «Du vet, vi har ikke lenger noe å tape likevel». Ikke alle har følt at de har kunnet være åpne om egne erfaringer med barnevernet til stede, men de fleste har fått fremmet synspunkter som de ikke har kunnet komme med tidligere (voice).

Undersøkelsen tyder ikke på at foreldrenes deltakelse i Brukergruppa har kneblet dem. De er fortsatt meget kritiske til barnevernet, men de har nyansert sitt syn. De ser nødvendigheten av et barnevern. En slik holdning kan gjøre det lettere for dem som fortsatt har kontakt med barnevernet å få motparten i tale, og dermed gi grunnlag for økt innflytelse.

Medvirkning gjennom samhandling i Brukergruppa har ikke endret på asymmetrien i maktforholdet mellom foreldrene og fagfolkene. Det er fagfolkene i barneverntjenesten som avgjør om medvirkningen får konsekvenser. Etter påtrykk internt har fagfolkenes demonstrert sin makt ved å trekke tilbake støtten til gruppa. Det er forståelig at barneverntjenesten har vært nødt til å revurdere hvilke tiltak de ønsker å prioritere, men åpenhet om slike vurderinger kan skape forståelse og innsikt i et hjelpeapparat som oppfattes som et lukket system. Barneverntjenesten kunne også ha invitert foreldrene (og andre brukergupper) til å delta i den interne prioriteringsdebatten, men slike former for medvirkning finnes det ikke tradisjoner for i barnevernet.

Når foreldrene har etterlyst et behov for en egen interesseorganisasjon, har fagfolkene tilbudt seg å trekke seg tilbake. De har vært villige til å stille lokaler og ressurser til disposisjon slik at foreldrene kunne møtes uavhengig av at det var fagfolk til stede. Det er også blitt foreslått at foreldrene skulle ha et formøte alene før møtene i Brukergruppa. Fagfolkenes vilje

til å hjelpe foreldrene med å reorganisere seg, har vist at de har tatt brukernes ønsker på alvor. I dette ligger det en erkjennelse av at Brukergruppa ikke er det rette forumet til å drive pressgruppevirksomhet. Likevel har ikke foreldrene klart å bli enige om en strategi for egenorganisering. Behovene har vært forskjellige, og de har manglet overskudd til å gå i gang med å organisere virksomheten på egenhånd. Erfaringene fra etableringen av Landsforeningen for barnevernsbarn kan være nyttige i denne analysen. For at denne organisasjonen skulle etablere seg, trengte de omfattende hjelp i form av økonomiske og organisasjonsmessige personlige og økonomiske ressurser som tidligere beskrevet.

Foreldrenes samhandling med myndighetene på ulike nivåer har gitt dem muligheter for å gi råd (placation), men de har ikke fått makt til å sørge for at rådene blir fulgt opp. Foreldrene har på ulikt vis forsøkt å påvirke endringer i lovverket, etableringen av gruppetilbud til foreldre, etablering av en landsomfattende interesseorganisasjon osv. De er blitt hørt av ulike instanser, og de har vært i dialog, men de er ikke blitt delegert makt til å fatte beslutninger i slike saker. Det har likevel skjedd endringer i saksforhold som foreldrene har vært opptatt av, men det er vanskelig å trekke kausale forbindelser mellom foreldrenes medvirkning og endringer i policyutforming. Slik sett har foreldrene fått en ny posisjon ved at de er blitt bidragsytere og brukere, ikke bare klienter.

Foreldrene har valgt å samhandle med myndighetene. Enkelte har vært provosert av samarbeidslinjen, mens andre har ment at samarbeid og dialog har gitt dem mer innflytelse enn å utfordre systemet. I motsetning til andre interesseorganisasjoner for foreldre i kontakt med barnevernet, har strategien vært vilje til samarbeid, og som har medvirket til at de er blitt lyttet til. Interessegrupper som utelukkende har lagt vekt på en systemkritisk linje overfor myndighetene og fagfolkene, har i liten grad nådd frem med sine synspunkter. På en annen side kan det innvendes at myndighetene har vært unnfalne når de ikke har invitert til dialog med organisasjoner som har valgt en stridbar vei og kan synes urimelige. Erfaringene fra samarbeidet med foreldrene i Brukergruppa har vist at der det er motstand, finnes det også aktører som kan bidra i en konstruktiv utvikling av tjenesten. Deltakelsen i gruppa har gitt foreldrene muligheter til å gjøre noe med avmakten de har følt i forhold til barnevernet. Gjennom å bli kjent med andres situasjon og ulike handlingsmønstre, har de utvidet sine påvirkningsmuligheter. Det har gitt dem økt makt.

Det er ulike grunner til at foreldrene har hatt vanskeligheter med å nå lengre frem med sine synspunkter overfor barnevernet. I mangel på data som kan gi bredere innsikt i hvordan medvirkningsprosessene i Brukergruppa er blitt fulgt opp, drøfter jeg mulige hindringer basert på andre undersøkelser. I Mathiesens (1992) studie av norske myndigheters samarbeid med

Norsk Forening For Kriminalreform (KROM), ble ulike måter som maktapparatet kan undertrykke endringsforslag på beskrevet. En av strategiene er at makthaverne innleder et samarbeid med de undertrykte. Mathiesen har pekt på hvordan forslag gradvis kan bli endret slik at de ikke truer strukturen som synspunktet tok sikte på å endre og at det utvikles subtile strategier som kan hindre det systemet frykter. Andre strategier kan være at kravene kan gjøres a-typiske og som man ikke kan trekke vidtgående slutninger fra. Slik kan det tenkes at barnevernet på ulike nivåer kan oppfatte kravene fra Brukergruppa som lite representative til at det skal gjøres generelle endringer. En annen holdning kan være at forslagene omgjøres til noe som man kan forvente som normalt fra denne gruppen foreldre, og slike argumenter kan virke beroligende til ikke å gjøre noe. Innkapslingsproblematikken kan også være en del av forklaringen. Et forhold som kan forstyrre rådende oppfatninger, kan bli svekket ved at kritikken blir kapslet inn, og motargumentene trer i bakgrunnen. Interessesetninger mellom barn og foreldre og barnets beste, kan bli retorikk og en unnskyldning for ikke å ta foreldrenes synspunkter på alvor.

Det er flere krav som foreldrene ikke har nådd frem med overfor de ansatte. De har ønsket at flere saksbehandlere skulle delta på møtene. De ansatte har oppfordret andre til å komme, men de har ikke fått dette til. Fagfolkene i gruppa har ikke hatt makt til å instruere andre til å komme, men lederne som har vært til stede kunne ha gjort det. Foreldrene har bedt om at det skal holdes regelmessige samarbeidsmøter mellom foreldre, fosterforeldre og saksbehandler i fosterhjemssakene. Det er lite som tyder på at dette er blitt satt i system. Foreldrenes ønsker om at det må bli lettere å skifte saksbehandler, har heller ikke blitt bekreftet. Når det gjelder disse spørsmålene har undersøkelsen også svakheter, fordi jeg ikke systematisk har undersøkt endringer i den lokale organisasjonen utover informasjonen jeg har mottatt fra fagfolkene som har deltatt i gruppa.

6.10 FORUTSETNINGER FOR SAMHANDLING I BRUKERGRUPPA

Et av spørsmålene i problemstillingen for avhandlingen var å drøfte forutsetninger for samhandling i Brukergruppa. I dette avsnittet sammenfattes forhold som har vært av betydning for foreldrenes muligheter for samhandling og medvirkning i casestudien. Forutsetningene har vært knyttet både til organisatorisk kontekst, samt kjennetegn ved forsøket og deltakerne.

En viktig *organisatorisk* forutsetning har vært interessen for brukermedvirkning ved den lokale barneverntjenesten. Tiltaket har vært prioritert økonomisk, og det har vært faglig

interesse for forsøket fra ledelsen. Mange organisatoriske trekk ved barneverntjenesten, som godt arbeidsmiljø, medbestemmelse og åpenhet for nytenkning, skapte gode betingelser for selve forsøket. Egnede møtelokaler har vært en fordel. I utgangspunktet var det skepsis til om barnevernet kunne tilby en støttegruppe til foreldrene har hatt konflikter med. Selv om noen av foreldrene har reist spørsmål om Brukergruppas organisatoriske tilknytning, synes ikke koplingen til barnevernet å ha hindret utprøvingen av alternative samhandlingsformer mellom brukere og ansatte. Likevel har den organisatoriske tilknytningen til barnevernet trolig vært en bremsekloss for pressgruppevirksomhet.

Kjennetegn ved *foreldrene* som har deltatt i Brukergruppa, har vært deres interesse for å stille opp i forsøket og dele sine erfaringer. Drivkraften for å delta har vært med har vært opplevelser som er blitt underkjent, ikke sett eller forstått. På møtene forsvart sin egen posisjon og opponert, samtidig som de har vist åpenhet for utforskning. De har også utvekslet erfaringer og drøftet hva som har vært bra og vanskelig, hva som er rett og galt og hva som er deres plikter og rettigheter. Foreldrene har spilt på lag, og de fleste har trodd mer på mulighetene enn begrensningene. De har også gitt ros til de ansatte slik at de ikke har følt seg truet av foreldrenes deltakelse. De har etterlyst mer informasjon, men samtidig etterspurt usikkerhetsmomenter knyttet til ulike handlingsalternativer. De har opptrådt som reflekterte brukere som søker etter flere synspunkter og sammenligner fagfolkens tilnærminger. Men frafall har også vist at et slikt gruppetilbud ikke tilfredsstiller alle sine behov.

Det som kjennetegner *fagfolkens* rolle i arbeidet, har vært at de ikke trenger å dømme eller ta stilling til enkeltsaker. Barnevernarbeiderne har vært erfarne fagfolk som ikke har gått i forsvar, men de har vært trygge på egne vurderinger og de har tålt kritiske tilbakemeldinger. De har vist vilje til utvikling, forandring og ydmykhet for at de kan ta feil, og de har vært nysgjerrige på og lyttet til foreldrenes fortellinger. De har anerkjent foreldrenes erfaringer og tilbudt dem en aktverdig identitet. I stedet for bare å være ekspert og hjelper, har de *ytt omsorg*, og de har utforsket roller som *tilrettelegger*, *medvandrer*, *informator*, *samtalepartner* og *elev*. De ansatte har brydd seg om foreldrene som medmennesker, og de har på linje med de andre aktørene i gruppa gitt sosial støtte. En av de viktigste egenskapene til fagfolkene har vært at de har vist at de har identifisert seg med foreldrenes standpunkter som deres, men ikke som sine egne. Dette er det Løvlie (1984) kaller *den differensierte helhet*, der tingene oppfattes som sammenhengende og atskilt på samme tid. Det kan også kalles anerkjennelse der de har vist innsikt og innlevelse i foreldrenes situasjon, uten at de nødvendigvis godtar eller er enige i den. De har forholdt seg til foreldrene som medmennesker med ressurser. Deres vilje til nytenkning og eksperimentering var viktige elementer for å realisere medvirkningsprosessene, for

eksempel ved å tillate foreldrene å ta makt. Det var likevel de konkrete erfaringene fra forsøket som skapte mest engasjement og fremdrift. Entusiasmen rundt forsøket har betydd at to av de ansatte har vært i Brukergruppa sammenhengende i over fire år.

Som *aksjonsforsker* har min rolle vært å delta i planlegging og gjennomføring av forsøket. Prosjektorganisering bidro til å holde oppmerksomheten på brukervedvirkning, og det deltakende aksjonsforskningsperspektivet ga rom for engasjement blant brukere og ansatte, og bidro til å forankre brukervedvirkning i organisasjonen. I tillegg har jeg hatt en viktig funksjon ved å sørge for kontinuitet i arbeidsprosessen, særlig i begynnelsen. Forskningsmessig oppmerksomhet har også skapt entusiasme blant deltakerne i forsøket.

Det er noen generelle *kjennetegn ved gruppa* som har vært viktige premisser for forsøket med medvirkning. Samhandlingen har vært basert på gruppeaktiviteter, og deltakelsen har vært basert på frivillighet. I gruppa har de ikke vært nødt til å ta beslutninger som har truet den enkeltes verdighet. Samhandlingen i gruppa har ikke fokusert på råd og veiledning i egen sak. Det har ikke vært gjort bevisste forsøk på disiplinering. Gruppa har også vært tilrettelagt slik at foreldre som har barn under omsorg, har følt seg spesielt velkommen. Foreldrene har kunnet være seg selv, og det har ikke vært reist krav om at de skal endre seg. Dette har vært en ny opplevelse for foreldrene. Foreldrenes fortellinger og livserfaringer er heller ikke blitt motsagt, men andre perspektiver har vært trukket inn i diskusjonen som generelle betraktninger, og ikke som irettesettelser. Deltakerne har vist respekt for hverandre ved å anerkjenne ulike former for kunnskaper og perspektiver. Diskusjonene har rom for både tanker, følelser og humor. *Vi er blitt berørt som mennesker.* Kontakten har vært basert på gjensidighet og gjenytelser: Informasjon, lagning av mat, utdeling av gaver, deling av oppgaver, kan forstås som uttrykk for anerkjennelse av hverandre. Samhandlingen har dreid seg om et fellesskap uten at det nødvendigvis har vært enighet, og det har vært et partnerskap ved at gruppen forutsetter hverandre gjensidig. En annen møtearena har i seg selv utgjort en forskjell, og vi har hatt muligheter for å bli kjent med hverandre over tid. Slike mekanismer synes å ha vært av stor betydning for samhandling og gjensidig respekt i Brukergruppa. Denne type transaksjoner har kanskje betydd vel så mye for opplevelse av gjensidighet som likeverd basert på likhet. Gjennom egne observasjoner har jeg inntrykk av at *verdighet* har vært mer betydningsfullt enn *likeverd*. Gjensidighet trenger ikke å være et uttrykk for likhet i status, men det kan bygge på gjensidighet i sosiale relasjoner.

KAPITTEL 7

SAMMENFATNING OG KONKLUSJON

7.1 INNLEDNING

Formålet med avhandlingen har vært å studere foreldres erfaringer med medvirkning i barnevernets førstelinjetjeneste. Hovedproblemstillingen har vært: Hvilke erfaringer har foreldre i kontakt med barnevernet med individuell brukermedvirkning? Hvilke erfaringer har foreldre hatt med å delta i kollektive medvirkningsprosesser der et av formålene har vært å påvirke utviklingen av barneverntjenesten? Avhandlingen drøfter også forhold som kan være av betydning for å forstå foreldrenes muligheter for å påvirke i samhandlingen med barnevernet.

Brukermedvirkning og empowerment er blitt beskrevet som både et mål, som en prosess og som en metode. Uklarheter om det substansielle innholdet i elementene som inngår i begrepene og relasjonene mellom dem, gjør det vanskelig å beskrive brukermedvirkning og empowerment som en rendyrket teoretisk modell. Litteraturen om medvirkning har likevel bidratt med relevante kategorier som har vært til hjelp for å klassifisere og å beskrive det empiriske materialet i avhandlingen, for eksempel begreper som individuell og kollektiv medvirkning og grader av medvirkning.

For å forstå hva som påvirker mulighetene for brukermedvirkning, har jeg anvendt veiledende begreper. Disse har også vært til hjelp i arbeidet med å identifisere, klassifisere og beskrive dataene, men de har også bidratt med innsikt og forståelse av medvirkningsprosesser individuelt og kollektivt. Mens intervjuundersøkelsen har bidratt til å generere hypoteser om mulighetene for individuell medvirkning, har casestudien av Brukergruppa gitt innsikt og forståelse av hva som skal til for at foreldrene skal kunne medvirke kollektivt.

I kapitlet oppsummeres funnene fra intervjuundersøkelsen og casestudien av Brukergruppa. Her vender jeg tilbake til motforestillingene mot foreldres medvirkning, og drøfter om brukermedvirkning og empowerment som faglig strategi egner seg til å beskrive samhandling i barnevernet. Avslutningsvis diskuteres teoretiske og sosialpolitiske implikasjoner som følger av analysearbeidet.

7.2 ERFARINGER MED INDIVIDUELL OG KOLLEKTIV MEDVIRKNING

I dette avsnittet presenteres en kort oppsummering av foreldrenes erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning

7.2.1 Muligheter for individuell medvirkning

De fleste foreldrene oppfattet ordet brukermedvirkning som et faguttrykk som sa dem lite. Når medvirkning ble forklart som å bli lyttet til, hørt på, medbestemmelse, ha innflytelse, hadde foreldrene en klarere forståelse av hva det ble spurt om.

Foreldrene forstod medvirkning som individuell innflytelse, men de manglet kjennskap og erfaringer med kollektive medvirkningsformer. Mangel på kollektive tiltak i barnevernet kan ha sammenheng med fagfolkens tendens til å individualisere problemene. I lys av Foucaults begrep *gouvernementalité* kan individualiseringen forstås som et forsøk på sosial disiplinering. Det blir likevel feil å tillegge fagfolkene all skyld for mangel på fellesskapsløsninger. Foreldrene i intervjuundersøkelsen hadde ulike synspunkter på om de ønsket å delta i kollektive medvirkningsprosesser. Det er ikke gitt at alle knytter forbindelseslinjer mellom egen og andres livssituasjon. I intervjuundersøkelsen var det mange som ikke så kollektive aktiviteter som hensiktsmessige fordi de var tilfredse med hjelpen de fikk. Andre ønsket ikke å ta sjansen på å bli identifisert med foreldre som var fratatt omsorgen for barna. Tilknytningen til barnevernet representerte for mange en trussel mot deres selvforståelse, og en frykt for å bli stigmatisert, og som kunne føre til større sosial avstand og isolasjon. Ytterligere kontakt gjennom kollektive medvirkningsformer kan forsterke denne opplevelsen. Dette gjaldt særlig foreldre med hjelpetiltak i hjemmet. Noen manglet dessuten overskudd til å delta i flere aktiviteter. Foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine, var nysgjerrige på å møte andre i samme situasjon. Mange av dem var ikke redde for å bli gjenkjent fordi situasjonen ikke kunne bli verre enn det den allerede var.

De fleste var fornøyde med informasjonen de hadde fått om barnevernet. Da de ble spurt konkret, viste det seg at de manglet kunnskaper om hvordan barnevernet var organisert, hvordan beslutninger ble tatt, hvilke klagemuligheter som eksisterte og hva slags hjelp de kunne få. Foreldrene med minoritetsbakgrunn hadde marginale kunnskaper om barnevernet. Det eneste alle kjente til på forhånd, var barnevernets muligheter for myndighetsutøvelse. Dette tyder på at forventningene til å få hjelp var lave. De fleste mente at barnevernet må gi bedre informasjon om sine hjelpetilbud. Mangel på informasjon og vanskelig tilgjengelighet,

kan bety at brukerne manglet forutsetninger for å be om hjelp, for å samtykke, for å kunne medvirke og for å kunne velge mellom hjelpetilbud. Dette er forhold som har vært lite omtalt i andre brukerundersøkelser i barnevernet.

Foreldrene med hjelpetiltak i hjemmet var stort sett fornøyde med kontakten med barnevernet, med saksbehandler, hjelpetilbudet og muligheter for å medvirke. Flere var blitt avvist av andre instanser, og de var glade for at de ansatte i barnevernet hadde forstått og hjulpet dem. Ofte ble hjelpetiltakene beskrevet som en forutsetning for at barna kunne bli boende hjemme. Hjelpen hadde vært av stor betydning for barnas fungering, men også for mødrene selv. Tiltakene ble beskrevet som en kompensasjon for vanskelige levekår, og de ga mødrene en mulighet for å ta del i aktiviteter som kvinne, ikke bare som mor. De opplevde hjelpen som en anerkjennelse av dem som personer, og at de ikke ble redusert til et vedheng til barnet. Noen få av foreldrene med hjelpetiltak var misfornøyde med påvirkningsmulighetene. De kritiserte barnevernet for ikke å ha grepet inn da det var behov for det, for eksempel i forhold til ungdommer med rusproblemer.

Et av funnene i undersøkelsen var at mange av foreldrene var tilfredse med mulighetene for å medvirke, selv om de oppga liten grad av medvirkning. Sammenholdt med Arnsteins (1969) stigemetafor, kan foreldrenes beskrivelse av sine muligheter for medvirkning betegnes som informasjon og konsultasjon. Dette er ingen garanti for at synspunktene får gjennomslag.

Selv om brukermedvirkning har vært et politisk og faglig mål i helse- og sosialtjenestene i mange år, tyder foreldrenes utsagn på at det stort sett er fagfolkene som dominerer i relasjonen og som styrer utformingen av individuelle tjenestetilbud. Samhandlingen med de profesjonelle kan betegnes som en form for styrt eller kontrollert samarbeid. Som portvakter påvirker ikke barnevernarbeiderne bare hvem som utsettes for hjelp og kontroll, og hvilke tiltak som iverettes. Foreldrenes medvirkning var også avhengig av fagfolkenes vilje til å endre praksis i tråd med brukernes ønsker. Undersøkelsen bekrefter antagelsen om at muligheten for medvirkning påvirkes i stor grad av faglig skjønn.

Foreldrenes tilfredshet med å medvirke selv om de fikk bestemme lite, kan forstås på ulike måter. Foreldrene hadde i utgangspunktet lave forventninger til hva de skulle få hjelp til, og de var positivt overrasket over hva barnevernet kunne hjelpe til med. Når hjelpen ble opplevd som en viktig kompensasjon for vanskelige levekår, kan det være vanskelig å komme med kritikk. De fleste av mødrene hadde stor tillit til saksbehandler og hennes vurderinger. Fra et aktørperspektiv i synet på makt, kan foreldrenes tilfredshet med hjelpetilbudet forstås som takknemlighet, som en gjenytelse for betydningsfulle goder som de var redde for å miste. Det

kan forstås som et forsøk på å skape verdighet i en situasjon der tilknytningen til barnevernet kan oppleves som en trussel mot deres selvbylde som foreldre og som omsorgspersoner. Foreldrene som hadde opplevd å bli fratatt omsorgen for barna og/eller som hadde opplevd akutt plasseringer, var misfornøyde med påvirkningsmulighetene. De opplevde avmakt fordi de var usikre på hva de kunne ha innflytelse på. De etterlyste informasjon om plikter og rettigheter, og løpende orientering om barnets situasjon i fosterhjemmet. Foreldrene manglet også tilgang til organisasjoner som kunne hjelpe dem med å realisere sine interesser. Misnøyen hadde ofte sammenheng med at de ikke kom overens med saksbehandler, at hjelpetiltakene var påtvunget dem, at hjelpen ikke fungerte og at de manglet innflytelse i kontakten med barnevernet. Det er kombinasjonen av disse elementene som synes å være en indikator på om foreldrene var fornøyde med hjelpen, eller ikke. Disse funnene samsvarer med andre undersøkelser i barnevernet. I tillegg viste intervjuundersøkelsen at foreldrenes mistillit til tjenesten ble forsterket dersom de hadde hatt negative erfaringer med barnevernet som barn, og ved å bli overlatt til seg selv etter omsorgsovertakelsen.

Foreldrenes beskrivelser av ulike forhold som hadde skapt mistillit til barnevernet, har fellestrekk med de institusjonelle betingelsene som kreves for at brukerne av organisasjoner skal ha tillit til dem. Tillit utvikles når organisasjonene oppfattes som ærlige, pålitelige, hjelpsomme og rettferdige (og medvirkningsorienterte), og mangel på tillit kan oppstå når brukerne opplever at en eller flere av disse egenskapene mangler. Disse betingelsene synes å stemme overens med foreldrene som mente at de hadde fått god hjelp når de fikk hjelpen de trengte, at de kunne samhandle med saksbehandler og når de selv fikk medvirke. Tillit er likevel et tvetydig fenomen. I mange tilfeller vil tillit være et moralsk gode, men der tillit utvikles i relasjoner kjennetegnet av dominans trenger det ikke å være det. Det kan settes spørsmål ved om en kan forvente at brukerne av barnevernets tjenester skal utvise tillit til maktapparatet.

Fra Foucaults maktperspektiv kan forelderens misnøye med barnevernet forstås som en motstandsform. Ved å klage utviser foreldrene selvrespekt, og de protesterer mot å bli stemplet bare som offer. På en annen side kan det være grunnlag for bekymring når foreldrene takler sin hjelpsløshet ved å underordne seg barnevernets makt og som legger skylden på seg selv, noe mange av mødrene med hjelpetiltak gjorde i intervjuundersøkelsen. Denne gruppen foreldre kan derfor være ekstra sårbare for offentlig maktmisbruk.

Misnøye med barnevernet kan ha sammenheng med andre faktorer enn dårlig behandling. Kritikken kan forstås ut fra foreldrenes psykologiske behov for å skape verdighet omkring egen livssituasjon. Det kan betraktes som et forsøk på å rettferdiggjøre og/eller

bortforklare en atferd der de har brutt med vanlige moralske forestillinger om foreldreskapet. Det kan forstås som foreldrenes behov for å bli anerkjent som moralsk tilregnelige samfunnsmedlemmer, etter å ha mistet sin status som en verdig borger da de ble fratatt omsorgen for barna. Undersøkelsen bekrefter påstandene om at brukermedvirkning kan forstås som brukernes gjenerobring av sin borgerstatus, og som kom tydeligst frem i studien av foreldrenes deltakelse i Brukergruppa.

Undersøkelsen tyder på at det er tre forhold som i særlig grad påvirker foreldrenes variasjoner i svarene på om de var tilfredse med brukermedvirkning. Forhold som pekte seg ut var *kjennetegn ved foreldrene*, *kjennetegn ved relasjonen* og *kjennetegn ved organisasjonen*. Av denne grunn er det ikke kun spørsmål om tvang eller ikke som er avgjørende for foreldres vurderinger av påvirkningsmulighetene.

7.2.2 Muligheter for kollektiv medvirkning

Utgangspunktet for etableringen av Brukergruppa var et høringsmøte med foreldre som hadde barn i fosterhjem. De fleste beskrev kontakten med barnevernet som konfliktfylt, og de satt igjen med svært vanskelige følelser etter omsorgsovertakelsen. Mange var fortvilte over at de ikke hadde fått tilbud om hjelp etter at barna ble tatt fra dem. De var glade for å kunne møte foreldre i samme situasjon og ansatte i barnevernet som forstod dem. Da foreldrene på høringen ble spurt om hva barnevernet kunne gjøre annerledes, foreslo de å fortsette med møtet de hadde vært med på. Dette var starten på Brukergruppa som har bestått av både foreldre, fosterforeldre og ansatte i barnevernet og som eksisterte i over fire år.

Foreldrene har hatt ulike motiver for å delta på møtene. Mens noen var mest opptatt av individuelle behov, har andre ønsket endring av barneverntjenesten som organisasjon, og noen begge deler. Mange har handlet ut fra et ønske om å bedre situasjonen for dem som kommer etter. Ut fra teorier om kollektiv handling, var det sosialpsykologiske motiver som hadde størst betydning for at foreldrene kom på møtene. De kom fordi de var frustrerte og misfornøyde over ikke å bli lyttet til og tatt på alvor av barnevernet og fosterforeldre, og de ønsket å uttrykke disse følelsene. Slik sett har gruppa fungert som en sikkerhetsventil. Flere hadde ikke behov for å delta i andre aktiviteter i gruppa etter å ha anvendt *voice* som påvirkningsstrategi.

Det kan synes som om de instrumentelle motivene stod sterkere blant foreldre som valgte å bli i gruppa. De ville bidra til endring av det generelle tjenestetilbudet. De ønsket å påvirke offentlighetens negative oppfatning av foreldrene i barnevernet som gruppe, men det altruistiske prosjektet var som oftest blandet sammen med individuelle behov for å møte andre

i samme situasjon og for å hente anerkjennelse og respekt. De ville vise barna sine, ansatte i barnevernet, fosterforeldre og andre at de har ressurser, at de kan ta ansvar og at de kan samarbeide. Motivene for å delta i de kollektive medvirkningsprosessene var å få anerkjennelse for sin egen problem- og selvforståelse og derved få muligheten til å utvikle en ny identitet som likeverdige og kompetente samfunnsborgere.

Aktivitetene i Brukergruppa gjenspeiler det flertydige formålet med gruppa. I Brukergruppa har det vært rom for både sosialt samvær, informasjons- og erfaringsutveksling, dialog og påvirkningsstrategier. I de første årene var temaene på møtene ofte relatert til foreldrenes følelsesmessige opplevelser av kontakten med barnevernet og sin egen livssituasjon, mens i de senere årene har engasjementet vært rettet mot politiske påvirkningsmuligheter. Til tross for en viss kursendring, har alltid de selvopplevde erfaringene hatt en sentral plass på møtene, særlig når nye deltakere har vært til stede.

Prinsippet om selvhjelp har stått sterkt. Det har vært viktig å kunne møte andre foreldre, til å løse felles problemer og til både å gi og få hjelp. Møtet med andre har gitt dem sosial støtte i form av emosjonell hjelp, nyttig informasjon og praktisk bistand. Dette er hjelp de lenge har etterlyst og som har motvirket isolasjon, håpløshet og avmakt.

Foreldrene har brukt mye tid til å drøfte innholdet i foreldrerollen når barna ikke bor hjemme. De har drøftet hvordan de skal vise omsorg, grensesetting, takling av konflikter og av barn som har avvist dem. Slik har de hjulpet hverandre i utformingen av foreldreskapet. Brukergruppa har fellestrekk med både en selvhjelpsgruppe og en interessegruppe. Motivene for deltakelse knytter seg både til egeninteresser og fellesinteresser, og jeg har derfor betegnet den som igangsatt medvirkning med støttefunksjoner.

I Brukergruppa har foreldrene anvendt ulike strategier for kollektiv brukermedvirkning. En forutsetning for medvirkning er informasjon og tilgjengelighet til hjelpeapparatet. Foreldrene har søkt generell informasjon om hva barnevernet kan hjelpe til med, om organisering, om mulighetene for myndighetsutøvelse, og ikke minst, om barnevernets vurderinger. Dette samsvarer med tidligere forskning som har vist at foreldre har problemer med å forstå hva barnevernet forventer av dem.

Samarbeidet med fagfolkene, fosterforeldre og andre vært av betydning fordi informasjonsutveksling har skjedd gjennom *dialog*. Medvirkningsprosessen har gitt brukerne innsyn i et hjelpeapparat som de har oppfattet som et svært lukket system. Flere har fått et mer nyansert syn på barnevernet, selv om de ikke er enige i beslutninger og handlingsmåter. De har fått flere kunnskaper om hva som er deres rettigheter og plikter som foreldre, men også om barnas rettigheter. Økte kunnskaper om barnevernet har gitt foreldrene bedre forutsetninger for

å medvirke. De har også tilegnet seg kunnskap om hvordan de kan medvirke, for eksempel at de kan nå lengre ved å samarbeide enn ved å yte motstand og aggresjon. Mange har beskrevet deltakelse i gruppa som en læringsprosess, og de har ment at erfaringene fra gruppeprosessen har en overføringsverdi i enkeltsaker.

Samhandlingen i Brukergruppa har mange fellestrekk med Habermasøforståelse av et deliberativt forum. I gruppa har det ofte vært uenighet om situasjonsbeskrivelsene av barnevernsaker, og det har vært drøftet saker av en normativ karakter. Gjennom dialog mellom foreldre, fosterforeldre og ansatte i barnevernet har det vært rom for diskusjon av ulike forhold relatert til fosterhjems plasseringer. Dette har gitt en mer nyansert situasjonsforståelse for de ulike partene. Gruppa har vært en møteplass der de ulike aktørenes erfaringer og synspunkter har kommet frem. Deltakelsen har vært basert på frivillighet, og det har skapt en mulighet for å utjevne mangel på maktbalanse som ellers preger disse relasjonene. Deltakerne har opplevd en reell mulighet for å legge frem sine synspunkter. Den enkeltes erfaringer og synspunkter har vært respektert, uten at en har tatt stilling til sannhetsverdien. Et iboende mål med Habermasø kommunikative handlingsteori er *enighet*. Gjennom en etisk diskurs har deltakerne fått muligheter for å komme frem til en *begrunnet uenighet*. Dette betyr at partene har vært enige om at de har vært uenige, men de oppnådde større forståelse for hverandres synspunkter gjennom å delta i en diskurs, enn om de ikke hadde fått prøvd hverandres argumenter. Diskursen har fremmet toleranse og gitt et bedre grunnlag for fellesskap enn de vanlige samhandlingsformene i barnevernet og hvor beslutninger fattes uten at det alltid er inngående kjennskap til hverandres synspunkter.

I tillegg til å skape større forståelse for ulike oppfatninger av virkeligheten, har deliberasjonsprosessen en annen virkning. Når fagfolkene viste respekt og anerkjennelse for foreldrenes erfaringer og synspunkter i diskusjonene, ble de profesjonelle verdiene omsatt til praktisk handling. Slik har foreldrene utviklet større *tillit* til organisasjonen. Samhandlingen har vært preget av gjensidighet, ikke som uttrykk for likhet i status, men som gjensidighet i de sosiale relasjonene. Resultatet har vært at opposisjon har vært avløst av vilje til samarbeid, men ikke nødvendigvis enighet. Gjennom slike prosesser har foreldrene tilpasset seg barnevernet, samtidig som de også har posisjonert seg som gruppe.

Foreldrene har anvendt ulike strategier for kollektiv medvirkning. De har hatt kontakt med media, og de har kommet med en høringsuttalelse i forbindelse med et forslag til en lovendring. De har hatt kontakt med ansatte i barneverntjenesten regionalt og sentralt for å fremme sine synspunkter, og de har formidlet sine erfaringer og synspunkter til meg. De har insistert på at de ansatte i barnevernet skal være med i Brukergruppa fordi de ser dette som en

forutsetning for at den lokale barneverntjenesten kan lære av deres erfaringer. Studien har således vist at det finnes rom og muligheter for en demokratisering av barneverntjenesten gjennom påvirkning nedenfra.

Det har vært måten foreldrene er blitt mottatt på og deres muligheter for innflytelse som har gitt foreldrene en opplevelse av anerkjennelse. I Brukergruppa er foreldrene blitt behandlet som brukere av barnevernet, i motsetning til sine opplevelser med barnevernet forøvrig. Studien viser at foreldrene går inn og ut av ulike roller i forhold til barnevernet. De kan opptre som foreldre, klienter, brukere og samarbeidspartnere avhengig av hvilken relasjon som studeres.

Deltakelsen i Brukergruppa har gitt foreldrene en opplevelse av påvirkningsmuligheter som de ikke har erfart tidligere. I noen saksområder har de hatt stor innflytelse, for eksempel på utforming og innhold i Brukergruppa som støttetiltak for foreldre med barn under omsorg. De har innsett at deres muligheter for innflytelse i barnevernet er begrenset og regulert av fagfolkene holdninger og vilje. Noen har vært misfornøyde med mulighetene for innflytelse, men det har også vært personlige motsetninger mellom foreldrene som har fått enkelte til å slutte. For de fleste av foreldrene har Brukergruppa imøtekommet individuelle behov for utblåsning, informasjon og sosial støtte samtidig som deltakelsen har gitt muligheter for å oppnå noen strategiske mål. Disse prosessene har også bidratt til å utvikle troen på seg selv og mulighetene for å ta kontroll over livet. Strategien har vært å samarbeide med fagfolkene, i stedet for utelukkende å innta en systemkritisk linje.

7.3 MULIGHETER FOR EMPOWERMENT I BARNEVERNET?

7.3.1 En kritisk forståelse av brukervedvirkning er nødvendig

Avhandlingens formål har vært å drøfte muligheter og begrensninger ved tilnærminger basert på brukervedvirkning og empowerment i barnevernet. Resultatene fra intervjuundersøkelsen og casestudien danner utgangspunktet for drøftingen av disse spørsmålene avslutningsvis.

En av innvendingene mot brukervedvirkning er at det er et uklart begrep og at det gir uklare føringer for praksis. Denne påstanden stemmer overens med intervjuene med brukerne i prosjektet, men også i samtalene med de ansatte. De fleste forstod brukervedvirkning som å kunne lytte til hva brukerne har å si. Kollektive medvirkningsformer var ukjent for de fleste.

Det er behov for utvikling av modeller for hvordan brukermedvirkning kan implementeres i barnevernets praktiske hverdag.

En annen motforestilling mot brukermedvirkning har vært at myndighetsutøvelse i barnevernet bryter med prinsippet om medbestemmelse, og at det tas for lite hensyn til den spesielle konteksten som barnevernet utgjør. De ansatte som deltok i Brukergruppa var i tvil om det gikk an å få til en konstruktiv kontakt med foreldre utsatt for tvangsinngrep. Til tross for mange motforestillinger, viste det seg at det var mulig å få til et samarbeid med mange foreldre i denne gruppen etter omsorgsovertakelsen. Dette kan kompensere for mangel på medvirkning i tidligere faser av arbeidsprosessen. Mulighetene for medvirkning må derfor vurderes ut fra hvilken fase man er i en barnevernsak, og hvilke beslutninger som skal fattes.

En annen innvending har vært at brukermedvirkning kan føre til at barnevernet abdiserer og fraskriver seg ansvar, og at medvirkningsprosesser avviser fagkunnskap og svekker den faglige utviklingen av barnevernet. I intervjuundersøkelsen ga foreldrene eksempler på saksbehandlere som hadde abdisert og overlatt valgene til foreldre som manglet forutsetningene for å velge. Det ligger en fare for at brukermedvirkning kan bli en styringsteknikk der barnevernet overlater til brukerne å disiplinere seg selv. I casestudien har det ikke vært tegn som tyder på at fagfolkene abdiserte eller at de inntok en laissez faire holdning til brukerne. Fagfolkene har stilt opp på møtene, og de har vært engasjerte og delt sine kunnskaper, erfaringer og tvil med brukerne. Fagfolkenes kunnskaper er ikke blitt nedvurdert. Fremfor å svekke den faglige utviklingen, har de ansatte hevdet at brukermedvirkning har bidratt til det motsatte. Samhandlingen med foreldrene har vært en kilde til læring som de har kunnet anvende i utviklingen av tjenestene og i arbeidet med individuelle saker. Brukermedvirkning har vært en kilde til faglig fornyelse.

I Brukergruppa er fagfolkene blitt stilt overfor andre krav om kompetanse og suksesskriterier enn de har vært vant med. Dette kan være vanskelig for fagfolk som representerer profesjoner med lav status i utgangspunktet. I Brukergruppa ble det forventet at de profesjonelle skulle gi uttrykk for både kunnskap og tvil. De har måttet gi opp belønningene for å sitte med absolutt autoritet, og friheten til å praktisere uten at deres kompetanse er blitt utfordret. Den nye rollen for fagfolkene har åpnet opp for andre belønningssystemer, for eksempel at praksis i seg selv er en kilde til fornyelse. Erfaringene fra Brukergruppa har vist at fagfolkene kan være bærere av et medvirkningsperspektiv i forhold til foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine, samtidig som hverdagen innebærer at de må ivareta et system- og kontrollperspektiv. De har vist at det er mulig å leve med disse to motsetningsfylte ideologiene i yrkesrollen.

Et argument mot igangsatt medvirkning er at slike aktiviteter kan hindre deltakerne i å protestere. Samhandlingen kan føre til at brukerne blir systemvennlige og at de mister sine roller som vaktbikkjer. Denne innvendingen er relevant. Flere av foreldrene har sluttet i gruppa fordi de har opplevd at de ikke har nådd frem med sin kritikk av barnevernet. En ren systemkritisk holdning er problematisk hvis foreldrene ønsker å delta i utviklingen av barnevernet fordi argumentene ikke tar høyde for de motstridende interessene som barnevernet er satt til å ivareta. Ansattes tilstedeværelse i Brukergruppa har ikke ført til at foreldrene mistet sitt kritiske potensial. Det er mange spørsmål som partene har vært uenige om, men foreldrene har erfart at det er gjennom samarbeid at de har fått muligheter for å påvirke. Flere mente at de skulle ha lært mer om samarbeid fordi de trodde at det var gjennom kamp og protest mot barnevernet at de fikk demonstrert sin kjærlighet for barnet. Foreldrene har også etterlyst egenorganiserte aktiviteter og der de alene kan definere dagsorden, men foreløpig har de ikke klart å dra i gang slike tiltak alene. Brukergruppa har vist at foreldrene både kan samarbeide og protestere.

En innvending mot foreldres medvirkning er at det kan gå på bekostning av barnas interesser og at det kan medføre at barna ikke får den beskyttelsen de trenger. Brukergruppa handlet ikke primært om medvirkning i egen sak, men om påvirkning av det generelle tjenestetilbudet. Likevel har flere av foreldrene hatt forventninger om at de skulle få råd og veiledning til å løse konflikter i egen sak. Noen har vært skuffet over at disse behovene ikke er blitt imøtekommet bedre. En av grunnene til at fagfolkene ikke har gitt råd i enkeltsaker, har vært å ivareta hensynet til barna og at deres interesser kan divergere fra foreldrenes. I den grad den enkeltes sak har vært berørt, har det vært gjennom å gi generell informasjon. Flere mente at deltakelsen i gruppa har kommet barna til gode fordi de har tatt ut sine frustrasjoner der i stedet for i møtene med fosterforeldrene, og at de hadde lært mer om hvordan de kan samarbeide. Datamaterialet har ikke gitt grunnlag for å trekke slutninger om hvilken effekt foreldrenes deltakelse i medvirkningsprosesser har hatt for barna.

Et annet motargument har vært at foreldrene bare vil tenke på sine egne interesser når de får bestemme mer. Undersøkelsen har vist at foreldrene har vært opptatt av å dekke egne behov, men de har også handlet ut fra et ønske om å bedre det generelle tjenestetilbudet. Således har de hatt gruppens situasjon for øyet, og de har ønsket å bedre tilbudet for dem som kommer etter dem. Foreldrenes egeninteresser har vært en motivasjon for at de har kommet og for at de har deltatt på møtene. De har hatt behov for å kunne møte andre foreldre i samme situasjon, og de har ønsket å vise seg som ansvarsfulle foreldre og samarbeidspartnere med omtanke for andre.

7.3.2 Kan empowerment beskrive samhandling i barnevernet?

Som en sosialfaglig strategi er empowerment basert på kjennetegn som en ressursorientert tilnærming, medvirkning i form av samarbeid og partnerskap og en forståelse av sammenheng mellom den enkeltes personlige situasjon og strukturelle forhold i samfunnet. Arbeidet i Brukergruppa kjennetegnes langt på vei av slike elementer.

Samhandlingen i Brukergruppa har tatt utgangspunkt i foreldrenes kompetanse og ressurser. Deres negative erfaringer med barnevernet har vært en kilde til at de har blitt med i medvirkningsprosesser fagfolkene ikke hadde trodd på forhånd. Foreldrene har stilt på møter og delt sine erfaringer med hverandre og med andre. De har kommet med sine synspunkter på tjenesten og har arbeidet strategisk med å få til endringer. Selv om de har vært uenige med barnevernets håndtering av egen og barnevernsaker generelt, har de samtidig kunnet samarbeide. De har sett barnevernet som en nødvendighet, men har også vært opptatt av forbedringer.

Foreldrene har deltatt i gruppa etter eget ønske. De fleste har ikke følt seg dempet eller vært redde for at de skal bli kooptert ved at de ansatte har vært til stede. Ansattes tilstedeværelse ble oppfattet som en forutsetning for at de skal lære av deres erfaringer og for å kunne påvirke utviklingen av det generelle tjenestetilbudet. Foreldrene har erfart at kampen for økt medvirkning har vært avhengig av de ansattes vilje til å støtte dem, og de har vært avhengige av ansattes tilgang til ressurser.

Gruppa kan virke ekskluderende på foreldre som er mindre kritiske til barnevernet enn flesteparten av medlemmene. Enkelte har opplevd at individuelle behov har gått på bekostning av gruppas ønsker, og at forventningene om positive forandringer i egen sak ikke er blitt innfridd. For noen har det vært vanskelig å ytre meninger som har gått på tvers av de andres synspunkter. Ansattes tilstedeværelse har også skapt usikkerhet fordi opplysningene gitt på møtene kunne bli misbrukt. Selv om foreldrene har stilt seg positivt til at de ansatte er med i Brukergruppa, ønsket de seg også en egen interesseorganisasjon og egne selvhjelpsgrupper.

Foreldrenes deltakelse i Brukergruppa kan ikke ut fra Arnstein (1969) kalles brukerstyring, men gjennom dialog med ansatte i barnevernet og fosterforeldre har de kunnet påvirke og forhandle om resultater. Samhandlingen mellom barneverntjenesten og brukerne kan betegnes som både *placation* og *partnerskap*, avhengig av hvilket saksforhold som studeres. På enkelte områder har foreldrene hatt makt, mens på andre kan deltakelsen betegnes som *skinninnflytelse* fordi de ikke har hatt en garanti for at deres synspunkter er blitt brukt.

Foreldrene har utviklet ulike ferdigheter i Brukergruppa. De har øvd seg på å lede møter, ta ordet i større forsamlings, deltatt i arbeidsgrupper og de har holdt innlegg. I tillegg har de utarbeidet skriftlig materiale. På denne måten har flere utviklet kompetanse som kan benyttes på arenaer der de tidligere kan ha overlatt ansvaret til andre. Utvikling av denne formen for overførbare ferdigheter er også et kjennetegn ved empowerment som faglig tilnærming. Slike ferdigheter kan være forutsetninger for økt deltakelse i samfunnslivet.

Møtet og fellesskapet med andre som har barn i fosterhjem, har betydd mye for utviklingen av en kollektiv identitet og bevissthet om egen styrke blant foreldrene. Deltakelsen i gruppa har for mange bidratt til å redusere selvbebreidelsen for problemene i familien. I diskusjoner med andre foreldre og med ansatte i barnevernet har de fått forståelse for at problemene ikke bare skyldes egenskaper ved dem selv, men at de også kan forstås ut fra kjennetegn ved hjelpeapparatet og samfunnet.

I arbeidet med brukermedvirkning kan det være en fare for at fagfolkene overser at brukerne kan være marginalisert som følge av en usosial fordelings-, arbeidsmarkeds-, bosteds- og utdanningspolitikk. Diskusjonene i Brukergruppa har bidratt til økt bevissthet om sammenhengen mellom politikk og den enkeltes livssituasjon. Det har vært reist spørsmål om hvorfor vanskelige levekår er et fellestrekk blant mange av familiene med barn under omsorg. De har etterlyst bedre støtteordninger når foreldrene har samvær med barna. Mange av foreldrene opplevde at de i tillegg til å miste barna, ble straffet økonomisk. Tap av daglig omsorg innebærer at foreldrene mister barnetrygd og barnebidrag og at de skifter skattekasse. Selv om dette er ytelses som skal følge barna, opplevdes bortfallet av ytelsene som en straff og som inntektstap.

Foreldrene har stilt spørsmål ved barnevernets prioriteringer, for eksempel hva familien selv kunne ha gjort for å bedre situasjonen med midlene som går med når barn plasseres på institusjon eller i fosterhjem. Foreldrene sammenligner barnevernserfaringene med hverandre. På denne måten får de bedre innsikt i hvordan hjelpeapparatet fungerer, hva de kan søke om hjelp til og de kan drøfte kollektive påvirkningsformer. De kollektive aktivitetene har lagt forholdene til rette for at deltakerne har kunnet heve seg fra en ren individorientert betraktningssmåte til å inkludere en samfunnsmessig forståelse av problemene. Diskusjonen om de økonomiske problemene mange av foreldrene opplevde, kan beskrives som en politisk bevisstgjøringsprosess. Det har vært lagt til rette for at den enkelte kan se en sammenheng mellom det særskilte i egen livshistorie og det allmenne i de andre foreldrenes fortellinger. En slik selvforståelse gir muligheter for handling. Foreldrenes etterlysning av en landsdekkende

interesseorganisasjon for foreldre i kontakt med barnevernet, kan oppfattes som et uttrykk for at de ser det allmenne i den personlige livshistorien.

Med utgangspunkt i den beskrivelsen av empowerment som avhandlingen bygger på, kan foreldrenes erfaringer med Brukergruppa beskrives som en igangsatt empowermentprosess har bidratt til en viss grad av maktoverføring og styring til brukerne. Innholdet i prosessen har vært utvikling av selvtillit og gruppebevissthet, reduksjon av selvbebreidelse, personlig ansvar for endring og økning av kompetanse og handling. At deltakelsen har appellert til noen foreldre, men ikke alle, tyder på at slike medvirkningsprosesser ikke nødvendigvis oppleves som frigjørende for alle.

7.3.3 En ny forståelse av relasjonen mellom fagfolk og brukerne?

Det er flere innvendinger mot empowerment som et faglig perspektiv i sosialt arbeid, og kanskje spesielt i barnevernet der relasjonene i stor grad er kjennetegnet av ulike posisjoner og asymmetri. Et av motargumentene har vært at det er urealistisk å tro at empowerment kan redusere maktforskjeller. Bruk av begreper som samhandling, samarbeid og felles interesser til å beskrive prosesser i Brukergruppa kan være et virkemiddel for å skjule forsøk på å opprettholde profesjonell dominans. Maktutøvelsen kan foregå i det skjulte og interessekonflikter underkommuniseres. Det må derfor stilles spørsmål om hvem vinnerne og taperne er i Brukergruppa.

Innvendingene er uten tvil reelle, men de kan også hindre utprøving av nye samhandlingsformer som utvikling av medborgerskapets inkluderende potensial for grupper som vanligvis opplever seg som ekskluderte. I de individuelle sakene kjennetegnes relasjonene av asymmetri til fordel for de ansatte. Mange foreldre opplever seg som hjelpeløse i kontakten med barnevernet, men slett ikke alle, slik det gikk frem av intervjuundersøkelsen. Mange av foreldrene med hjelpetiltak hadde liten makt, men de følte ikke avmakt i forhold til barnevernet av den grunn. I Brukergruppa har maktrelasjonene vært annerledes, og ikke entydige. Foreldrene tok etter hvert over makten til å definere temaer om hva som skulle diskuteres, og de ledet møtene. Foreldrene viste motmakt ved å så tvil og skepsis om profesjonelle sannheter. Ved å fremheve den erfaringsbaserte kunnskapen, forsøkte de å vinne økt forståelse for sine perspektiver. Foreldrene har også hatt makt i kraft av sine erfaringer og synspunkter, og som fagfolkene innså at de trengte i utviklingen av tjenestene. Slike strategier er i tråd med Foucaults påstander om at *have-nots* har evnen til å utvikle motmakt gjennom motstand og protest og ved å prøve å vinne frem med sine synspunkter.

Fagfolkene har på sin side makt gjennom tilgang til ressurser, og som betinger foreldrenes muligheter for selvhjelp og medinnflytelse. De har også hatt makt gjennom sine erfaringer, fagkunnskaper, og de har fungert som portvakter for brukerdeltakelse. Til tross for asymmetriske relasjoner, har maktforholdene i Brukergruppa vært flertydige og sammensatte, og som både foreldrene og barnevernarbeiderne blir utsatt for og bidrar til å konstituere. I Brukergruppa har både brukere og fagfolk vært gjensidig avhengig av hverandre, men barnevernet har også demonstrert sin overordnede maktposisjon, blant annet ved at de gikk inn for en avvikling av gruppa. Det trengs derfor et mangefasettert maktperspektiv for å forstå samhandling mellom foreldre og fagfolk i Brukergruppa.

Studien av Brukergruppa har gitt mulighet for å studere samhandling mellom foreldre og ansatte i barnevernet over tid. I hverdagen møter fagfolkene kriser som trenger en rask og profesjonell håndtering, og de møter brukere som ikke alltid ønsker å samarbeide med dem. Kontakten med familiene krever at fagfolkene må kunne gripe inn med autoritet og ha evne til å stå i konflikter. I gruppa har både foreldrene og de profesjonelle gått inn i andre roller enn de vanligvis har. Deltakelsen har gitt fagfolkene og foreldrene rom for å utforske og eksperimentere med nye modeller for atferd og samhandling. Gjennom utveksling av erfaringer og gjensidig læring, har foreldre og fagfolkene vært både givere og mottakere. De har vist omsorg for hverandre, og deltakerne er blitt kjent med hverandres hverdagsliv. Gjennom sosiale aktiviteter er det blitt utviklet et sosialt fellesskap der foreldrene og fagfolkene er blitt personer og handlende aktører. Denne formen for samhandling representerer et alternativ til den systemverden som vanligvis kjennetegner foreldrenes kontakt med barnevernet. Samhandlingen har felles kjennetegn med det Habermas kaller livsverden og hvor det er rom for samtale, forståelse og spontan solidaritet.

Foreldrene må kunne leve med et tosiktig perspektiv dersom de ønsker økt innflytelse; de må kunne spille på lag, og de må få lov til å protestere. Kravet om at brukerne skal kunne samarbeide, kan ikke være et absolutt krav. For å være i stand til å bruke slike strategier effektivt, trenger brukerne ferdigheter. De må være i stand til å se begrensningene, stille kritiske spørsmål og til å utfordre profesjonell kunnskap, men uten å avise den eller bli aggressiv. Den kompetente bruker skal på mange måter ha de samme funksjonene som den kompetente praktiker.

I Brukergruppa har kunnskap og makt blitt utfordret i dialog, og sammen har aktørene utviklet alternative former for kunnskap. Det foreligger ikke noen a priori oppskrift på hvilken forståelse og løsninger som har vært de beste, og derfor har løsningene måttet avklares gjennom en deliberasjonsprosess der de berørte har den samme prinsipielle mulighet for å

gjøre sitt syn gjeldende. Der det tidligere har vært konflikt og uenighet mellom aktørene, bidro dialogen til å skape større forståelse for hverandres ulike perspektiver og grunnlag for kollektiv handling.

Fremstillingen av dikotomien mellom profesjonelle som maktutøvere og brukerne som maktesløse egner seg ikke i studien av Brukergruppa. Det ligger en fare for at konstruksjonen av det motsetningsfylte forholdet mellom foreldre og ansatte i barnevernet kan bidra til ytterligere marginalisering av foreldrene. Slike dikotomier kan hindre utviklingen av en konstruktiv og positiv dialog mellom yrkesutøverne og brukerne som kan hjelpe brukerne ut av vanskelige livssituasjoner. Den ensidige vektleggingen av interessemotsetninger mellom foreldre som er fratatt omsorgen for barna og barnevernet, kan være en hindring i forsøk på å utvikle et bedre samarbeid.

En annen forståelse av relasjonen mellom brukerne og fagfolkene kan være at de er gjensidig avhengig av hverandre, men det trenger ikke å bety lik avhengighet. Empowerment og brukermedvirkning endrer ikke på det overordnede maktforholdet mellom hjelper og bruker, men den kan gi lokale føringer for det praktiske hjelpearbeidet, i retning av mer likeverdige posisjoner og partnerskap mellom brukere og profesjonelle.

Interessemotsetningene vil fortsatt være til stede, men Brukergruppa har vist at det også kan være fellesinteresser. Samhandlingen i Brukergruppa har vist at barnevernet kan legge til rette for inkluderende prosesser i forhold til foreldre som har opplevd seg ekskludert av den samme tjenesten. Samhandlingen i Brukergruppa kan betegnes som en vinn-vinn-situasjon for både brukerne og de ansatte.

7.4 METODISKE OG SOSIALPOLITISKE IMPLIKASJONER

7.4.1 Metodiske og teoretiske implikasjoner

Avslutningsvis skal jeg drøfte spørsmål av metodisk og teoretisk art som intervjuundersøkelsen og casestudien av Brukergruppa har vært med på å belyse, og hvilke sosialpolitiske implikasjoner som en kan slutte av undersøkelsen.

I intervjuundersøkelsen beskrives og drøftes foreldrenes opplevelser av muligheter for individuell medvirkning i barnevernet. Denne delen av undersøkelsen gir grunnlag for å rette et kritisk søkelys på brukertilfredshet som indikator på tjenestekvalitet. Forskjellen mellom foreldrenes positive evaluering av å medvirke og beskrivelsen av begrensede erfaringer i

praksis, kan ha en metodisk forklaring. Å sette likhetstegn mellom tilfredshet og kvalitet kan bli feil fordi brukerne ikke legger de samme kriterier, krav og forventninger til grunn for sine vurderinger. Mødrenes opplevelse av medvirkning kan være et uttrykk for at de ønsket å være lojale mot barnevernet og dermed understreke berettigelsen og legitimiteten av barnevernet som hjelpeinstans og egne hjelpebehov. Når de ga uttrykk for tilfredshet med brukerinnflytelse, må vurderingene forstås som mødrenes opplevelse av brukermedvirkning, og ikke som en beskrivelse av hvor mye de får lov til å bestemme. Vår måte å få frem forskjellen på, var å spørre om de var tilfredse med informasjonen, og å spørre hva de faktiske visste. I ettertid kunne undersøkelsen ha skilt bedre mellom foreldrenes vurderinger av og erfaringer med medvirkning. Dette ville ha krevd en annen tilnærming, for eksempel deltakende observasjon av samtaler mellom brukere og ansatte. Det er derfor viktig å kartlegge hvilke kriterier, krav og forventninger brukerne legger til grunn for sine vurderinger av tjenestetilbudet på en mer systematisk måte enn det som ble gjort i intervjuundersøkelsen. Det må tas høyde for at foreldre i møtet med en forsker ønsket å fremstå som en veloppdragen mor eller far som ikke klager.

Foreldrene som hadde opplevd tvangsinngrep, var svært misfornøyde med mulighetene for medvirkning. Det trengs inngående studier av slike prosesser for å studere hvordan brukernes påvirkningsmuligheter kan ivaretas i enkeltsakene.

Casestudien av Brukergruppa har reist flere metodiske og teoretiske spørsmål. Et metodisk spørsmål er hva jeg faktisk har studert. Casestudien kan beskrives som igangsatt brukermedvirkning gjennom samhandling mellom brukerne og tjenesteutøvere. Forsøket har vært gjennomført som et aksjonsforskningsprosjekt der jeg som forsker har vært deltaker i planleggingen og gjennomføringen av forsøket. Av denne grunn kan det være riktig å beskrive forsøket som igangsatt brukermedvirkning ved hjelp av en forsker. Dette hadde sin begrunnelse i at det ikke eksisterte kollektive medvirkningsprosesser som kunne studeres. Det var nødvendig å sette i gang forsøk med forskning som har vært mer handlingsorientert og deltakerorientert enn tradisjonelle forskningstilnærminger. Handlingselementet i forskningen innebærer at forskningen ikke bidrar med en nøytral beskrivelse, men at oppmerksomheten har vært rettet mot endring, forbedring og utvikling av tjenesten. Jeg må samtidig stille meg kritisk til min egen rolle. Forskerens tilstedeværelse har påvirket utviklingen i gruppen, blant annet min interesse for brukermedvirkning.

I undersøkelsen har det vært prøvd ut utradisjonelle modeller for innhenting av brukererfaringer i barnevernet. Dette har vært kanaler som høringsmøter, fokusgrupper og medvirkning gjennom samhandling i gruppe. Disse modellene har vist seg å gi omfattende

informasjon om brukernes erfaringer, men undersøkelsen har også dokumentert behovet for metodetriangulering. Det viste seg gruppeintervjuene måtte suppleres med individuelle intervjuer for å få tak i brukernes personlige opplevelser i forbindelse med omsorgsovertakelsen.

Forskning har vist seg å være en annen kanal for medvirkning. I litteraturen om brukermedvirkning har dette ikke vært tematisert. Til gjengjeld har dette vært et sentralt element innen aksjonsforskningen. Gjennom forskning kan brukernes erfaringer formidles til fagfeltet og offentligheten. I denne forbindelse er aksjonsforskning en velegnet strategi fordi den vektlegger tilbakemelding til deltakerne i undersøkelsene. Foreldrene som deltok i både intervjuundersøkelsen og i casestudien la vekt på forskning som kanal for påvirkning, og dette var ett av motivene for å være med. Foreldrene i casestudien har i tillegg latt seg observere og de har kommentert skriftlige utkast til analyse. Som feltforsker har jeg sett faren ved å ende opp med å ögo nativeö og miste distanse og analytisk evne. Jeg har hele tiden vurdert om jeg skulle fortsette i gruppa, men fant i konsultasjon med de andre medlemmene at argumentene for at jeg skulle fortsette, veide tyngst. Nærheten til forskningsfeltet har vært nødvendig for å oppnå forståelse for avhandlingens problemstillinger. En styrke ved casestudien har vært at studien har gått over lang tid slik at det har vært mulig å studere utviklingen av Brukergruppa fra start til avviklingen av den.

Casestudien har resultert i teoretisk bidrag til teoriutviklingen om brukermedvirkning. I teori om brukermedvirkning har det vært skilt mellom individuell og kollektiv medvirkning. Studien har vist at brukermedvirkning ikke nødvendigvis trenger å foregå enten individuelt eller kollektiv, men at de kan også gå parallelt. Dette er et kjennetegn ved brukermedvirkning som ikke har vært drøftet i litteraturen.

Erfaringene fra Brukergruppa har bidratt til å presisere empowerment som teoretisk utgangspunkt. Studien har vist at kollektiv brukermedvirkning har vært et viktig element for at foreldrene skal se sammenhengen mellom den enkelte og det allmenne i situasjonen. Det beskrives som et av kjernepunktene i empowerment.

Fra mitt ståsted som forsker, har Brukergruppa vært en fokusgruppe som har gått over fire år. I motsetning til fokusgrupper, har det vært foreldrene i Brukergruppa selv som har valg temaer og styrt samtalene. Gjennom slike prosesser har foreldrene i Brukergruppa satt dagsorden for hvilke temaer som har vært tatt opp. Det har medført at enkelte problemstillinger kunne ha vært bedre belyst dersom en forsker hadde vært møteleder. På en annen side har brukerne selv fått definere faktorer som de ser som viktige for utviklingen av gode

barneverntjenester. Nedenfraperspektivet har vært en motsats til brukerundersøkelser der indikatorene utformes av andre enn brukerne selv.

Undersøkelsen har pekt på flere temaer for videre forskning. Det trengs en mer utdypende kartlegging om sammenhengen mellom deltakelse i støttegrupper og bedring av livskvalitet blant foreldrene. Et annet viktig spørsmål er om og på hvilken måte foreldrenes deltakelse i støttegrupper kommer barna deres til gode. Andre spørsmål er om støttegrupper kan redusere og avklare lengden av plasseringer, om de kan bedre samarbeidet rundt barnet, om deltakelsen gir bedre helse for foreldrene osv. Det trengs også en mer systematisk kartlegging av forholdet mellom kollektive medvirkningsprosesser og endringer i barneverntjenesten på ulike nivåer.

Undersøkelsen har dokumentert et behov for å gjennomføre en tverrsnittsstudie om brukertilfredshet i barnevernet som systematisk kartlegger betydningen av kjennetegn ved brukerne selv, relasjonen til saksbehandler og kjennetegn ved organisasjonen og vektleggingen av de ulike forholdene.

Fedrenes rolle i barnevernet er blitt tematisert i både intervjuundersøkelsen og i casestudien av Brukergruppa. Fedrene i casestudien hevdet at de var blitt utsatt for forskjellsbehandling av barnevernet, men også at mødrene ekskluderte dem fra kontakt med barnet og barnevernet. Barnevernsarbeiderne og mødrene på sin side har hevdet at fedrenes mistro til barnevernet har holdt dem unna, og at flere av fedrene valgte ikke å ha kontakt med barna sine. Dette er påstander som bør utforskes nærmere.

7.4.2 Sosialpolitiske implikasjoner

Intervjuundersøkelsen peker på flere føringer for praksis. Flesteparten av foreldrene med hjelpetiltak oppga at de var godt fornøyd med hjelpen og med mulighetene for å bestemme i kontakten med barnevernet. Likevel gir undersøkelsen grunnlag for å se nærmere på tiltak som kan øke foreldrenes deltakelse i utformingen av tiltak i egen sak.

Informasjon er en forutsetning for medvirkning. For at brukerne skal ha et realistisk grunnlag for å vurdere mulighetene for å få hjelp fra barnevernet, trenger de mer informasjon om hva barnevernet kan hjelpe til med. Det gjelder særlig familier som tilhører etniske minoriteter. Undersøkelsen viser at foreldrene manglet kunnskaper om barnevernets formelle sider, om lovverket, saksbehandling, organiseringen av tjenestene og klageadgang. Det trengs kunnskap om hvordan informasjon og muligheter for innflytelse kan formidles på en slik måte at brukerne forstår. Dette gjelder særlig når kontakten mellom brukeren og sosialarbeideren er

konfliktfylt, fordi informasjon til klientene kan bli tilsidesatt i en slik relasjon. Undersøkelsen tyder på at barnevernet trenger å målrette sitt informasjonsarbeid mot de ulike brukergruppene de har kontakt med.

Bedre *tilgjengelighet* er en annen forutsetning for at brukerne skal kunne nå frem med sine synspunkter. For å legge forholdene til rette for positive utviklingsprosesser og økt medbestemmelse i enkeltsaker kan en *god matching* mellom familie og saksbehandler være et viktig tiltak. Etter foreldrenes ønsker vil muligheten for å kunne bytte saksbehandler skape økt tillit til barnevernet som organisasjon. Foreldrenes ønsker om bedre tilgjengelighet og god matching viser at mulighetene for medvirkning også handler om ressurser og organisering av barnevernet.

Casestudien av Brukergruppa har vist at foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine kan ha en *aktiv rolle* i utformingen av barneverntjenesten. Mange av foreldrene har hatt og har store konflikter med barnevernet i egen sak. Selv om både fosterforeldre og fagfolkene ikke alltid har kjent seg igjen i beskrivelsene til foreldrene, har de lyttet til og akseptert foreldrenes fortellinger som en rekonstruksjon av deler av sitt liv. De ansatte har kunnet innrømme at barnevernet kan ta feil. Slike erkjennelser har gitt grunnlag for utvikling av et gjensidig samarbeid og læring mellom foreldrene og ansatte som har gitt konkrete resultater. Innvendingene mot at barnevernet ikke kan tilby støttetiltak til foreldre som de har hatt store konflikter med, stemmer ikke med erfaringene fra Brukergruppa. Mye tyder på at det er et behov for å utvikle differensierte tilbud til foreldre i kontakt med barnevernet. De fleste foreldrene med hjelpetiltak opplevde at de fikk god *sosial støtte* av fagfolkene de hadde kontakt med i barnevernet, mens foreldre fratatt omsorgen opplevde at det var i møte med andre foreldre de fikk denne formen for støtte. De var usikre på *innholdet i foreldreskapet* når barna bodde i fosterhjem, og de manglet kunnskaper om sine rettigheter og plikter. Gjennom samtaler med andre foreldre, de ansatte i barnevernet og fosterforeldrene forhandlet de seg frem til ulike måter å forstå foreldreskapet på, og som de mente hadde gjort det lettere for dem å håndtere hverdagen. De ønsket tilbud om kurs hvor de kunne lære å samarbeide bedre med barnevernet, fosterforeldrene og barna. Det er ikke gitt at alle foreldre vil benytte seg av et slikt tilbud, men det er ingen grunn til ikke å gå i gang med å utvikle og utprøve liknende støttegrupper.

Brukergruppa kan betegnes som et eksempel på et deliberativt forum der spørsmål som det ikke finnes entydige svar på har blitt drøftet av de impliserte partene. Et interessant spørsmål er om en slik modell kan anvendes i enkeltsaker. Ved at foreldre, fosterforeldre og ansatte i barnevernet møtes regelmessig for å drøfte barnets situasjon, kan det skapes innsikt i

hverandres argumenter og dermed skape større forståelse for hverandres handlinger. Dette kan gi et grunnlag for bedre samarbeid og utvikling av gode løsninger fordi ulike forhold knyttet til barnets situasjon er tatt med i betraktningen.

Foreldrenes deltakelse i Brukergruppa viste at de ikke bare var styrt av egeninteresser, men at de også hadde *altruistiske motiver* om å forbedre barnevernet. Foreldrene hadde ressurser, de kunne samarbeide og de hadde en kompetanse som barnevernet trengte, og som tidligere var blitt oversett.

Foreldrene har pekt på ulike tiltak som kan bedre barneverntjenesten. De har etterlyst flere og bedre hjelpetiltak før omsorgsovertakelsen. Mange ønsket at muligheten for å *skifte saksbehandler* må bli bedre, men det var særlig *bedre oppfølging etter omsorgsovertakelsen* som ble vektlagt. De ønsket blant annet å kunne få kontakt med en psykolog under og etter en omsorgsovertakelse for å få hjelp til å bearbeide taps- og sorgfølelser. Undersøkelsen tyder på at *krisehjelp* til denne gruppen foreldre må vurderes oftere. Foreldrene som deltok i respondentvalideringen uttrykte tilfredshet over å bli sitert direkte. De mente at barnevernet bør *sitere foreldrene* i stedet for å omskrive det de har sagt.

Foreldrene mente at det burde være tilbud om *selvhjelpsgrupper* over hele landet for foreldre som har mistet omsorgen for barna, og de savnet en *landsomfattende interesseorganisasjon* for foreldre med barn under omsorg. Lokalt savnet foreldrene rutiner for å fange opp deres erfaringer med barnevernet på individuelt og kollektiv nivå. *Retten til medvirkning* bør også presiseres i lov om barneverntjenester.

7.5 KONKLUSJON

Formålet med avhandlingen har vært å søke kunnskap om foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning i barnevernet og å utforske mulighetene og begrensningene for økt medvirkning.

Undersøkelsen har vist at foreldrenes opplevelser av å medvirke varierer og ikke bare er avhengig av den enkelte sak, men også av forhold som er knyttet til egenskaper ved brukerne, samhandlingen med saksbehandler og ved organisasjonen.

Selv om foreldre med hjelpetiltak stort sett var tilfredse med mulighetene for å medvirke, manglet mange forutsetninger for å påvirke. Dette gjaldt særlig foreldre med minoritetsbakgrunn. Mangel på kritikk kan være et eksempel på strategisk tilpasning, og som

har vært dokumentert i annen barnevernsforskning. Undersøkelsen tyder på at brukertilfredshet i barnevernet ikke er ensbetydende med tjenestekvalitet.

Foreldrene som er blitt fratatt omsorgen for barna sine, er entydige i sin kritikk av barnevernets mangel på oppfølging etter en omsorgsovertakelse. Både intervjuundersøkelsen og casestudien tyder på at barneverntjenesten ikke følger opp intensjonene som ligger i barnevernlovens § 4-16. Foreldrene trenger hjelp til å håndtere den følelsesmessige krisen som en omsorgsovertakelse innebærer.

Casestudien av Brukergruppa viste at foreldre som en i utgangspunktet skulle tro ville velge *exit* som handlingsstrategi, valgte *voice* i stedet. Samhandlingen i Brukergruppa har dokumentert at ansatte i barnevernet kan få til et samarbeid med brukergrupper som de har hatt store konflikter med. Aktørene i Brukergruppa er blitt enige om at de er uenige om en rekke barnevernfaglige spørsmål. Dette tyder på at forutsetningen om konsensus mellom foreldrene og de profesjonelle ikke alltid må være til stede for å lykkes med partnerskap som medvirkningsform. Gjennom kollektive medvirkningsstrategier kan foreldrene få økt medvirkning og utøve sine demokratiske rettigheter. Studien har også dokumentert at gruppeaktiviteter basert på *selvhjelp* og *sosial støtte* har stor betydning for selvrealisering og bedring av livssituasjonen til brukerne. Utviklingen av kollektiv tiltak forutsetter at fagfolkene tar i bruk andre forståelsesmodeller enn de individorienterte. Dessuten må de være villige til å utforske *andre sider ved yrkesrollen* enn de tradisjonelle og at de ønsker å slippe til brukerne og til å lære av deres erfaringer. *Tid og ressurser* er andre forutsetninger.

Dikotomien mellom profesjonelle som maktutøvere og brukerne som maktesløse kan bidra til en umyndiggjøring og marginalisering av brukerne. Slike dikotomier kan hindre utviklingen av en konstruktiv og positiv dialog mellom yrkesutøverne og brukerne som kan hjelpe brukerne ut av vanskelige livssituasjoner. En annen forståelse av relasjonen mellom brukerne og fagfolkene kan være at de er gjensidig avhengig av hverandre, men det trenger ikke å bety lik avhengighet.

LITTERATURLISTE

- Abbott, A. (1988): *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor.* Chicago og London: The University of Chicago Press.
- Adams, R. (1996): *Social Work and Empowerment.* 2. utgave. London: Macmillan
- Allertsen, L.M. og T. Kalve (2006): *Innvandrerbarn i barnevernet 2004.* Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Alvesson, M. og K. Sköldbberg (2003): *Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research.* Sage Publications, London.
- Andenæs, A. (1997): Fra usynlig offer til synlig aktør: å ta dagliglivet på alvor i barnevernsarbeid. I E. Backe-Hansen og T. Havik (red.): *Barnevern på barnas premisser.* Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Andenæs, A. (2004): Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? *Nordisk sosialt arbeid.* Vol. 24, nr. 1, 19 - 33.
- Andenæs, A. og K. H. Skollerud (2003): Flytting i offentlig regi. I E. Backe Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi.* Oslo: Gyldendal Akademisk, 23 - 43.
- Andenæs, K. (1992): *Sosialomsorg i gode og onde dager.* Oslo: Tano
- Andersen, T. (1994): *Reflekterende prosesser. Samtal och samtal om samtalen.* Stockholm: Bokförlaget Mareld.
- Andersen, S. (1997): *Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og design.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Andreassen, T. Alm mfl. (1994): *Brukermedvirkning ó redskap for kvalitet og deltagelse i kommunene.* Oslo: Rådet for funksjonshemmede/Norsk byggforskningsinstitutt.
- Andreassen, T. Alm (2004): *Brukermedvirkning, politikk og velferdsstat.* Dr.polit.-avhandling avgitt ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Arbeidsforskningsinstituttets skriftserie, nr. 13.
- Andrews, T. (2003): öNyttö ideologisk grunnlag for forebyggende helsearbeid. En diskusjon av syn på makt og endring. *Tidskrift for velferdsforskning.* Vol.6, nr.1, 30 -42.
- Angel, B. Ø. (1999): *Barnet mitt for hos meg igjen. Barnevernets arbeid med tilbakeføring av barn.* Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Angel, B. Ø. (2007): *Det vanskelige foreldreskapet.* Skriftserien. Kristiansand, Høgskolen i Agder
- Arnstein, S. R. (1969): A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners.* Vol. 35, July, 216 - 224.
- Askeland, G. og E. Døhlie (2006): Internasjonalt sosialt arbeid ó når sosialarbeidaren kryssar grenser I Døhlie, E. og G. Aga Askeland (red.): *Internasjonalet sosialt arbeid Innsats på andre arena.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Askheim, O. P. (2003): *Fra normalisering til empowerment. Ideologier og praksis i arbeid med funksjonshemmende.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Backe-Hansen, E. (1995). *Til barnets beste. Beslutninger og beslutningsprosesser i Barnevernet.* Oslo: Tano.
- Backe-Hansen, E. (2001a): Profesjonell kunnskap ó i brukernes tjeneste? I M. Sandbæk (red.): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning.* Oslo Gyldendal Akademisk.
- Backe-Hansen, E. (2001b) Morsbilder i barnevernt. *Norges Barnvern.* Nr. 2, 3-14.
- Backe-Hansen, E. (2003): Andre perspektiver på barnevernets omsorgsarbeid? I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Barry, M. (1998): Social Exclusion and Social Work: An Introduction. I: Barry, M. og C. Hallet (red.): *Social Exclusion and Social Work. Issues of Theory, Policy and Practice*. Dorset: Russel House Publishing Limited.
- Becker, H. S (2000): Cases, causes, conjunctures, stories, and imagery I: Ragin, C. C. og H. S. Becker (red.): *What is a case? Exploring the Foundations of Social Inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bell, M. (1999): Working in Partnership in Child Protection: The Conflicts. *British Journal of Social Work*. Vol. 29, 437 - 455.
- Benneche, G. (1967): *Rettsikkerheten i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Beresford, P. og C. Evans (1999): Research Note: Research and Empowerment. *British Journal of Social Work*. Vol. 29, 671 - 677.
- Beresford, P. (2000): Service Users` Knowledges and Social Work Theory: Conflict or Collaboration? *British Journal of Social Work*. Vol. 30, 489 - 503.
- Beresford, P. (2002) User Involvement in Research and Evaluation: Liberation or Regulation. *Social Policy og Society*. Vol. 1, nr.2, 95 - 105.
- Berger, P. L. og T. Luckmann 2004: *Den Samfunnsskapede Virkelighet*. Bergen:Fagbokforlaget.
- Bergem, R.og T-J. Ekeland (2006): Psykisk sjuke som medborgarar. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Vol. 9, nr.1, 26 - 38.
- Bergwitz, Ø. (2001): Medborgerskapet i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*. Vol. 21, nr 1, 66 - 75.
- Bjørklund, O. (2005): Fokusgruppe ó Noen metodiske betraktninger. *Fiskeriforskning*. Vol. 15, 42 - 50.
- Blumer, H. (1954): What Is Wrong with Social Theory? *American Sociological Review*, Vol. 18, 3 ó 10.
- Boehm, A. og L. H. Staples (2004): Empowerment: The Point of View of Consumers, *Families in Society*. Vol. 85, nr.2, 270 - 280.
- Borda, O. F. (2001): Participatory (Action) Research in Social Theory: Origins and Challenges. I P. R. og H. Bradbury (eds.): *Handbook of Action Research. Participative, Inquiry & Practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Brandt, B. (1996): Gruppeintervju: Perspektiv, relasjoner og kontekst. I Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Braye, S. og M. Preston-Shoot (1995): *Empowering Practice in Social Care*. Buckingham-Philadelphia: Open University Press.
- Breton, M. (1994): On the Meaning of Empowerment and Empowerment-Oriented Social Work Practice, *Social Work with Groups*. Vol 17, nr.3, 23 - 37.
- Brochmann, G. (2002): Statsborgerskap, medborgerskap og tilhørighet. I G. Brockmann, T. Borchgrevink og J. Rogstad: *Sand i Maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bunkholdt, V. (2003): Biologi eller psykologi som grunnlag for beslutninger i barnevernet ó hva skal ha størst plass? *Norges Barnevern*. Vol. 80, nr. 1, 15 - 22.
- Cameron, G. og S. Birnie-Lefcovitch (2000): Parent Mutual Aid Organizations in Child Welfare Demonstration Project: A Report of Outcomes. *Children and Youth Services Review*. Vol. 22, nr. 6, 421 - 440.
- Christensen, E. og T. Egelund (2002): *Børnesager. Evaluering af den forebyggende indsats*. København: Socialforskningsinstituttet, 02:10.
- Christiansen, Ø., K. Havnen og T. Havik (1998): *Mellom vern av barn og støtte til foreldre. Hva vektlegger barnevernarbeidere ved beslutninger i undersøkelsessaker?* Bergen: Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet. Skriftserien 98:1.

- Christiansen, Ø. (2003): Empowerment i barnevernet ó variasjoner over et tema. *Norges Barnevern*. Vol. 4, 18 - 24.
- Christiansen, Ø. og K. Havnen (2003): Plassering utenfor hjemmet ó sammenbrudd eller gjennombrudd? I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Christiansen, K. Ustvedt. (1992): Foreldreperspektiv på barnevernundersøkelsen. *Nordisk sosialt arbeid*. Vol. 3, 29 - 42.
- Christiansen, K. Ustvedt (1993): Hva kan vi lære av klientene. Om kvalitetssikring i et brukerperspektiv. *Norges Barnevern*. Nr.1, 15 - 22.
- Christiansen, K. Ustvedt (1996): Ressursorientert gruppearbeid i barnevernet. I M. Sandbæk og G. Tveiten (red.) *Sammen med familien*. Arbeid og partnerskap med barn og familier. Oslo: Kommuneforlaget
- Christoffersen, S. Aa. (red.) (2005): *Profesjonsetikk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Clausen, S.-E. (2000): *Barnevernet i Norge 1990-1997: en longitudinell studie basert på registerdata*. Prosjektrapport nr.7. Oslo: NIBR.
- Clausen, S.-E. (2003): Plasseringer utenfor hjemmet på 1990-tallet. I Elisabeth Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Plasseringer i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Claussen, C. J. og P. O. Tiller (1997): Barnevern og barns yringsfrihet. *Norges Barnevern*. Vol. 74, nr. 4, 5 - 13.
- Cleaver, H. og P. Freeman (1995): *Parental Perspectives in Cases of Suspected Child Abuse. Studies in Child Protection*. London: HMSO.
- Cleaver, H. (2000): *Fostering Family Contact*. London: The Stationary Office
- Cooke, B. og U. Kothari (2001): *Participation. The New Tyranny?* London/New York: Zed Books.
- Cruikshank, B. (1999): *The Will to Empower. Democratic citizens and other subjects*. New York: Cornell University Press.
- Dahl, O. (1973): *Marxism og historieforskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dahl, T. Stang. (1992): *Barnevern og samfunnsvern*. Oslo: PAX FORLAG A/S.
- Dahlberg, M. og E. Vedung (2001): *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Dalrymple, J. og B. Burke (1997): *Anti-oppressive Practice Social Care and the Law* Buckingham ó Philadelphia: Open University Press.
- Denzin, N. K og Y. S. Lincoln (2000): The Discipline and Practice of Qualitative Research. I: Denzin, N. K. og Y. S. Lincoln (red.). *Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications, inc.
- Department of Health (1995): *Child Protection. Messages from Research*. London: HMSO, Studies in child protection.
- Djuve, A. B. og H. C. Kavli (2006): Velferdsstatens skreddere. Skjønn og brukervedvirkning i flyktingetjenesten. *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Vol. 9, nr. 4, 210 - 222 .
- Dominelli, L. (2002): *Anti-oppressive social work theory and practice*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillian.
- Drake, B. (1994): Relationship Competencies in Child Welfare Services. *Social Work*. Vol. 39, nr.5, 595 - 602.
- Duncan, B.L., J. Sparks og S.D. Miller (2001): *The Heroic Client*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Dzamarija, M. og T. Kalve (2004): *Barn og unge med innvandrerbakgrunn*. Notater 2004/31. Statistisk sentralbyrå.
- Egelund, T. (1997): *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indgrep*. København: Hans Reitzels forlag.

- Egelund, T. og K. Sundell (2001): *Til barnets bedste. Undersøgelser af børn og familier- En forskningsoversigt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T. og S. André Thomsen (2002): *Tærskler for anbringelse. En vignettundersøgelse om socialforvaltningernes vurderinger i børnesager*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T. og A.-D. Hestbæk (2003): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet: en forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet nr. 03:04.
- Egelund, T. (2006): Multisystemisk terapi: En metode med tvivlsomme effekter. *Nordisk sosialt arbeid*. Vol. 26, nr.3, 207 - 221.
- Eide, T. og H. Eide (2005): *Kommunikasjon i praksis. Relasjoner, samspill og etikk i sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Eidem, S., K. Ericsson og G. Larsen (1997): Barnevern og samfunnsmakt i etterkrigstida. I E. Backe-Hansen og T. Havik (red.) *Barnevern på barnas premisser*. Oslo: ad. Notam Gyldendal.
- Eikeland, O. (2007): Why Should Mainstream Social Reseachers Be interested in Action Research? *International Journal of Action Research*, Vol. 3, nr. 1+2, 38 - 64
- Einarsson, J. H. (2002): Familieråd som metode i barnevernets beslutningsprosess. *Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring*. Rapport 9/02.
- Ellingsen, I. Tollisen (2006): *Mor uten barn. Oppfølging etter omsorgsovertakelse*. Bodø: Master i Sosialt Arbeid, Høgskolen i Bodø
- Engelstad, F. (red.) (2004): *Om makt. Teori og kritikk. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ericsson, K. (1996): *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo: PAX Forlag A/S
- Ericsson, K. (2003): Aktørperspektivet i forskning og praksis ó en blandet velsignelse? *Tidsskriftet Norges Barnevern*. Vol. 80, nr. 2, 9 - 14.
- Eriksen, E. O. (2001): *Demokratiets sorte hull ó om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Eriksen, E. O. og M. Skivenes (1998): Om å fatte riktige beslutninger i barnevernet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol. 39, nr. 3, 352 - 380.
- Eriksen, E. O. og J. Weigård (1999): Fra statsborger til kunde. I Erik Oddvar Eriksen: *Den offentlige dimensjon. Verdier og styring i offentlig sektor*. Bergen: Tano forlag.
- Eriksen, R. E. (2007): *Hverdagen som langtids sosialklient: mestring i et (bruker) medvirkningsperspektiv*. Trondheim: Dr. polit. avhandling ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet..
- Erstad, I. H. (2000): Hva trenger sosialarbeidere for å kunne arbeide i partnerskap med familiene i barnevernet? *Norges Barnevern*. Vol. 2, 12 - 20.
- Erstad, I. H. (2005): *Erfaringskunnskap og fortellinger i barnevernet*. Dr.polit.-avhandling. Tromsø: Institutt for pedagogikk, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Falck, S. (2000): Hvorfor fylkesnemnd? I Sturla Falck og Toril Havik (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Fangen, K. (2004): *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget
- Farmer, E. og M.Owen (1995): *Child Protection Practice: Private Risks and Public Remedies*. London: HMSO.
- Featherstone, B. (1999): Taking mothering seriously: the implications for child protection. *Child and Family Social Work*. Vol. 2, 43 - 53.
- FO, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (2002): *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere*. Vedtatt i 2002.

- Follesø, R. (1998): Brukermedvirkning i barnevernet. *Norges Barnevern*. Vol. 75, nr. 1, 5 - 10.
- Follesø, R. (2004): *Bruker eller brukt? Landsforeningen for barnevernsbarn: analyse av en interesseorganisasjon i møte med dagens barnevern*. Trondheim: Dr. polit. avhandling ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Follesø, R. (2007): Egenorganisering blant barnevernsungdom ó Landsforeningen for barnevernsbarn I Seim, Sissel og Tor Slettebø (red.). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Forsberg, E. og B. Starrin (red.) (1997): *Frigörande kraft. Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia.
- Foucault, M. (1977): *Overvåkning og straff*. Oslo: Gyldedal.
- Foucault, M. (1995): *Seksualitetens historie. Viljen til viten*. Gjøvik: Gjøvik trykkeri as
- Foucault, M. (1999): *Galskapens historie*. Oslo: Gyldendal .
- Foucault, M. (2002): *Forelesninger om regjering og styringskunst*, Oversatt av I.B. Neumann. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Frame, L., A. Conley og J. Duerr Berrick (2006): The Real Work is What They Do Together: Peer Support and Birth Parent Change, *Families in Society*. Vol. 87, nr. 4, 509 - 520.
- Freire, P. (1972): *De undertrykte pedagogikk*. Oslo: Gyldendal
- Fyrand, L. (2005): *Sosialt nettverk: Teori og praksis* Oslo: Universitetsforlaget.
- Gergen, M. og K. J. Gergen (2000): Qualitative Inquiry: Tensions and Transformations. I: Denzin, N. K. og Y. S. Lincoln (red.). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks ó London ó New Dehli: Sage Publications, Inc.
- Gibbs, G. R. (2002): *Qualitative Data Analysis. Explorations with NVivo*. Buckingham Philadelphia: Open University Press.
- Giddens, A. (1976): *New Rules of Sociological Method*. London:Hutchinson
- Gilje, N. og H. Grimen (1997): *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gjedrem, J. (2007): Internkontroll- et byråkratisk pålegg eller en mulighet for faglig utvikling? *Fontene*. Vol. 1, 21 - 27.
- Glaser, B. G. og A.L. Strauss (1967): *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- Goffman, I. (1973): *Totale institusjoner: fyra essayer om anstatslivets sociale vilkor*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Greenwood, D. J. og M. Levin (1998): *Introduction to Action Research. Social Research for Social Change*. Tousand oaks, London og New Delhi, SAGE Publications.
- Grinde, T. Vogt (1993): *Kunnskapsstatus for barnevernet*. Oslo: Tano forlag.
- Grinde, T. Vogt (2000): Rettslig overprøving av fylkesnemndsvedtak. I S. Falck og T.l Havik (red): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Gruber, J. og E. J. Trickett (1987): Can we empower others? The paradox of empowerment in governing of an alternative public school. *American Journal of Community Psychology*. Vol. 15, 353 - 371.
- Grønmo, S. (2004): Samfunnsvitenskapelig metoder. Bergren: Fagbokforlaget
- Gustavsen, B. (2001): Theory and Pracice: the Mediating Discourse I P. Reason og H. Bradbury (eds.): *Handbook of Action Research. Participative, Inquiry & Practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Gutiérrez, L. (1995): Understanding the empowerment process: Does consciousness make a difference? *Social Work Research*. Vol. 19, nr. 4, 229 - 237.
- Gutiérrez, L., L. GlenMaye og K. DeLois (1995): The Organizational Context of Empowerment Practice: Implications for Social Work Administration. *Social Work*. Vol. 40, nr. 2, 249 - 257.

- Habermas, J. (1999): *Kommunikativ handling, moral og rett*. Oslo: Tano Asschehoug.
- Habermann, U. (1990): Self Help Groups: A Minefield for Professionals. *Groupwork*. Vol. 3, 221 - 235.
- Halvorsen, K. (2005): *Grunnbok i helse- og sosialpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Halvorsen, R. (2002): *The Paradox of Self-Organisation among Disadvantaged People: A Study of Marginal Citizenship*. Dr.polit.-avhandling i sosiologi. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Hammersley, M. og P. Atkinson (1996): *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: ad Notam Gyldendal.
- Hansen, H. (2005): Medbestemmelse og deliberasjon ved bruk av familieråd i barneverntjenesten. I Elisabeth Willumsen (red.): *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Haugen, I. og L. Høltedahl (1984): Køn og metode. Et kønsrolleperspektiv på forskere, eller: Om at finde ut af, hvordan man plejer, at finde ut af det. I Ingrid Rudie (red.): *Myk start ó hard handling: Om forvaltning av kjønnsidentitet i en endringsprosess*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haus, I. (2005): Kompetansehevende kurs til foreldre med barn i hjelpetiltak og fosterhjem. *Norges Barnevern*. Vol. 82, nr 3, 11 - 22.
- Havik, T. og P. A. Røed (1995): *Ett fosterbarn ó mange voksne. Erfaringer fra møterekke for foreldre, fosterforeldre, saksbehandlere og tilsynsførere*. Bergen: Barnevernets Kompetansesenter på Vestlandet.
- Havik, T. og B. Moldestad (2003): Etter plasseringen: Samvær og samarbeid. I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Plasseringer i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Havik, T. (2004): Det barnevernfaglige kunnskapsgrunnlaget. I T. Havik, M.Y. Larsen, S. Nordstoga og J. Veland (red.): *Barnevernet. Forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Havnen, K., R. Jacobsen og G. Sayer (2002): Målinger av samtaleferdigheter i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*. Vol. 22, nr. 3, 140 - 147.
- Havnen, K. (2003): Barnevernet bedre enn ryktet sitt? *Norges Barnevern*. Vol. 80, nr. 4, 25 - 31.
- Havnen, K. (2004): *Spor av brukermedvirkning og nye arbeidsmetoder i barneverntjenesten i Harstad*. Bergen: Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge og Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet. Skriftserie 2/2004.
- Healy, K. (1998): Participation and Child Protection: The Importance of Context. *British Journal of Social Work*. Vol. 28, 897 - 914.
- Helgeland, I. M. (2007): *Unge med alvorlige atferdsvansker blir voksne. Hvordan kommer de inn i et positivt spor? En oppfølgingsstudie over 15 år*. Dr.polit.-avhandling i pedagogikk. Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo.
- Hellesnes, J. (1975): *Sosialisering og teknokrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hennum, N. (2002): *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 19/02.
- Henriksen, J.O. og A. J. Vetlesen (1997): Nærhet og distanse: grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker. Oslo: Ad notam Gyldendal
- Hermodsson, A. (1998): öKlientdemokrati ó vision och verklighet: En studie I fem kommunerö, *Rapport i socialt arbete nr. 8-1998*. Stochholms Universitet, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan.
- Hernes, G. (1975): *Makt og avmakt: En begrepsanalyse*. Bergen: Universitetsforlaget.

- Hessle, S. (1989): Utsatte familjers sociale nätverk. I: E.Backe-Hansen og K. Næs (red.). *Bedre Barnevern. Teori og metode i praktisk barnevern*. Oslo: Tano AS
- Hestbæk, D. (1997): *Når børn og unge anbringes. En undersøgelse af kommunernes praksis i anbringelsessager*. København: Socialforskningsinstituttet 97:6.
- Hirschman, A. O. (1970): *Exit, Voice and Loyalty Responses to Decline in Firms, Organizations and States*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Hjemdal, O.K., S. Nilsen og S. Seim (1998): *Selvhjelp: Kunsten å løfte seg etter håret*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Hodnekvam, A.(2002): Barn i barneverntiltak utanfor heimen. *Norges Barnevern*. Vol. 79, nr. 3, 29 - 38.
- Hogan, B. E, W. Linden, B. Najarian (2002): Social support interventions. Do they Work? *Clinical Psychology Review*, Vol. 22, 381 - 440.
- Holland, S. (2000): The Assessment Relationship: Interactions Between Social Workers and Parents in Child Protection Assessments. *British Journal of Social Work*. Vol. 30, 149 - 163.
- Holtan, A. (2002): *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, Institutt for sosiologi.
- Home, A. (1999) Group Empowerment: An Elusive Goal. I Wes Shera og Lillian W. Wells (red.): *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations*. Toronto: Canadian Scholars Press.
- Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?* Trondheim: Dr. polit. avhandling ved Institutt for sosialt arbeid og helsefag, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Houston, S. og H.Griffiths (2000): Reflections on risk in child protection:is it time for a shift in paradigms? *Child and Family Social Work*. Vol. 5, 1 ó 10.
- Hueber, R. A., B. L. Jones, V. P. Miller, M. Custer og B. Critchfield (2006): Comprehensive Family Services and Customer Satisfaction Outcomes, *Child Welfare*, Vol LXXXV, nr 4, 691 - 714.
- Høgsbro, K. (1992): *Sociale problemer og selvorganiseret selvhjælp i Danmark*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Höjer, I. (2007): *Föäldars roster ó hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem. Brukare och forskare samverkar*. Stockhom: Stifelsen Allmänna Barnhuset .Skriftserie 2007:2.
- Ife, J. (2001): *Human Rights and Social Work Towards Rights-Based Practice*. Cambridge University Press.
- Ingerslev, H. (1999): Støttesenter for foreldre i København, et eksempel for norsk barnevern. *Norges Barnevern*. nr. 3, 13 - 22.
- Irvin, R. A. og J. Stansbury (2004): Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort? *Public Administration Review*, Vol. 64, nr. 1, 55 - 65.
- Iversen, O. (2000): Hvorfor griper barnevernet inn og hvilken hjelp hadde barna fått. I S. Falck og T. Havik (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Jordan, B. (2004): Emancipatory Social Work? Opportunity or Oxymoron. *British Journal of Social Work*. Vol. 34, nr. 1, 5 - 19.
- Jæger, M. Meyer (2000): T.H. Marshall og det moderne medborgerskab. *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Vol. 3, nr. 4, 219 - 233.
- Jørgensen, P. Schultz (1999): Barnet i risikofamilien. I L. Dencik og P. Schultz Jørgensen (red.): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Kapp, S. A. og J. Propp (2002): Client Satisfaction Methods: Input from Parents with Children in Foster Care. *Child and Adolescent Social Work Journal*. Vol. 19, nr. 3, 227 - 245.
- Kapp, S. A. og R.H. Vela (2004): The unheard client: Assessing the satisfaction of parents of children in foster care. *Child and Family Social Work*. Vol. 9, 197 - 206.
- Kemmis, S. (2001): Exploring the Relevance of Critical Theory for Action Research Emancipatory Action Research in the Footsteps of Jürgen Habermas I Peter Reason og Hilary Bradbury (eds.): *Handbook of Action Research. Participative, Inquiry & Practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Kjellevd, A. (2002): Service som rettssikkerhet Forskningsrapport om rettslig regulering av brukerservice i den kommunale helse- og sosialtjenesten, *Tidsskrift*. Nr. 52, Stavanger: Høgskolen i Stavanger.
- Kjellevd, A. (2005): Hensynet til brukeren ó idealet om brukerorientering i helse- og sosialtjenesten. I Elisabeth Willumsen (red.): *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Koch, A. og K. Koch (1995): *Barn av barnevernet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kristiansen, H. W (2004): *Kjærlighetskarusellen. Eldre homoseksuelle menns livsfortellinger og livsløp i Norge*. Universitetet i Oslo: Avhandling til dr.polit-graden. Sosialantropologisk institutt.
- Kristofersen, L. og T. Slettebø (1992): *Til barnets beste ... Regionale variasjoner i barneverntiltak*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. Rapport 1992:6
- Kristofersen, L. (2003): Barn og unge i fosterhjem i 1990-årene: hvorfor avsluttes tiltakene? I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal
- Kristofersen, L. S. Sverdrup, T. Haaland og I.-H. Wang Andresen (2006): *Hjelpetiltak i barnevernet ó virker de?* Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. NIBR-rapport 2006:7.
- Kvale, S. (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Larsen, E. (2002): Brukermedvirkning ved en yttergrense. Om barneverntjenestens arbeid med endelige omsorgsplaner for barn i fosterhjem. *Norges Barnevern*, Vol. 4, 22632.
- Larsen, E. (2007): Barnevernets hovedoppgave- hvilken betydning har oppgaveforståelsen for barnevernet? *Norges Barnevern*. Vol. 84, nr. 2. 84, 25 - 33.
- Layder, D. (1998): *Sociological practice. Linking Theory and Social Research*. London, Thousand Oaks , New Dehli: SAGE Publications
- Levin, A. E. (1992): Groupwork with Parents in the Family Foster Care System: A Powerful Method of Engagement. *Child Welfare*. Vol. 71, nr. 5, 457 - 473
- Lian, O. S. og T. Wilsgaard (2005): Pasienttilfredshet ó et godt kvalitetsmål? *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Vol. 8, nr. 1, 19 - 33.
- Lipsky, M. (1980): *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Lister, R. (1998): Citizenship on the margins: Citizenship, social work and social action. *European Journal of Social work*. Vol. 1, nr. 1, 5 - 18.
- Lorentz, W. (2003): *Socialt arbete i ett föränderligt Europa*. Uddevalla: Daidalos.
- Lurie, J. (2000): Barneverntjenestens arbeid med fylkesnemndsaker. I: Sturla Falck og Toril Havik (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Lupton, C. og P. Nixon (1999): *Empowering Practice. A Critical Appraisal of the Family Group Conference Approach*. Bristol: The Policy Press.

- Lurie, J. (2001): Barns rettigheter i barnevern etter innføring av lov om barneverntjenester: Er dagens praksis i samsvar med lovens intensjoner? I: Marthinsen, Edgar; Tronvoll, Inger Marii (red.), *Sosialt Arbeid - Refleksjoner og nyere forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Løfsnæs, B. (2002): *Bestemme selv? Familieråd som metode i praktisk arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Løvlie, L. (1984): *Det pedagogiske argument*. Oslo: Cappelens Forlag.
- Lysgaard, S. (2001): *Arbeiderkollektivet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Maiter, S., S. Palmer og S. Manji (2003): *Invisible lives: A qualitative study of 61 parents receiving child protective services (CPS)*. Wilfrid Laurier University, Waterloo, Ontario. [http://www.wlu.ca/~WWWFSW/cura\(index_cura.html](http://www.wlu.ca/~WWWFSW/cura(index_cura.html)
- Manji, S., S. Maiter, S. Palmer (2005): Community and informal social support for recipients of child protective services. *Children and Youth Services Review*, Vol. 27, 291 - 308.
- March, P. og G. Crow (1998): *Family Group Conferences in Child Welfare*. Oxford: Blackwell Science.
- Marshall, T. H. (1965): *Class, citizenship and Social Development*. New York: Anchor Books, Doubleday og Company, Inc. Original 1950.
- Mathiesen, T.(1992): *Det uferdige. Tekster om opprør og undertrykkelse*. Pax Forlag A/S, Oslo .
- Marx, K. (1971): *Kapitalen I. Verker I utvalg V*. Oslo: Pax.
- Meberg, K. (2004): Levekår og livskvalitet. øJeg er tilfreds med levekårene mine, men har jeg et faktisk godt? *Tidsskrift for velferdsforskning*, Vol. 3, 131 - 150
- Midré, G. (1973): *Å bli gammel*. Oslo: Gyldendal.
- Mik-Meyer, N. og T. Böcker Jakobsen (2001): Modsigelse og paradoks ved brukerinddragelse. I *Nordisk sosialt arbeid*, Vol. 21, nr. 2, 101 - 106 .
- Miley, K. og B. DuBois (1999): Empowering Processes for Social Work Practice I Shera, W. og L. M. Wells (red.) *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations*. Toronto: Canadian ScholarsøPress Inc.
- Moldestad, B., T. Havik og E. Backe-Hansen (1998): *Barnets talsperson, en evaluering av ordningen med barnets talsperson*. Bergen: Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet (Skriftserien 98:4).
- Moldestad, B. (2002): Samvær sett fra foreldrenes ståsted ó utfordringer for barnevernet. *Norges Barnevern*. Vol. 3, 17 - 28.
- Moosa-Mitha, M. (1999): The Children Act, 1989: A New Parntership with Parents? I: Dominelli, L. (red.) *Community Approaches to Child Welfare*. Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney: Ashgate.
- Morgan, D. L. (1996): Focus Groups. *Annual Review of Sociology*. Vol. 22, 129 - 152
- Mullender, A. og D. Ward (1991): *Self-Directed Group Work: Users Take Action for Empowerment*. London: Whiting and Birch.
- Möller, T. (1996): *Brukare och klienter i välfärdsstaten*. Stockholm: Publica.
- Neumann, I. B. (2002): Forord til Michel Foucault: *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelens Akademiske Forlag.
- Nilsen, F. (2005): Lærer å ikke være motparter. I *Fosterhjemskontakt* 4/2005, s. 27.
- Nordstoga, S. (2004): Barnevernarbeiderens yrkesutøvelse. I T. Havik, M. Y. Larsen, S. Nordstoga og J. Veland (red.): *Barnevernet. Forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Norges Handikapforbund (2000): *Brukermedvirkning ó nytter det?* Et strategidokument
- Næss, S. og J. Aars (2003): Vil politikerne abdisere? Brukerundersøkelser som styringsimpulser. Kommentar til Asle Rolland. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Vol. 6, nr. 1, 61 - 65.

- O'Connor, P. (1996): A Support Group for Families who have Children in Care: An Evaluative Case Study. *Children and Society*. Vol. 10, 64 - 76.
- O'Donnell, J. M., W. E. Johnson Jr, L. Easley D'Annunzio og H.L. Thornton (2005): Fathers in Child Welfare: Caseworkers' Perspectives. *Child Welfare*. Vol. LXXXIV, nr. 3, 387 - 414.
- Offe, C. (1999): How can we trust our fellow citizens? I M. E. Warren (red.): *Democracy and trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ofstad, K. og R. Skar (1994): *Barnevernloven*. Oslo: Juridisk Forlag.
- Olsen, H. (2003): Veje til kvalitativ kvalitet? Om kvalitetssikring af kvalitativ interviewforskning. *Nordisk Pedagogikk*. Vol. 23, 1 - 20.
- Oppedal, M. (1997): Blir barn sett og hørt ved akutte vedtak? I E. Backe-Hansen og T. Havik (red.): *Barnevern på barns premisser*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Oppedal, M. (2007): Barn og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv I: Seim, S. og T. Slettebø, *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ortiz, L. og G. Smith (1999): The Role of Spirituality in Empowerment Practice. I W. Shera og Lillian M. Wells (red.): *Empowerment Practice in Social Work*. Toronto: Canadian Scholars' Press.
- Oterholm, I. (2003): Deltakelse og beslutninger i barnevernet. *Nordisk sosialt arbeid*, Vol. 4, 217 - 223.
- Oxford English Dictionary (1971).
- Parton, N. (1998): Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty and Ambiguity. *British Journal of Social Work*. Vol. 28, 5 - 27.
- Paulsen, M. (1993): Vi trenger et foreldrevern! *Norges Barnevern*, nr.1, 4 - 14.
- Pease, B. (2002): Rethinking Empowerment; A postmodern Reappraisal for Emancipatory Practice. *British Journal of Social Work*. Vol. 32, nr. 2, 135 - 147.
- Petersson, G. (2006): Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fader. Om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg. *Socialvetenskaplig Tidskrift*. Vol. 13, nr. 1, 51 - 65
- Ragin, C. C. (2000): *Casework and the process of social inquiry*. I: Ragin, C. C og H. S. Becker: *What is a case? Exploring the foundations of social inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ramon, S. (1999): Collective Empowerment: Conceptual and Practice Issues I Shera, W. og L. M. Wells (red.) *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations*. Toronto: Canadian Scholars' Press Inc.
- Rappaport, J. (1987): Terms of Empowerment/Examples of Prevention: Towards a Theory for Community Psychology. *American Journal of Community Psychology*. Vol. 5, 121 - 148.
- Reason, P. og H. Bradbury (2001): *Handbook of Action Research. Participative Inquiry & Practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications
- Repstad, P. (1997): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Repstad, P. (1998): *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Riger, S. (1981): Toward a Community Psychology of Empowerment. *Division of Community psychology Newsletter*: 2 - 3.
- Rolland, A. (2003): Brukernes tilfredshet eller tjenestens kvalitet? *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Vol. 6, nr.1, 56 - 60.
- Rothstein, B. (1994) *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ryburn, M. (1995): Arbeid i partnerskap med barn og deres familier. *Norges Barnevern*. nr. 3, 4 - 17.

- Rønning, R. og L. J. Solheim (1998): *Hjelp på egne premisser?: Om brukermedvirkning i velferdssektoren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rønning, R. (2001): *Vårt politiske Norge En innføring i stats- og kommunalkunnskap*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Rønning, R. (2005): Den institusjonelle ydmykingen, *Nordisk sosialt arbeid*. Vol. 25, nr. 2, 11 - 121.
- Røthing, Å. (2002): Om bare ikke informantene leser avhandlingen: Intervjuer med par og forskningsteoretiske utfordringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol. 43, nr. 3, 383ó 393.
- Saleebey, D. (1996): The Strengths Perspective in Social Work Practice: Extensions ad Cautions. *Social Work*. Vol. 41. nr. 3, 296 - 305.
- Sandberg, K. (2003): *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sandbæk, M. (2000a): Foreldre som aktører i kontakt med offentlige instanser. *Nordisk sosialt arbeid*, Vol. 3, nr. 2, 101 - 111.
- Sandbæk, M. (2000b): Foreldres vurdering av hjelpetjenester for barn. *Tidsskrift For Velferdsforskning*. Vol. 3, nr. 1, 31 - 44.
- Sandbæk, M. (2001): Kan barneverntjenesten forholde seg til både foreldre og barn som brukere og aktører? I M. Sandbæk (red): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sandbæk, M. og G. Tveiten (1996): *Sammen med familien*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Schjeldrup, L. og C. Omre (2005): Familieråd - en ny modell for beslutninger i Barnevernet. I Schjeldrup, L., C. Omre og E. Marthinsen (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Scholte, E. M., M. Colton, F. Casas, M. Drakeford, S. Roberts og M. Williams (1999): Perceptions of Stigma and User Involvement in Child and Welfare Services. *British Journal of Social Work*. Vol. 29, 373 - 391.
- Seim, S. (2006): *Egenorganisering blant fattige. En studie av initiativ, mobilisering og betydning av Fattighuset*. Avhandling til doktorgrad. Skriftserien 2006:3. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Seim, S. (2007): Brukermedvirkning - et fremmedord for barn og ungdom i barnevernet. I: Seim, S. og T. Slettebø. *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seim, S. og T. Slettebø (2007): *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seim, S., T. Slettebø og H. Koht (2007): Hvordan få til brukermedvirkning i barnevernet? I: S. Seim og T. Slettebø (red.) *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Selvik, B. og H. Havnås (2006): Å miste omsorgen for barn. *Embla*. nr. 7, 14 ó 16.
- Seip, A.-L. (1994): *Sosialhjelpsstaten blir til. Norsk sosialpolitikk 1740-1920*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag.
- Senge, P. M. (1990): *The Fifth Discipline: The art of practice of the learning organization*. New York: Doubleday.
- Sennett, R. (2003): *Respect. The formation of character in an age of inequality*. London: Penguin Politics.
- Simon, B. Levy (1990): Rethinking Empowerment. *Journal of progressive Human Services*. Vol. 1, nr.19, 27 - 39.
- Simon, B. Levy (1994): *The empowerment tradition in American social work. A history*. New York: Comubia univeristy press.
- Shera, W. og L. M. Wells (1999): *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations*. Toronto: Canadian ScholarsøPress Inc.

- Skivenes, M. og A. Strandbu (2004): Barn og familieråd: En analyse av det organisatoriske rammeverket for barns medvirkning i barnevernet. *Tidsskrift for velferdsforskning*. Vol. 7, nr. 4, 213 - 228.
- Skivenes, M. (2005): Forvaltning og politikk ó om den nødvendige forbindelsen mellom brukervedvirkning og borgermedvirkning. I E. Willumsen (red.) *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skorpen, B. (2005): *Bare-mor i møte med aldri-mor. Om kjønn og makt i barnevernet*. Hovedfagsrapport i sosialt arbeid. Rapport 2005:16. Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag i samarbeid med Nroges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Skytte, M. (2002): *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Slettebø, T. (2000): Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*. Vol. 2, 75 - 85.
- Slettebø, T. og S. Seim (2001): Brukervedvirkningens kår under nye rammebetingelser i barnevernet. I M. Sandbæk (red.): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 129 - 151.
- Slettebø, T. (2004): Brukergruppa ó et møtested for samtaler mellom biologiske foreldre, fosterforeldre, ansatte i barnevernet og andre inviterte. «*Fosterhjemskontakt*» *Tidsskrift for fosterhjemsarbeid*, Vol. 4, 12 - 14.
- Smith, L. (1991): *Foreldremyndighet og barnrett*. Oslo: Universitetsforlaget
- Solheim, L. J. (2001): Makt og medverknad. I Solheim, L. J. og B. Øvreid (2001): *Samhandling i velferdsyrke*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Solomon, B. (1976): *Black Empowerment: Social work in oppressed Communities*. New York: Columbia University Press.
- Stang, E. Gording (1995): *Barns rett til foreldre. Tvangsadopsjon av fosterbarn etter barnevernloven*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Staples, L. H (1990): Powerful Ideas About Empowerment. *Administration in Social Work*. Vol. 14, nr. 2, 29 - 42.
- Starrin, B. (1993): Particiatory research ó Att skapa kunskap tillsammans. I Holmer, J og B. Starrin (red.): *Deltagarorienterad forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Starring, B. (1997): Empowerment som tankmodell. I: Erik Forsberg og Bengt Starrin (red.): *Frigörande kraft ó empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia.
- Statistisk sentralbyrå (2006): *Barnevernstatistikken*.
- Steenstrup, J. (2002): *Familie-erfaringer*. 3. delrapport i evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsrapport 6: 2002.
- Stigen, A. (1999) (oversetter): *Aristoteles: Den Nikomakiske etikk*. Oslo:Gyldendal.
- Storø, J. (2002): Det problematiske brukerbegrepet. *Embla*, Vol. 3, 34 - 42.
- Strandbu, A. (2001): «*Jeg ventet ikke at de skulle svinge en tryllestav.*» *Foreldres erfaringer fra kontakt med barneverntjenesten. En kvalitativ intervjuundersøkelse*. Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge. Rapport nr. 7.
- Støkken, A. M. (2002): Profesjoner: kontinuitet og endring. I. B. Nylehn og A.M. Støkken (red.). *De profesjonelle*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sundell, K. og U. Häggman (1999): *Familjrådslag i Sverige. En utvärdering av Svenska Kommunförbundets försöksverksamhet*. Forsknings- och utvecklingsenheten, Stockholms stad FoU-rapport 1999:1.

- Sørensen, T. I. Sandanger, O. S. Dalgard og R. Kleiner (2006): Sosialt nettverk. Sosial støtte og sosiokulturell integrasjon i samfunnspsykiatrisk persektiv. I: S. Opjordsmoen, P. Vaglum og G-R Bloch Thorsen (red.): *Oss imellom. Om relasjonens betydning for mental helse*. Stavanger: Hertervig forlag
- Terum, L. I. (2003): *Portvakt i velferdsstaten. Om skjønn og beslutninger i sosialt arbeid*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Thomassen, M. (2006): *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thomson, J. og R.Thorpe (2004): Powerful partnerships in social work: group work with parents of children in care. *Australian Social Work*. Vol. 57, nr 1, 46 - 56
- Thoburn, J. A. Lewis og D. Shemmings (1995): *Paternalism or Partnership? Family Involvement in the Child Protection Process*. London: HMSO.
- Thyness, P. A. (1999): *SOSIALT ARBEID Lokal organisering OG SELVHJELP ó En innføring for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Tiller, P. O. (1994): Barnevern- barndomsvern? *Norges Barnevern*. Vol. 71, nr. 3, 21 - 30
- Tronvoll, I.- M. (1999): *Barn, foreldre og de gode hjelperne. En studie av brukermedvirkning mellom familier med funksjonshemmede barn og hjelpere på kommunalt nivå*. Trondheim: Norsk senter for barneforskning.
- Uggerhøj, L. (1995): *Hjælp eller afhængighed*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag
- Uggerhøj, L. (1996): Profesjonelle personligheter. I Mona Sandbæk og Gunnar Tveiten (red.): *Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Ulvik, O. Skjær (2002): Barnevernbans kontakt med sine foreldre ó en diskusjon av kunnskapssituasjonen. *Nordisk sosialt arbeid*. Vol. 22, nr. 2, 66-75.
- Vabø, M. (1998): *Kvinnens møte med helsetjenesten. En kunnskapsoversikt*, Oslo: NOVA.
- Vegheim, B. (2002): Fra mottakere av veldedighet til mottakere av velferd ó fra stakkar til bruker ó hvor blir det av borgerrollen? *Respekt*, Vol. 2, 33 - 39.
- Vike, H., H. Lidén og M. Lien (2001): Likhets paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge. Oslo: Univeristetsforlaget.
- Vike, H. (2004): *Velferd uten grenser 1. Den norske velferdsstaten ved veiskillet*. Oslo: Akribe.
- Wadel, C. (1991): *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: SEEK.
- Walløe, I. (1998): Barnevernsbarns erfaringer. Fra byråkrati til hverdagsliv. *Norges Barnevern*. Vol. 3, 4 - 11.
- Ward, D. og A. Mullender (1991): Empowerment and Oppression: An Indissoluble Pairing for Contemporary Social Work. *Critical Social Policy*, Vol. 11, nr 2:, 21-30.
- Waterhouse, L. og J. McGhee (1998): Social work with children and families. I R. Adams, L. Dominelli og M. Payne (red): *Social Work Themes, Issues and Critical Debates*. London: Macmillan, 273 - 296.
- Weber, M. (1971): *Makt og byråkrati: essays om politik og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal.
- Weick, A.(1992): Building a strengths perspective for social work. I: Saleebey, Dennis (red.) *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. New York: Longman.
- Whyte, W. Foote (red.) (1991): *Participatory Action Research*. Newbury Park, New Dehli: Sage Publications.
- Whyte, W. Foote (1993): *Street Corner Society. The Social Structure of an Italian Slum*. 4. ed. Chichago and London: The University of Chicago Press.
- Wibeck, V. (2000): *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Williams, .F, J. Popay og A. Oakley (1999): *Welfare Research. A Critical Review*. London: Routledge.

- Williams, F. (2001): Posisjonering av velferdsbrukere innen forskning: Fra passiv mottaker til velferdsaktør. I Mona Sandbæk (red.): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Williams, F. (2004): *Rethinking Families*. London: Calouste Gulbenkian Foundation.
- Willumsen, E. og E. Severinsson (2005): Parents' collaboration and participation in a residential child care setting. *International Journal of Child and Family Welfare*, Vol. 1, 19 - 31.
- Willumsen, E. og M. Skivenes (2005): Collaboration between service users and professionals: Legitimate decisions in child protection ó a Norwegian model. *Child and Family Social Work*. Vol. 10, 197-206.
- Wilson, A. og P. Beresford (2000): Anti-oppressive practice ó emancipation or appropriation? *British Journal of Social Work*. Vol. 30, 553 - 573
- Wyller, T. (2005): Dydsetikk, medborgerskap og sosial praksis I Christoffersen, S. Aa. (red.): *Profesjonsetikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Yin, R. K. (1987): *Case Study Research. Design and Methods*. Beverly Hills, London, New Dehli: Sage Publications.
- Østerberg, D. (1993): *Fortolkende sosiologi*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østerud, S. (1998): Relevansen av begrepene övaliditetö og öreliabilitetö i kvalitativ forskning. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*. Vol. 1, nr. 2, 119 ó 130.
- Aamodt, I. (2003): «Det er jeg som er mamman.» *Möte med barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien fra en marginal posisjon*. Hovedoppgave i sosialt arbeid. Program for sosialt arbeid. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Andre publikasjoner

- Dagbladet*, Magasinet 22.11.02: Omtale av Mor/barn gruppe.
- Drammens Tidende* 21.06.04 Omtale av forsök med gruppe for biologiske foreldre.
- NRKs (Norsk rikskringkasting) radioprogram «Sånn er livet», sendt 15.02.2005 og 21.04.2005.

Offentlige dokumenter

- Barne- og familiedepartementet (1995): *Strategisk informasjonsplan for barneverntjenesten i Norge 1995ó1996*. Oslo: BFD.
- Barne- og familiedepartementet (2005): *Forskrift om internkontroll for kommunens oppgaver etter lov om barneverntjenester*
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2005): *Et åpner barnevern ó kommunikasjonsstrategi for barnevernet 2005ó2007*.: <http://www.bufetat.no/kommstrat> [lest 19.01.2006]
- NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Ot. prp. nr. 64 (2004-2005) Lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester mv.
- Riksrevisjonen (2003): *Riksrevisjonens undersökelse av oppfølging og tilsyn i barnevernet*.
- St. meld. nr. 4 (1996-97): *Langtidsprogrammet 1998-2001*.
- St. meld. nr. 39 (2001ó2002): *Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- St.meld. nr. 40 (2001ó2002) *Om barne- og ungdomsvernet*. Oslo: Barne- og Familiedepartementet.
- Utdannings- og Forskningsdepartementet (2005): *Rammeplan for 3-årig sosionomutdanning*

Regelverk

Barnekonvensjonen 1989 (FNs konvensjon om barns rettigheter)
FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966 (SP).
FNs internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 16. desember 1966 (ØSK).
Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950 (EMK).
Lov om barn og foreldre 1981 (også kalt barneloven)
Lov om barnevern 1953.
Lov om barneverntjenester 1992
Lov om behandlingssmåten i forvaltningssaker 1967
Lov om pasientrettigheter 1999.

Nettsteder

BarnasRett. Tilgjengelig fra: http://barnasrett.no/om_oss [lest 17.08.06]
Familjers Rättigheter. Tilgjengelig fra: (<http://www.sos.se/Socialtj/handikap/Organisa.htm>. [lest 21.05.07]. Se også <http://www.rffr.se/stadgar.htm>
Family Rights Group. Tilgjengelig fra: <http://www.frg.org.uk/More/more.asp> [lest 10.08.06]
ForældreLANDSforeningen. Tilgjengelig fra: <http://www.fbu.dk/landsfor.htm> [lest 04.09.06]
Forældrestøtten. Tilgjengelig fra: <http://www.foraeldrestoetten.dk>) [lest 02.03.07]
Kirkens Bymisjon i Oslo. Tilgjengelig fra: <http://www.bymisjon.no/templates/Page16875.aspx> [lest 27.08.07]
Parents Anonymous. Tilgjengelig fra: <http://www.parentsanonymous.org> [lest 28.08.07]
Redd Barna Våre. Tilgjengelig fra: <http://forum.r-b-v.net> [lest 28.08.07]

VEDLEGG 1: Konesjon fra Datatilsynet

BRUKER:	040402408		
ADRESSE:	427		
SAK NR.:	0100325	BEH. NR.:	6
SANSØKER:	KJ	VEIENR.:	
VEIENR.:		VEIENR.:	
ANSØKER:	4	KASJ. NR.:	

Sissel Seim
Avd. for økonomi, kommunal og sosialfag
Høgskolen i Oslo
Pilestredet 56
0167 OSLO

8527

Deres ref
200100325 KJ/RH

Vår ref (bes oppgitt ved svar)
2002/493-2 KBE/-

Dato
13 .03.02

KONSESJON TIL Å BEHANDLE PERSONOPPLYSNINGER

Datatilsynet har mottatt Deres søknad innkommet til oss via Datafaglig sekretariat 11.02.2002 om konsesjon tilknyttet Deres prosjekt "Brukermedvirkning og profesjonell praksis i barne- og ungdomsvernet".

Det vises videre til telefonsamtale med Kathrin Jacobsen i Datafaglig sekretariat 12.03.2002, om at samtykke skal innhentes fra brukere og de ansatte i henhold til personopplysningsloven §§ 8 og 9 bokstav a.

Tilsynet er av den oppfatning at informasjonsskrivet må presisere at opplysningene vil bli oppbevart avidentifisert og ikke anonymt. Det vil si at direkte personidentifiserbare opplysninger erstattes med et referansenummer som viser til en navneliste som oppbevares atskilt fra det øvrige datamaterialet.

Datatilsynet har vurdert søknaden og gir Dem med hjemmel i personopplysningsloven § 33, jf. § 34, konsesjon til å behandle personopplysninger til følgende formål: Undersøke muligheter til kollektiv og individuell brukermedvirkning i profesjonell praksis i barne- og ungdomsvernet.

Konsesjonen er gitt under forutsetning av at behandlingen foretas i henhold til søknaden og de kommentarer til denne som nevnt ovenfor. Videre forutsettes det at behandlingen følger bestemmelsene i personopplysningsloven med forskrifter.

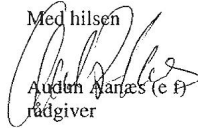
Dersom det skjer endringer i behandlingen i forhold til de opplysninger som er gitt i søknaden, må dette fremmes i ny konsesjonssøknad.

I medhold av personopplysningsloven § 35, fastsettes i tillegg følgende vilkår for behandlingen:

Postadresse: Postboks 8177 Dep 0034 OSLO   Kontoradresse: Tollbugt 3   Telefon: 22 39 69 00   Telefaks: 22 42 23 50   Org.nr: 974 761 467   Hjemmeside: www.datatilsynet.no

1. Den behandlingsansvarlige skal hvert tredje år sende Datatilsynet bekreftelse på at behandlingen skjer i overensstemmelse med søknaden og personopplysningslovens regler.

Med hilsen

Audun Aarås (c f)
rådgiver

Katrine Berg
Katrine Berg
førstekonsulent
(saksbehandler,
telefon 22 39 69 00)

Kopi: Datafaglig sekretariat i Bergen

VEDLEGG 2: Informert samtykke

INFORMERT SAMTYKKE BRUKERE

Jeg er informert om prosjektet "Brukermedvirkning og profesjonell praksis i barne- og ungdomsvernet" og gir mitt samtykke til å bli intervjuet. Jeg gir også samtykke til at forskerne i prosjektet kan lese min journal på barnevernssenteret. Hensikten med dette er å undersøke hvilken innflytelse brukerne har hatt, og hvordan beslutningene er begrunnet. Jeg samtykker i at opplysninger som kommer frem i intervjuet og ved lesning av journalen kan brukes i utviklingen prosjektet, og i rapporteringen fra prosjektet.

Jeg er informert om at min identitet ikke på noen måte skal fremgå av rapporteringen fra prosjektet. Båndene med intervjuopptak vil bli slettet så snart de er skrevet ut. Datamateriale og navn og adresse på deltakerne vil bli oppbevart til 2009. Jeg er klar over at jeg kan bli kontaktet for oppfølging av undersøkelsen innen denne tidsrammen.

Jeg er informert om at jeg når som helst kan trekke meg uten at det får noen konsekvenser for meg.

Jeg er informert om at jeg ikke får noen godtgjøring for deltakelsen.

..... dato

navn.....
informant

Vi forsikrer om at det er bare vi som får vite om informantens identitet. Persondata vil bli endret på en slik måte at informantene ikke skal kunne gjenkjennes.

Båndene vil bli oppbevart nedlåst og slettet så snart utskriftene er ferdige.

Oslo, 19.06.03

Dato

Navn: Sissel Seim

Tor Slettebø

VEDLEGG 3: Informasjonsskriv til brukerne

Til

Deres ref:

Vår ref:

Saksbehandler:

Dato:

23.januar 2003

UNDERSØKELSE OM BRUKERMEDVIRKNING I BARNEVERNET

Tusen takk for at du har sagt ja til å delta i et prosjekt om brukernes erfaringer med barnevernet. Nærmere informasjon finner du i den vedlagte brosjyren, som vi anbefaler deg å lese før du leser dette brevet.

Hvordan kan barnevernets brukere: familier, barn, ungdom og foreldre få mer innflytelse? Dette er tema for prosjektet *Brukermedvirkning og profesjonell praksis i barne- og ungdomsvernet*, et samarbeid mellom Høgskolen i Oslo, Diakonhjemmets sosialhøgskole, Drammen barnevernsenter, Ryen barnevernsenter og Schous barnevernsenter.

I forbindelse med prosjektet skal vi blant annet undersøke hvordan brukerne er fornøyd med hvordan de blir mottatt ved Ryen og Drammen barnevernsenter. Du er valgt ut til å delta gjennom et helt tilfeldig utvalg.

Hva dreier samtalen seg om?

I forbindelse med denne undersøkelsen vil vi gjerne at samtaler mellom deg og saksbehandler tas opp på bånd, og eventuelt at en av forskerne er til stede under en samtale. I tillegg vil vi gjerne ha et intervju med deg. Denne samtalen vil dreie seg om hvordan du opplevde å bli møtt av barnevernet, og om du har eventuelt har forslag til hvordan mottak og undersøkelse kan gjøres annerledes. Vi vil blant annet gjerne vite om du mener hvordan foreldre, barn og ungdom kan få mer innflytelse på det som skjer. Du kan la være å svare hvis det er enkelte spørsmål du ikke ønsker å svare på.

Praktiske spørsmål

Du kan selv bestemme hvor samtalen skal finne sted. Vi kan enten komme hjem til deg, eller avtale et annet sted. Samtalene vil vare i en til to timer, og tas opp på bånd. Opptakene blir slettet når de er skrevet ut.

Avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag

Postadresse: Pilestredet 52 • 0167 Oslo • Besøksadresse: Pilestredet 56, inngang Hjalmar Larsensgate
tel: 22 45 35 00 • fax: 22 45 36 00 • oks@hio.no

Hvem intervjuer?

Vi er to forskere som skal foreta intervjuene: Prosjektleder Sissel Seim og prosjektmedarbeider Tor Slettebø. Begge to har lang erfaring fra forskning og utviklingsarbeid, og erfaring fra undervisning ved sosialhøgskole. Vennligst si fra om du har spesielle ønsker om å bli intervjuet av en mann eller kvinne, du kan gi beskjed om det til din kontakt ved barnevernsenteret.

Personvern

Det er selvsagt helt frivillig å være med i prosjektet, og du kan når som helst trekke deg uten at det får noen konsekvenser. Du er sikret full anonymitet. Det vil si at du som person ikke kan gjenkjennes i det som skrives eller formidles fra prosjektet. Ingen av de ansatte på barneverntjenesten vil få vite hva du forteller i denne samtalen, selv om de vet hvem som blir intervjuet.

Prosjektet har fått tillatelse fra Datatilsynet til å gjennomføre undersøkelsen. Ingen personopplysninger vil bli utlevert til andre. Forskerne i prosjektet har taushetsplikt, og alt materiale blir behandlet konfidensielt. For eksempel vil utskrift av dette intervjuet bli arkivert uten navn, men med separat navneliste. Prosjektet avsluttes våren 2004. Navneliste og data vil bli oppbevart til 2009 slik at vi har mulighet til å følge opp undersøkelsen med intervjuer på et senere tidspunkt. For ordens skyld vil vi nevne at vi ikke har mulighet til å gi noen betaling for å være med i denne undersøkelsen.

Erfaringer fra dem som bruker barnevernet er viktige! Dine erfaringer og synspunkter er nødvendige for å finne fram til bedre former for samarbeid mellom brukerne og barneverntjenesten. Vi er derfor glade for at du har sagt ja til å være med i undersøkelsen! Vi kontakter deg for avtale om tid og sted for intervjuet.

Med vennlig hilsen

Sissel Seim
prosjektleder

Tor Slettebø
prosjektmedarbeider

VEDLEGG 4: Intervjuguide

Prosjektet:

öBrukermedvirkning og profesjonell praksis i barne- og ungdomsvernetö

INTERVJUGUIDE Ö BRUKERE

1. Innledning og orientering

Informasjon om prosjektet, formålet, orientering om anonymitet, taushetsplikt, samtykke erklæring, spørsmål til tilsendt brosjyre om prosjektet

2. Egen historie

Fortell om din kontakt med barnevernet og hvordan du har opplevd denne.
(Grunnen til kontakt, hvem tok kontakt, hvem har du kontakt med i dag, hvilke tiltak er på gang)

Tror du det er andre som sliter med de samme problemene som du har? Kan du tenke deg å møte disse?

Tilfredshet med tiltak

(Er du fornøyd med kontakten og hjelpen du har mottatt? Hva er du fornøyd/misfornøyd med? Hva har gjort situasjonen verre/bedre? Hvordan ville situasjonen ha vært uten barnevernets tiltak? Ideelt sett, hva slags hjelp skulle du ønske deg? Hvor lenge regner du med at du vil trenge hjelp fra barnevernet? Hva skal til for at du ikke lenger har behov for hjelpen? Forteller du andre at du har kontakt med barnevernet?)

3. Medvirkning og medbestemmelse

I barnevernet kan det være vanskelig å bruke navnet til personene de har kontakt med, og en bruker ofte ord som: bruker, klient, kunde osv. Hvilken benevnelse vil du foretrekke at de anvender på deg?

Hva forstår du med ordet brukermedvirkning? Hvordan har du opplevd mulighetene for å bestemme i kontakten med barnevernet?

Hva synes du om informasjonen du har mottatt?

Hva kjenner du til om ankemuligheter, innsynsrett, lovgivningen, hvordan beslutninger tas, om ulike hjelpetilbud?

Hvem har bestemt hva som er problemet? Hvordan har dere kommet frem til hva som skal gjøres? Hvem har bestemt? Har du fått velge mellom ulike tiltak? Er du blitt lyttet til og dine tanker etterspurt?

Er du blitt spurt om dine erfaringer med barnevernet? Har du forslag til hva barnevernet kan gjøre for å bli bedre? Hva synes du foreldre og ungdommer/barn i kontakt med barnevernet skal få bestemme over i kontakten med barnevernet? Hvor mye skal de bestemme?

Har det vært uenighet mellom deg og barnevernet? Er du blitt forsøkt overtalt? Hva synes du om at barnevernet har makt til å handle i konflikt med foreldre og barn? Hva synes du barnevernet skal gjøre når foreldre og barn er uenige?

4. Erfaringer fra siste samtale med saksbehandler

Ta utgangspunkt i den siste samtalen du hadde med saksbehandler: Hvordan opplevde du denne? Ble du hørt? Fikk du lov til å bestemme? I så fall, over hva? Var det noe som kunne ha vært gjort annerledes?

5. Kunnskaper om barnevernet

Fortell om hva slags bilde du har av barnevernet? Hvordan har du fått det? Hva vet du om organiseringen av barnevernet og om hvordan de jobber?

6. Forslag til brukermedvirkning

Har du noen forslag til endringer i din kontakt med barnevernet? Har du forslag til hvordan du kan bestemme mer i egen sak?

Har du forslag til hvordan barn og foreldre kan være med å bestemme mer over hvordan barneverntjenesten jobber generelt og i alle sakene? Kan du tenke deg å delta i slike aktiviteter?

7. Annet

Har du noen kommentarer som du ønsker å tilføye?

Hvordan opplevde du å være med på dette intervjuet?